

Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος Κλασική Λογοτεχνία 68

ANNA FRANK

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

ΑΝΝΑ ΦΡΑΝΚ

DAS TAGEBUCH DER
ANNE FRANK

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Μετάφραση:
ΕΡΣΗ ΛΑΓΚΕ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΜΕΣ στη ζωή μπορεί να ξανασυναντήσουμε αραιά και πού το κορίτσι A. Φρανκ, διότι η ώριμη σκέψη, η εξυπνάδα και η ευαισθησία που διαφαίνονται μέσ' απ' αυτές τις σημειώσεις της είναι σπάνιες για μια δεκατριάχρονη κοπέλα. Την αιχμηρή παρατήρηση, την ανατριχιαστική αποφασιστικότητα στις πιο κρίσιμες στιγμές καθώς και τη δυνατότητα εγρήγορσης όμως μπορώ να πω ότι έχουν γίνει κοινά γνωρίσματα κι ασπίδα της δικής, ολόκληρης της δικής μας γενιάς.

Το να επαναληφθεί όμως η τύχη που είχε αυτό το παιδί A. Φρανκ, να επαναληφθεί και στο μέλλον, θα προσπαθήσουμε να το αποτρέψουμε για να μην υπάρξουν πια μαρτυρίες όπως το μαρτύριο των ημερολόγιου τούτου.

Το ημερολόγιο αυτό είναι τα περιστατικά που έζησε μια εβραϊκή οικογένεια, η οποία μετανάστευσε από τη Γερμανία το 1933 στην Ολλανδία και μετά αναγκάστηκε να κρυφτεί στο «πίσω σπίτι» ενός παλιού ολλανδικού οικήματος.

Αυτός ο κρυψώνας «άντεξε» δύο χρόνια, ωσδετον τον Αύγουστο του 1944 λεηλατήθηκε όταν ανακαλύφτηκε από τους Γερμανούς που οδήγησαν μια φούχτα ανθρώπους στα στρατόπεδα (Μπέργκεν - Μπέλζεν) και μετά στο θάνατο.

Η ζωή αυτών των εγκάθειρχτων που μέρα στη μέρα, ώρα στην ώρα ο ένας πάνω στον άλλο, σκουντώντας με τα χνότα τους το διπλανό τους, φυλακισμένοι από δωμάτιο σε δωμάτιο σε μια κόλαση τοίχων και τρόμου, ενώ έξω μαίνοταν ο πόλεμος, μας περιγράφει το «ημερολόγιο» που βρέθηκε στα χέρια μας ένα απ' τα πιο παράξενα ντοκουμέντα εκείνης της εποχής, γραμμένο, γραμμένο τόσο απροκάλυπτα άσκοπα κ' ισως γι' αυτό τόσο βαθιά ανθρώπινο και ειλικρινές.

Δε θα θέλαμε να μπούμε σε λεπτομέρειες για να μη

νοθεύσουμε τη χάρη και το ξάφνιασμα των σιλίδων που ακολουθούν.

Ό,τι κρατάτε στα χέρια σας είν' ο μονόλογος ενός μικρού κοριτσιού προς μια φανταστική φίλη, την Κίττυ, την οποία χρειαζόταν για να επιβιώσει το παιδί Α. Φρανκ μέσα απ' όλα όσα έζησε, σαν σύντροφο-συμπάσχοντα, βάζοντάς τον να συμμετέχει (αυτόν τον άλλο) στα γεγονότα, τους τρόμους, τις απογοητεύσεις, τις διενέξεις που απασχόλησαν την ίδια την Α. Φρανκ.

Είναι οι ομιλίες μεταξύ εγώ κ' εγώ. Μεταξύ ενός διάφανου άτομου κ' ενός άλλου που έχει μερικά αγκάθια να επιδείξει.

Είναι ακόμα η ομιλία ανάμεσα στο εγώ και στους άλλους γύρω και μας ξαφνιάζει πόσο ειλικρινά και λεπτομερειακά γίνεται.

Κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει το μαχητικό τόνο στα γραφτά της Α. Φρανκ, όμως και κανείς πάλι δε γίνεται να ξεχάσει την υπολανθάνουσα χροιά της αγάπης που απλώνεται μέσα και γύρω απ' αυτά.

Αγάπη σε παιδικό γράψιμο; θα μου πείτε; Ε, λοιπόν αφήστε να σας ξαφνιάσουν οι σελίδες που ακολουθούν.

Ακόμα θα θελα να προσεχτεί ότι αυτές οι κουβέντες μέσα απ' τις οποίες διαφαίνεται αυτός ο νέος άνθρωπος, η Α. Φρανκ και μαθαίνει ν' αγαπά και να μισεί, να παλεύει και να υποφέρει, ότι σ' αυτές τις κουβέντες που έχουμε μπροστά μας, φαίνεται να γνωρίζει πού βαδίζει, ποια απάντηση της έχει ζητηθεί για χάρη του καιρού της, και του λαού της, του λαού που για την Α. Φρανκ είναι η Ολλανδία και το Ισραήλ.

Α. ΓΚΟΕΣ

Κυριακή 14 Ιουνίου 1942

Την Παρασκευή ξύπνησα ήδη στις έξι η ώρα. Αυτό ήταν πολύ φυσικό μια και είχα γενέθλια, όμως, παρ' όλα ταύτα, δεν έπρεπε να σηκωθώ τόσο νωρίς κ' έτσι έπρεπε να καταστείλω την περιέργειά μου, εώς τις επτά παρά τέταρτο. Τότε όμως δεν άντεξα, έτρεξα στην τραπεζαρία όπου με περίμενε η μαυρούλα, η γάτα μας. Με υποδέχτηκε με άγριες αγάπες. Μετά τις επτά πήγα στους γονείς μου και μαζί με κείνους κατεβήκαμε στο λιβινγκ ρουμ, για να κοιτάξω και να ξεπακετάρω τα δώρα μου. Εσένα ημερολόγιό μου σε είδα πρώτο και αυτό βέβαια ήτανε το καλύτερο δώρο, είχα ακόμα ένα μπουκέτο τριαντάφυλλα, έναν κάκτο και μερικά κλαδιά αγριοτριανταφυλλιάς. Ήταν τα πρώτα χαιρετίσματα λουλουδιών. Αργότερα μου χάρισαν πολύ περισσότερα. Από τον μπαμπά και τη μαμά πήρα πολλά και διάφορα. Επίσης με θυμήθηκαν και οι φίλοι μου, με παραχάριδεψαν μάλιστα, έτσι πήρα μεταξύ άλλων, «την παράδοξη μηχανή», ένα πολύ γνωστό βιβλίο, ένα παιχνίδι για παρέα, πολλές λιχουδιές, ένα παιχνίδι υπομονής, μια καρφίτσα, «Τα ολλανδικά παραμύθια και μύθους» από το Γιόζεφ Κόχεν και ακόμα ένα χαριτωμένο βιβλίο, «Τα ταξίδια εξοχής στα βουνά» της Νταϊζη, καθώς και χρήματα. Αργότερα αγόρασα μ' αυτά ελληνικές και ρωμαϊκές μυθολογίες. Ήταν θαύμα. Έπειτα ήρθε η Λιζ για να με πάρει και πήγαμε μαζί στο σχολείο. Στο σχολείο κατ' αρχή κέρασα καραμέλες και σοκολατάκια τον καθηγητή και τους συμμαθητές μου και μετά προχωρήσαμε στη δουλειά. Τέλος. Είμαι τόσο χαρούμενη που σε έχω.

Δευτέρα 15 Ιουνίου 1942

Το Σάββατο το απόγευμα είχα ένα μικρό πάρτι γενεθλίων. Είδαμε ένα φιλμ «τον Φαροφύλακα με το Ριν-τιν-τιν», το

φιλμ άρεσε πάρα πολύ στις φιλενάδες μου, κάναμε πολλές φασαρίες και βλακείες και είμαστε απέραντα ευτυχισμένες, μαζευτήκαμε πολλά αγόρια και κορίτσια. Η μητέρα θέλει πάντα να ξέρει ποιον θα παντρευτώ κάποτε, αργότερα. Νομίζω θα ξαφνιαζόταν τρομερά εάν ήξερε ότι είναι ο Πέτερ Βέσελ γιατί πάντα παριστάνω την ανίδεη όταν είμαι μαζί του. Με τη Λιζ Γκόσενς και τη Ζάνε Χούτμαν είμαστε χρόνια μαζί και ήτανε ίσαμε τώρα οι καλύτερες φιλενάδες μου, όμως στο μεταξύ γνώρισα τη Σόφι Βάντερβαλ από το Ιουδαϊκό Λύκειο. Από τότε είμαστε πολύ συχνά μαζί και τώρα νομίζω είναι η καλύτερή μου φιλενάδα. Η Λιζ έχει στο μεταξύ άλλες κοριτσίστικες παρέες και η Ζάνε πηγαίνει σε άλλο σχολείο και έχει εκεί τις φιλενάδες της.

Σάββατο 20 Ιουνίου 1942

Μερικές ημέρες δεν έγραψα τίποτε. Ήθελα πρώτα απ' όλα να σκεφτώ βαθιά για το νόημα, για το αν έχει καν νόημα ένα ημερολόγιο. Είναι ένα παράξενο συναίσθημα, το να μπορώ να έχω ένα ημερολόγιο. Όχι μόνο γιατί ως τώρα ποτέ δεν είχα γράψει αλλά νομίζω ότι αργότερα ούτε εγώ ούτε κανένας άλλος θα βρει ενδιαφέρον για τα ξεσπάσματα, τα καρδιακά ξεσπάσματα ενός δεκατριάχρονου σχολιαρκόριτσου. Βεβαίως δεν παίζει κανένα ρόλο. Μου κάνει κέφι να γράφω και θέλω πάνω απ' όλα να ελαφρύνω «εκ βάθους» την καρδιά μου. Το χαρτί είναι πιο υπομονετικό απ' τους ανθρώπους, λένε, έτσι σκεφτόμουνα συχνά όταν στις ελαφρά μελαγχολικές ημέρες μου ή μάλλον όταν στις μέρες της μελαγχολίας μου στήριζα το κεφάλι στα χέρια και δεν ήξερα τι να αρχίσω να λέω. Πολλές φορές ήθελα να μείνω σπίτι, μετά ήθελα να τρέξω και να φύγω, αλλά συνήθως στεκόμουνα στο ίδιο σημείο ή μάλλον καθόμουνα στο ίδιο σημείο και σκεφτόμουνα εντατικά. Ναι, το χαρτί είναι υπομονετικό. Δεν έχω την πρόθεση αυτό το δεμένο τετράδιο με το υπεροπτικό όνομα «ημερολόγιο» να το δειξω ποτέ σε κανέναν και αν τότε θα πρέπει να είναι ο «φίλος» ή η «φιλενάδα» γιατί άλλους οπωσδή-

ποτε δεν τους ενδιαφέρει. Τώρα έφτασα στο σημείο γύρω απ' το οποίο γυρίζει όλη η ιδέα του ημερολογίου. Δεν έχω φίλη. Θα θέλα όμως αυτό να το εξηγήσω καλύτερα, γιατί κανείς δεν καταλαβαίνει πώς μπορεί ένα δεκατριάχρονο κορίτσι να νιώθει τόσο μόνο. Βέβαια — και αυτό είναι παράξενο — έχω καλούς αγαπητούς γονείς, έχω μια αδερφή δεκαέξι χρονών και όλους μαζί αν τους υπολογίσει κανείς κάπου τριάντα γνωριμίες ή όπως θα τους έλεγε κανείς πλατιά, φιλίες. Έχω μιαν Αυλή από θαυμαστές, που μου διαβάζουν την κάθε επιθυμία από τα μάτια και κατά τη διάρκεια του μαθήματος παίζουν με το καθρεφτάκι της τσέπης για να μου ρίξουν το φως ή για να πάσουνε κάποιο χαμόγελο από μένα. Έχω συγγενείς, αγαπητές θείες, εξαιρετικούς θείους, ένα ωραίο σπιτικό και κατά βάθος δε μου λείπει τίποτε, εκτός από μια φιλενάδα. Δεν μπορώ να κάνω τίποτε άλλο με κάποιαν από τις πολλές γνωριμίες μου παρά ανοησίες και να μιλάω μονάχα για καθημερινότητες. Δε μου είναι δυνατό να βγάλω τον εσωτερικό μου εαυτό γι' αυτό είμαι κουμπαμένη ως απάνω. Ισως να είναι αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης δικό μου ελάττωμα, όμως είναι τόσο κρίμα που δεν μπορώ να ξεπεράσω αυτή την κατάσταση... Γι' αυτό το ημερολόγιο, τώρα για να ανυψώσω και να εντείνω ακόμα περισσότερο την ιδέα της πολλά ποθούμενης φίλης, για να εντείνω την ιδέα στη φαντασία μου, θέλω αυτό το ημερολόγιο να μην είναι σαν κάθε άλλο ημερολόγιο γραμμένο, αλλά να είναι η ίδια μου η φίλη, να το αφήσω να είναι η ίδια η φίλη. Και αυτή τη φιλενάδα θα την ονομάσω «Κίττυ».

Κανείς δε θα μπορούσε να καταλάβει αυτή την κουβέντα μου με την Κίττυ εάν άρχιζα από το τώρα, έτσι ξαφνικά, γι' αυτό θα θέλα να διηγηθώ πρώτα την ιστορία της ζωής μου, παρόλο ότι το κάνω με μεγάλη δυσαρέσκεια. Όταν παντρεύτηκαν οι γονείς μου, ήτανε ο πατέρας μου τριάντα έξι χρονών και η μητέρα μου είκοσι πέντε. Η αδερφή μου Μάργκοτ γεννήθηκε το 1920 στη Φραγκφούρτη, στο Μάιν στις 12 Ιουνίου 1929 ακολούθησα εγώ.

Επειδή είμαστε Εβραιοί εκπατριστήκαμε το χρόνο 1933 στην Ολλανδία όπου έγινε διευθυντής ο πατέρας μου στην TRAVIS A - G. Αυτή η δουλειά είναι στενά συνδεδεμένη με τη φίρμα KOLEN Co και μάλιστα στο ίδιο κτίριο. Η ζωή μας συνεχίστηκε με τις συνηθισμένες δυσάρεστες ειδήσεις και ταραχές. Οι φίλοι μας ή μάλλον οι συγγενείς μας που είχαν μείνει πίσω στη Γερμανία έμειναν ανέγγιχτοι από τους χιτλερικούς νόμους και τις παρακολουθήσεις τους. Μετά το Πογκρόμ το 1938 έφυγαν τα δύο αδέρφια της μητέρας μου για την Αμερική. Η γιαγιά μου ήρθε σε μας, ήταν τότε εβδομήντα τριών χρονών. Μετά το 1940 άρχισε ο μεγάλος κατήφορος. Πρώτα ήρθε ο πόλεμος, μετά η ήττα της Ολλανδίας, μετά η είσοδος των ξένων στρατευμάτων, δηλ. των Γερμανών και τώρα άρχισε η κατάντια η δικιά μας. Ο ένας δικτατορικός νόμος ακολούθουσε τον άλλο και ειδικά έγινε η κατάσταση για τους Εβραίους τρομερή, έπρεπε να φοράνε το άστρο, έπρεπε να παραδώσουν τα ποδήλατά τους, δεν τους επιτρέποταν να μπούνε στον ηλεκτρικό ποτέ και να μιλάνε για τα αυτοκίνητα. Οι Εβραίοι μπορούσαν να ψωνίζουν μεταξύ τριών και πέντε και αυτό μόνο στα ιουδαϊκά μαγαζιά. Μετά τις οκτώ το βράδυ δεν επιτρεπόταν πια να είναι στους δρόμους και δεν επιτρεπόταν επίσης να βρίσκονται ούτε στον κήπο, ούτε να κάθονται σε μπαλκόνι. Εβραίοι δεν επιτρεπόταν να μπούνε σε θέατρο, ούτε σε κινηματογράφο, ούτε σε οποιοδήποτε άλλο κέντρο διασκέδασης. Δεν τους επιτρεπόταν ακόμα ούτε και να κολυμπήσουν, να παιξουν τένις, ή χόκεϋ, κανένα σπορ δεν ήταν γι' αυτούς. Οι Εβραίοι δεν μπορούσαν ακόμα να επισκεφτούν Χριστιανούς και τα ιουδαϊκά παιδιά έπρεπε να παρακολουθούν ιουδαϊκά σχολεία. Οι νόμοι συσσωρεύονταν ο ένας πάνω στον άλλον. Η Σοφία έλεγε πάντα: «Δεν τολμώ πια να κάνω τίποτα, γιατί έχω φόβο ότι στο μεταξύ έχει απαγορευτεί και αυτό».

Τον Ιανουάριο αυτού του χρόνου πέθανε η γιαγιά, κανείς δεν ξέρει πόσο πολύ τη λάτρευα και πόσο πολύ μου

έλειψε. Ήδη το 1934 βρισκόμουνα, είχα πάει στον παιδικό σταθμό της Σχολής Μοντεσσόρι και αργότερα παρέμεινα σ' αυτό το σχολείο. Τα τελευταία χρόνια είχα για καθηγήτρια της τάξης μου τη διευθύντρια, κ. Κ. Στο τέλος του χρόνου είχαμε ένα συγκινητικό αποχαιρετισμό που κλαίγαμε και οι δύο με ζεστά δάκρυα. Η αδερφή μου η Μάργκοτ και γω πήγαμε μετά, μετά το 1941 στην ιουδαϊκή σχολή (Λύκειο) αυτή στην τέταρτη τάξη, εγώ ακόμα στην πρώτη. Με μας τους τέσσερις, της στενής οικογένειας όλα είναι ακόμα καλά. Έτσι τώρα βρίσκομαι στο παρόν και έφτασα στη σημερινή ημέρομηνία.

Αννα

Sάββατο 20 Ιουνίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Θέλω να αρχίσω αμέσως, είναι τόσο όμορφα, ήσυχα. Ο μπαμπάς και η μαμά λείπουνε κ' η Μάργκοτ είναι σε μια φιλενάδα για να παίξει πινγκ-πονγκ, παιζω και γω πινγκ-πονγκ τον τελευταίο καιρό με μεγάλη ευχαρίστηση. Επειδή όμως εμείς οι παίκτες του πινγκ-πονγκ τρώμε με μεγάλη βουλιμία παγωτό, το καλοκαίρι τελειώνει κάθε παιχνίδι με μια εκδρομή στις καφετέριες που επιτρέπονται στους Εβραίους, στους Δελφούς ή την Όαση. Δε μας ενδιαφέρει και δεν κάνουμε σκέψεις εάν υπάρχουν πολλά ή λίγα λεφτά στο πορτοφόλι μας, συνήθως είναι τόσο γεμάτο το κέντρο, ώστε μεσα από τους πολλούς ανθρώπους που γνωρίζουμε να βρίσκουμε πάντα κάποιο κύριο από τον κύκλο μας ή κάποιο θαυμαστή για να κερνάει. Τόσο πολύ παγωτό όσο μας προσφέρεται εκεί, δεθα μπορούσαμε να το φάμε σε μια βδομάδα. Φαντάζομαι θα ξαφνιάστηκες ότι παρ' όλο τονεαρό της ηλικίας μου μιλάω για θαυμαστάς, δυστυχώς όμως είναι αναπότρεπτο αυτό το κακό στο σχολείο μας. Μόλις κάποιο από τα αγόρια ρωτήσει αν μπορεί να με πάει με το ποδήλατό του σπίτι, μπορώ να είμαι σίγουρη ότι αυτός ειδικά ο νεαρός με ερωτεύεται σφοδρά και δε θα με αφήσει για λίγο καιρό από τα μάτια του. Μετά ησυχάζουν πάλι κάπως τα πράγματα, ειδικά μια και δε δίνω σημασία στα ερωτευμένα

βλέμματα και προχωρώ χαρούμενη με το δικό μου ποδήλατο. Όμως όταν παραγίνεται το πράγμα κάνω ότι μπερδεύομαι, η τσάντα μου πέφτει και αυτός, ο εκάστοτε, ιπποτικός πάντα, πρέπει να κατεβει. Ξαναφέρνοντάς μου την τσάντα έχει ηρεμήσει κάπως. Αυτοί οι τύποι είναι οι πιο αθώοι, υπάρχουν όμως άλλοι, που ρίχνουν φιλάκια με τα δάχτυλα και γίνονται ακόμα πιο πιεστικοί. Όμως σε μένα δεν περνούν αυτά, κατεβαίνω από το ποδήλατο και τους εξηγώ ότι μπορώ να ζήσω και χωρίς τη συντροφιά τους ή κάνω την προσβεβλημένη και τους στέλνω αμέσως σπίτι τους. Μ' αυτά λοιπόν μπήκαν τα θεμέλια για τη φιλία μας Κίττυ, ως αύριο.

Αννα.

Kυριακή 21 Ιουνίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Όλη η τάξη μάς τρέμει, το συνέδριο των δασκάλων για τους βαθμούς βρίσκεται μπρος μας. Η μισή τάξη στοιχηματίζει ποιος θα περάσει και ποιος θα μείνει στην ίδια τάξη. Η Μηπ ντε Γιογκ και γω πεθαίνουμε στα γέλια για τους γείτονές μας που έχουν ήδη ξοδέψει όλο τους το χαρτζιλίκι στα στοιχήματα. Θα περάσει; Θα μείνει στην ίδια τάξη; Ναι; Οχι; από το πρωί ως το βράδυ η ίδια κατάσταση. Ούτε τα ικετευτικά βλέμματα για ησυχία της Μηπ ή οι δραστικές δικές μου εκπαιδευτικές δοκιμές μπορούν να ηρεμήσουν κάπως τα πνεύματα. Άσε που ανέχαρτιόταν από μένα θα έμεναν οι μισοί στην ίδια τάξη, τέτοιοι αρχιτεμπέληδες που είναι. Οι δασκαλοί όμως είναι παράξενα πλάσματα, αν και η παραξενία τους αυτή μας βγαίνει σε καλό. Τα καταφέρνω με όλους τους δασκάλους αρκετά καλά, εύκολο είναι. Στο σύνολο είναι εννέα, επτά αρσενικοί και δύο θηλυκοί. Ο Κέιπλερ, ο παλιός μαθηματικός ήταν για κάμποσο καιρό τρομερά θυμωμένος μαζί μου γιατί μίλαγα αδιάκοπα με τους πλαΐνους μου, έκανε συνέχεια παρατηρήσεις κτλ. Όπου μου σβούριζε μια τιμωρία, να γράψω μια έκθεση, λέει, με τον τίτλο «Μια κοτσομπόλα». Χρ... Μια κοτσομπόλα και τι μπορεί να γράψει κανείς κάτω από τον τίτλο αυτό; Όμως δε

σκοτίστηκα. Έβαλα το τετράδιο των προβλημάτων στην τσάντα μου και δοκίμασα να κλείσω το στόμα. Το βράδυ όταν είχα τελειώσει με όλα τα μαθήματα ξαναθυμήθηκα την τιμωρία. Μισοδαγκώνοντας το στυλό μου σκέφτηκα το θέμα. Το να γράψει κανείς κάτι με πολύ αραιά γράμματα, το μπορεί ο καθένας, αλλά το να βρεις μια σωστή απόδειξη για το απαραίτητο του κοτσομπολιού μέσα στην τάξη, αυτό θέλει τέχνη. Σκεφτόμουνα. Ξαφνικά μου ήρθε η έμπνευση. Έγραψα γρήγορα τις τρεις σελίδες που έπρεπε και είχα πετύχει. Σαν δικαιολογία είχα βρει, ότι το κουβεντολόι είναι γυναικείο ελάττωμα και ότι βέβαια θα προσπαθήσω να το περιορίσω όμως μια και η μητέρα μου μιλάει και κείνη συνέχεια θα 'ναι φαίνεται κληρονομημένη ιδιότητα, που δύσκολα αποβάλλεται. Ο κ. Κέιπλερ γέλασε με τις εξηγήσεις μου. Όταν τη δεύτερη ώρα κοτσομπόλευα και πάλι, ακολούθησε η δεύτερη έκθεση «μια αδιόρθωτη κοτσομπόλα», την παρέδωσα και αυτή και για δύο μαθήματα ήμουνα τύπος και υπογραμμός. Την τρίτη ώρα ξανάρχισα: «Αννα, μου είπε ο Κέιπλερ, για τιμωρία γράψε μια έκθεση με τίτλο "Μπλα, μπλα, μπλα η καρακάκα μιλά"». Η τάξη σειστήκε στα γέλια. Γελούσα και γω παρόλο ότι η εφευρετικότητα του νου μου γύρω στο θέμα κοτσομπολιό έμοιαζε να χε στερέψει. Έπρεπε να βρω κάτι καινούργιο. Η φιλενάδα μου η Ζάνε μια καλή ποιήτρια μου πρότεινε να κάνω στίχους και μου πρόσφερε το ταλέντο της. Ενθουσιάστηκα. Ο Κέιπλερ ήθελε να με κουρδίσει αλλά και γω μπορούσα να τον δουλέψω διπλά και τριδιπλα. Το ποίημα γράφτηκε και ήταν επιτυχία. Μιλούσε για μια χηνομαμά και έναν κυκνομπαμπά και τρία μικρά παπάκια που λόγω συνεχούς κβα, κβα, δαγκάθηκαν μέχρι θανάτου απ' τον μπαμπά. Ευτυχώς κατάλαβε ο Κέιπλερ το χιούμορ της ιστορίας, διάβασε το ποίημά μας στη δική μας και στις άλλες τάξεις μαζί με τις απαραίτητες εξηγήσεις και έτσι είχα ησυχία. Από τότε μπορώ να μιλώ όσο θέλω χωρίς τιμωρίες. Ο Κέιπλερ κάνει μόνο τα ειρωνικά του σχόλια.

Αννα.

Τετάρτη 24 Ιουνίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Είναι τρομερή ζέστη, καθένας ιδρώνει και ξειδρώνει. Σκέψου λοιπόν μ' αυτή τη ζέστη, εγώ να πρέπει να κάνω κάθε δουλειά με τα πόδια. Τώρα μόνο βλέπω πόσο όμορφο είναι το να ταξιδεύεις με τον ηλεκτρικό ιδίως στα ανοικτά του βαγόνια. Άλλα αυτό είναι μια ηδονή ανεπιτρεπτή για μας τους Εβραίους. Για μας είναι τα αδέρφια ποδάρια αρκετά. Χτες επρεπε να πάω μεσημεριάτικα στον οδοντογιατρό και ήτανε μακρύς ο δρόμος απ' το σχολείο μας. Στο μάθημα τ' απόγεμα κόντεψα βέβαια μετά να κοιμηθώ. Ευτυχώς οι άνθρωποι είναι καλοί και σου προσφέρουν από μόνοι τους να πιεις. Η αδερφή, στο γιατρό, είχε μεγάλη κατανόηση. Μόνο ένα όχημα μας είναι ακόμα επιτρεπτό: το φέρρυ του ποταμού. Στο Γιόζεφ Ισραέλ Σκαάντε βρίσκεται μια μικρή βαρκούλα. Στην ερώτησή μας αν μας παίρνει, μας έβαλε αμέσως μέσα ο βαρκάρης για την απέναντι όχθη. Ασφαλώς δε φταινεις οι Ολλανδοί που εμείς οι Εβραίοι περνάμε έτσι άσχημα. Ας μη χρειαζόταν τουλάχιστο να πάω σχολείο. Κατά τις διακοπές του Πάσχα μας κλέψαν το ποδήλατό μου και ο πατέρας έδωσε το ποδήλατο της μητέρας για φύλαξη σε κάτι γνωστούς αλλά ευτυχώς είμαστε εν όψει διακοπών, άλλη μία βδομάδα και θα τα χω καταφέρει. Χτες το πρωί μου συνέβη κάτι νόστιμο. Όταν πέρναγα από τη θέση που έβαζα συνήθως το ποδήλατό μου με φώναξε κάποιος. Γύρισα και είδα ένα συμπαθητικό αγόρι πίσω μου, που τον είχα συναντήσει το προηγούμενο βράδυ στη φίλη μου την Εύα. Ήταν λιγάκι δειλός και μου είπε ότι τον λέγαν Χάρυ Γκολντντέργκ. Ξαφνιάστηκα και δεν ήξερα τι στην ευχή ήθελε, μα φάνηκε γρήγορα. Είπε πως ήθελε να με συνοδέψει σχολείο, αφού πάμε τον ίδιο δρόμο. Καλά είπα και γω και έτσι προχωρήσαμε μαζί. Ο Χάρυ είναι ήδη δεκαέξι χρονών και ξέρει να μιλάει για πολλά θέματα. Σήμερα το πρωί με περίμενε και πάλι. Έτσι φαντάζομαι θα γίνεται για λίγο.

Άννα.

Τρίτη 30 Ιουνίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα δεν είχα πραγματικά διόλου καιρό να ξαναγράψω. Την Πέμπτη ήμουνα όλο το απόγευμα σε κάτι γνωστούς, την Παρασκευή είχαμε επισκέψεις και έτσι συνεχίστηκε ως τα τώρα. Ο Χάρυ και γω γνωριστήκαμε καλά: αυτή τη βδομάδα μου διηγήθηκε πολλά για τον εαυτό του. Ήρθε, μου είπε, μονάχος του εδώ στην Ολλανδία, στη γιαγιά του. Οι γονείς του είναι στο Βέλγιο. Ο Χάρυ είχε ως τα τώρα ένα κορίτσι, τη Φανή. Τη γνωρίζω σαν πρότυπο γλυκύτητας και βαρεμάρας. Απ' όταν με γνώρισε ο Χάρυ ανακάλυψε ότι στο πλευρό της Φανής τον έπαιρνε ο ύπνος. Έτσι έγινα εγώ γι' αυτόν ένα είδος αναζωογονητικού. Ένας άνθρωπος ποτέ δεν μπορεί να ξέρει σε τι ακόμα μπορεί να χρησιμέψει. Το Σάββατο τη νύχτα ήταν η Σόφη σε μένα, αλλά την Κυριακή τη νύχτα ήταν στης Λιζ και γω βαριόμουνα αφόρητα. Το βράδυ θα ερχότανε ο Χάρυ. Στις έξι τηλεφώνησε: «Έδω Χάρυ Γκολντντέργκ», είπε. «Μπορώ να μιλήσω στην Άννα;» «Ναι, η ίδια». «Καλησπέρα Άννα, πώς τα πας;» «Καλά ευχαριστώ». «Δυστυχώς δε θα μπορέσω να έλθω απόψε το βράδυ, αλλά θα θέλα να σε δω, μπορείς να κατέβεις για δέκα λεπτά κάτω;» «Καλά έρχομαι». Άλλαξα στα γρήγορα, χτενιστήκα λιγάκι, μετά στάθηκα νευρική στο παράθυρο, τέλος τον είδα. Θαύμα του θαύματος το πώς δεν κουτρουβάλησα αμέσως τη σκάλα και περίμενα ώσπου να κουδουνίσει. Κατέβηκα. «Άκου, μου είπε, η γιαγιά μου νομίζει ότι είσαι πολύ μικρή για μένα. Νομίζει ότι θα πρέπει να πάω στους Λουρς σίγουρα ξέρει ότι δεν πάω πια με τη Φανή». «Τι είπες;» ρώτησα. «Τσακωθήκατε;» «Όχι τ' αντίθετο απλώς είπα στη Φανή ότι δεν πολυταιριάζαμε και γι' αυτό δε θα θέλα να μαστε πια τόσο συχνά μαζί, όμως μπορεί να ρχεται σε μας και γω να πηγαίνω σε κείη, εκτός αυτού σκεφτόμουνα ότι η Φανή ισως έβγαινε και με άλλα αγόρια, αλλά δεν ήτανε έτσι, λοιπόν μου είπε ο θείος μου να της ζητήσω συγνώμη και 'γω δεν το θέλω,

γι' αυτό χωρίσαμε μια και καλή, ήτανε το καλύτερο. Η γιαγιά θέλει όμως να συνεχίσω να πηγαίνω στη Φανή και κείνη να έρχεται σε μένα. Βλέπεις όμως ότι εγώ έρχομαι σε σένα. Οι γέροι έχουν καμιά φορά παλιομοδίτικες ιδέες, που δε χρειάζονται να μου ρυθμίζουν τη ζωή. Εξαρτώμαι βέβαια απ' τη γιαγιά αλλά και η γιαγιά κατά κάποιο τρόπο εξαρτάται από μένα. Την Τετάρτη είμαι ελεύθερος και η γιαγιά νόμιζε ότι πήγαινα στο μάθημα ξυλουργικής, αλλά εγώ γύριζα σε σιωνιστικές οργανώσεις. Δεν είμαι βέβαια σιωνιστής, όμως ενδιαφερόμουνα να ξέρω τι συνέβαινε εκεί. Τον τελευταίο καιρό δε μ' ἀρεσε πια σ' αυτούς και δε θέλω να ξαναπάω, έτσι μπορούμε την Τετάρτη και το Σάββατο βράδυ και την Κυριακή τ' απόγεμα να είμαστε μαζί και ίσως και συχνότερα. Τι λες;» «Αν όμως δεν το θέλει η γιαγιά σου;» είπα εγώ. «Θα πρεπε να το κάνεις πίσω από την πλάτη της Χάρυ». «Η αγάπη δεν μπορεί να πιεστεί», απάντησε κείνος. Πήγαμε γύρω απ' τη γωνιά περάσαμε το βιβλιοπωλείο και κειδά στεκόταν ο Πέτερ Βέσεν με δύο ακόμα αγόρια, ήταν η πρώτη φορά που τον ξανάβλεπα και χάρηκα τρομερά. Ο Χάρυ και γω γυρίσαμε δυο - τρεις φορές βόλτα το τετράγωνο και στο τέλος συνεννοηθήκαμε να τον συναντήσω το άλλο βράδυ. Στις επτά παρά πέντε, μου είπε, στη πόρτα του σπιτιού του μπροστά.

Αννα.

Παρασκευή 3 Ιουλίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Χτες ήτανε ο Χάρυ στο σπίτι μου, για να τον γνωρίσουν οι γονείς μου. Έβγαλα τούρτα, γλυκά και μπισκότα. Ήπιαμε τσάι. Όμως ο Χάρυ και γω δεν είχαμε καθόλου όρεξη να μείνουμε ήσυχα-ήσυχα στο σπίτι. Λοιπόν πήγαμε βόλτα και με γύρισε στις οκτώ και δέκα. Ο πατέρας θύμωσε τρομερά γι' αυτό, «είναι επικινδυνό για μας τους Εβραίους να γυρίζουμε μετά τις οκτώ» είπε. Και 'γω τους υποσχέθηκα ότι από όως και στο εξής θα βρίσκομαι σπίτι πάντα δέκα λεπτά πριν τις οκτώ. Αύριο είμαι καλεσμένη στον Χάρυ. Η φιλενάδα μου η Σόφη

με κοροϊδεύει πάντα γι' αυτόν. Δε νομίζω να είμαι ερωτευμένη, μπορώ όμως να έχω ένα φίλο, δεν είναι έτσι; Κανείς δεν το βρίσκει ασχημό να 'χω ένα φίλο ή όπως το ονομάζει η μαμά να 'χω έναν καβαλιέρο. Η Εύη μου διηγήθηκε ότι όταν πέρασε ένα βράδυ ο Χάρυ από το σπίτι της τον ρώτησε: «Ποιαν βρίσκεις πιο νόστιμη τη Φανή ή την Άννα;» Εκείνος αποκρίθηκε ότι αυτό δεν την αφορά. Δεν ξαναμίλησαν άλλο πάνω σ' αυτό το θέμα. Όμως φεύγοντας, στη σκάλα, είπε αυτός, «φυσικά την Άννα, αλλά δεν είναι ανάγκη να το πεις σε κανέναν». Το βλέπω ότι είναι ερωτευμένος μαζί μου και μου φαίνεται πολὺ ωραίο, έτσι για αλλαγή. Η Μάργκοτ θα έλεγε: ένας χαριτωμένος παιδαρος. Αυτό μου φαίνεται και μένα και ίσως και πολύ περισσότερο. Κ' η μαμά τον βρίσκει συμπαθητικό, «νόστιμο αγόρι», λέει «συμπαθέστατο και καλοανατεθραμμένο». Είμαι πολὺ χαρούμενη που αρέσει σ' όλους όμως και ο ίδιος τους βρίσκει όλους πολὺ συμπαθητικούς. Μόνο τη φιλενάδα μου, το ημερολόγιο, το νομίζει παιδιάστικα καμώματα· ίσως και να 'χει δίκιο.

Αννα.

Κυριακή 5 Ιουλίου 1942

Αγαπητή Κίττυ.

Η γιορτή του δοσίματος των ενδεικτικών πέτυχε. Το δικό μου ενδεικτικό δεν είναι διόλου ασχημο. Έχω έναν κακό βαθμό στην άλγεβρα, ένα πέντε, μετά δύο φορές ένα έξι και αλλιώς πάντα επτά και μια φορά οκτώ. Στο σπίτι ήταν όλοι ευχαριστημένοι, αλλά οι γονείς μου είναι σ' αυτά τα θέματα αλλιώτικοι από τους άλλους. Δε σκοτίζονται τόσο για τους καλούς, κακούς βαθμούς και το βρίσκουν πιο σπουδαίο τι διαγωγή θα δειξω και ανθα 'μαι γερή και χαρούμενη. «Ανόλα αυτά είναι καλά», λένε, «θα 'ρθουν τα γράμματα μόνα τους». Εγώ αντιθέτα θα 'θελα να ήμουνα μια πραγματικά καλή μαθήτρια. Με έχουν στο λύκειο υπό δοκιμή, γιατί μου έλειπε η μεγαλύτερη τάξη απ' το σχολείο, αλλά όταν έπρεπε όλα τα Εβραϊόπουλα να παν σε εβραϊκά σχολεία μας πήρε ο Διευθυντής, εμένα και τη Λιζ, υπό δοκιμή και έτσι εγώ δε θα

θελα να τον απογοητεψω. Αντίθετα η αδερφή μου, η Μάργκοτ, πήρε και κείνη το ενδεικτικό της από τα πρώτα, όπως συνήθως, αν υπήρχαν τόνοι και βραβεία θα τα 'χε μαζέψει όλα. Ε, να τέτοιο έξυπνο κεφαλάκι έχει. Ο πατέρας, απ' όταν δεν μπορεί πια να πάει στο Γραφείο του, είναι τον τελευταίο καιρό συνεχώς σπίτι. Θα πρέπει να 'ναι τρομερό το συναίσθημα του να νιώθεις ξαφνικά περιττός. Ο κ. Κόφιους πήρε το Τράβες και ο κ. Κράλερ τη φίρμα κάρβουνο και κομπανία στην οποία είναι μέτοχος και ο πατέρας. Όταν κάναμε περίπατο προ ημερών μου μίλησε για το βούλιαγμα, εννοεί ότι θα κρυφτούμε και θα περάσουμε πολύ δύσκολες ώρες, έτσι αποκομμένοι από την κοινωνία. Τον ρώτησα γιατί μιλάει γι' αυτά. «Ξέρεις» μου είπε «ότι εδώ και ένα χρόνο δίνουμε ρούχα, έπιπλα και τρόφιμα σε άλλους ανθρώπους; Δε θέλουμε να αφήσουμε την ιδιοκτησία μας στους Γερμανούς, αλλά πολύ λιγότερο θέλουμε να πέσουμε στα χέρια τους, γι' αυτό θα φύγουμε, από μόνοι και δε θα περιμένουμε να 'ρθουν να μας βουτήξουν». Φοβήθηκα κοιτάζοντας το σοβαρό πρόσωπό του πατέρα. «Ναι όμως πότε πατέρα;» «Μη σκοτίζεσαι» μου είπε «θα μάθεις έγκαιρα κόρη μου. Χαίρου την ελευθερία σου όσο την έχεις ακόμα». Αυτά ήταν όλα. Αχ Θε μου ας είναι αυτή η μέρα ακόμα μακριά.

'Αννα.

Tetάρτη 8 Ιουλίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Μεταξύ του πρωινού της Κυριακής και σήμερα μοιάζει να μεσολάβησαν χρόνια. Συνέβησαν τόσα πολλά. Σαν να άλλαξε ο ίδιος ο ρους της γης. Αλλά Κίττυ, εγώ ζωακόμη και αυτό είναι το σπουδαιότερο, λέει ο μπαμπάς. Ναι ζούμε ακόμα, αλλά μη με ρωτήσεις πώς. Θα σου διηγηθώ λοιπόν το τι συνέβηκε από την Κυριακή.

Στις τρεις η ώρα, ότι είχε φύγει ο Χάρυ για να ξανάρθει αργότερα, κουδούνισε η πόρτα, εγώ δεν άκουσα τίποτα, γιατί βρισκόμουνα βολικά ξαπλωμένη στης βεράντας την πολυθρόνα και διάβαζα, οπόταν βλέπω τη Μάργκοτ πολύ ταραγ-

μένη. «'Αννα», μου λέει, «ήρθε μια πρόσκληση για τον πατέρα απ' τα Ες-Ες. Η μητέρα έτρεξε ήδη στον κ. Βαν-Νταν, να ιδει τι θα κάνουμε». Τρόμαξα φριχτά. Μια πρόσκληση! Καθένας ήξερε τότε τι σημαίνει αυτό, στρατόπεδο συγκέντρωσης σε απομόνωση. Έβλεπα μπρος στα μάτια μου τον πατέρα και κει μέσα έπρεπε να τον αφήσουνε. «Φυσικά και δε θα πάει» είπε η Μάργκοτ, γεμάτη σιγουριά, όταν αργότερα καθόμαστε στο καθιστικό όλοι μαζί. «Η μητέρα είναι ήδη στους Βαν-Νταν για να συνεννοθεί αν θα "βουλιάξουμε" από αύριο όλοι μαζί. Αν έρθουν και οι Βαν-Νταν μαζί θα ειμαστε σε πετά». Σιωπή. Κανείς δεν μπορούσε να προφέρει λέξη. Η σκέψη για τον πατέρα που αθώα, μη γνωρίζοντας ακόμα τίποτα, επισκεπτόταν τους προστατευόμενούς του στο Γηροκομείο, ακόμη η αναμονή του πότε θα 'ρθει η μητέρα, η ζεστη, η ένταση, κανείς δεν μπορούσε να μιλήσει. Ξαφνικά κουδούνισε και πάλι. «Αυτός θα 'ναι ο Χάρυ». «Μην ανοίξεις» με κράτησε η Μάργκοτ. Αλλά ήταν ήδη περιττό. Ακούσαμε ταυτόχρονα τη μητέρα να μιλάμε τον Βαν-Νταν και τον Χάρυ. Όταν έφυγε τέλος εκείνος, μπήκαν μέσα και κλειδώσαν πίσω τους την πόρτα. Μετά σε κάθε κουδούνι, έπρεπε να κατέβει η Μάργκοτ ή εγώ, στις μύτες των ποδιών για να βλέπουμε αν ήταν τέλος ο πατέρας. Άλλιώς δεν ανοίγαμε σε κανένα. Μας είχαν διώξει απ' το δωμάτιο, ο κ. Βαν-Νταν ήθελε να μιλήσει μόνος με τη μητέρα. Όταν βρεθήκαμε στο δωμάτιό μας, μου εξήγησε η Μάργκοτ ότι η κλήση δεν ήταν εν τέλει για τον μπαμπά, αλλά γι' αυτή. Αρχισα να κλαίω βασανιστικά. Η Μάργκοτ ήτανε μόλις δεκάει, θέλουν να στείλουν κορίτσια νεαρά ολομόναχα στα στρατόπεδα; Ευτυχώς δεν πρόκειται να φύγει. Δε θα την αφήσουμε. Η μητέρα μας το βεβαίωσε και μάλλον αυτό θα εννοούσε και ο πατέρας, λέγοντάς μου «ότι θα βουλιάζαμε κάποτε». Να βουλιάξουμε; Όμως πού; Στην πόλη; Σε κάποιο κτίριο; Ισως σε μια καλύβα. Πού; Πώς; Πότε; Αυτές όλες ήταν ερωτήσεις που δεν έπρεπε να τις ξεστομίζω, που όμως όλο και γύριζαν στο μυαλό μου. Αρχισαμε η Μάργκοτ και γω να μαζεύουμε γρήγορα -

γρήγορα τα απαραίτητα στις σάκες μας. Το πρώτο που πήρα ήταν αυτό το δερμάτινο τετράδιο, ύστερα ό,τι έβρισκα μπροστά μου, μπικουτί, μαντίλια, βιβλία σχολείου, μια χτένα και παλιά γράμματα. Σκεφτόμουν να το ότι θα βουλιάζαμε και μάζευα ό,τι βλακεία έβρισκα μπρος μου. Αργότερα δε λυπήθηκα για όλ' αυτά. Οι αναμνήσεις μου είναι πολύ πιο πολύτιμες απ' τα φουστάνια. Στις πέντε ήρθε τέλος σπίτι ο πατέρας. Τηλεφώνησε στον κ. Κόφιους και τον παρακάλεσε να περάσει κι αυτός το βράδυ από μας. Ο κ. Βαν-Νταν έφυγε για να φωνάξει τη Μιγκ. Εκείνη ήρθε, μάζεψε ρούχα και παπούτσια σε μια βαλιτσούλα και υποσχέθηκε να ξαναγυρίσει το βράδυ. Μετά έπεσε η σιωπή πάλι γύρω μας. Κανείς δε θέλησε να φάει. Ήταν ακόμα μεγάλη ζέστη. Και όλα, μα όλα ήταν τόσο παράξενα. Το μεγάλο δωμάτιο επάνω είναι νοικιασμένο σε κάποιον κ. Γκούντσμιτ, ένα χωρισμένο άντρα γύρω στα τριάντα. Φαίνεται πως αυτή την Κυριακή δεν είχε τι να κάνει και έτσι έμεινε ως τις δέκα καθισμένος σε μας και δεν μπορούσαμε να τον διώξουμε. Στις έντεκα ήρθε η Μηπ και ο Χενκ Βαν Σάντεν. Η Μηπ είναι απ' το 1933 γραμματέας στο γραφείο, στο μαγαζί του πατέρα μου, στη δουλειά του πατέρα μου, και μας έχει γίνει μια πιστή φίλη, όπως επίσης και ο καινούργιος της σύζυγος, ο Χενκ. Πάλι εξαφανίστηκαν παπούτσια, κάλτσες, βιβλία, ρούχα μέσα στη βαλίτσα της Μηπ και μέσα στις βαθιές τσέπες του Χενκ. Στις έντεκα και μισή έφυγαν κατάφορτοι, εγώ ήμουνα ήδη ψόφια στην κούραση και παρόλο που θα ήταν η τελευταία γύχτα στο δικό μου το κρεβάτι, μόλις ξάπλωσα κοιμήθηκα σαν το μολύβι. Την άλλη μέρα το πρωί, με ξύπνησε η μητέρα στις πέντε και μισή. Ευτυχώς δεν ήτανε πια τόσο μεγάλη η ζέστη, όπως την Κυριακή. Όλη τη μέρα έπεφτε μια ελαφριά βροχή. Ντυθήκαμε τόσο χοντρά όσο γινότανε, σαν να έπρεπε να μπούμε μέσα σ' ένα παγωμένο δωμάτιο ή μάλλον σαν να έπρεπε να ξενυχτήσουμε μέσα σ' ένα ψυγείο. Θέλαμε όμως να πάρουμε όσο πιο πολλά ρούχα γίνεται μαζί μας. Κανένας

Εβραίος στη δική μας κατάσταση δεν τολμούσε να περάσει το δρόμο με μια βαλίτσα στο χέρι. Εγώ φορούσα δύο εσώρουχα, δύο ζευγάρια κάλτσες, τρεις κιλότες, ένα φουστανάκι, από πάνω μια φούστα και μια ζακέτα, από πάνω το καλοκαιρινό μου παλτό, τα καλύτερα μου παπούτσια, γαλότσες, ένα σάλι, ένα καπέλο ή μάλλον έναν μπερέ και ακόμα διάφορα άλλα που κράταγα. Έσκαζα σχεδόν ήδη από το σπίτι, όμως κανένας δε σκοτίστηκε γι' αυτό.

Η Μάργκοτ γέμισε ακόμα την τσάντα του σχολείου της με βιβλία σχολικά, πήρε το ποδήλατό της και άρχισε να πηγαίνει πίσω από τη Μηπ, σε μια για μένα άγνωστη κατεύθυνση γιατί δεν ήξερα ακόμα πού πρόκειται να βουτήξουμε και ποιος θα 'ταν ο τόπος, ο μυστηριώδης τόπος, που θα μας παραλάμβανε. Στις εφτάμισι κλείσαμε και μεις την πόρτα πίσω μας. Στο μόνο που είπα αντίο ήτανε η αγαπημένη γατούλα, η μαυρούλα, στην οποία προετοιμάσαμε μια καινούργια πατρίδα, σε κάτι γείτονες. Αυτό το είπαμε, το γράψαμε μάλλον, στον κ. Γκούντσμιτ απάνω σε ένα φύλλο τετραδίου που το αφήσαμε πίσω. Στης κουζίνας το τραπέζι βρισκόταν ακόμα ένα κιλό κρέας για τη γάτα. Στο τραπέζι του προγεύματός μας μείνανε τα φλιτζάνια, τα κρεβάτια τα είχαμε αδειάσει. Όλα δίνανε την εντύπωση σαν να το χαμε σκάσει όσο μπορούσαμε πιο γρήγορα, αλλά εμάς μας ήταν αδιάφορο τι θα λέγαν οι άνθρωποι. Θέλαμε μόνο να φύγουμε, όσο γινότανε μακρύτερα. Αύριο θα πω περισσότερα. Άννα.

Πέμπτη 9 Ιουλίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Έτσι τρέχαμε μες στην καταρρακτώδη βροχή, ο πατέρας, η μητέρα και γω, καθένας με μια τσάντα και μια σάκα ως απάνω γεμάτες σε ένα ανακάτεμα τρελό. Οι εργάτες που πηγαίνανε το πρωί για τη δουλειά τους μας βλέπαν με συμπάθεια. Στα πρόσωπά τους φαινόταν η λύπη και το ότι μας συμπονούσαν, γιατί είχαμε ανάγκη να κουβαλάμε περπατώντας τόσο βαριά και μας απαγορευότανε να πάμε με ένα όχημα. Το χα-

ρακτηριστικό κίτρινο άστρο τα έλεγε όλα. Καθ' οδόν μας διηγήθηκαν οι γονείς μας κάθε σημείο του σχεδίου «βούλιαγμα». Ήδη από μήνες είχαμε σιγουρέψει ένα μέρος από τα κουζινικά μας σκεύη κι από τα ρούχαμας. Είχαμε πια φτάσει στο σημείο του να εξαφανιστούμε από μόνοι μας. Μετά την πρόσκληση της παρουσίασης, έγινε δέκα μέρες πιο πριν απ' ότι λέγαμε, και θα έπρεπε να είμαστε ευχαριστημένοι και ας μην ήταν ακόμη οι χώροι, που θα κατοικούσαμε, απόλυτα διορθωμένοι. Το καταφύγιό μας είναι στα γραφεία του πατέρα. Για τους έξω δύσκολο να κατανοηθεί. Γι' αυτό θα προσπαθήσω κάπως να στο εξηγήσω. Ο πατέρας δεν είχε ποτέ πολύ προσωπικό, μόνο τον κ. Κράλερ, τον κ. Κόφιους, την Μηπ και την Έλλεν Βόσσεν, την εικοσιτριάχρονη στενογράφο μας. 'Ολοι αυτοί ζέρουν ότι θα 'ρχόμαστε' οι μόνοι αμύητοι είναι: ο πατέρας της Έλλεν, ο κ. Βόσσεν και οι δύο υπηρέτες. Τώρα πάλι το κτίριο έχει ως εξής: Στο ισόγειο είναι μια μεγάλη αποθήκη, που χρησιμεύει για τις αποστολές. Δίπλα στην πόρτα της είναι η πραγματική είσοδος, που με μια πορτούλα οδηγεί σε μία σκάλα: αν ανεβεί κανείς αυτή τη σκάλα φτάνει σε μιαν άλλη πόρτα με θαμπά κρύσταλλα που κάποτε ήταν γραμμένο με μαύρα γράμματα η λέξη: Γραφείο. Αυτό είναι το μεγάλο γραφείο, πολύ φωτεινό, πολύ γεμάτο. Τη μέρα δουλεύει εκεί η Μηπ, η Έλλη κι ο κ. Κόφιους. Μέσα από ένα χολ με γκαρνταρόμπες, ένα μεγάλο ντουλάπι τροφίμων κ' ένα άφλεκτο χρηματοκιβώτιο φτάνει κανείς σε ένα σκοτεινό μάλλον πίσω δωμάτιο, στο οποίο καθόταν κάποτε ο κ. Κράλερ και ο κ. Βαν-Νταν και τώρα μονάχα ο Κράλερ. Μπορεί να μπει κανείς και απευθείας απ' το διάδρομο σ' αυτό το δωμάτιο, από μια τζαμόπορτα που ανοίγει μονάχα από μέσα. Απ' το γραφείο του Κράλερ, κατευθείαν απ' το διάδρομο, βρίσκεται το καμάρι του σπιτιού, το ιδιαίτερο δωμάτιο. Ευγενικά σκούρα έπιπλα το στολίζουν, δάπεδα πλαστικά με χαλιά, ραδιόφωνο, καλόγουστες λάμπες, όλα περίφημα. Θαύμα. Δίπλα έχει μια μεγάλη, φαρδιά κουζίνα με μάτι γκαζιού και

ζεστό νερό, ύστερα ένα W.C.. Αυτό είναι το πρώτο πάτωμα. Απ' το μακρύ διάδρομο οδηγεί μια ξύλινη σκάλα πάνω σ' ένα πεζούλι, που κι αυτό με τη σειρά του περνά σ' ένα διάδρομο, που έχει δεξιά και αριστερά πόρτες. Η αριστερή οδηγεί στο μπροστινό σπίτι με την αποθήκη, τον πρώτο όροφο και το πατάρι κάτω απ' τη στέγη. Σ' αυτό το κτίριο υπάρχει όμως, απ' την άλλη μεριά, ακόμα μια μακριά τελείως όρθια, γνήσια ολλανδική, επικίνδυνη σκάλα για μια δεύτερη έξοδο. Η δεξιά πόρτα οδηγεί στο πίσω σπίτι. Κανένας άνθρωπος δε θα φανταζόταν ότι πίσω απ' αυτή την απλή γκριζα πόρτα θα υπήρχαν τόσα πολλά κρυμμένα δωμάτια. Μπροστά την πόρτα, υπάρχει ακόμα ένα σκαλι, το περνάς και να σε βρέθηκες μέσα. Ακριβώς απέναντι απ' αυτή την είσοδο είναι μια απότομη σκαλιτσα. Αριστερά οδηγεί ένας μακρύς διάδρομος σ' ένα διαμερισματάκι με λιβινγκ-ρουμ και το υπνοδωμάτιο της οικογένειας Φρανκ και πιο παραδίπλα ένα μικρότερο δωμάτιο, το δωμάτιο ύπνου και εργασίας των δεσποινίδων Φρανκ. Δεξιά απ' τη σκάλα είναι ένας χώρος χωρίς παράθυρο, με λαβομάνο και έναν κλειδωμένο απόπατο. Όταν κανείς ανεβαίνει τις σκάλες και ανοίγει την πόρτα απάνω, ξαφνιάζεται που βρίσκεται σε ένα μεγάλο και τόσο φωτεινό δωμάτιο σ' αυτό το παλιό πίσω σπίτι. Σ' αυτόν το χώρο βρίσκεται μια κουζίνα γκαζιού και ένα τραπέζι με μια λεκάνη για τα πιάτα μια και δω ήταν εγκατεστημένο παλιά το εργαστήριο της Εταιρείας. Τώρα βάλαμε την κουζίνα. Ταυτόχρονα μεταχειρίζόμαστε αυτόν το μεγάλο χώρο και για τραπεζαρία, δωμάτιο για διάβασμα και υπνοδωμάτιο για το ζεύγος Βαν-Νταν. Ένα πολύ μικρό διαμπερές δωματιάκι θα χρησιμεύει στον Πέτρο Βαν-Νταν να στήσει τον κόσμο του. Υπάρχει επίσης ένα πατάρι κάτω απ' τη στέγη, ακριβώς όπως και στο ξεχωριστό μπροστινό σπίτι. Βλέπεις, τώρα που στα σύστησα όλα, γνωρίζεις το σπίτι μας. Αυτά.

Αννα.

Παρασκευή 10 Ιουλίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Ίσως σ' έκανα να βαρεθείς με τις εκτεταμένες μου λεπτομέρειες και τις περιγραφές του σπιτιού. Αλλά πρέπει να ξέρεις πού καταλήξαμε εν τέλει. Λοιπόν τώρα η συνέχεια, γιατί δεν έχω τελειώσει ακόμα. Όταν φτάσαμε στο δρόμο Πρίντσενγραχτ μας πήγε γρήγορα η Μηπ απάνω στο πίσω σπίτι. Η πόρτα έκλεισε και να μαστε. Η Μάργκοτ είχε ήδη φτάσει γρηγορότερα από μας με το ποδήλατο και μας περιμενε. Το καθιστικό κ' οι άλλοι χώροι μοιάζαν σαν αποθήκες, κι αδύνατο να περιγραφούν. Όλα τα χαρτόκουτα και οι βαλίτσες που από καιρό και μήνες έστελναν στο μαγαζί οι δικοί μας, στέκονταν μες στη μέση ανάκατα και στο μικρό δωμάτιο βρίσκονταν τα κρεβάτια και τα κλινοσκεπάσματα σωροί ως το ταβάνι. Αν θέλαμε να κοιμηθούμε το βράδυ σε φυσιολογικά κρεβάτια έπρεπε να στρωθούμε στη δουλειά. Η μητέρα και η Μάργκοτ δεν ήταν σε θέση να κουνήσουν ούτε το δαχτυλάκι τους. Ξάπλωναν πάνω στα στρώματα στο πάτωμα και είχαν τα χάλια τους. Ο πατέρας και γω, οι δυο ταχτικοί της οικογένειας, αρχίσαμε λοιπόν το συγγύρισμα. Ξεπακετάραμε τα πάντα, συγγρίσαμε, ξεσκονίσαμε, ώσπου πέσαμε ψόφιοι το βράδυ στα καθαροστρωμένα μας κρεβάτια. Όλη μέρα δεν είχαμε φάει τίποτα, η μητέρα και η Μάργκοτ ήταν τόσο εκνευρισμένες που δεν μπορούσαν να βάλουν μπουκιά στο στόμα τους. Πολύ περισσότερο να μαγειρέψουν και ο πατέρας και γω δεν είχαμε τον καιρό. Την Τρίτη το πρωί συνεχίσαμε τη δουλειά. Η Έλλη, η Έλλεν και η Μηπ μας ψώνισαν με τα δελτία τροφίμων μας. Ο πατέρας διόρθωσε την ελλειπή συσκότιση και μεις σαπουνίσαμε το πάτωμα στην κουζίνα και είχαμε μια συνεχή απασχόληση από το βράδυ ως το πρωί. Ως την Τετάρτη δεν είχα διόλου καιρό για να σκεφτώ για τη μεγάλη αλλαγή που είχε συντελεστεί στη ζωή μου, μετά μονάχα, για πρώτη φορά από τότε που είχαμε έρθει στο πίσω σπίτι, κάθισα και αναλογιστηκα τι συνέβη και τι θα μου συμβεί ακόμα και στα διηγούμαι εσένα τώρα. Άννα.

Σάββατο 11 Ιουλίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Ο πατέρας η μητέρα και η Μάργκοτ δεν μπορούν να συνηθίσουν ακόμα στο κτύπημα του ρολογιού της καμπάνας του δυτικού πύργου, που χτυπά τα τέταρτα της ώρας. Εγώ ναι, το βρίσκω μάλιστα και πολὺ ωραίο, ιδίως τη νύχτα. Έχει κάτι το καθησυχαστικό για μένα. Σκέφτομαι ότι θα θέλεις να μάθεις πώς βρίσκω το καταφύγιό μας. Να σου πω την αλήθεια ούτε και γω το ξέρω ακόμα, νομίζω πάντως ότι ποτέ δε θα το νιώσω σπίτι μου, που όμως δε σημαίνει ότι το βρίσκω τρομακτικό ή τίποτα θλιβερό. Καμιά φορά μου έρχεται στο νου σαν να βρίσκομαι σε κάποια παράξενη πανσιόν. Περιεργη αντίληψη αλήθεια για το βούλιαγμα δε βρίσκεις; Το πίσω σπίτι είναι ένα ιδεώδες καταφύγιο παρόλο που είναι λίγο υγρό και στριφογυριστό, δε θα 'βρισκες κάτι το τόσο άνετο σ' όλο το Άμστερνταμ ή ισως και σε όλη την Ολλανδία. Το δωμάτιό μας ήταν ως τα τώρα τελείως άδειο. Ευτυχώς ο μπαμπάς είχε κουβαλήσει όλη τη συλλογή ηθοποιών που είχα και όλες μου τις καρτ-ποστάλ και έτσι με κόλλα και πινέλο έφτιαξα ωραιότατα διακοσμημένους τοίχους. Τώρα έχει μια ευχάριστη και φαιδρή όψη το δωμάτιό μας. Άμα έρθουν και οι Βαν-Νταν θα φτιάξουμε από το ξύλο, που έχει η σοφίτα, θα φτιάξουμε ντουλάπια και άλλα χρήσιμα αντικείμενα. Η Μάργκοτ και η μητέρα νιώθουν πάλι καλύτερα. Χτες θελησε να μαγειρέψει η μητέρα για πρώτη φορά. Ήθελε, είπε, μπιζέλια, αλλά τα ξέχασε τελείως. Η σούπα κάηκε και τα μπιζέλια γίνανε τόσο κάρβουνα που δεν ξύνονταν να βγουν από την κατσαρόλα. Κρίμα που δεν μπορώ να διηγηθώ στον καθηγητή Κέπλερ αυτή την ιστορία. Κληρονομικότητα, έτσι δεν είπαμε; Χτες το βράδυ πήγαμε όλοι κάτω στο «ιδιαιτερό» για να ακούσουμε τον αγγλικό σταθμό. Ήμουνα τρομερά φοβισμένη μήπως κάποιος από τη γειτονιά το καταλάβει και παρακά-

λαγα, ικέτευα σχεδόν τον πατέρα να ἔρθει επάνω μαζί μας αμέσως. Η μητέρα με κατάλαβε και γύρισε μαζί μου. Πραγματικά είμαστε πολύ φοβισμένοι μήπως μας δει ἡ μας ακούσει κανένας. Αμέσως από την πρώτη μέρα ράγαμε κουρτίνες, βεβαίως είναι κουρέλια διαφόρων χρωμάτων και σχημάτων που τα μάζεψε ο μπαμπάς από παντού. Αυτά τα θαύματα είναι με πινέξες καρφωμένα στα παράθυρα και μείνανε καρφωμένα όλο τον καιρό που είμαστε σ' αυτό το σπίτι. Δεξιά από μας, είναι ένα μεγάλο εμπορικό, αριστερά ένα κατάστημα επίπλων, σε αυτά τα κτίρια και μετά που σχολάν οι εργάτες δεν υπάρχει κανείς. Όμως θα μπορούσαν να ακούγονται θόρυβοι που θα περνούσαν μέχρις εκείνους, γι' αυτό απαγορέψαμε στη Μάργκοτ που είναι τρομερά πουντιασμένη να βήχει τη νύχτα. Η κακομοίρα όταν της έρχεται βήχας πρέπει να καταπίνει συνεχώς κοδεΐνη. Χαίρομαι πάρα πολύ ότι θα ἔρθουνε την Τρίτη η Βαν-Νταν, τότε δε θα είναι όλα τόσο ἀδεια, και ήσυχα τριγύρω μου. Η ησυχία με νευριάζει ιδίως το βράδυ και τη νύχτα. Και θα 'δινα πάρα πολλά για να βρισκόταν κάποιος από τους προστάτες μας και να κοιμόταν εδώ πέρα. Με στενεύει τρομερά ότι δεν μπορούμε να βγούμε ἔξω από το σπίτι και φοβάμαι μήπως μας ανακαλύψουνε και μας τουφεκίσουνε. Αυτό βαραίνει σαν μεγάλο, τεράστιο βάρος πάνω μου. Κατά τη διάρκεια της ημέρας πρέπει πάλι να κάνουμε πολύ σιγά, δεν πρέπει να πατάμε δυνατά και πρέπει να μιλάμε σχεδόν ψιθυρίζοντας, γιατί δεν πρέπει να μας ακούσουν κάτω στην αποθήκη. Αυτή τη στιγμή με φωνάζουνε.

Άννα.

Παρασκευή 14 Αυγούστου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Σε άφησα έναν ολόκληρο μήνα μονάχη, αλλά δεν υπάρχει και κάθε μέρα κάτι καινούργιο. Στις 13 Ιουλίου ήρθανοι Βαν-Νταν, κανονικά ήταν να ἔρθουνε στις 14 του μηνός αλλά μια και οι Γερμανοί μαζεύουν αυτές τις μέρες όλο και περισσότερους Εβραίους, και γενικά επικρατεί μεγάλη ταραχή και

τρομοκρατία ξεκίνησαν καλύτερα μια μέρα νωρίτερα παρά αργότερα. Κατά τις εννιάμισι το πρωί και ενώ εμείς ακόμα προγευματίζαμε ήρθε ο Πέτρος Βαν-Νταν ένας αρκετά βαρετός νεαρός, γύρω στα δεκάχρι, απ' του οποίου τη συντροφιά δεν υπόσχομαι και πολλά στονεαυτόμουν. Μισή ώρα αργότερα παρουσιάστηκε το ζεύγος Βαν-Νταν, αυτή, προς θυμηδία όλων μας, παρουσιάστηκε με το καθίκι της μέσα στο κουτί του καπέλου. «Χωρίς καθικάκι δεν μπορώ να ζήσω», μας είπε και το δοχείο νυκτός βολεύτηκε αμέσως κάτω απ' το κρεβάτι. Αυτός δεν έφερε δοχείο, αλλά ένα τραπέζι για το τσάι που έκλεινε και το χεριά πάρει κάτω από το χέρι του. Καθίσαμε λοιπόν όλοι μαζί ευχάριστα και μετά τρεις ημέρες είχαμε την εντύπωση ότι είμαστε μια οικογένεια εδώ και πολύ καιρό. Βεβαίως όσες μέρες ήταν ακόμα στον κόσμο έξω οι Βαν-Νταν ζήσανε και καταλάβανε πάρα πολλά τα οποία και μας διηγούνταν. Εμάς μας ενδιέφερε τι έγινε στο διαμέρισμά μας και με τον κ. Γκούντσμιτ. Και ο κ. Βαν-Νταν διηγείτο: «Τη Δευτέρα το πρωί μου τηλεφώνησε ο Γκούντσμιτ και με παρακάλεσε να περάσω μια στιγμή από κει, μου έδειξε το σημείωμα που αφήσατε ότι δηλ. έπρεπε να φροντίσει να δώσει τη γάτα. Είχε μεγάλο φόβο μήπως γινότανε καμιά έρευνα και γι' αυτό μαζέψαμε αμέσως μαζί του το τραπέζι και ό,τι είχατε αφήσει, το συγχρίσαμε να φύγει από τη μέση. Τελικά ανακάλυψα εγώ ένα σημείωμα πάνω σ' ένα ημερολόγιο στης κ. Φρανκ το τραπέζι με μια διεύθυνση στο Μάστριχτ. Εγώ κατάλαβα βέβαια αμέσως ότι αυτή η παράβλεψη είχε γίνει επιτίθεσ, έκανα όμως τον πάρα πολύ ξαφνιασμένο και τον τρομαγμένο και παρακάλεσα εντονότατα τον κ. Γκούντσμιτ να κάψει το καταραμένο χαρτί. Όλη την ώρα έλεγα ότι δεν είχα ιδέα ότι είχατε σκοπό να εξαφανιστείτε. Ξαφνικά μου ήρθε δήθεν η θεία φωτισή: κ. Γκούντσμιτ είπα, τώρα το θυμήθηκα πριν περίπου μισό χρόνο είχε έρθει στο γραφείο ένας ψηλός Γερμανός αξιωματικός που βρέθηκε να είναι συμμαθητής του κ. Φρανκ, του υποσχέθηκε να τον βοηθήσει, αν γίνει εδώ επικίνδυνη γι' αυτόν η κατάσταση.

Αυτός ο αξιωματικός ήταν στρατοπεδευμένος στο Μάστριχτ, μου φαίνεται ότι κράτησε το λόγο του και φυγάδευσε τους Φρανκ στο Βέλγιο και από κει σι συγγενείς τους στην Ελβετία.

Αν σας ρωτήσουν λοιπόν μπορείτε να πείτε πως είχαν κάποιο καλό φίλο, αλλά μην αναφέρετε το Μάστριχτ. Μετά έφυγα. Οι πιο πολλοί το ξέρουν εν τω μεταξύ και εμένα μου ξαναδιηγήθηκαν πολλές παραλλαγές αυτής της ιστορίας. «Βρήκαμε την ιστορία θαυμάσια και γελάγαμε πολλή ώρα πάνω στη φαντασία των ανθρώπων. Έτσι βρέθηκε κάποια οικογένεια να μας έχει δει πρωι-πρωι, λέει, με τα ποδήλατα όταν φεύγαμε για το Βέλγιο. Μια άλλη κυρία ήξερε πως οπωσδήποτε αρπαχτήκαμε μέσα στη μέση της νύχτας από ένα στρατιωτικό αυτοκίνητο και γύρευε πού μας πήγαν.

‘Αννα.

Παρασκευή 21 Αυγούστου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Η γωνιά μας έγινε πια πραγματικό καταφύγιο, μάλιστα από τη στιγμή που ο κ. Κράλερ είχε την έμπνευση να μισοχτίσει την είσοδο προς το πίσω σπίτι, επειδή είπαμε γίνονται τώρα τόσες πολλές έρευνες για κλεμμένα ποδήλατα. Το σχέδιο εξετέλεσε ο κ. Βόσεν. Έφτιασε ένα γυριστό ράφι, βιβλιοθήκη μικρή, που από τη μια μεριά ανοίγει σαν πόρτα. Έπρεπε γι' αυτό το θέμα πρώτα απ' όλα να τον μυήσουμε σ' αυτή την υπόθεση και τώρα είναι ο πιο μεγάλος μας βοηθός. Λοιπόν πάντα όταν θέλουμε να κατέβουμε κάτω έπρεπε να σκύψουμε στις αρχές και μετά να πηδήσουμε γιατί το σκαλοπάτι που υπήρχε δεν υπάρχει πια. Μετά τρεις ημέρες είχαμε όλοι στο μέτωπό μας κέρατα, γιατί καθένας χωρίς να δώσει μεγάλη σημασία ξέχναγε τη χαμηλή πόρτα και χτύπαγε. Στο μεταξύ κρεμάσαμε εκεί ένα μαξιλαράκι από πριονίδι για να ιδούμε θα βοηθήσει σε κάτι;

Εγώ δε μελετάω πολύ, στο μεταξύ ξέχασα ένα σωρό από τη μεγάλη μου σχολική σοφία. Πολλά γεγονότα δεν έχουμε βέβαια εδώ ο κ. Βαν-Νταν και γ' ω αρπαζόμαστε

πολλές φορές. Βεβαίως βρίσκει τη Μάργκοτ πολύ πιο συμπαθητική παρά εμένα. Η μαμά με μεταχειρίζεται καμιά φορά σαν να ήμουνα ένα έξυπνο παιδί και γ' ω αυτό δε θέλω να το ανεχτώ. Ο Πέτρος και αυτός δεν έγινε πιο συμπαθητικός στο μεταξύ, είναι τρομερά βαρετός και τεμπελιάζει όλη τη μέρα στο κρεβάτι του. Μαστορεύει λιγάκι και ύστερα ονειροπολεί ξανά. Ένας πραγματικός μπούφος. Είναι ζεστός ο καιρός και βρισκόμαστε μισοξαπλωμένοι τον πιο πολύ καιρό απάνω στο πατάρι της στέγης σε ξαπλωτές πολυθρόνες.

‘Αννα.

Τετάρτη 2 Σεπτεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Ο κ. και η κ. Βαν-Νταν τσακώθηκαν τρομερά. Κάτι τέτοιο δεν έχω ποτέ δει. Η μητέρα και ο πατέρας ποτέ δε θα ούρλιαζαν έτσι ο ένας στον άλλο. Η αιτία ήταν τόσο μηδαμινή που δε θα άξιζε τον κόπο να χάσει κανείς μια λέξη για αυτή, αλλά βέβαια ο καθένας έχει τη δική του άποψη. Για τον Πέτρο είναι τρομερό να στέκεται ανάμεσα στους δύο γονείς του, αλλά και κανένας από τους δύο δεν τον παίρνει στα σοβαρά γιατί είναι τόσο τεμπέλης και τόσο μυγιάγγιχτος. Χτες ταράχτηκε τρομερά γιατί η γλώσσα του λέει ήτανε μπλε, πράγμα που του πέρασε βέβαια πολύ γρήγορα. Σήμερα έχει ένα χοντρό σάλι γύρω από το λαιμό του και λέει ότι άρπαξε κάποιο κρύωμα και εκτός αυτού, έχει πόνους στον πνεύμονα, στην καρδιά και στα νεφρά. Ακόμα τίποτα άλλο; Ο νεαρός μας είναι ένας πραγματικός υποχόνδριος. Έτσι δεν είναι η λέξη; Η μητέρα με την κ. Βαν-Νταν δεν τα πάνε και τόσο καλά και υπάρχουν αρκετοί λόγοι. Για παράδειγμα: Η κ. Βαν-Νταν άφησε μονάχα τρία σεντόνια στο κοινό ντουλάπι στη φιλάνθρωπη ιδέα να μεταχειρίζεται τα δικά μας και να φυλάει τα δικά της. Θα είναι βέβαια πάρα πολύ ξαφνιασμένη αν αντιληφθεί ότι και η μητέρα ακολούθησε το καλό της παράδειγμα. Συνήθως η μαντάμ το παίρνει πολύ στραβά ότι μεταχειρίζόμαστε το δικό της και όχι το δικό

μας σερβίτσιο. Συνεχώς προσπαθεί να βρει πού βρίσκονται οι πορσελάνες μας. Δεν το χει καταφέρει γιατί είναι επάνω στο πατάρι πίσω απ' όλα τα χοντρά κουτιά και τις παλιατσαρίες. Και θα ναι εκεί βουλιαγμένες, όσο καιρό θα μαστε και μεις βουλιαγμένοι στο πίσω σπίτι. Εγώ είμαι πάντα άτυχη. Έχτες άφησα και μου πεσε ένα πιάτο της σούπας. «Α!» φώναξε θυμωμένη, «για πρόσεξε λέω γω λιγάκι αυτό είναι το τελευταίο που μου απόμεινε». Ο κ. Βαν-Νταν όμως είναι τον τελευταίο καιρό πολὺ ψευτοφιλικός μαζί μου.

Σήμερα το πρωί πάλι με κατσάδιασε η μητέρα μου για τα καλά. Δεν το αντέχω αυτό το πράγμα, οι ιδέες μας και οι γνώμες μας είναι τελείως διάφορες. Ο μπαμπάς τα σκέφτεται τελείως αλλιώς και ας είναι καμιά φορά πέντε λεπτά μαζί μου θυμωμένος. Την άλλη εβδομάδα έγινε ένα επεισόδιο, αιτία ήταν ένα βιβλίο για τις γυναίκες και ο Πέτρος. Πρέπει να ξέρεις ότι ο Πέτρος και η Μάργκοτ επιτρέπεται να διαβάζουν όλα τα βιβλία ή σχεδόν όλα, που μας φέρνει ο κ. Κόφιους απ' τη βιβλιοθήκη, αλλά αυτό ειδικά το βιβλίο δε θέλησαν να τους το δώσουν οι μεγάλοι. Βέβαια κεντρίστηκε η περιέργεια του Πέτρου με το τι θα υπήρχε σ' αυτό το απαγορευμένο βιβλίο γραμμένο; Το πήρε λοιπόν κρυφά από τη μητέρα του και όσο ήτανε κάτω μαγειρεύοντας ή οτιδήποτε γλιστρήσε με το απόκτημά του στο πατάρι της στέγης. Δύο μέρες δεν τον κατάλαβαν. Η μητέρα του θα το χει μάλλον καταλάβει αλλά δε μίλαγε, μετά τις δύο ημέρες το πήρε χαμπάρι ο πατέρας του. Άρπαξε το βιβλίο από τον Πέτρο και σκέφτηκε ότι η υπόθεση είχε τελειώσει. Δεν είχε όμως υπολογίσει την περιέργεια του γιου του, στον οποίο η θυμωμένη παρεμβολή του πάτερα του δε φάνηκε αρκετή αιτία για να σταματήσει το διάβασμα. Σκεφτόταν πιθανότητες του πώς θα μπορούσε να ξαναποχτήσει αυτό το μυστηριώδες πια βιβλίο. Η κ. Βαν-Νταν είχε στο μεταξύ μιλήσει με τη μητέρα, η οποία δεν έβρισκε ότι αυτό το βιβλίο θα ήταν και τόσο καλό ανάγνωσμα για τη Μάργκοτ, αν και την

άφηνε να διαβάζει ένα σωρό άλλα βιβλία. Με τη Μάργκοτ και τον Πέτρο υπάρχει μία διαφορά «κ. Βαν-Νταν», είπε η μητέρα. «Πρώτο τα κορίτσια ωριμάζουν πολύ πιο γρήγορα από τα αγόρια. Δεύτερο η Μάργκοτ έχει πάρα πολλά διαβάσει, σοβαρά και σημαίνοντα βιβλία και τρίτο είναι πολύ πιο προχωρημένη νοητικά και στη μόρφωση ακόμα από τον Πέτρο. Τέλος έχει σχεδόν τελειώσει το Λύκειο». Κατά βάθος συμφωνούσε η κ. Βαν-Νταν μ' αυτά, αλλά δεν έβρισκε διόλου αναγκαίο το να διαβάζουν νέοι άνθρωποι βιβλία που ήταν προορισμένα για ενήλικες. Στο μεταξύ ο Πέτρος δεν έψαχνε παρά μονάχα την ευκαιρία, για να μπορέσει να ξαναπάρει στην κατοχή του το βιβλίο. Ενώ λοιπόν όλη η οικογένεια βρισκόταν τα βράδια στο ιδιαίτερο, για να ακούσει ραδιόφωνο, αυτός με το θησαυρό του καθόταν πάνω στην αποθήκη και διάβαζε. Γύρω στις οκτώμισι έπρεπε να είναι κάτω, αλλά με το ενδιαφέρον της ανάγνωσης ξέχασε βεβαίως την ώρα και κατέβαινε κρυφά από την αποθήκη, όταν μπήκε ο πατέρας του στο δωμάτιο. Δεν μπορείς να φανταστείς τι ακολούθησε, άκουσε κανείς μια δυνατή μπάτσα, το βιβλίο πέταξε στο τραπέζι και ο Πέτρος στην άλλη γωνία του δωματίου. Ο πατέρας ήρθε μονάχος του για φαγητό ενώ ο Πέτρος έμεινε μόνος απάνω. Κανείς δεν ενδιαφέρθηκε γι' αυτόν. Έπρεπε να πάει στο κρεβάτι χωρίς φαΐ. Κι όλα πήραν την κανονική τους ημερήσια διάταξη. Ξαφνικά ένα διαπεραστικό σφύριγμα, παγώσαμε όλοι μας. Με ωχρά πρόσωπα κοιτάζαμε ο ένας τον άλλονε, τα μαχαιρόπιρουνα πέσαν από τα χέρια μας και τότε ακούστηκε η φωνή του Πέτρου απ' το σωλήνα της σόμπας: «μη φανταστείτε ότι θα κατέβω ποτέ κάτω». Ο κ. Βαν-Νταν πήδηξε απάνω και άρχισε να ουρλιάζει με κατακόκκινο κεφάλι. Τώρα όμως έδωσε τέλος ο πατέρας σε όλα, τον άρπαξε από το χέρι γιατί φοβήθηκε τίποτα σοβαρό και ανεβήκανε μαζί απάνω να δουν τον Πέτρο. Μετά από διαφόρους παράξενους θορύβους και μουρμουρίσματα, έφθασε ο Πέτρος στο δωμάτιό του και η πόρτα κλειδώθηκε από πίσω του. Η καλή του μαμά ήθελε

να αφήσει ένα σάντουιτς για το αγοράκι της, αλλά ο κακός μπαμπάς δεν την άφησε. «Εάν δε ζητήσει αμέσως συγνώμη πρόκειται να κοιμηθεί απάνω στην αποθήκη της στέγης». Εμείς όλοι διαμαρτυρήθηκαμε και είπαμε ότι το να μείνει κανείς χωρίς φαγητό είναι αρκετή τιμωρία, εάν πούντιαζε στη στέγη δε θα μπορούσαμε ούτε το γιατρό να φέρουμε. Ο Πέτρος δεν παρακάλεσε για συγνώμη και έτσι έμεινε απάνω στην αποθήκη. Ο κ. Βαν-Νταν δεν ενδιαφέρθηκε ξανά γι' αυτόν ως την άλλη μέρα που ανακάλυψε ότι ο Πέτρος είχε κοιμηθεί στο κρεβάτι του. Στις εφτά βρέθηκε πάλι ο Πέτρος στην αποθήκη, αλλά κατέβηκε όταν τον παρακάλεσε ο πατέρας μου και τα πράματα ησύχασαν. Τρεις ημέρες είχανε όλοι κρεμασμένα μούτρα, σιωπή και έπειτα ήταν όλα κανονικά όπως πάντα.

·Αννα.

Δευτέρα 21 Σεπτεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα θα ήθελα να σου διηγηθώ κάτι από τα καθημερινά μικροπράγματα. Η κ. Βαν-Νταν είναι αυνυπόφορη, συνέχεια με μαλώνει για τη φλυαρία μου, πάντα έχει κάτιγια να μας κάνει δύσκολη τη ζωή, παράδειγμα: δε θέλει να πλύνει τα πιάτα. Όταν όμως το κάνει και έχει παραμείνει στην κατσαρόλα ένα υπόλειμμα φαγητού, δεν το φυλάει σε ένα γυάλινο πιάτο, όπως το κάνουμε εμείς πάντα, αλλά το αφήνει καλύτερα να χαλάσει. Την επόμενη βέβαια φορά που έχει η Μάργκοτ σειρά να πλύνει τα πιάτα, έχει διπλή δουλειά και διπλές βρόμικες κατσαρόλες και από πάνω έχει να ακούει την κυρία να λέει: «πω, πω Μάργκοτ έχεις τόσα πολλά να πλύνεις».

Ο πατέρας και γ' ώρα έχουμε τώρα μια πολύ όμορφη απασχόληση, προσπαθούμε να συνθέσουμε το οικογενειακό μας δέντρο και πάνω σ' αυτό έχει πάντα να μου διηγηθεί κάτι για τον καθένα. Τότε αισθάνουμαι τα συγγενικά δεσμά μου. Κάθε δεκατέσσερις μέρες έρχεται ο κ. Κόφιους με μερικά βιβλία για κορίτσια από τη βιβλιοθήκη. Είμαι πολύ ενθουσιασμένη το βρίσκω υπέρο-

χο το τι γράφει η Κις απ' το Μάρξβελ. Τον «καλοκαιρινό φίλο» τον έχω διαβάσει τώρα για τέταρτη φορά και ακόμα γελάω με τις αστείες καταστάσεις του. Αρχίσαμε πάλι και τα μαθήματα. Κάθε μέρα αποστηθίζω πέντε ανώμαλα ρήματα και δουλεύω πολύ πάνω στα γαλλικά μου. Ο Πέτρος σκύβει αναστενάζοντας πάνω στο βιβλίο των αγγλικών του. Αποκτήσαμε επίσης, καινούργια σχολικά βιβλία, όσο για τα μολύβια, τετράδια, ετικέτες, γόμες και τα λοιπά φρόντισαν να μας έρθουνε ένας ολόκληρος σωρός, όλα απ' το παλιό μας σπίτι. Πολύ συχνά ακούω το Οράνγε-Ζέντερ. Αυτή τη στιγμή μας μίλησε ο πρίγκιπας Βερνάρδος και μας διηγήθηκε ότι τον Ιανουάριο θα ξαναποχτήσουν παιδιά. Πρέπει κανείς να ξαφνιαστεί το πόσο πολύ με ενδιαφέρει η ολλανδική βασιλική οικογένεια.

Πριν από μερικές μέρες μιλήσαμε για το ότι έχω πολλά ακόμα να μάθω και η συνέπεια είναι να διπλασιάσω το ζήλο μου. Δεν έχω καμία διάθεση αργότερα να αρχίσω ξανά απ' την αρχή. Επίσης κουβεντιάσαμε το ότι τον τελευταίο καιρό δε διάβασα τίποτε αξιόλογο. Η μητέρα διαβάζει αυτόν τον καιρό ένα βιβλίο που λέγεται «Κύριοι και Υπηρέτες» αυτό πάλι όμως εγώ δεν επιτρέπεται να το διαβάσω. Για να συμβεί κάτι τέτοιο, εγώ θα πρέπει να είμαι τόσο μορφωμένη και σοβαρή, όπως η έξυπνη και προϊκισμένη αδερφή μου. Επίσης κουβεντιάσαμε για φιλοσοφία, ψυχολογία και φυσιολογία, τις λέξεις τις έψαχα προηγουμένως στο λεξικό, για τα οποία ως φαίνεται δεν έχω ιδέα. Ελπίζω τον επόμενο χρόνο να έχω προχωρήσει στη μόρφωσή μου ένα καλό κομμάτι. Ανακάλυψα ξαφνικά ότι για το χειμώνα δεν έχω παρά μόνο ένα φουστάνι με μακριά μανίκια και τρεις πλεκτές ζακέτες. Ο πατέρας μου επέτρεψε να πλέξω ένα πουλόβερ από άσπρο μαλλί προβάτου. Βέβαια το μαλλί δεν είναι στην καλύτερη κατάσταση αλλά το σπουδαιότερο είναι ότι κρατάει ζέστη. Έχουμε αποθηκεύσει ένα σωρό ρούχα σε άλλους ανθρώπους, αλλά όμως αυτά δεν μπορεί κανείς να τα πάρει παρά ίσως μονάχα μετά

τον πόλεμο, αν διατηρούνται ακόμα. Την τελευταία φορά που έγραφα κάτι για την κυρία Βαν-Νταν, ήρθε η ίδια μέσα στο δωμάτιο, εγώ βεβαίως έκλεισα αμέσως και απότομα το τετράδιό μου. «Να, 'Αννα, δεν κάνει να κοιτάξω;» μου είπε. «Όχι κ. Βαν-Νταν. Μόνο την τελευταία σελίδα ισως. Όχι ούτε κι αυτήν». Μ' έπιασε μια τρομερή αγωνία, σ' αυτή τη σελίδα δεν έγραφα και τόσο κολακευτικά λόγια γι' αυτή. Αννα.

Παρασκευή 25 Σεπτεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Ήμουνα πάλι πάνω στους Βαν-Νταν για επίσκεψη, για να μπορέσω να κουβεντιάσω λιγάκι. Πού και πού είναι πολύ ευχάριστοι, φάγαμε λοιπόν κάτι μπισκότα, μπισκότα που τα βγαλαν από το ντουλάπι των ρούχων, και μύριζαν ναφθαλίνη και ήπιαμε λεμονάδα. Μιλάγαμε για τον Πέτρο. Τους έλεγα ότι πολλές φορές μου κολλάει και ότι αυτό δε μ' αρέσει καθόλου. Δε χωνεύω αγόρια που ενοχλούνε κάποιον. Με τον τρόπο των γονιών με ρώτησαν αν θα θέλα να κάνω, να συνάψω μια μεγαλύτερη φιλία με τον Πέτρο, γιατί όπως φαίνεται εκείνος με συμπαθούσε πολύ. Εγώ σκέφτηκα, «ωχ Θε μου» και είπα ω όχι, ο Πέτρος είναι δειλός σαν όλα τα αγόρια που ίσαμε τώρα δεν είχαν πολλά πάρε-δώσε με κορίτσια. Αυτό το βούλιαγμα στο πίσω σπίτι είναι πραγματικά πολύ εφευρετικό. Άκουσε να δεις τι σκέφτηκαν οι κύριοι τον τελευταίο καιρό. Θέλανε ο κ. Βαν-Ντικ ένας καλός γνωστός μας από την κομπανία Travis, ο οποίος φυλάγει παρεπιπτόντως και πολλά πράγματά μας, θέλουνε λοιπόν να λάβει λέει μια ειδηση από μας. Έτσι γράψανε σε ένα φαρμακείο ένα γράμμα με μια ερώτηση και ένα φάκελο κλεισμένο μέσα στον άλλο φάκελο, που ο πελάτης θα μπορούσε να τον μεταχειρίστει για απάντηση. Τη διεύθυνση πάνω στο φάκελο αυτόν δηλ. τη διεύθυνση του γραφείου του πατέρα μου την έγραψε ο ίδιος μου ο πατέρας με το χέρι του. Αννα.

Κυριακή 27 Σεπτεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Όταν θα έχει έλθει αυτό το γράμμα θα βγάλουμε την απάντηση του φαρμακείου από μέσα θα βάλουμε μέσα ένα γράμμα γραμμένο απ' τον πατέρα μου και έτσι θα πάρει ο κ. Βαν-Ντικ ένα σημείωμα απ' τον πατέρα μου και ειδήσεις. Βρήκαμε ένα φαρμακείο κοντά στα βελγικά σύνορα, που θα μπορούσε πολὺ εύκολα να φέρουνε το γράμμα από το Βέλγιο στην Ολλανδία. Έγινε καβγάς με τη μητέρα για πολλοστή φορά αυτόν τον καιρό. Συχνά δε με καταλαβαίνει όπως δα και η Μάργκοτ. Στην οικογένειά μας δε θα παρουσιαστούνε ποτέ σκηνές όπως στους απάνω, παρ' όλα αυτά δε βρίσκω ωραία την κατάσταση. Έχω τελείως αλλιώτικο χαρακτήρα απ' τη μαμά και τη Μάργκοτ. Πολλές φορές νιώθω πολὺ καλύτερα τις φιλενάδες μου παρά την ίδια μου τη μητέρα και είναι κρίμα. Η κ. Βαν-Νταν είναι ακατανόητη και πάλι, κλειδώνει πολλά από τα πράγματά της, που είναι προσορισμένα για το κοινό νοικοκυριό. Θα θέλα να την ξεπλήρωνε η μητέρα με το ίδιο νόμισμα. Για μερικούς γονείς φαίνεται να είναι μεγάλη ευχαριστηση το να αναθρέφουν όχι μονάχα τα δικά τους παιδιά, μα και των γειτόνων τους. Αυτό συμβαίνει και με τους Βαν-Νταν. Βέβαια η Μάργκοτ δεν έχει τίποτα για να της αναθρέψουν, είναι η καλοσύνη, η γλυκύτητα και η εξυπνάδα προσωποποιημένη. Ό,τι περισσευμα έχει αυτή, λείπει από μένα. Κατά τη διάρκεια των γευμάτων πάνω από μια φορά πέφτουν βροχή απάνω μου οι παρατηρήσεις. Εγώ πάλι δεν μπορώ να κρατηθώ και να μην αυθαδιάσω. Ευτυχώς η μητέρα και ο πατέρας παίρνουν το μέρος μου. Και γω δε θα ξέρα τι θα χα απογίνει χωρίς αυτούς τους δυο. Πόσες φορές δε μου θύμισαν οι αποπάνω ότι είμαι πολὺ αυθάδης, ότι μιλάω πάρα πολύ, ότι είμαι φλύαρη, ότι δε θα πρεπε να ενδιαφέρομαι για όλα και να μην είμαι τόσο αδιάκριτη. Αναφέρομαι στα παλιά μου σφάλματα. Και αν δεν ήταν πάντα ο πατέρας μου τόσο υπομονετικός, θα με είχε εγκαταλείψει η ελπίδα, ότι θα

μπορέσω ποτέ να διορθωθώ. Θα θελα τόσο πολύ να εκπληρώσω τις επιθυμίες των γονιών μου. Αν πάρω πολύ λίγο από κάποιο χορταρικό και πάρω περισσότερες πατάτες, επειδή τα χόρτα δε μ' αρέσουν, τσατίζονται οι Βαν-Νταν και λεν πόσο κακομαθημένη είμαι. «Πάρε λίγα χόρτα» μου λέει τότε αυτή γρήγορα-γρήγορα. «Όχι θα θελα μόνο πατάτες», απαντώ εγώ. «Τα χόρτα είναι υγιεινά το λέει και η μητέρα σου, φάγε λίγα χόρτα», συνεχίζει εκείνη έως ότου μπει ανάμεσά μας ο πατέρας και τελειώσει την ιστορία. «Έπρεπε να σαστε σε μας στο σπίτι», συνεχίζει αυτή «κάτι τέτοιο δε θα μπορούσε ποτέ να συμβεί στο δικό μας σπίτι, αυτό δεν είναι ανατροφή, η 'Αννα είναι τρομερά κακομαθημένη, έπρεπε να 'ναι δική μου κόρη...» μ' αυτές τις λέξεις τελειώνει πάντα ένας καβγάς. Ευτυχώς που δεν είμαι κόρη τους.

Ας γυρίσουμε όμως πίσω στο θέμα ανατροφής. Εχτές μετά από έναν τέτοιο μικροκαβγά, είχε πέσει βαριά σιωπή. Μετά απάντησε ο πατέρας. «Ότι η 'Αννα είναι πολύ καλοανατεθραμμένη. Έχει ήδη καταλάβει ότι είναι καλύτερα γι' αυτή ν' αφήσει τις ατέλειωτες παρατηρήσεις σας αναπάντητες. Και όσο για τα χόρτα, δεν μπορώ παρά να πω: «Βίσε-Βέρσα». Η κ. Βαν-Νταν είχε ηττηθεί και μάλιστα ριζικά. Το «Βίσε Βέρσα» αναφερόταν στις μικρές ποσότητες που έπαιρνε η ίδια. Η αιτία... Τα πολλά χορταρικά το βράδυ, πριν πέσει στο κρεβάτι, της δυσκολεύουν την πέψη. Να με αφήσει τουλάχιστο στην ησυχία μου. Πολύ διασκεδαστικό είναι το πόσο γρήγορα κοκκινίζει, εμένα δε μου συμβαίνει ποτέ αυτό και αυτό την εκνευρίζει.

· Αννα ·

Δευτέρα 28 Σεπτεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Δεν είχα τελειώσει εχτές ακόμα, αλλά έπρεπε να σταματήσω. Σήμερα θα σου διηγηθώ για έναν καβγά και πάλι, αλλά προηγουμένως θέλω να σου εξομολογηθώ ότι

το βρίσκω φριχτό και ακατανόητο το να τσακώνονται τόσο γρήγορα οι μεγάλοι, για τα πιο ασήμαντα ζητήματα και να εξάπτονται τόσο. Ως τα τώρα νόμιζα ότι αρπάζονται μονάχα τα παιδιά. Πολλές φορές υπάρχει πράγματι αιτία για ένα σοβαρό καβγά, αλλά οι αιώνιοι διαξιφισμοί δεν αντέχονται πια. Αν και θα πρέπει ίσως να συνθίσει κανείς μια και αυτοί οι διαξιφισμοί είναι πια στην ημερήσια διάταξη. Όμως δε γίνεται. Όταν η συζήτηση, έτσι την ονομάζουμε αντί για καβγά, όταν λοιπόν η συζήτηση αφορά εμένα, δε μου αφήνουν ούτε τρίχα ανέγγιχτη. Η σάση μου ο χαρακτήρας μου, οι τρόποι μου, όλα κουτσομπολεύονται, κριτικάρονται και καταδικάζονται. Δεν είχα γνωρίσει ως τώρα το τι θα πει να σε αποπαίρνουν, να σου φωνάζουν και τα παρόμοια. Τώρα πρέπει να τα καταπίνω. Αυτό δεν το μπορώ και ούτε σκέφτομαι να αφήσω όλα να κρέμονται πάνω μου. Θα τους δείξω τι θα πει 'Αννα Φρανκ και ότι δεν είμαι της χτες μονάχα. Θα καταλάβουν ποια είμαι. Πρέπει να κρατήσουν τη μεγάλη τους στοματάρα, αυτούς πρέπει να μαλώσει κανείς και όχι εμένα. Εγώ πάντως βρίσκομαι κατάπληκτη από τέτοιο μέγεθος κακής συμπεριφοράς και τέτοιας βλακείας, κυρία Βαν-Νταν. Άλλα τα πάντα συνηθίζονται και τότε θ' ακούσει κάτι από μένα. Είμαι στ' αλήθεια μια, κοπέλα με λίγο κακούς τρόπους; Είμαι τόσο μικρομέγαλη; τόσο απότομη; κουτή; τεμπέλα; ξεροκέφαλη; όπως μου λένε πάντα; Γνωρίζω πάρα πολύ καλά ότι έχω πολλά ελαττώματα και αδυναμίες, αλλά «αυτοί εκεί απάνω» νομίζω τα παραλένε.

Αν ήξερες Κίττυ πως βράζει το μέσα μου απ' όλες αυτές τις βρισιές, καθότι θα ξεσπάσει η συγκρατημένη μου μανία. Μπορεί να σε έκανα να βαρεθείς. Όμως πρέπει οπωσδήποτε να σου διηγηθώ μια ενδιαφέρουσα, ευχάριστη συζήτηση. Η κουβέντα ήταν για τον Πήμ (το όνομα το χαϊδευτικό του πατέρα μου) και τη μεγάλη του ταπεινοφροσύνη, την οποία αναγνωρίζουν ακόμα και οι πιο ηλιθιοί άνθρωποι. Ξαφνικά λέει η κ. Βαν-Νταν: η

οποια όλα, μα οπωσδήποτε όλα πρέπει να τα παίρνει απάνω της. Λέει λοιπόν. «Και 'γω είμαι πολύ ταπεινόφρων, πολύ πιο ταπεινόφρων από τον άντρα μου». Ο κ. Βαν-Νταν ήθελε να μαλακώσει αυτές τις λέξεις και λέει: «Εγώ δε θέλω να είμαι διόλου ταπεινός, γιατί νομίζω ότι οι μη ταπεινοί άνθρωποι τα καταφέρνουν στη ζωή καλύτερα». Και μετά γυρίζοντας σε μένα, «κοίταξε να μην είσαι ποτέ ταπεινή 'Αννα», μου λέει, «έτσι θα μπορέσεις να προχωρήσεις και να κάνεις κάτι». Η μητέρα συμφώνησε μ' αυτή τη γνώμη, αλλά η κ. Βαν-Νταν έπρεπε πάλι να πει το λογάκι της και είπε αυτή τη φορά όχι σε μένα, αλλά προς τους γονείς μου. «Με πολύ παράξενη μεθόδο διαπαιδαγωγείτε την 'Αννα, τέτοια που δε γνώρισα εγώ ποτέ στα κοριτσίστικά μου χρόνια, όμως και σήμερα νομίζω ότι δε συμβαίνει πουθενά κάτι παρόμοιο, εκτός απ' τη μοντέρνα σας οικογένεια». Μ' αυτό εννοούσε τη γνώμη της μητέρας που πολλές φορές είχε πει για την ανατροφή. Είχε κατακοκκινίσει από την ταραχή της και όταν κανείς βρίσκεται σε τέτοια ταραχή, έχει χάσει ήδη οπωσδήποτε το παιχνίδι. Η μητέρα μου είχε παραμείνει πολύ ήρεμη. Θέλησε να δώσει ένα τέλος στη συζήτηση και είπε: «κ. Βαν-Νταν νομίζω ότι είναι πολύ καλύτερα να μην είναι κανείς τόσο ταπεινός. Ο άντρας μου, η Μάργκοτ και ο Πέτρος είναι πράγματι τρομερά ταπεινόφρονες. Ο άντρας σας, εσείς, η 'Αννα και 'γω όχι πως δεν είμαστε ταπεινοί, αλλά απλώς δεν αφήνουμε να μας τραβάνε απ' τη μύτη». «Εγώ βεβαίως είμαι και ταπεινή κ. Φρανκ, πώς μπορείτε να λέτε ότι δεν είμαι», είπε η Βαν-Νταν. Η μητέρα «όχι πως είσαστε ψωροϋπερήφανη αλλά κανένας δε θα μπορούσε να πει για σας ότι είσαστε ιδιαιτέρως ταπεινόφρων». Η κ. Βαν-Νταν συνέχισε: «Οπωσδήποτε θα ήθελα να ξέρω πότε δεν ήμουνα ταπεινή, αν δε φρόντιζα εδώ εγώ για μένα οπωσδήποτε θα πέθαινα της πείνας. Είμαι ακριβώς ταπεινόφρων και ανιδιοτελής, όπως ο άνδρα σας». Οι συνήθεις αυτοκατηγόριες, λιβανίσματα κτλ., η μητέρα μου άρχισε να γελάει απ' την καρδιά της και αυτό τάραξε τη φουκα-

ριάρα Βαν-Νταν τόσο πολύ, ώστε όλο μιλούσε μη βρίσκοντας ένα τέλος, ώσπου χάθηκε μέσα στην ίδια της τη συζήτηση και σηκώθηκε πολύ προσβεβλημένη να μας αφήσει. Τυχαία έπεσε το βλέμμα της επάνω μου. Δυστυχώς κουνούσα εκείνη τη στιγμή ειρωνικά και αυθαδίκα το κεφάλι μου, χωρίς να ξέρω τι κάνω ή μάλλον υποσυνείδητα. Αυτή γύρισε πίσω και άρχισε να ουρλιάζει άσχημα, σαν να τανε καμία πλύστρα ή από κάποια πρόστυχη γειτονιά. Μου προξενούσε χαρά το να τη βλέπω έτσι, αν ήξερα να ζωγραφίζω θα είχα απαθανατίσει αυτό το μικρό γελοιο μοντέλο. Αν θες να γνωρίσεις πραγματικά έναν άνθρωπο πρέπει κάποτε να τσακωθείς μαζί του, τότε μπορείς να έχεις τη σωστή κρίση.

'Αννα.

Τριτη 29 Σεπτεμβριου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Σε μας υπάρχει πάντα κάτι για να σου διηγηθώ. Επειδή δεν έχουμε μπάνιο πλενόμαστε σε μια σκάφη, επειδή υπάρχει στον κάτω όροφο πάντα ζεστό νερό κατεβαίνουμε όλοι και οι επτά, πάντα εκεί για να πλυθούμε. Όμως όπως είμαστε και τελείως διαφορετικοί και ο ένας ντρέπεται περισσότερο από τον άλλο, έχει καθένας, σύμφωνα με το χαρακτήρα του, διαλέξει και μια γωνίτσα, για αυτό το πανηγύρι του πλυσίματος. Ο Πέτρος κάνει το μπάνιο του στην κουζίνα, παρόλο που έχει πόρτα από γυαλί. Προτού αρχίσει το μπάνιο το λέει σε όλους το τι πρόκειται να συμβεί και μας παρακαλάει την επόμενη μισή ώρα να μην περάσουμε απ' την κουζίνα. Ο πατέρας του κάνει μπάνιο στον επάνω όροφο. Αξίζει λέει τον κόπο να κουβαλήσει το ζεστό νερό απάνω για να μη χάσει τις ανέσεις του ιδιαιτερού του δωματίου. Ενώ η κ. Βαν-Νταν ίσαμε τώρα δεν έχει μπανιαριστεί. Πρέπει πρώτα βέβαια να βρει ποια είναι η πιο κατάλληλη θέση για ένα τέτοιο πράμα. Ο πατέρας κάνει μπάνιο στο «ιδιαιτέρο», η μητέρα στην κουζίνα πίσω από τη σόμπα. Η Μάργκοτ και 'γω, βρήκαμε το μεγάλο γραφείο σαν την πιο κατάλληλη θέση. Κάθε

Σαββατόβραδο τραβιούνται οι κουρτίνες και η παράσταση αρχίζει στο μισοσκόταδο. Όποια από τις δυο μας δεν είναι μέσα στο μπάνιο, παρατηρεί το τι συμβαίνει έξω από μια μικρή χαραμάδα ανάμεσα στις κουρτίνες. Πολύ συχνά γελάμε για τις αστείες καταστάσεις που δημιουργούν οι άνθρωποι όταν πλένονται. Δε μου αρέσει πια αυτό το μπάνιο και βρίσκομαι στο ψάξιμο για ένα πιο βολικό «απαρτεμάν». Ο Πέτρος είχε μια καλή ιδέα, μου πρότεινε να πάρω τα πράγματά μου και να πάω στο μεγάλο W.C. που ανήκει στο κάτω γραφείο. Εκεί θα είμαι μόνη, μπορώ να ανάψω φως, να κλείσω την πόρτα και να χύσω τα νερά χωρίς βοήθεια. Σήμερα λοιπόν εγκαινιάσα το καινούργιο μου μπάνιο και είμαι πολύ ευχαριστημένη. Εχτές ήταν ο υδραυλικός στο σπίτι για να αλλάξει τους σωλήνες κάτω απ' το διάδρομο που οδηγούν στην αποχέτευση του δικού μας W.C. Αυτό έπρεπε να γίνει για να μην παγώσουνε οι σωληνώσεις, αν κάνει πολύ κρύο το χειμώνα. Για κανένα μας δεν ήταν ευχάριστη αυτή η επισκεψη, όχι μονάχα ότι δεν μπορούσαμε να χύσουμε νερό, αλλά δεν μπορούσαμε να πάμε και στον καμπινέ. Δε θέλω να γίνομαι πρόστυχη διηγούμενη τι κάναμε για να μπορέσουμε να ξεπεράσουμε το κακό. Απ' την άλλη δεν είμαι και τόσο σεμνότυψη για να μην μπορώ να μιλήσω γι' αυτά τα πράγματα. Ο πατέρας και γ' ώ ήδη είχαμε από πριν φροντίσει για κάθε ενδεχόμενο. Είχαμε φυλάξει βάζα της μαρμελάδας, τα οποία και χρησιμοποιήσαμε και αναγκαστήκαμε να τ' αφήσουμε στις γωνιές των δωματίων όλη τη μέρα. Δεν το βρήκα και τόσο τρομερό όμως όσο το άλλο, το ότι έπρεπε όλη μέρα να κάθομαι αμιλητή και ακίνητη και να μην τολμώ να μιλήσω. Πέφτει στη δεσποινίδα κοτσομπόλα πολύ δύσκολο, γενικά πρέπει πάντα κατά τη διάρκεια της ημέρας να ψιθυρίζουμε. Να μη μιλήσει κανείς ολόκληρη την ημέρα και να μείνει ακίνητος, να μην μπορεί σχεδόν να κουνηθεί είναι δέκα και είκοσι φορές χειρότερο. Τα οπίσθιά μου είχανε τελειώς ισοπεδωθεί απ' το να κάθομαι και με πονούσανε τρεις ημέρες ακόμα. Το βράδυ, μετά, κάναμε

γυμναστική και αυτό μας βοήθησε.

Αννα.

Πέμπτη 1 Οκτωβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Χτες τρόμαξα τρομερά. Στις οκτώ η ώρα κουδούνισε και άρχισα να φαντάζομαι τα χειρότερα. Τι μπορούσε να είναι. Μπορείς φαντάζομαι και συ να σκεφτείς τι σκεφτόμουνα. Όταν όμως όλοι είπαν ότι μάλλον θα ήτανε αλητάκια, άρχισα πάλι να ησυχάζω. Οι ημέρες περνάνε εδώ τελείως σιωπηλά. Στην κουζίνα δουλεύει ένας φαρμακοποιός ο κ. Λεβίν. Κάνει χημικά παρασκευάσματα, για την Εταιρεία του πατέρα. Την πρώην Εταιρεία του πατέρα δηλαδή. Γνωρίζει όλο το σπίτι πολύ καλά και μεις φοβόμαστε μην του 'ρθει η ιδέα ν' ανέβει στο προηγούμενο εργαστήριο, που τώρα κατοικούμε μεις. Έτσι καθόμαστε πάρα πολύ ήσυχοι. Δε θα μπορούσε ποτέ να το φανταστεί κανείς ότι η σουσουράδα η Κίττυ-Αννα θα έπρεπε να κάθεται τόσο πολύ ακίνητη και να κρατάει το στόμα της.

Στις 29 του μήνα είχε η κ. Βαν-Νταν γενέθλια. Δεν ήτανε και πολύ μεγάλη η γιορτή μας. Πήρε λουλούδια, μικρά δωράκια και το μεσημέρι υπήρχε ένα έξτρα φαγητό. Κόκκινα γαρίφαλα από τον άντρα της, ήτανε ένα έθιμο δικό τους, λοιπόν για να παραμείνω στο θέμα Βαν-Νταν πρέπει να σου πω κάτι, έχει αρχίσει να φλερτάρει τον πατέρα μου, πράμα που είναι για μένα αιώνια πηγή θυμού. Δοκιμάζει να τον χαϊδεύει στα μαλλιά ή πάνω απ' το μάγουλο, δείχνει με μεγάλη προτίμηση τα μεγάλα της πόδια, προσπαθεί να είναι χαριτωμένη και αστεία και προσπαθεί να τραβήξει την προσοχή του πατέρα με κάθε μέσο. Δηλ. ο μπαμπάς δεν το βρίσκει ούτε νόστιμο ούτε χαριτωμένο και οπωσδήποτε οι προκλήσεις της τον αφήνουνε τελείως κρύο. Δεν είμαι οπωσδήποτε ζηλιάρα αλλά δεν μπορώ και να το ανεχτώ. Της είπα κατά πρόσωπο ότι η μητέρα μου δεν το δοκιμάζει αυτό με το δικό της άντρα.

Ο Πέτρος μπορεί καμιά φορά να είναι πολύ αστείος.

Έχουμε ένα κοινό χόμπυ που μας ευχαριστεί πολύ, μασκαρεύμαστε. Τις προάλλες ήρθε με ένα πολύ στενό φουστάνι της μητέρας του, ενώ στο κεφάλι του θρόνιαζε ένα καπελάκι γυναικείο κι αυτό. Εγώ πάλι είχα φορέσει το κουστούμι του και τον μπερέ του. Οι μεγάλοι γέλασαν σχεδόν μέχρι θανάτου, όμως και μεις το χαρήκαμε πολύ. Η Έλλη αγόρασε στα μαγαζά για μένα και τη Μάργκοτ φούστες, όχι πολύ καλής ποιότητας αλλά πανάκριβες. Μετά θα συμβεί και κάτι άλλο πολύ ευχάριστο. Παράγγειλε για μας τους τρεις, τη Μάργκοτ, τον Πέτρο και μένα, δια αλληλογραφίας μάθημα στενογραφίας. Στον επόμενο χρόνο θα είμαστε τέλειοι στενογράφοι, είναι πολύ σπουδαίο να μπορείς να γράφεις με αυτά τα ιερογλυφικά.

Αννα.

Σάββατο 3 Οκτωβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Χτες έγινε πάλι ένας τρομερός καβγάς. Η μητέρα διηγήθηκε στον μπαμπά όλες μου τις αμαρτίες, αλλά βέβαια πολύ παραφουσκωμένες. Αυτή έκλαιγε, εγώ επίσης, παρόλο διτι είχα τρομερό πονοκέφαλο. Έτσι ομολόγησα στον μπαμπά διτι τον αγαπάω εκείνον πολύ περισσότερο. Εκείνος μ' αποκρίθηκε διτι αυτό θα αλλάξει κάποτε, μα εγώ δεν το πιστεύω. Πρέπει να συγκρατούμαι τρομερά για να είμαι ήρεμη απέναντι στη μητέρα. Ο μπαμπάς θέλει να της κάνω ένα σωρό θελήματα, όταν δεν αισθάνεται καλά. Εγώ όμως δε θα τα κάνω. Μαθαίνω πολύ πρόθυμα γαλλικά και τώρα διαβάζω «Λαμπέλ Νιβερσέζ». Άννα.

Παρασκευή 9 Οκτωβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα έχω μονάχα θλιβερές και καταθλιπτικές ειδήσεις. Μαζεύουν σωρηδόν τους Εβραίους γνωστούς μας. Η Γκεστάπο βέβαια δεν είναι και πολύ τρυφερή μαζί τους. Τους φορτώνουν σε βαγόνια από ζώα και τους φέρνουν στα στρατόπεδα Εβραίων στο Βέστερ Μπορκ, που πρέπει να είναι φρικαλέο. Για τις εκατοντάδες των ανθρώπων δεν

έχει αρκετά μέρη πλυσίματος, αποπάτους και τα λοιπά. Λένε μάλιστα διτι κοιμούνται όλοι ανάκατα στις παράγκες, άντρες, γυναίκες και παιδιά. Το να δραπετεύσει κανείς είναι αδύνατο, οι περισσότεροι έχουν σταμπαριστεί με ξουρισμένα κεφάλια και ακόμα πιο πολύ με την εβραϊκή φυσιογνωμία τους. Αφού εδώ, λέω, στην Ολλανδία, είναι τόσο απαίσια, φαντάσου το τι θα τους περιμένει εκεί μακριά που θα τους πάνε. Ο αγγλικός σταθμός μιλάει για θαλάμους αεριών. Ισως όμως αυτό να είναι η γρηγορότερη λύση. Η Μηπ μας διηγήθηκε για φτιχτές καταστάσεις και η ίδια ήταν πολύ ταραγμένη. Πριν λίγο καθόταν με μια γρια κουτσή γυναίκα τη νύχτα μπρος στην πόρτα της, έπρεπε να περιμένει το αυτοκίνητο της Γκεστάπο που μαζεύει σιγά-σιγά τους ανθρώπους. Η γρια έτρεμε από το φόβο της, τα αντιαεροπορικά βροντούσαν, οι δέσμες των προβολέων σπιθίζαν στο σκοτάδι, ο βόμβος των εγγλέζικων αεροπλάνων βάραινε πάνω τους και αντιλαλούσε στα σπίτια, αλλά η Μηπ δεν τολμούσε να πάρει τη γρια μαζί της μες στο σπίτι. Αυτά τα πράγματα τα τιμωρούν οι Γερμανοί αυστηρά. Και η Έλλη είναι σιωπηλή και λυπημένη. Ο φίλος της στάλθηκε για καταναγκαστική εργασία στη Γερμανία. Φοβάται μη χτυπθεί σε κάποιο βομβαρδισμό. Οι Αγγλοί αεροπόροι ρίχνουν εκατομμύρια κιλά σιδηρου κάτω. Ανόητα αστεία, όπως αυτό: το εκατομμύριο δε θα το κερδίσεις ή: μία βόμβα φτάνει, αυτά τα αστεία τα βρίσκω άγαρμπα και ωμά. Ο φίλος της Έλλης δεν είναι ο μόνος, κάθε μέρα φεύγουν από δω γεμάτα τρένα με εργάτες αγγαρείας. Ο ένας ή ο άλλος τα καταφέρνουν καθ' οδόν ή να το σκάσουν ή να βουλιάξουν κάπως, μα είναι τόσο λίγοι. Το πένθιμο τραγούδι μου δεν τέλειωσε ακόμα, άκουσες κάτι για ομήρους; Εφεύρανε πάλι κάτι το τρομαχτικό, είναι σχεδόν πιο τρομερό από όλα τα προηγούμενα, μαζεύουν λέει αθώους πολίτες στην τύχη. Αν τώρα γίνει κάποιο σαμποτάζ και δεν μπορούν να βρουν τους αιτιους, δεν τους ψάχνουνε και στήνουν έναν αριθμό από τους ομήρους στον τοίχο. Μετά το γράφουνε

στις εφημερίδες για εκφοβισμό. Τι λαός είναι αυτοί οι Γερμανοί που κάποτε τους ανήκα και γώ; Τώρα βέβαια μας έχει ανακηρύξει από καιρό απάτριδες ο Χίτλερ και μεγαλύτερη εχθρότητα απ' αυτή, μεταξύ Γερμανών και Εβραίων, δεν υπάρχει στον κόσμο. Αννα.

.vva.

Παρασκευή 16 Οκτωβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Έχω τρομερά πολλά να κάνω, μόλις μετέφρασα ένα κεφάλαιο απ' το βιβλίο «Λα Μπελ Νιβερνέζ», βρήκα τις άγνωστες λέξεις, τις έμαθα, έλυσα μετά ένα αρκετά δύσκολο πρόβλημα και αποστήθισα τρεις σελίδες γαλλικά. Δε μ' αρέσει η αριθμητική και συχνά την παρατάω. Ο μπαμπάς τη βρίσκει επίσης δύσκολη και πολλές φορές τα καταφέρνω εγώ καλύτερα από κείνον, αλλά κατά βάθος και οι δυο μας δεν την μπορούμε και τότε τρέχουμε στη Μάργκοτ για βοήθεια. Στη στενογραφία όμως είμαι πιο προχωρημένη και από τους τρεις μας. Εχτές διάβασα ένα βιβλίο και το τελείωσα. Ένα πολύ καλό βιβλίο, όμως δε συγκρίνεται με κείνο το άλλο του Γιόπτερ Χόιλ. Πάλι πρέπει να σου πω ότι η Κίσσυ γράφει θαυμάσια. Και τα παιδιά μου θα πρέπει να διαβάσουν αργότερα αυτά τα βιβλια. Ο πατέρας μου χάρισε επίσης μερικά θεατρικά έργα του Κέρνερ. «Ο ξάδερφος από τη Βρέμη», «Η γκουβερνάντα» και το «Πράσινο ντομινό». Είναι καλός συγγραφέας. Με τη μητέρα και τη Μάργκοτ τα πάμε πάλι πολύ καλά, νομίζω ότι αυτό είναι το καλύτερο. Εχτές το βράδυ μπήκε η Μάργκοτ μαζί με μένα στο κρεβάτι μου. Βέβαια ήτανε τρομερά στενά αλλά ακριβώς γι' αυτό και τρομερά αστεία. Με ρώτησε αν μπορεί να διαβάσει το ημερολόγιό μου. Της είπα ότι μόνο μερικά πράματα, και τη ρώτησα και γιώ για το δικό της ημερολόγιο. Θα μου το δώσει είπε. Μετά μιλήσαμε για το μέλλον και γιώ τη ρώτησα τι θέλει να γίνει, όμως δεν είπε λέξη. Το 'χει μεγάλο μυστικό. Κάποτε άκουσα κάτι για καθηγήτρια και νομίζω ότι ίσως να είναι και αλήθεια. Ίσως όμως δε

Θα 'πρεπε να είμαι τόσο περιέργη.

Σήμερα το πρωι ἔαπλωσα πάνω στο κρεβάτι του Πέτρου, αφού τον ἐδιωξα βέβαια πρώτα. Είχε θυμώσει βέβαια τρομερά αλλά εμένα δε με ενδιαφέρει, θα μπορούσε να είναι πιο καλός μαζί μου αφού ακόμα εχτές το βράδυ του χάρισα ἑνα μήλο. Ὄταν ράτησα τη Μάργκοτ αν είμαι ἀσχημη η μάλλον αν με βρίσκει ἀσχημη, μου είπε ότι ἔχω αστεια φάτσα πολύ ωραία μάτια ὄμως. Μια κάπως αόριστη απάντηση δε νομίζεις; Ως την επόμενη φορά. Ἀννα.

Τριτη 20 Οκτωβριου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Τα χέρια μου τρέμουν ακόμα από την τρομάρα που πήραμε πάλι σήμερα, παρόλο ότι έχουν περάσει ήδη δύο ώρες από τότε. Έχουμε τρεις μικρούς πυροσβεστήρες στο σπίτι. Κανένας δε μας είπε ότι θα έρθει κάποιος για να τους γεμίσει. Βεβαίως δε φροντίσαμε και μεις γι' αυτό, αλλά και δεν του δίναμε μεγάλη σημασία ως ότου ακούσαμε στο χολ έξω χτυπήματα με σφυρί. Σκεφτήκαμε μήπως ήτανε κανένας εργάτης και είπαμε στην Έλλη, η οποία έτρωγε μαζί μας απάνω, ότι δε θα μπορούσε τώρα να κατέβει κάτω, για να μην τη δουν. Ο πατέρας και γ' ωσταθήκαμε τσίλιες μπροστά στην πόρτα να κρυφακούσουμε πότε θα τέλειωνε ο άνθρωπος. Μετά από ένα τέταρτο που χτυπούσε και βροντούσε, άφησε, όπως νομίσαμε, τα εργαλεία του απάνω στο ντουλάπι και χτύπησε την πόρτα μας. Γίναμε και οι δυο άσπροι από τον τρόμο. Μήπως είχε τίποτα καταλάβει από το μυστικό του πίσω σπιτιού και ήθελε να ψάξει; Έτσι φαινότανε γιατί τα χτυπήματα, τα τραβήγματα, οι κλοτσιές στην πόρτα, η προσπάθεια να την ανοιξεί δε σταμάταγαν. Εγώ σχεδόν λιποθύμησα με τη σκέψη ότι αυτός ο παντάξενος άνθρωπος είχε ανακαλύψει το καταφύγιό μας και νόμιζα πια ότι ήτανε η ώρα μου να πεθάνω. Όταν άκουσα τον κ. Κόφιους να φωνάζει «επιτέλους ανοιξτε εγώ είμαι», ανοιξαμε αμέσως. Ο γάντζος με τον οποίο κρατιόταν η πόρτα από μέσα και ο οποίος μπορούσε ν' ανοιχτεί

από μυημένους και απέξω είχε μπλεχτεί και γι' αυτό δεν μπόρεσαν να μας ειδοποιήσουν εγκαίρως ότι θα ερχότανε ο εργάτης. Τώρα όμως είχε κατέβει ο εργάτης κάτω. Όταν λοιπόν ο κ. Κόφιους ήθελε να έρθει να πάρει πάλι την Έλλη, δεν μπόρεσε να ανοίξει την πόρτα απέξω και γι' αυτό έκανε τόσο θόρυβο. Ένα ασήκωτο βάρος έπεσε απ' την καρδιά μου. Με τη φαντασία μου είχα κάνει τον άνθρωπο που ήθελε να μπει σε μας, δηλ. τον εργάτη, τον είχα φανταστεί όλο και μεγαλύτερο, όλο και μεγαλύτερο, ώσπου είχε γίνει ένας ανικήτος γίγας. Μπορούμε να πούμε ότι είχαμε τύχη και ότι όλα πήγαν γι' άλλη μια φορά καλά. Η Δευτέρα ήταν μια τρομερά χαρούμενη μέρα. Η Μηπ και ο Χενκ διανυκτέρευσαν σε μας. Η Μάργκοτ και 'γω πήγαμε στο δωμάτιο του πατέρα, έτσι ώστε να μπορεί να κοιμηθεί το ζευγάρι στα κρεβάτια μας. Το φαΐ είχε πετύχει, όμως, κάτι αναπάντεχο έπρεπε φυσικά να συμβεί. Του πατέρα η επιτραπέζια λαμπτίτσα έκανε ένα βραχυκύλωμα και ξαφνικά βρεθήκαμε όλοι στο σκοτάδι. Ο μετρητής του ηλεκτρικού, εκεί που βρίσκονται και οι ασφάλειες, είναι τελείως πίσω και κάτω στην αποθήκη και οπωσδήποτε δεν είναι καθόλου ευχάριστο να κατέβει κανείς ως εκεί χωρίς φως. Η εκδρομή όμως πέτυχε και σε πέντε λεφτά είχε τελειώσει αυτή η κατάσταση. Μπορούσαμε να σβήσουμε τα κεριά που είχαμε ανάγψει. Το πρωί σηκωθήκαμε όλοι πολύ νωρίς. Ο Χενκ έπρεπε να βρίσκεται ήδη στις οκτώμισι στη δουλειά του και μεις θέλαμε όλοι να κάτσουμε μαζί του σ' ένα ωραίο, μεγάλο πρόγευμα. Έβρεχε καρεκλοπόδαρα και η Μηπ χάρηκε που μ' αυτόν τον καιρό μπορούσε να βρίσκεται αμέσως στην εργασία της χωρίς να βγει έξω στο δρόμο. Αφού ο μπαμπάς και 'γω συγυρίσαμε πάλι, μελέτησα αποστηθίζοντας γαλλικά ρήματα. Μετά διάβασα το βιβλίο «Και αιώνια τραγουδάνε τα δάση» ένα πολύ όμορφο βιβλίο το οποίο κοντεύω ήδη να τελειώσω. Την επόμενη εβδομάδα θέλει να μείνει ένα βράδυ η Έλλη σε μας.

'Αννα.

Πέμπτη 29 Οκτωβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Είμαι πάρα πολύ ταραγμένη, ο πατέρας είναι άρρωστος, έχει υψηλό πυρετό και ένα έκζεμα όπως σαν να είχε ιλαρά. Σκέψου, δεν μπορούμε να φέρουμε ούτε γιατρό. Η μητέρα τον φροντίζει και προσπαθεί να τον κάνει να ιδρώσει. Ισως του πέσει ο πυρετός λέει. Σήμερα το πρωί, μας είπε η Μηπ ότι οι Γερμανοί αδειάσαν το διαμέρισμα του Βαν-Νταν. Δεν τους το είπαμε ακόμα. Τον τελευταίο καιρό είναι πάρα πολύ νευρικοί και μεις δεν έχουμε καμιά επιθυμία να ακούμε με τις ώρες για τα όμορφα σερβίτσια και τα πανάκριβα έπιπλα που άφησαν στο σπίτι τους και μεις αφήσαμε κάθετι που ήταν όμορφο στη μέση των δωματίων μας. Όμως το να γκρινιάζει κανείς δεν ωφελεί. Τον τελευταίο καιρό μου επιτρέπεται να διαβάζω και 'γω βιβλία για μεγάλους. Έτσι διαβάζω ένα βιβλίο που λέγεται «Τα νιάτα της Εύας». Να σου πω την αλήθεια δε βρίσκω μεγάλη διαφορά από τα βιβλία για κορίτσια που διάβαζα ίσαμε τώρα. Βέβαια πολλές φορές γράφει για γυναίκες που πουλάνε το σώμα τους σε ξένους άντρες και παίρνουν ένα σωρό λεφτά. Εγώ θα ντρεπόμουνα μέχρι θανάτου, αν έκανα κάτι τέτοιο. Επίσης γράφει ότι η Εύα αδιαθέτησε. Αυτό θα το θέλα και 'γω γιατί είναι πάρα πολύ σπουδαίο για μια γυναίκα. Ο μπαμπάς έβγαλε απ' το ντουλάπι τα Δράματα του Γκαίτε και του Σίλλερ και θέλει κάθε βράδυ να μας τα διαβάζει. Αρχίσαμε με τον Ντον Κάρλος. Το καλό παράδειγμα του πατέρα φιλοτίμησε και τη μητέρα που μου έδωσε ένα βιβλίο για προσευχές. Σαν καλοανατεθραμμένη κοπέλα διάβασα λίγο ξεφυλλίζοντάς το. Ωραίο είναι, όμως δε μου δίνει τίποτα, γιατί να θέλει η μητέρα να με σπρώξει στη θρησκεία;

Αύριο θα ανάψουμε για πρώτη φορά τη σόδμπα. Φαντάζομαι ότι μας καπνίσει αρκετά. Οι σωλήνες έχουν πολύ καιρό να καθαριστούνε.

'Αννα.

Η μητέρα ήταν πολὺ νευρικιά, πράγμα που είναι για μένα ένας επικινδυνός σκόπελος. Άραγε είναι σύμπτωση που δε μαλώνουν ποτὲ οι γονείς μου τη Μάργκοτ και μαλώνουν πάντα εμένα; Παράδειγμα εχθές, η Μάργκοτ διάβαζε ένα βιβλίο πολὺ ωραία εικονογραφημένο. Πήγε για μια στιγμή απάνω και άφησε το βιβλίο παράμερα για να το πάρει πάλι σε λίγο. Μια και δεν είχα καμιά συγκεκριμένη απασχόληση εκείνη τη στιγμή έτσι πήρα το βιβλίο να δω τις εικόνες. Εκείνη όμως γύρισε γρηγορότερα από ό,τι περίμενα, είδε το βιβλίο στα χέρια μου και σούρωσε το μέτωπο. Ήθελε το βιβλίο όμως και 'γω ήθελα να το κοιτάξω ακόμα. Η Μάργκοτ θύμωσε. Η μητέρα μου είπε «αυτό το βιβλίο το διαβάζει η Μάργκοτ, γι' αυτό δώσ' το σε παρακαλώ πισω». Μπήκε και ο πατέρας μέσα στο δωμάτιο. Δεν ήξερε τίποτα από την κατάσταση, αλλά πίστεψε αμέσως ότι στην κακομοίρα τη Μάργκοτ συνέβαινε κάποια αδικία. Κοίταξε εμένα «θα θελα να σε δω, μου είπε, εάν η Μάργκοτ έπιανε και ξεφύλλιζε δικό σου βιβλίο». Εγώ αμέσως έδωσα το βιβλίο και έφυγα απ' το δωμάτιο προσβεβλημένη, όπως είπαν. Αλλά δεν ήμουνα ούτε προσβεβλημένη, ούτε θυμωμένη. Ήμουνα μονάχα τρομερά λυπημένη. Δεν ήτανε σωστό απ' τον πατέρα να με καταδικάσει χωρίς να ξέρει τι συνέβαινε. Θα το έδινα το βιβλίο μονάχη μου στη Μάργκοτ και οπωσδήποτε πολὺ γρηγορότερα, αν δεν είχαν ανακατευτεί οι γονείς και δεν είχαν πάρει όλοι αμέσως το μέρος της Μάργκοτ. Ότι παίρνει η μητέρα πάντα το μέρος της Μάργκοτ, αυτό είναι φυσικό, το έχω τόσο συνηθίσει που μου είναι τελείως αδιάφορο αν με μαλώνει η μητέρα και δίνει πάντα δίκιο στη Μάργκοτ. Τις αγαπώ γιατί τι να κάνουμε; Είναι η μητέρα μου και η Μάργκοτ. Με τον πατέρα όμως συμβαίνει κάτι αλλο. Όταν προτιμάει τη Μάργκοτ, την επαινεί, τα βρίσκει όλα καλά επάνω της και είναι τρυφερός μαζί της, κάτι με τσιμπάει γιατί ο πατέρας είναι το παν για μένα. Είναι το φωτεινό μου παράδειγμα και τον αγαπάω όσο

κανέναν άλλο σ' αυτόν τον κόσμο. Ο ίδιος δε γνωρίζει ότι ισως προτιμάει τη Μάργκοτ από μένα. Η Μάργκοτ, τι να το κάνουμε, είναι πιο έξυπνη, είναι πιο όμορφη, είναι καλύτερη από μένα. Άλλα και 'γω έχω κάποιο δικαίωμα, θέλω να με παίρνουνε στα σοβαρά. Όχι να νομίζουν πως είμαι μονάχα ένας κλόουν, το μαύρο πρόβατο της οικογένειας, ας πούμε. Υποφέρω διπλά, μια φορά γιατί με μαλώνουν συνέχεια και μια γιατί και 'γω η ίδια δεν ξέρω τι να κάνω τον εαυτό μου. Και όλες οι αγάπες και οι τρυφερότητες δε με ικανοποιούνε πια ούτε ακόμα και οι κουβέντες που υποτίθεται ότι είναι σοβαρές. Περιμένω απ' τον πατέρα κάτι που δεν μπορεί διόλου να μου το δώσει. Δε ζηλεύω τη Μάργκοτ και δεν επιθυμώ ούτε την εξυπνάδα της, ούτε την ομορφιά της, εκείνο που θέλω είναι του πατέρα η γηήσια βαθιά αγάπη όχι μόνο προς το παιδί του, αλλά και προς τον άνθρωπο 'Αννα. Αρπάζομαι απ' τον πατέρα γιατί είναι ο μόνος που μπορεί να κρατήσει τα συναισθήματά μου για την οικογένεια. Δεν καταλαβαίνει ότι καμιά φορά θέλω να μιλήσω για τη μητέρα. Δε θέλει δε δέχεται καμία κουβέντα πάνω στα λάθη της και αποφεύγει κάθε συζήτηση. Της μητέρας οι ενέργειες με βαραίνουν αφάνταστα. Πολλές φορές δεν μπορώ να συγκρατηθώ και να μην της μιλήσω για την αδιαφορία της, την ειρωνεία της και τη σκληρότητά της, γιατί η ενοχή δε βαρύνει πάντα εμένα. Είμαι πάντα και σε όλα ακριβώς το αντίθετο απ' τη μητέρα και έτσι είναι φυσικό το να ορμούμε ο ένας πάνω στον άλλο. Δεν κριτικάρω το χαρακτήρα της γιατί δε μου πέφτει λόγος, απλώς την παρατηρώ σαν μητέρα, αλλά για μένα δεν είναι η μητέρα, εγώ η ίδια πρέπει να είμαι στον εαυτό μου η μητέρα του. Έχω αποχωριστεί απ' αυτούς και τραβάω τους δικούς μου δρόμους. Ποιος ξέρει πού θα με οδηγήσουν. Μπρος στα μάτια του νου μου βλέπω το ιδεώδες της μητέρας και της γυναικάς το οποίο όμως δε βρίσκω σε αυτή που πρέπει να της δώσω το όνομα μαμά. Αποφασίζω ξανά και ξανά να μην προσέχω τις άσχημες πτυχές του χαρακτήρα της παρά

μονάχα τις καλές και αυτό που δε βρίσκω σε κείνη να το καλλιεργήσω σε μένα. Δεν τα καταφέρνω όμως πάντα και το χειρότερο είναι, ότι ούτε ο πατέρας, ούτε η μητέρα θέλουνε να καταλάβουν ότι μέσα σε όλα αυτά εγώ παραβλέπομαι και αυτό είναι που μου κοστίζει περισσότερο. Μπορούν όμως οι γονείς να είναι πάντα για τα παιδιά τους ακέραιοι και σωστοί;

Πολλές φορές σκέφτομαι ότι ο Θεός θέλει να με δοκιμάσει. Μόνη μου πρέπει να ολοκληρώσω τον εαυτό μου χωρίς παράδειγμα και χωρίς βοήθεια, ίσως αργότερα να είμαι δυνατή και ανθεκτική στις αντιξότητες.

Ποιος εκτός από μένα θα διαβάσει άραγε αργότερα αυτά μου τα γράμματα; ποιος μπορεί να με βοηθήσει; Χρειάζομαι βοήθεια και παρηγοριά. Πολλές φορές είμαι αδύνατη και δεν τα καταφέρνω να είμαι έτσι, όπως θα ήθελα στην πραγματικότητα να είμαι. Το ξέρω και δοκιμάζω κάθε μέρα ξανά και ξανά εξαρχής για να διορθωθώ. Οι γονείς μου με μεταχειρίζονται ανόμοια, τη μία ημέρα ακούω, γνωρίζω από τους μεγάλους ότι μπορώ να μιλώ για τα πάντα, την άλλη μέρα μου λένε ότι είμαι ένα μικρό κουτό προβατάκι, που διάβασε βέβαια πολλά απ' τα βιβλία και νομίζει ότι ξέρει τα πάντα. Δεν είμαι πια μωρό κι ούτε καμιά χαιδεμένη κουκλίτσα με την οποία περνάει κανείς ευχάριστα την ώρα του. Έχω τα ιδανικά μου, τις δικές μου ιδέες και τους δικούς μου σκοπούς, τους οποίους όμως ακόμα δεν μπορώ να τους επενδύσω με λέξεις. Αχ ξεσηκώνονται τόσες πολλές αμφιβολίες τα βράδια όταν κάθομαι μοναχή ή ακόμη και την ημέρα όταν βρίσκομαι στριμωγμένη με όλους αυτούς τους ανθρώπους γύρω, τους οποίους δεν μπορώ πια να τους βλέπω, που τους έχω αηδιάσει που έτσι κι αλλιώς δε με καταλαβαίνουν, ούτε μένα, ούτε τα προβλήματά μου. Ετσι γυρίζω και ξαναγυρίζω στο ημερολόγιό μου. Αυτό είναι η αρχή μου και το τέλος. Η Κίττυ είναι πάντα υπομονετική και της υπόσχομαι να αντέξω, να ξεπεράσω τον καημό μου και να χαράξω το δρόμο μου. Άλλ' όμως πόσο θα ήθελα να είχα κάποια επιτυχία

ή να 'βρισκα κάποιον να με εμπνεύσει και να μου δώσει θάρρος. Κάποιος που να με αγαπά. Μη με κατηγορήσεις σε παρακαλώ. Παρακαλώ κατάλαβε με. Κάποτε και σε μένα ξεχειλίζει το ποτήρι.

Αννα.

Δευτέρα 9 Νοεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές είχε ο Πέτρος γενέθλια. Πήρε πολλά ωραία δώρα. Μεταξύ άλλων ένα ωραίο παιχνίδι, μια ρυτιστική μηχανή, έναν αναπτήρα, λιγότερα βέβαια γιατί καπνίζει και περισσότερο γιατί είναι πολύ σικ. Τη μεγαλύτερη όμως έκπληξη μας την έκανε ο κ. Βαν-Νταν με την είδηση, ότι οι Εγγλέζοι φτάσανε, αποβιβαστήκανε στην Τυνησία, στην Καζαμπλάνκα, στο Αλγέρι και στο Οράν. Αυτό είναι η αρχή του τέλους ειπαμεί όλοι. Αλλά ο Τσώρτσιλ, ο πρωθυπουργός της Αγγλίας, που άκουσε φαίνεται αυτή τη γνώμη στην Αγγλία πολύ περισσότερο απ' ότι εμείς σε μας είπε, σε μία ομιλία του: «Αυτή η απόβαση είναι μια σπουδαιότατη επιχείρηση, αλλά κανένας δε θέλω να πιστέψει ότι είναι η αρχή του τέλους. Καλύτερα θα ήθελα να πω ότι είναι το τέλος της αρχής». Μεγάλη η διαφορά είναι όμως ένας σπουδαίος λόγος για να 'μαστε χαρούμενοι. Το Στάλιγκραντ, η μεγάλη ρώσικη πόλη, την οποία πολιορκούνε εδώ και τρεις μήνες δεν κατάφεραν να την καταλάβουν οι Γερμανοί ακόμα. Και για να επανέλθουμε στα καθημερινά, όταν μιλώ για το πίσω σπίτι πρέπει επίσης να μιλήσω και για το πώς τρεφόμαστε. Πρέπει να ξέρεις ότι αυτοί απάνω είναι πραγματικοί λιχούδηδες. Το ψωμί μας το φυλάει ένας πολύ συμπαθητικός φούρναρης, ένας γνωστός του Κόφιους. Βεβαίως δε μας δίνει τόσο πολύ όσο θα τρώγαμε και θα παίρναμε σπίτι, αλλά μας φτάνει. Δελτία τροφίμων μπορεί κανείς να αγοράσει στη μαύρη αγορά. Βεβαίως το κόστος τους ανεβαίνει συνέχεια. Στις αρχές πληρώναμε γι' αυτά 27 γκούλντεν, τώρα ήδη 33, για ένα τόσο δα ένα μικρό κομμάτι χαρτί. Για να 'χουμε και κάτι μέσα στο σπίτι που διατηρείται, εκτός

απ' τις κονσέρβες, αγοράσαμε 270 κιλά όσπρια, που βρίσκονται τώρα σε σακούλια στο διάδρομο, πίσω από τη γυριστή μυστική πόρτα. Από το βάρος όμως του περιεχομένου ανοίχανε μερικές ραφές και γι' αυτό αποφασίσαμε αυτή την προμήθεια του χειμώνα να τη φυλάξουμε καλύτερα στην αποθήκη απάνω. Είπαν του Πέτρου να πάρει τα σακούλια και να τα κουβαλήσει απάνω. Πέντε από τους έξι σάκους είχανε ήδη πάει απάνω στη θέση τους και ο Πέτρος ήταν έτοιμος να σηκώσει το νούμερο έξι, όταν έσπασε η κάτω ραφή και μια βροχή ή καλύτερα ένα χαλάζι από καφετιά φασόλια σκόρπισε πάνω στη σκάλα. Οι άλλοι κάτω στο γραφείο νομίσανε ότι το παλιό τους σπίτι γκρεμίζεται. Ευτυχώς δεν υπήρχε κανένας ξένος στο γραφείο. Ο Πέτρος τρόμαξε για τα καλά αλλά στο τέλος τον πάσαν δυνατά γέλια, όταν με ειδε στο κάτω μέρος της σκάλας να στέκομαι γεμάτη καφέ φασόλια, τα οποία μου ανέβαιναν μέχρι τους αστραγάλους. Γονατίσαμε αμέσως και αρχίσαμε να· τα μαζεύουμε, αλλά τα φασόλια είναι τόσο μικρούτικα και τόσο γλιστερά, που πάντα σου γλιστράνε μέσ' α' τα δάχτυλα και τρυπώνουνε σ' όλες τις χαραμάδες και τις τρύπες και εξαφανίζονται. Τώρα λοιπόν κάθε φορά που κάποιος ανεβαίνει τη σκάλα βρίσκει πάντα κάποια φασόλια να κείτονται γύρω-τριγύρω, που τα μαζεύει φρόνιμα-φρόνιμα και τα δίνει στην κ. Βαν-Νταν. Σχεδόν ξέχασα το σπουδαιότερο, ο πατέρας έγινε πάλι καλά.

·Αννα.

Υστερόγραφο. Προ ολίγου ακούσαμε απ' το ραδιόφωνο ότι έπεσε τ' Αλγέρι, το Μαρόκο, η Καζαμπλάνκα, το Οράν είναι και αυτά στα εγγλέζικα χέρια. Καιρός είναι να πέσει και η Τυνησία.

Τρίτη 10 Νοεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Ένα καθοριστικό νέο! Θέλουμε να πάρουμε έναν όγδοο «εξαφανισθέντα». Σκεφτήκαμε ήδη πολλές φορές, ότι εδώ

υπάρχει χώρος και φαγητό αρκετό για κάποιον ακόμα. Μόνο που δε θέλουμε να φορτωθούμε στον Κράλερ και στον Κόφιους ακόμα περισσότερο με το να μας κουβαλάν και πάλι τρόφιμα. Όταν όμως ξεκίνησαν οι διώξεις των Εβραίων και η κατάσταση γινόταν όσο πάει και χειρότερη, βυθομέτρησε ο πατέρας τους δύο κυρίους και αυτοί οι δύο σκέφτηκαν ότι η ίδεα ήταν περίφημη. «Ο κινδυνος είναι ο ιδιος», μας είπαν, «για εφτά ή για οκτώ». Αφού φτάσαμε ως αυτό το σημείο σκεφτήκαμε ποιος μονάχος, εργένης άνθρωπος απ' τους γνωστούς μας, θα μπορούσε να ταιριάξει στην εξαφανισμένη μας οικογένεια. Δε θα 'ναι δύσκολο να βρούμε έναν. Αφού απέτρεψε ο πατέρας όλες τις προσπάθειες των Βαν-Νταν, για να πάρουμε κάποιον από την οικογένειά τους, σκεφτήκαμε και διαλέξαμε ένα γνωστό οδοντογιατρό με το όνομα Άλμπερτ Ντούσσελ. Αυτουνού η γυναίκα είναι ήδη στο εξωτερικό. Η φήμη τον αναφέρει σαν ήσυχο άνθρωπο και είναι σε μας και στους Βαν-Νταν πολύ συμπαθητικός. Επειδή τον ξέρει και η Μηπ καλά, θα μπορούσε αυτή να τα κανονίσει όλα. Όταν θα έρθει, θα μπει στο δικό μου δωμάτιο αντί για τη Μάργκοτ, η οποία θα μετακομίσει με το πτυσσόμενο κρεβάτι της στο δωμάτιο των γονιών μας.

·Αννα.

Πέμπτη 12 Νοεμβρίου 1942
Αγαπητή Κίττυ,

Ο Ντούσσελ ήταν πολύ ευτυχής, όταν του είπε η Μηπ για κάποιο κρησφύγετο που γνώριζε. Του πρότεινε να έρθει όσο μπορούσε πιο γρήγορα, το καλύτερο αμέσως από μεθαύριο. Αυτός αντέκρουσε. Είχε λέει να τακτοποιήσει το αρχείο του, να βουλώσει τα δόντια δύο πελατών του και να ετοιμάσει αποδείξεις πληρωμής. Αυτά μας είπε η Μηπ σήμερα το πρωί. Το βρήκαμε σωστότερο να μη χασμερήσουμε την κατάσταση. Όλες αυτές οι προετοιμασίες σημαίνουν εξηγήσεις σε διαφόρους ανθρώπους, που θα 'ταν καλύτερα να μην ξέρουν τίποτα. Η Μηπ θα έπρεπε να ξαναπει στον Ντούσσελ να έρθει αμέσως το

Σάββατο. Αυτός είπε ότι θα έρθει τη Δευτέρα. Είναι γελοιό ότι δε θέλει να έρθει αμέσως μια και είναι για το καλό του. Αν τον πιάσουνε στο δρόμο, δε θα μπορεί να τακτοποιήσει ούτε τ' αρχείο του, ούτε να δώσει τις αποδείξεις, ούτε να βουλώσει δόντια πελατών. Το βρίσκω στραβό, ότι ο πατέρας υποχώρησε. Άλλιως τίποτα καινούργιο. Άννα.

Τρίτη 17 Νοεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Ο Ντούσσελ είναι εδώ. Όλα πήγαν καλά. Η Μηπ του είχε δώσει ραντεβού μπροστά στο μεγάλο ταχυδρομείο. Αυτός ήταν ακριβής. Ο κ. Κόφιους, που τον γνώριζε προσωπικά, τον πλησιάσει και του είπε ότι ο κύριος, έτσι είχαμε πει, ότι περίμενε κάποιος κύριος, και θα ερχότανε λιγάκι αργότερα και ότι ο Ντούσσελ θα έπρεπε στο μεταξύ να περιμένει στο γραφείο της Μηπ. Ο κ. Κόφιους έφυγε πάλι με το τραμ και ο Ντούσσελ πήγε με τα πόδια μια και ήταν Εβραίος και στις εντεκάμισι ήταν στο γραφείο. Εκεί έπρεπε να βγάλει το παλτό του για να μη φαίνεται το κίτρινο άστρο, και να περιμένει στο ιδιαίτερο του Κόφιους, ώσπου να φύγει η καθαρίστρια. Βεβαίως ο Ντούσσελ δεν ήξερε την αιτία της καθαρίστριας. Μετά ήρθε η Μηπ, πήρε τον Ντούσσελ με τη δικαιολογία ότι έπρεπε να μιλήσουν στο επάνω γραφείο, στον άλλο όροφο και κάτω από τα τελείως ξαφνιασμένα μάτια του ανθρώπου, άνοιξε τη γυριστή πόρτα που ήταν βιβλιοθήκη και μπήκαν και οι δύο μέσα.

Είχαμε μαζευτεί όλοι απάνω στους Βαν-Νταν για να χαιρετίσουμε τον καινούργιο νοικάρη μας με καφέ και κονιάκ. Στο μεταξύ είχε η Μηπ μπάσει τον Ντούσσελ στο καθιστικό μας. Αυτός αναγνώρισε τα έπιπλά μας, ποτέ όμως δε φαντάστηκε ότι θα βρισκόμαστε τόσο κοντά. Όταν μάλιστα του το διηγήθηκε η Μηπ, δεν μπορούσε καν να το πιστέψει. Εκείνη δεν του άφησε ούτε καιρό να ξαφνιαστεί, αλλά τον άρπαξε και τον έφερε απάνω. Ο κακομοιρής ο Ντούσσελ έπεσε σε μια καρέκλα, μας χάζευε

όλους με τη σειρά και δεν ήθελε να πιστέψει στα μάτια του. Μετά άρχισε να τραυλίζει, «αλλά... όχι, όχι, αλλά εσείς είπατε ότι είσαστε στο Βέλγιο, δεν ήρθε ο αξιωματικός; το αυτοκίνητο; δεν τα καταφέρατε να το σκάστε;» Τώρα αρχίσαμε να του διηγιόμαστε και μεις με τη σειρά μας, ότι το χαμέ φτιάσει το παραμύθι μόνοι μας, το παραμύθι για τον αξιωματικό και το αυτοκίνητο για να παραπλανήσουμε τους ανθρώπους και τους Γερμανούς, αν θέλανε να ψάξουνε για μας. Ο Ντούσσελ εξακολούθουσε να μην μπορεί να κλείσει το στόμα του. Τέτοια μεγάλη εφευρετικότητα δεν την περίμενε και θαύμασε ακόμα πιο πολύ όταν τριγύρισε και είδε το καλοφτιαγμένο μας βολικό καταφύγιο. Φάγαμε μαζί, μετά ξάπλωσε λιγάκι, ήπιε τσάι με μας και άρχισε να τακτοποιεί τα πράγματά του τα οποία είχε ήδη φέρει η Μηπ από πριν. Πολύ γρήγορα αισθάνθηκε σαν στο σπίτι του ιδιαίτερως όταν του δώσαμε ένα χαρτί με το πρόγραμμα του σπιτιού των «Βυθισμένων» κάτι που χέφτιασε ο Βαν-Νταν. Διαφημιστικό και οδηγός για το πίσω σπίτι, έγραφε. Προσφορά φτιαγμένη ειδικά για τον προσωρινό καταυλισμό Εβραίων και παρομοίων κυνηγημένων ανθρώπων. Ανοικτό καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Όμορφη, ήσυχη, χωρίς δάσος περιφέρεια στην καρδιά του Αμστερνταμ. Προσοχή: εξυπηρετείται απ' τις γραμμές δεκατρία και δεκαεφτά, με αυτοκίνητο και με ποδήλατο· εύκολα προσιτό.

Αυτούς, στους οποίους οι Γερμανοί απαγόρευσαν κάθε μεταχειρίσιη οχήματος προσιτό και με τα πόδια. Ενοίκιο τζάμπα.

Διαιτα απαχη.

Τρεχούμενο νερό,
το μπάνιο χωρίς μπανιέρα, υγρό δυστυχώς και σε μερικούς τοίχους.

Μεγάλοι χώροι για αντικείμενα πάσης χρήσεως.
Δικό του ραδιόφωνο με κατευθείαν εκπομπές από Λονδίνο, Νέα Υόρκη, Τελ Αβίβ και πολλούς άλλους σταθμούς. Η εγκατάσταση είναι προσιτή για τον καθένα από τις έξι η

ώρα το βράδυ.

Όρες ησυχίας:

Δέκα το βράδυ ως τις επτάμισι το πρωί. Την Κυριακή ως τις δέκα.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες μπορεί να τοποθετηθούνε και ώρες ησυχίας εντός της ημέρας, όπως θ' αποφασίσει η διαχείριση του σπιτιού.

Παρακαλούμε όπως τηρήσετε επακριβώς τις οδηγίες μας, πρόκειται για την ασφάλεια όλων μας. Διακοπές.

Απαγορεύονται προσωρινά.

Γλώσσες.

Όλες οι πολιτισμένες αλλά παρακαλούμε σιγά.

Γυμναστική καθημερινή.

Μαθήματα.

Στενογραφία κάθε βδομάδα μία ώρα δια αλληλογραφίας. Αγγλικά, γαλλικά, μαθηματικά, ιστορία σε όλες τις ώρες της ημέρας.

Γεύματα:

Το πρόγευμα καθημερινώς εκτός Κυριακής και εορτών, ακριβώς στις εννέα η ώρα. Μεσημεριανό στη μία και τέταρτο ως τις δύο παρά τέταρτο. Βραδινό κρύο ή ζεστό λόγω των ειδήσεων σε διαφορετικές ώρες.

Παρακαλούμε να είσαστε πρόθυμος κάθε φορά για γραφική εργασία.

Καθαριότης:

Το μπάνιο βρίσκεται κάθε Κυριακή ελεύθερο από τις εννέα η ώρα το πρωί για όλους τους ενοίκους. Μπανιαρίζεται κανείς στο μέρος, στην κουζίνα, στο ιδιαίτερο γραφείο, στο μεγάλο γραφείο, αναλόγως όπου διαλέξει.

Δυνατά ποτά απαγορεύονται. Εξαίρεση όσα αναγράφονται σε ιατρική συνταγή.

Αννα.

Πέμπτη 19 Νοεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Έτσι όπως περιμέναμε όλοι μας είναι ο Ντούσσελ ένας πολύ συμπαθητικός ανθρωπός. Εγώ βέβαια δεν το βρίσκω

και πάρα πολύ βιολικό να μεταχειρίζεται μαζί με μένα ένας ξένος το δωμάτιό μου και όλα τα πράγματα που βρίσκονται εκεί μέσα, αλλά για το γενικό καλό πρέπει κανείς κάτι να παραχωρήσει. Αφού μπορεί να σώσει κανείς κάποιον, είπε ο πατέρας μου, όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα και νομίζω πως έχει απολύτως δίκιο. Ήδη απ' την πρώτη μέρα πληροφορήθηκε ο Ντούσσελ από μένα για τα πάντα. Πότε έρχεται η καθαριστρια στο γραφείο κάτω, πότε μπορεί κανείς να μεταχειρίστει το μέρος και πότε είναι η καλύτερη ώρα για να κάνει μπάνιο. Ισως γελάς και συγιανά αυτά, στο πίσω σπίτι όμως είναι όλα πάρα πολύ σπουδαία. Επειδή έρχονται κάτω πολλές φορές άνθρωποι άγνωστοι και όχι ενημερωμένοι για το καταφύγιό μας, πρέπει να είμαστε εμείς απολύτως ήσυχοι, για να μη μας ακούσουν. Γνωρίζουμε τις ώρες. Όλα αυτά τα είπα όμορφα-όμορφα στον Ντούσσελ και ξαφνιάστηκα τρομερά πόσο αργά καταλάβαινε, με ρώταγε και με ξαναρώταγε και ακόμα δεν το είχε καλά συγκρατήσει. Ισως να ταν ακόμα ταραγμένος από το ξάφνιασμα και να συνέρθει, αλλιώς όλα είναι ήσυχα και καλά.

Ο Ντούσσελ μας διηγήθηκε πολλά και διάφορα από τον έξω κόσμο, από τον οποίο είχαμε απομονωθεί τόσο καιρό. Ότι μας διηγιόταν ήταν συνήθως τραγωδία. Μάζευαν τόσους γνωστούς και φίλους. Οι προοπτικές απαίσιες. Η τύχη φρικαλέα. Βράδυ στο βράδυ ωρμούσαν με γκρίζα και πράσινα στρατιωτικά αμπέχωνα δια μέσου των δρόμων. Πράσινα είναι τα Ες-Ες των Γερμανών και οι μαύροι η ολλανδική αστυνομία των Ναζι. Ψάχνουνε για Εβραίους. Όπου βρίσκουν ένα, μαζεύουν αμέσως και όλη την οικογένεια. Κουδουνιζούν σε μια πόρτα και αν δεν απαντήσει κανείς, προχωρούν αμέσως ένα σπίτι παρακάτω. Πολλές φορές είναι εφοδιασμένοι με ονομαστικούς καταλόγους και μαζεύουν συστηματικά τους χαρακτηρισμένους. Κανένας δεν μπορεί να ξεφύγει απ' αυτή την τύχη, αν δε «βιθιστεί» όσο μπορεί πιο γρήγορα. Καμιά φορά μπορεί να τους δωριδοκήσει κανείς γνωρίζουν πολύ

καλά την οικονομική κατάσταση των θυμάτων τους. Είναι όπως στους προηγούμενους αιώνες, το κυνήγι των σκλάβων. Βλέπω πολλές φορές με το νου μου την εικόνα. Σειρές ολόκληρες από αθώους ανθρώπους, με παιδιά που κλαίνε που τα καθοδηγούν μερικοί τρομαχτικοί παλιάνθρωποι. Χτυπημένες σειρές και ταλαιπωρημένες να οδηγούνται προς ένα αβέβαιο μέλλον, έως ότου σχεδόν πέσουν κάτω. Σε κανένα δεν κάνουν εξαίρεση ούτε γέρος, μωρό, οι έγκυες γυναίκες, οι άρρωστοι, οι μισοπεθαμένοι, όλοι, όλοι, όλοι πρέπει να χορέψουν αυτόν το χορό του θανάτου. Αντίθετα πόσο καλά είμαστε εμείς εδώ, καλά και ήσυχα. Δεν είναι ανάγκη να μας απασχολεί όλη αυτή η αθλιότητα και αν δεν είχαμε συνεχώς το φόβο και την τρομάρα για όλους τους γύρω που μας είναι αγαπητοί και τους οποίους δεν μπορούμε να βοηθήσουμε, θα περνάγαμε θαυμάσια. Αισθάνομαι κακή και μηδαμινή, όταν βρίσκομαι σ' αυτό το ζεστό μου κρεβατάκι ενώ οι καλύτερες φιλενάδες μου ταλαιπωρούνται, τρικλίζουν ίσως κάπου με βροχή και αέρα και πρέπει να υποφέρουν τρομερά ή ίσως έχουν πέσει ήδη να πεθάνουν. Φοβάμαι τόσο πολύ όταν σκέφτομαι όλους αυτούς με τους οποίους ήμουνα τόσο συνδεδεμένη και που είναι τώρα χαμένοι, παραδομένοι στους τρομερότερους δήμιους που γνώρισε ποτέ η ιστορία. Και όλα αυτά μονάχα γιατί είναι Εβραίοι.

· Αννα.

Παρασκευή 20 Νοεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Είμαστε όλοι κάπως ξαφνιασμένοι. Ισαμε τώρα φτάνανε μόνο λίγες ειδήσεις για τους Εβραίους ως εμάς και ίσως ήταν καλύτερα έτσι, δηλαδή το να μην ξέρουμε ακριβώς τι γίνεται. Οταν πού και πού διηγιόταν η Μηπ κάτι για την τρομαχτική τύχη μερικών γνωστών και φίλων, άρχιζε η μητέρα και η κ. Βαν-Νταν πάντα να κλαίνε και έτσι η Μηπ σταμάταγε καλύτερα και δεν έλεγε τίποτα. Άλλα μόλις ήρθε ο Ντούσσελ τον κατακλύσαμε με ερωτήσεις και αυτά που μας διηγήθηκε ήταν εφάμιλλα βαρβάρων του Μεσαιω-

να. Δεν μπορεί κανείς να τα ξεπεράσει. Θα μπορέσουμε ποτέ και πάλι να γελάσουμε και να μαστε ανόητα χαρούμενοι; Ισως όταν ωχριάσουν λιγάκι αυτές οι εντυπώσεις. Παρ' όλα αυτά δε νομίζω ότι βοηθούμε έστω και στο ελάχιστο αυτούς εκεί έξω με το να γίνουμε μελαγχολικοί βάζοντας πένθος στο πίσω σπίτι. Κι όμως ό,τι κι αν κάνω σκέφτομαι αυτούς οι οποίοι έχουνε ήδη φύγει. Αν καμιά φορά γελάσω ελεύθερα τρομάζω και η ίδια και νομίζω ότι είναι άδικο το να μαι χαρούμενη. Πρέπει κανείς να έχει πένθος όλη τη μέρα; Δεν το μπορώ. Κάποτε θα περάσει ξανά και αυτή η μελαγχολία. Πλάι σ' όλα τα τρομερά και δυσάρεστα υπάρχει και κάτι άσχημο προσωπικής μορφής, που όμως ξεαφανίζεται μπροστά στη μεγάλη δυστυχία που μας έχει βρει. Πρέπει να σου πω ότι τον τελευταίο καιρό αισθάνομαι πάρα πολύ εγκαταλειμμένη, νιώθω ένα μεγάλο κενό μέσα μου. Πιο πριν δεν είχα σκεφτεί ποτέ τόσο έντονα κάτι τέτοιο. Οι χαρούμενες απασχολήσεις και οι φιλίες μου γέμιζαν τις σκέψεις. Τώρα όμως δεν κάνω τίποτε άλλο, παρά να ασχολούμαται με τα προβλήματά μου. Έτσι αναγνώρισα ότι όσο και αν τον αγαπώ τον πατέρα δεν μπορεί να μου αναπληρώσει όλο τον προηγούμενο κόσμο που έχασα. Βρίσκεις ότι είμαι πάρα πολύ αγνώμων Κίττυ; Πολλές φορές σκέφτομαι ότι δεν μπορώ να το αντέξω πια. Όλα αυτά τα τρομερά, που τ' ακούω συνέχεια, τις προσωπικές μου δυσκολίες και τέλος σαν αποκορύφωμα όλων, το να είμαι το μαύρο πρόβατο για τον καθέναν.

· Αννα.

Σάββατο 28 Νοεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Μεταχειριστήκαμε πάρα πολύ ηλεκτρικό φως και η επιτρεπτή μας κατανάλωση ξεπεράστηκε. Το αποτέλεσμα είναι ότι πρέπει να οικονομούμε τώρα συνέχεια. Άλλιώς θα μπορούσε να συμβεί να μας κόψουνε το ηλεκτρικό και να μείνουμε δεκατέσσερις μέρες χωρίς φως στο μαύρο σκοτάδι. Από τις τέσσερις ή τις τεσσερεσήμισι δεν μπορούμε πια να διαβάσουμε. Έτσι περνάμε την ώρα μας και σκοτώνου-

με τον καιρό μας με οποιαδήποτε κουβέντα. Κυκλοφορούν αινιγμάτα. Κάνουμε γυμναστική στο σκοτάδι. Μιλάμε εγγλέζικα ή γαλλικά ή και για τα βιβλία που διαβάσαμε. Όμως με τον καιρό όλα αυτά γίνονται βαρετά. Έτσι εφεύρα εγώ κάτι κανούργιο. Μπορώ να κοιτάω με ένα πολύ δυνατό κιάλι στα φωτισμένα δωμάτια των γειτόνων απέναντι. Κατά τη διάρκεια της ημέρας δεν τολμούμε να τραβήξουμε τις κουρτίνες μας ούτε ένα εκατοστόμετρο. Άλλα το βράδυ δεν πειράζει και τόσο πολύ. Ποτέ δεν είχα σκεφτεί πόσο ενδιαφέροντες μπορεί να είναι οι γείτονες. Μερικούς τους παρατήρησα κατά τη διάρκεια του φαγητού. Σε μιαν άλλη οικογένεια δείχνανε ένα φίλμ. Και αυτός ο οδοντογιατρός από απέναντι έχει μια γρια φοβισμένη κυρία στην καρέκλα. Τώρα που είπα οδοντίατρος, ο κ. Ντούσσελ ο οποίος έλεγε πάντα ότι τα καταφέρνει με νέους ανθρώπους καλά και αγαπά, λέει, τόσο πολύ τα παιδιά αποδεικνύεται πραγματικά συντηρητικός και δεν κάνει τίποτε άλλο παρά μας υποδείχνει πώς πρέπει να φερθούμε και ποια πρέπει να 'ναι η συμπεριφορά μας. Ως γνωστόν έχω την αμφιλεγόμενη ευτυχία να μοιράζομαι το δωμάτιο μ'. αυτόν τον ευυπόληπτο κύριο. Εκτός αυτού έχω τη φήμη της πιο κακομαθημένης από μας τους τρεις νέους ανθρώπους και έτσι δέχεται πάρα πολλά η καμπούρα μου, ακούγοντας τις επιπλήξεις του και τα δασκαλέματά του και προσπαθώντας να τα αποφύγω κάνοντας τον κουφό. Αυτό βέβαια θα γινόταν πολύ καλά αν δεν ήταν τόσο μαρτυριάρης και αν δε διάλεγε ειδικά τη μητέρα, για να μπορεί να μαρτυρήσει όλες μου τις κακίες. Αφού λοιπόν έχω ακούσει την κατσάδα μου από αυτόν, έρχεται ύστερα και η μαμά και βάζει τη σάλτσα της από πάνω. Και αν έχω την τύχη να είναι η άτυχή μου μέρα, έρχεται σε πέντε λεπτά και η κ. Βαν-Νταν και αρχίζει και αυτή να με κατσαδιάζει. Ναι, Κίττυ μου, δεν είναι μικρό πράγμα το να 'σαι το πιο κακοανατεθραμμένο μέλος, σαν να λέμε το αλεξικέραυνο μιας κλεισμένης οικογένειας που θέλει συνεχώς να κριτικάρει και να αναθρέψει. Λοιπόν το βράδυ στο κρεβάτι

όταν αρχίσω να σκέφτομαι τις πολλές μου αμαρτίες και τα θεωρητικά μου λάθη, είμαι τόσο ταραγμένη από τις αμέτρητες διαμαρτυρίες, που συνήθως ή αρχίζω να κλαίω ή με πιάνουνε τα γέλια, ανάλογα με την εσωτερική μου διάθεση. Τότε κοιμάμαι με τις πιο τρελές ιδέες, δηλ. ότι είμαι αλλιώτικη από ό,τι θέλω να είμαι ή ότι είμαι αλλιώτικη απ' ό,τι θα ήθελα να είμαι και όλα τα κάνω αλλιώτικα απ' ό,τι θα έπρεπε να τα κάνω. Στην πραγματικότητα θέλω να είμαι αλλιώς από ό,τι είμαι και είμαι αλλιώς από ό,τι θέλω. Σε μπέρδεψα και σένα, έτσι; Μη μου θυμάωντες. Όμως δε θα τα σβήσω αυτά που στέκονται γραμμένα ήδη, ούτε θα κόψω το φύλλο γιατί με αυτή την έλειψη χαρτιού θα ήταν αμαρτία. Έτσι σου προτείνω να μη διαβάσεις την τελευταία φράση ξανά, ή να μην προσπαθήσεις να βυθιστείς μέσα της γιατί θα τα μπερδεψεις τελείως.

Αννα.

Δευτέρα 7 Δεκεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Κανούκα (εβραϊκή γιορτή) και του Αγίου Νικολάου πέφτουν αυτόν το χρόνο το ένα σχεδόν πάνω στο άλλο. Στην Κανούκα ανάψαμε μονάχα κεριά, επειδή όμως είναι τόσο πολύτιμα, τα κρατήσαμε αναμένα μονάχα για δέκα λεπτά. Όταν μετά ακούστηκε και το τραγούδι ήτανε πραγματικά εορταστικά. Ο κ. Βαν-Νταν σκάλισε ένα ωραιότατο ξύλινο κηροπήγιο. Το βράδυ όμως του Αγίου Νικολάου, το Σάββατο, ήταν ακόμα πιο όμορφα. Η Έλλη και η Μηπ μας είχαν κάνει τρομερά περιεργες, γιατί κάθε φορά που βρίσκονταν απάνω ψιθυρίζαν με τον πατέρα έτσι, που εμείς δεν μπορούσαμε πια να περιμένουμε τι θα συμβεί. Και πράγματι, στις οκτώ ή ώρα το βράδυ, κατεβήκαμε όλοι στο σκοτάδι στη σκάλα, στο σκοτεινό διάδρομο, προχωρήσαμε, εγώ φοβόμουνα και ευχόμουνα σιωπηρά να βρισκόμουνα πάλι πίσω στο ωραίο φωτισμένο μας μικρό χολ, στο οποίο μπορούμε να ανάβουμε πάντα φως γιατί δεν έχει κανένα παράθυρο. Ο πατέρας άνοιξε το

ντουλάπι-πόρτα: «Ω», είπαμε όλοι μας, «τι θαυμάσια, τι όμορφα». Ειδαμε ένα μεγάλο καλάθι διακοσμημένο με παρδαλό χαρτί ενώ απάνω είχε συμβολικά τη μάσκα του «μαύρου Πέτρου». Όταν τέλος φτάσαμε σώοι και αβλαβείς μαζί με όλο το καλάθι πίσω πάλι απάνω στο σπίτι μας, ανοιξάμε τα δωράκια μας και στον καθένα είχε προστεθεί και ένας στίχος. Γνωρίζεις νομίζω και συ τέτοια στιχάκια και γι' αυτό δε θα καθίσω να στα γράψω εδώ. Εγώ βρήκα μία μεγάλη κούκλα από γλύκισμα, ο πατέρας στηρίγματα για τα βιβλία του, η μητέρα ένα ημερολόγιο, η κ. Βαν-Νταν ένα κουτί για ξεσκονόπανα, ο κ. Βαν-Νταν ένα τασάκι για τα τσιγάρα του, για τον καθένα υπήρχε κάτι νόστιμο και επειδή ποτέ δεν είχαμε γιορτάσει τον Σαν Νικολάους, βρήκαμε την πρεμιέρα πάρα πολύ ευχάριστη. Φυσικά είχαμε και μεις δώρα για τους φίλους μας κάτω, όλα από τους παλιούς καλούς καιρούς. Σήμερα μάθαμε ότι το τασάκι για τον κ. Βαν-Νταν και τα στηρίγματα του πατέρα τα 'χε κάνει ο κ. Βόσην μονάχος του. Το βρίσκω θαυμάσιο το να μπορεί κανένας να φτιάχνει τέτοια όμορφα καλλιτεχνικά πράγματα με το χέρι του.

Αννα.

Πέμπτη 10 Δεκεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Ο κ. Βαν-Νταν προέρχεται απ' την κρεατολουκανικο-βιομηχανία. Η εταιρεία τον είχε προσλάβει γιατί είναι ένας εξαιρετικός ειδικός. Τώρα παρουσιάζεται για τη χαρά όλων μας από τη μεριά του λουκάνικου. Είχαμε παραγγείλει κρέας το οποίο θα κονσερβοποιούσαμε μόνοι μας, βέβαια από τη μαύρη αγορά, για να μπορούμε να έχουμε να φάμε στις ισχνές αγελάδες. Είναι όμορφο το να γυρίζεις από τη μηχανή του κιμά το κρέας δύο και τρεις φορές για να γίνει πάρα πολύ μαλακό. Μετά έρχονται οι προσθήκες, ανακατεύονται καλά και ύστερα όλη αυτή η μάζα περνιέται από ένα τουλπάνι μέσα σε έντερα από ζώα. Το τηγανητό λουκάνικο το φάγαμε αμέσως-αμέσως το μεσημέρι, με ξινό λάχανο τουρσί. Το λουκάνικο που είναι για

να διατηρηθεί πρέπει να ξεραθεί. Το δέσαμε λοιπόν με δυο σχοινάκια από το ταβάνι σε ένα δοκάρι και καθένας που μπαίνει στο δωμάτιο γελάει, όταν βλέπει τα λουκάνικα να κρέμονται και να κουνιόνται. Η θέα τους είναι αστειότατη. Κατά τα άλλα ήταν το δωμάτιο άνω-κάτω. Ο κ. Βαν-Νταν, με μια ποδιά της γυναικάς του, απασχολημένος με το κρέας, τα χέρια του ματωμένα, το κόκκινο ζεσταμένο του πρόσωπο και την καταλερωμένη του ποδιά, φωνάζονταν σαν ένας πραγματικός χασάπης. Η κ. Βαν-Νταν θέλει να τα κάνει όλα μαζί, ταυτόχρονα. Μαθαίνει ολανδικά από ένα βιβλίο, ανακατεύει τη σούπα, κοιτάζει τι γίνεται με το κρέας και απανάμεσα αναστενάζει για το τραυματισμένο της πλευρό. Αυτό παθαίνει κανείς, όταν ψωρούπερήφανες, κάπως μεγαλούτσικες στην ηλικία κυρίες, έχουν την τρέλα να κάνουνε τις πιο παλαβές γυμναστικές ασκήσεις, για να μπορέσουν να γλιτώσουν το χοντρό τους πισινό. Του Ντούσσελ πονάει το μάτι. Κάθεται λοιπόν στη σόμπα και βάζει κομπρέσες. Ο πατέρας βρίσκεται σε μια καρέκλα στο παράθυρο από μια λεπτή ηλιαχτίδα φωτισμένος. Οπωσδήποτε θα έχει τους ρευματισμούς του, κάθεται στραβά και σκυμμένα. Το πρόσωπό του είναι δυστυχισμένο καθώς κοιτάει τη δουλειά του κ. Βαν-Νταν. Ο Πέτρος παίζει με τη γάτα που το όνομά της είναι Μούσυ. Η μητέρα, η Μάργκοτ και 'γω καθαρίζουμε πατάτες, το κάνουμε όμως μηχανικά.

Ο Ντούσσελ ανέλαβε να κάνει πάλι τον οδοντογιατρό και θα 'χεις την ευχαριστηση ν' ακούς για την πρώτη του πελάτισσα. Η μητέρα σιδέρωνε, ενώ η κ. Βαν-Νταν έπρεπε να υποφέρει σαν πρώτη πελάτισσά του. Καθόταν στη μέση του δωματίου πάνω σε μια καρέκλα, ενώ ο Ντούσσελ σπουδαίοφανής και με διάφορες πολύπλοκες κινήσεις έπαιρνε τα εργαλεία του. Μας παρακάλεσε να του δώσουμε κολώνια για ν' απολυμάνει και βαζελίνη αντί για κερί. Υστερα κοίταξε στο στόμα της κ. Βαν-Νταν, χτύπησε και σκάλιζε έναν τραπεζίτη, ενώ η κ. Βαν-Νταν μισοτιναζόταν σαν να πέθαινε από τους πόνους και έβγαζε ακατάληπτους ήχους. Μετά από μια πολύωρη εξέταση, έτσι φάνηκε

τουλάχιστον στην άρρωστη, ενώ στην πραγματικότητα ήταν μερικά λεφτά, θέλησε ο Ντούσσελ να καθαρίσει το σάπιο δόντι, αλλά αυτό στάθηκε αδύνατο. Η κ. Βαν-Νταν κλοτσούσε άγρια με χέρια και με πόδια, έτσι ώστε ο Ντούσσελ αναγκάστηκε να αφήσει το αγκίστρι με το οποίο καθάριζε την τρύπα του δοντιού και κείνο έμεινε σκαλωμένο μέσα στο δόντι. Τώρα άρχισε η πραγματική τραγωδία της κ. Βαν-Νταν· τιναζόταν εδώ και κει με το εργαλείο μέσα στο στόμα προσπαθώντας να το βγάλει με αποτέλεσμα να μπει ακόμα πιο βαθιά στο χαλασμένο δόντι. Ο κακομοίρης ο Ντούσσελ στεκόταν ήσυχος στη γωνιά με τα χέρια στηριγμένα στη μέση, παρατηρώντας την παράσταση. Οι υπόλοιποι των θεατών γελούσαν. Το βρίσκω πολὺ πρόστυχο εκ μέρους τους, γιατί και εγώ φαντάζομαι σε μια παρόμοια περίπτωση θα ούρλιαζα τρομερά. Μετά από πολύ κόπο, αναστεναγμούς και βαθιές αναπνοές, έβγαλε και η κ. Βαν-Νταν το εργαλείο από το στόμα της και ο Ντούσσελ συνέχισε να δουλεύει ήρεμος, λες και δεν είχε συμβεί τίποτα. Έκανε τώρα τόσο γρήγορα ώστε η πελάτισσά του δεν είχε τον καιρό να κάνει καμιά φασαρία. Άλλα είχε και τόση βοήθεια γύρω του, όπως δε θα υπάρχει σε κανένα πραγματικό ιατρείο. Ο κ. Βαν-Νταν και εγώ είμαστε οι βοηθοί του και το όλον οπωδήποτε θα φαινόταν σαν κάποια μεσαιωνική εικόνα με τίτλο «Αλχημιστές και αλχημίες κατά τη διάρκεια της δουλειάς τους». Τέλος εξαντλήθηκε η υπομονή της πελάτισσάς μας. Ήθελε τώρα να πάει να ανακατέψει τη σούπα της και να δει το φαΐ της. Ένα είναι το βέβαιο, τόσο σύντομα δε θα ξαναπάει στον οδοντογιατρό.

Αννα.
Κυριακή 14 Δεκεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Κάθομαι βολικά σε ένα παράθυρο στο μεγάλο γραφείο και παρατηρώ από μια χαραμάδα στις χοντρές κουρτίνες το τι γίνεται στο δρόμο. Είναι σούρουπο και τόσο φωτεινά ακριβώς όσο να μπορώ να γράψω σε σένα. Μου φαίνεται

παράξενο να βλέπω να προχωράνε όλοι αυτοί οι άνθρωποι έξω. Μου φαίνεται σαν να βιάζονται τρομερά ή σαν να σκοντάφτουνε πάνω στα ίδια τους τα πόδια. Οι ποδηλάτες έχουνε μια ταχύτητα που δεν μπορεί σχεδόν κανείς να ξεχωρίσει εάν πρόκειται για άντρα ή για γυναίκα. Αυτό το τετράγωνο είναι το χαρακτηριστικό λαϊκό τετράγωνο, που οι πιο πολλοί του κάτοικοι ντύνονται φτωχικά, ιδίως τα παιδιά είναι συχνά τόσο βρόμικα που θα πρεπει να τα πιάσει κανείς με την τσιμπίδα. Γνήσια μυξιάρικα με μια σχεδόν ακατάληπτη διάλεκτο.

Χτες, ενώ η Μάργκοτ και εγώ κάναμε το μπάνιο μας, είχε μία ιδέα. «Αν μάζευες μερικούς απ' αυτή την κομπανία, τους ανέβαζες μ' ένα αγκίστρι και τους τραβούσες επάνω, τους έβαζες στο μπάνιο, τους καθάριζες, τους έντυνες ανθρώπινα και τους άφηνες πάλι να φύγουν. Την άλλη μέρα θα ήταν πάλι το ίδιο βρόμικοι και ξεσχισμένοι», είπε η Μάργκοτ.

Μπορεί να δει κανείς και διάφορα άλλα πράγματα στο δρόμο αυτοκίνητα, βαπτώρια και τη βροχή. Ακούω το στριγκλισμα του τραμ και φαντάζομαι διάφορες ιστορίες. Έχει τόσο λιγή απασχόληση η σκέψη μας όσο και μεις οι ίδιοι. Έτσι κινείται πάντα γύρω-γύρω σε κύκλο. Απ' τις καταδιώξεις των Εβραίων, στο φαγητό, από το φαγητό στην πολιτική, απ' την πολιτική..., καθώς είπα Εβραίους θυμηθηκα: εχτές παρατηρώντας πίσω απ' την κουρτίνα είδα δύο Εβραίους. Είχα ένα παράξενο συναίσθημα, έτσι σαν να τους είχα προδώσει. Εγώ καθόμουνα εδώ και τους άφηνα αυτούς στη δυστυχία τους. Ακριβώς απέναντι μας, βρίσκεται αγκυροβολημένο ένα καράβι που κατοικείται, είναι ο καπετάνιος με την οικογένειά του και ένα μικρό σκυλάκι. Το αναγνωρίζει κανείς από το γάβγισμά του και την ουρά του όταν τρέχει απάνω στο κατάστρωμα τριγύρω. Πάλι βρέχει και οι πιο πολλοί άνθρωποι είναι κρυμμένοι απ' τις ομπρέλες τους. Βλέπω μονάχα αδιάβρχα και πού και πού καμιά κουκούλα για τη βροχή. Δε χρειάζεται να δει κανένας παραπάνω. Έτσι κι αλλιώς έχω αρχίσει να

ξεχωρίζω τις γυναίκες όταν περνάνε με τα κόκκινα ή πράσινα παλτά τους, τα στραβά τους τακούνια και τις ξεφτισμένες τσάντες στα χέρια. Τα βαριά τους κορμιά είναι πρησμένα, γιατί η τροφή τους αποτελείται από περισσότερες πατάτες. Η μια έχει χαρούμενο πρόσωπο η άλλη είναι δυστυχισμένη σύμφωνα πάντα με τα κέφια του άντρα τους.

‘Αννα.

Πέμπτη 22 Δεκεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Το «πίσω σπίτι» έμαθε με μεγάλη χαρά ότι τα Χριστούγεννα θα μπορέσει να πάρει κάθε ένας ένα τέταρτο του κιλού φρέσκο βούτυρο. Κανονικά μιλάνε για μισό κιλό, αλλά αυτό βέβαια είναι για τους ευτυχισμένους θητούς, οι οποίοι μπορούνε να γυρίζουνε έξω και στην ελευθερία. Οι βουλιαγμένοι όπως εμείς, που έχουμε μονάχα για οκτώ άτομα τέσσερα κουπόνια φαγητού, δεν μπορούνε να πάρουνε τόσα πολλά και χαίρονται και για το ένα τέταρτο. Απ' αυτό το βούτυρο θέλουμε να φτιάσουμε γλυκά. Θα φτιάσω μπισκότα και δύο τούρτες. Η μητέρα λέει ότι προτού τελειώσω τα οικοκυρικά μου καθήκοντα δε θα με αφήσει ούτε να διαβάσω ούτε να γράψω τίποτα. Η κ. Βαν-Νταν βρίσκεται με ένα χτυπημένο πλευρό στο κρεβάτι, γκρινιάζει συνέχεια από το πρωί ως αργά το βράδυ, αφήνει να την υπηρετούμε, της βάζουμε συνέχεια κομπρέσες και δεν είναι ευχαριστημένη με τίποτα. Θα μ' αι πολύ ευχαριστημένη όταν θα σηκωθεί και θα μπορέσει να κάνει τις δουλειές της μονάχη. Ένα όμως πρέπει να πω. Είναι πολύ προκομμένη. Και όταν αισθάνεται ψυχικά και σωματικά γέρηται και χαρούμενη. Επειδή φαίνεται ότι κατά τη διάρκεια της ημέρας δεν ακούω αρκετά ψιτ, ψιτ ησυχία, γιατί δήθεν είμαι πολύ εύθυμη και κάνω πολύ θόρυβο συνήθισε ο αγαπητός παρακοιμώμενος της κάμαράς μου ν' αφήνει και τη νύχτα να ακούγονται τα ψιτ, ψιτ. Αν του πέρναγε απ' το χέρι δε θα μπορούσα ούτε να στριφογυρίσω στο κρεβάτι μου. Κάνω σαν να μην ακούω

τίποτε, αλλά έχω σκοπό στο μέλλον να αρχίσω να του φωνάζω εγώ ψιτ, ψιτ. Έτσι κι αλλιώς τον έχω άχτι γιατί σηκώνεται το πρωί τις Κυριακές απ' τα άγρια χαράματα για να κάνει τις γυμναστικές του ασκήσεις. Μοιάζει να κάνει ώρες ατέλειωτες γυμναστική και μια και στην απροσεξία του κλοτσάει τις καρέκλες που χρησιμεύουν για να μεγαλώσουμε το κρεβάτι μου, αναγκάζομαι να ξυπνήσω πραγματικά. Κι όμως θα θέλα τόσο πολὺ να χω ακόμα ησυχία. Όταν τελειώσουν οι ασκήσεις της δύναμης και ομορφιάς, αρχίζει η τουαλέτα του. Το σώβρακό του κρέμεται σε ένα καρφί, πάει λοιπόν πρώτα εκεί, μετά γυρίζει πίσω, αλλά βέβαια έχει ξεχάσει τη γραβάτα του η οποία είναι απλωμένη πάνω στο τραπέζι. Μετά πρέπει να ξαναπάει πίσω, τρέχει δεξιά-αριστερά και χτυπάει πάνω στις καρέκλες. Έτσι τελειώνει η κυριακάτική μου ησυχία. Δε με ωφελεί καθόλου να γκρινιάζω μιλώντας για αστείους γηραιούς κυρίους. Πολλές φορές με ξύνουν τα νύχια μου για να του κάνω καμιά φάρσα. Να του κλειδώσω παράδειγμα την πόρτα ή να ξεβιδώσω τη λάμπα ή να του κρύψω τα ρούχα, αλλά για χάρη της ειρήνης και της ησυχίας μας δεν κάνω τίποτα. Ω, Θε μου, γίνομαι τόσο γνωστική! Σε όλα πρέπει κανείς να δουλεύει με τη γνώση του, να κρατάει το στόμα του, να υπακούει, να είναι φιλικός, να βοηθάει, να υποχωρεί και δεν ξέρω τι άλλο ακόμα. Νομίζω ότι θα καταστρέψω πολύ γρήγορα το μυαλό μου, το οποίο ως φαίνεται δεν είναι και πάρα πολύ. Και τότε τι θα μου μείνει για τη μεταπολεμική περίοδο;

‘Αννα.

Τετάρτη 13 Δεκεμβρίου 1942

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα είμαστε όλοι πάλι τρομερά ταραγμένοι και δεν μπορεί να βρει κανείς την ησυχία του ή να δουλέψει. Έχω συμβαίνουν τρομερά πράματα, μέρα και νύχτα αρπάζουνε φιλήσυχους φτωχούς ανθρώπους στους οποίους δεν επιτρέπουνε να πάρουνε τίποτα μαζί τους, ούτε και ένα σακίδιο ούτε και λίγα λεφτά. Ακόμα και αυτά τα λίγα τους

υπάρχοντα που πρόφτασαν να μαζέψουν τους τα παιρνουν αργότερα. Οι οικογένειες χωρίζονται, άντρες, γυναίκες και παιδιά. Έχει συμβει παιδιά που γυρίζουν απ' το σχολείο να μη βρίσκουν πια σπίτι τους γονείς τους ή γυναίκες που έχουν βγει για ψώνια να βρίσκουν την πόρτα τους αμπαρωμένη και η οικογένεια να μην είναι πια μέσα, την έχουν πάρει, δύσι λείπανε. Αλλά και στους χριστιανικούς κύκλους είναι μεγάλη η ταραχή, γιατί παιρνουν τους νέους ανθρώπους και τους στέλνουν όλους στη Γερμανία. Καθένας έχει το βάσανό του. Κάθε νύχτα περνάνε εκατοντάδες από αεροπλάνα πάνω απ' την Ολλανδία, για να αδειάσουνε βροχή από βόμβες στις πόλεις της Γερμανίας και κάθε ώρα στη Ρωσία και στην Αφρική πέφτουνε και σκοτώνονται χιλιάδες άνθρωποι. Η σφαίρα ολόκληρη έχει γίνει μανιακή, παντού υπάρχει καταστροφή. Η κατάσταση φαίνεται να ευνοεί τους συμμάχους, αλλά ακόμα δεν είναι για να προϊδεί κανείς το τέλος. Εμείς είμαστε καλά, πολύ περισσότερο από εκατομμύρια άλλους ανθρώπους. Καθόμαστε ήσυχα και σίγουρα, είμαστε σε θέση να κάνουμε προγράμματα μεταπολεμικά για καινούργια φουστάνια και βιβλία, αντί να σκεφτόμαστε ότι δε θα πρέπει να δώσει κανείς ούτε δεκάρα χωρίς λόγο, γιατί ίσως θα πρέπει να σώσει άλλους ανθρώπους αργότερα ή να σώσει τελοσπάντων ό,τι είναι να σωθεί. Βλέπω πολλά παιδιά να γυρίζουνε με ένα ψιλό μπλουζάκι, τα πόδια γυμνά μέσα σε ξυλοπάπουτσα, χωρίς παλτό, χωρίς καπέλο, χωρίς γάντια. Δεν έχουν τίποτα στο στομάχι τους, μασάνε κάποιο κοκκινογόύλι, τρέχουνε από τις κρύες τους κατοικίες για να μπούνε στον υγρό απ' τον αέρα χτυπημένο δρόμο και φτάνουν στο σχολείο σε μια μουσκεμένη, αθέρμαστη αιθουσα. Έφτασε και στην Ολλανδία η πείνα, τα παιδιά στο δρόμο παρακαλάνε για ένα κομμάτι ψωμί. Ήρες ατέλειωτες θα μπορούσα να μιλάω για τις μιζέριες, που κουβαλάει μαζί του ο πόλεμος, αλλά αυτό με κάνει ακόμα πιο λυπημένη. Και δε μας μένει τίποτα να κάνουμε παρά να περιμένουμε ήρεμοι και συγκρατημένοι το τέλος αυτής της

φριχτής κατάστασης. Οι Εβραιοί περιμένουν και οι χριστιανοί επίσης και οι λαοί περιμένουν σ' όλο τον κόσμο και πολλοί περιμένουν τον ίδιο τους το θάνατο.

Άννα.

Σάββατο 30 Ιανουαρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Είμαι έξω φρενών απ' το θυμό μου, δεν επιτρέπεται όμως να το δειξω. Θέλω να χτυπήσω τα πόδια μου, να ουρλιάξω, να ταρακουνήσω τη μητέρα μου και δεν ξέρω τι άλλα να κάνω για τα ειρωνικά βλέμματα, τις κατσάδες που πέφτουν κάθε μέρα απάνω μου σαν τα βέλη από ένα τεντωμένο τόξο. Θέλω να ουρλιάξω στη μητέρα, στη Μάργκοτ, στον Ντούσσελ, στους Βαν-Νταν και ακόμα και στον πατέρα μου! Αφήστε με επιτέλους ήσυχη. Μα για το Θεό, πρέπει κάθε βράδυ να μουσκεύω το μαξιλάρι μου με δάκρυα και να κοιμάμαι με ένα βαρύ κεφάλι; Αφήστε με ήσυχη, θέλω να φύγω από όλα, ακόμα καλύτερα και από τον κόσμο αυτόν. Άλλα δε με ωφελεί. Δεν το καταλαβαίνουν πως έχω τόσο απογοητευτεί, δεν ξέρουν τίποτα απ' τις πληγές που μου έχουν κάνει. Άλλα και τη συμπόνια τους και την ειρωνεία τους, εκείνη πια δεν μπορώ καθόλου να την αντέξω. Μου ρχεται να κλαίω συνέχεια. Καθένας με βρίσκει γεμάτη προσποίηση, μόλις ανοίξω το στόμα μου. Γελοια, αν δε μιλήσω, αυθάδικη αν δώσω απάντηση, υπεροπτική αν έχω κάποια ιδέα, τεμπέλα αν είμαι κουρασμένη, εγωιστική αν πάρω ένα κουτάλι παραπάνω από κάτι, κουτή, δειλή, υπολογιστρια και τα λοιπά και τα λοιπά. Όλη την ημέρα δεν ακούω τίποτε άλλο παρά δε με αντέχουν και αν γελάσω γι' αυτό και κάνω έτσι, ότι δε με ενδιαφέρει, πάλι δε θα χω καταφέρει τίποτα. Θα θέλα να παρακαλέσω το Θεό να μου δώσει ένα χαρακτήρα που να μη θυμώνει τους άλλους, όμως δε γίνεται. Ο χαρακτήρας μου μου έχει δοθεί. Δεν είμαι όμως κακή. Το αισθάνομαι. Προσπαθώ συνέχεια πολύ περισσότερο απ' ό,τι φαντάζονται όλοι να κάνω τα πάντα σωστά και όπως τα θέλουνε. Ακόμα-ακόμα γελάω μαζί τους για να μην καταλάβουν το

βαθύ μου καημό. Όταν η μητέρα είναι άδικη με μένα της έχω αντιμιλήσει πολλές φορές και της έχω πει: «Μου είναι αδιάφορο τι λες, τράβα μόνο τα χέρια σου από πάνω μου. Έτσι κι αλλιώς είμαι μια περίπτωση χωρίς ελπίδα». Τότε μου λένε ότι είμαι αυθάδης. Δυο μέρες δε με προσέχουν και ξαφνικά όλα είναι πάλι ξεχασμένα και καλά. Εμένα όμως μου είναι αδύνατο να είμαι φιλική με κάποιο πρόσωπο τη μια μέρα και την άλλη να το μισώ. Διαλέγω καλύτερα τη χρυσή μέση, η οποία δεν είναι διόλου χρυσή και κρατώ τις σκέψεις μου για τον εαυτό μου και προσπαθώ να είμαι έτσι υποτιμητική απέναντι τους όπως είναι αυτοί με μένα. Μακάρι να το μπορούσα.

Αννα.

Παρασκευή 5 Φεβρουαρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Με τους συνεχείς καβγάδες δεν μπόρεσα να σου γράψω καιρό κατά βάθος όμως δεν άλλαξε τίποτε. Στις αρχές ο κ. Ντούσσελ έπαιρνε τραγικά τις διάφορες διενέξεις όμως τώρα συνήθισε και δε δοκιμάζει πια να κάνει το μεσάζοντα. Η Μάργκοτ και ο Πέτρος δεν είναι στην πραγματικότητα νέοι, είναι βαρετοί και ήσυχοι. Οπόταν φυσικά ξεχωρίζω εγώ για να ακούω συνέχεια το: «πάρε ένα παράδειγμα πώς φέρεται η Μάργκοτ και ο Πέτρος, γιατί δεν είσαι και συ έτσι;» Αυτό το βρίσκω απαίσιο αλλά θέλω να σου εξομολογηθώ ακόμα ότι ουδέποτε θα ήθελα να γίνω σαν τη Μάργκοτ. Για τη δική μου κρίση είναι πολύ άχρωμη και παθητική, αφήνει να επηρεάζεται απ' τον καθένα και πάντα ενδίδει. Καθένας πρέπει να ξει τη γνώμη τη δική του νομίζω. Όμως αυτή τη θεωρία την κρατώ για τον εαυτό μου, γιατί αλλιώς θα με κοροϊδέψουν.

Συνήθως, είναι στο τραπέζι πάρα πολύ πεσμένο το κέφι μας, όμως επειδή έχουμε καλεσμένους από κάτω (οι υπάλληλοι από κάτω έρχονται πάνω και τρώνε ένα πιάτο ζεστή σουύπα) μετριάζεται κάπως η ακεφιά μας. Σήμερα το μεσημέρι ανακάλυψε ξανά ο κ. Βαν-Νταν ότι η Μάργκοτ δεν τρώει αρκετά. «Οπωσδήποτε για να κάνει δίαιτα»,

συμπλήρωσε, με μια δόση ειρωνείας στη φωνή του. Η μητέρα η οποία παίρνει πάντα το μέρος της Μάργκοτ είπε πολύ δυνατά: «Δεν μπορώ να ακούω πια τις ηλιθιες κουβέντες σας». Η κ. Βαν-Νταν κατακοκκίνισε και αυτός κοίταγε με μεγάλη αμηχανία γύρω του.

Πολλές όμως φορές γελάμε κιόλας. Προ ημερών μας διηγήθηκε η κ. Βαν-Νταν διάφορα αστεία γεγονότα από τα παλαιά της φλερτ και ότι μπορούσε να τυλίξει γύρω απ' το δάχτυλό της τον πατέρα της. «Μου έλεγε ο μπαμπάς», συμπλήρωσε «ότι όταν ένας κύριος σου γίνει πολὺ πιεστικός, τότε πρέπει να του πεις: κύριέ μου είμαι μια κυρία. Αυτό λέει θα έπρεπε να του αρκεί και να καταλαβαίνει τι συμβαίνει!» Γελάσαμε σαν να ήτανε το καλύτερο ανέκδοτο. Άλλα και με τον Πέτρο που είναι συνήθως πάρα πολύ σιωπηλός γελάμε με την ψυχή μας. Έχει μια αδυναμία για ξένες λέξεις των οποίων τη σημασία δε γνωρίζει ακριβώς και βεβαίως βγαίνει άλλα αντ' άλλων η έννοια. Μια μέρα ήταν επισκέπτες στο γραφείο κάτω και έτσι δεν μπορούσαμε να πάμε στο μέρος. Ο Πέτρος, που έπρεπε να πάει οπωσδήποτε, πήγε βέβαια, όμως δεν τράβηξε το νερό. Ήθελε να μας προειδοποιήσει και έτσι έγραψε ένα σημείωμα στην πόρτα και το κόλλησε με τις γαλλικές λέξεις, «παρακαλώ γκάζια». Βεβαίως εννοούσε, προσοχή μυρίζει, όμως έβλεπε ή μάλλον του άρεσε καλύτερα η λέξη σιλβουπλέ, την έβρισκε πιο επίσημη και έτσι αντί να γράψει προσοχή έγραψε παρακαλώ.

Αννα

Σάββατο 27 Φεβρουαρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Περιμένουμε κάθε μέρα την απόβαση. Ο Τσώρτσιλ έχει πνευμονία, όμως τώρα βρίσκεται ήδη στην ανάρρωση. Ενώ ο Γκάντι, ο Ινδός επαναστάτης, είναι για δεν ξέρω ποσοστή φορά σε απεργία πείνας.

Η κ. Βαν-Νταν λέει ότι είναι μοιρολάτρισσα, όμως ποιος φοβάται περισσότερο απ' όλους άμα ακούγονται τουφεκές;

Ο Χενκ μας έφερε την επιστολή του επισκόπου που διαβάζεται σ' όλες τις εκκλησίες. Είναι περίφημη. Εμψυχώνει όλους τους ανθρώπους: «Μη μείνετε ήσυχοι Ολλανδοί, λέει, καθένας πρέπει με τα δικά του όπλα να χτυπήσει τον εχθρό των λαών, της πατρίδας και της εκκλησίας. Βοηθήστε, δώστε, μην αμφιβάλλετε, μη διστάζετε». Αυτά διακηρύγτει. Λες να βοηθήσει; Τους πιστούς της δικής μας θρησκείας μάλλον όχι.

Άκου τι μας συνέβηκε τώρα πάλι. Ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, χωρίς να ενημερώσει τον κ. Κόφιους ή τον κ. Κράλερ, επούλησε το σπίτι. Ήρθε λοιπόν χωρίς καμία προειδοποίηση ο καινούργιος ιδιοκτήτης με έναν αρχιτέκτονα, για να δούνε και να ψάξουν το σπίτι. Ευτυχώς ήταν ο κ. Κόφιους εκεί που τους τα έδειξε όλα εκτός από το πίσω σπίτι. Είπε πως είχε ξεχάσει τα κλειδιά της κανονικής πόρτας στο σπίτι του. Εκείνοι ευτυχώς δεν ενδιαφέρθηκαν πάρα κάτω. Ελπίζω να μην ξενάρθουνε, για να δούνε και το άλλο μισό του σπιτιού. Για μας θα ήταν τότε μια πικρή εμπειρία.

Ο πατέρας μας έδωσε μια χαρτοθήκη για αρχείο με καινούργιες κάρτες μέσα. Έτσι τώρα βρήκαμε δουλειά, η Μάργκοτ και εγώ και γράφουμε τα βιβλία μας κατ' αλφαριθμητική σειρά. Όλα μας τα βιβλία τα οποία διαβάσαμε, το συγγραφέα και τον τίτλο, αλλά ακόμα και τις παρατηρήσεις μας. Για ξένες λέξεις και παραδείγματα έχω κάνει ένα ειδικό τετράδιο. Με τη μητέρα τον τελευταίο καιρό καταλαβαίνομαστε καλύτερα. Η Μάργκοτ έχει γίνει πολύ λεπτεπλεπτη και ο πατέρας έχει κάτι που τον απασχολεί τρομερά. Άλλα είτε το θέλουν είτε όχι είναι πάντα ο καλύτερος.

Καινούργια μοιρασιά μαργαρίνης και βουτύρου στο τραπέζι. Καθένας παίρνει τη μερίδα του για όλη την ημέρα στο πιάτο. Νομίζω ότι όταν μοιράζουν οι Βαν-Νταν δεν το κάνουν απολύτως δίκαια. Οι γονείς μου βαρέθηκαν τους αιώνιους καρβύδες και έτσι δε μιλάνε. Κρίμα. Κατά τη γνώμη μου τέτοιους ανθρώπους έπρεπε κανείς πάντα να

τους πληρώνει με το ίδιο νόμισμα.

·Αννα.

Τετάρτη 10 Μαρτίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Χτες το βράδυ είχαμε πάλι βραχυκύκλωμα και εκτός απ' αυτό ακούγαμε συνεχώς τους πυροβολισμούς του αντιαεροπορικού. Φοβάμαι τόσο πολύ τους αεροπόρους και τα αεροπλάνα, δεν μπόρεσα να το ξεσυνηθίσω και τρυπώνω πάντα το βράδυ στο κρεβάτι του πατέρα μου. Θα σου φανεί πολύ παιδικό αυτό, αλλά αν ήξερες το τι περνάμε... Δεν μπορείς να ακούσεις την ίδια σου τη λέξη από τα μπαμ και τα μπουμ και τα κανόνια. Η κ. Βαν-Νταν η υποτιθέμενη μοιρολάτρισσα κλαίει σχεδόν και λέει πολύ σιγά: «Ω, Θε μου, είναι φριχτό το να πυροβολούν έτσι». Αυτό σημαίνει με άλλες λέξεις: έχω τέτοια τρομάρα. Την ημέρα δεν είναι τόσο πολύ άσχημο όσο τη νύχτα στα σκοτάδια. Ούρλιαζα σαν να είχα παραλήρημα και φώναζα του πατέρα ν' ανάψει ένα κεράκι, αυτός όμως ήταν αδιάλλαχτος, φως δεν υπήρχε. Εκείνη τη στιγμή άρχισε ο ξηρός κρότος από τα αυτόματα που είναι πολύ χειρότερος από τα κανόνια και τα αντιαεροπορικά. Η μητέρα πήδηξε απ' το κρεβάτι και άναψε το κερί παρόλο που ο πατέρας μου θύμωσε τρομερά. Η απόλυτη απάντησή της στου πατέρα μου τις ενστάσεις ήταν «η Αννα δεν είναι ένας παλιός στρατιώτης όπως εσύ». Τέλος.

Σου έχω διηγηθεί για τους υστερισμούς της κ. Βαν-Νταν; Νομίζω πως πρέπει να γνωρίζεις τα πάντα που συμβαίνουν στο πίσω σπίτι. Άκουσε τι έγινε μια νύχτα. Βαριά βήματα ακούστηκαν πάνω στην αποθήκη και τρόμαξε τόσο ώστε ξύπνησε τον άντρα της. Εκείνη τη στιγμή σταμάτησε και ο θόρυβος ώστε ο κ. Βαν-Νταν άκουσε μονάχα τους βαρείς χτύπους της καρδιάς της μοιρολάτρισσας γυναίκας του. «Αχ, Πούτι, του είπε εκείνη αποκαλώντας τον με το χαϊδευτικό του όνομα, οπωσδήποτε θα μας έκλεψαν τα λουκάνικα και τα φασόλια. Και ο Πέτρος; Αν υπάρχει ακόμα ο Πέτρος μας». «Τον Πέτρο

οπωσδήποτε δε θα τον κλέψαν, είπε εκείνος, άφησε με ήσυχο να κοιμηθώ».

Όμως κάτι τέτοιο φάνηκε αδύνατο γιατί εκείνη δεν μπορούσε να ησυχάσει. Μερικές νύχτες αργότερα ξύπνησε όλη η οικογένεια από ένα φανταστικό θόρυβο απάνω στη στέγη. Ο Πέτρος ανέβηκε με το φαναράκι στη σοφίτα και έφεγγε γύρω-γύρω. Οπόταν τι να δει, μια ολόκληρη ομάδα από αρουραίους που έφευγαν σαν τρελοί. Όταν ανακαλύψαμε αυτούς τους κλέφτες ανεβάσαμε τη γάτα, τη Μούσυ, απάνω στην αποθήκη να κοιμάται εκεί και έτσι εξαφανίστηκαν οι απρόσκλητοι επισκέπτες, τουλάχιστο για τη νύχτα. Προ ολίγων ημερών έπρεπε να ανέβει ο Πέτρος πάνω στη σοφίτα, ήταν κάπου εφτάμισι και ακόμα έφεγγε, για να πάρει μερικές παλιές εφημερίδες. Κατεβαίνοντας πρέπει να κρατηθεί κανείς από το άνοιγμα της καταπακτής. Χωρίς να σκεφτεί ή να κοιτάξει άπλωσε το χέρι του απάνω στο ξύλο και παρά τρίχα να πέσει από τρομάρα και φόβο από τη σκάλα κάτω. Ένας αρουραίος τον είχε δαγκάσει στο μπράτσο, η πιτζάμα του είχε καταματώσει. Κατέβηκε άσπρος σαν το πανί και τρέμοντας κάτω σε μας. Πολύ ψυσικό αν σου αρπάξει το δάχτυλο ένα παλιοπόντικο και φριχτό μάλιστα αν είναι ένα δάγκαμα σαν και τούτο.

Αννα.

Παρασκευή 12 Μαρτίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Μπορώ να σου αναφέρω τη μαμά Φρανκ αγωνίστρια για τα δικαιώματα της νεολαίας. Έξτρα βούτυρο για τους νέους, σύγχρονη μεταχείριση για τους νέους. Πάντα η μαμά είναι για μας και τον Πέτρο εννοείται. Μετά από μερικούς καβγάδες καταφέρνει να κάνει εκείνο που θέλει. Ένα ποτήρι παστωμένης γλώσσας χάλασε. Για τη Μούσυ και τη Μόφυ, τις γάτες, είναι Πάσχα. Ω, ξέχασα, τη Μόφυ δεν τη γνωρίζεις. Μας είπαν πως πρέπει να ήταν ήδη στο γραφείο προτού βρεθούμε μεις που βουλιάζαμε εδώ μέσα. Τώρα είναι μια γάτα γραφειοκράτισσα που κρατάει τους

αρουραίους και τα ποντίκια μακριά από τα αποθηκευμένα μας αγαθά. Το πολιτικό της όνομα είναι εύκολα εξηγήσιμο. Πριν από λίγο καιρό είχε το μαγαζί, δηλ. τα γραφεία, δύο γάτες. Μία για την πάνω και μία για την κάτω αποθήκη. Εάν κάπως συναντιότανε οι δύο τους μαζί υπήρχαν τρομεροί καβγάδες, ομηρικοί καβγάδες. Αυτή, από την κάτω αποθήκη, άρχιζε πάντα. Όμως αυτή, απ' την απάνω, ήτανε η νικήτρια. Λοιπόν σύμφωνα με τους χαρακτήρες τους ονομάστηκαν. Αυτή, από την κάτω αποθήκη, ήταν γερμανική και ονομάστηκε Μόφυ, αυτή από την απάνω αποθήκη ήταν Εγγλέζα και ονομάστηκε Τόμυ. Ο Τόμυ όμως, ύστερα από λίγο καιρό χάθηκε. Η Μόφυ μας κρατάει συντροφιά αν τύχει και κατέβουμε κάτω.

Έχουμε φάει τόσα πολλά ασπροφάσολα που δεν μπορώ πια ούτε να τα σκεφτώ. Μου έρχεται αηδία και μόνο με τη σκέψη. Το βράδυ δεν έχουμε ψωμί.

Προ ολίγου είπε ο μπαμπάς ότι έχει πάρα πολλές σκοτούρες. Έχει ένα τόσο λυπημένο πρόσωπο ο κακομοίρης.

Κάνω σαν τρελή για κάποιο βιβλίο. Ένα ρομάντσο οικογενειακό το οποίο είναι τρομερό στις παρατηρήσεις και στις περιγραφές του. Τα άλλα περιγραφές πολέμου, γυναικεία προβλήματα, δεν τα βρίσκω και τόσο καλά και δε με πολυενδιαφέρουν. Τρομεροί βομβαρδισμοί στη Γερμανία.

Ο κ. Βαν-Νταν επειδή δεν έχει τσιγάρα είναι αφάνταστα νευριασμένος.

Ερωτήσεις όπως: θα φάμε τώρα τα χόρτα, ή θα τ' αφήσουμε για αργότερα; τελειώσανε προς όφελός μας. Δεν μπορώ να φορέσω παρά μονάχα τις αρβύλες πράγμα που είναι πολύ ηχηρό και άσχημο για το σπίτι. Ένα ζευγάρι σαντάλια από ψάθα κρατήσανε μονάχα μια βδομάδα, μετά καταστραφήκαν και αυτά. Ισως μπορεί να μου αγοράσει στη μαύρη αγορά κάτι η Μηπ. Τώρα πρέπει να κόψω και τα μαλλιά του Πημ. Εκείνος λέει ότι το κάνω τόσο καλά

ώστε και αργότερα δε θα πάει ποτέ ξανά σε έναν κουρέα.
Ελπίζω να μην του τσιμπήσω τ' αυτί.

'Αννα.

Πέμπτη 18 Μαρτίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Μπήκε και η Τουρκία στον πόλεμο. Τρομερή έξαρση.
Δεν μπορούμε να περιμένουμε ώσπου ν' ακούσουμε τις
ειδήσεις.

'Αννα.

Παρασκευή 19 Μαρτίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Απογοήτευση μετά τη μεγάλη χαρά. Δεν μπήκε η Τουρκία στον πόλεμο. Ο υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας είπε απλώς ότι θα αφήσουν την ουδετερότητα όπου να 'ναι. Απλώς ο εφημεριδοπώλης του φράγματος* είχε φωνάξει: «Η Τουρκία στην πλευρά των Εγγλέζων». Έτσι πέρασε αυτή η φήμη και ως εμάς. Τα πεντακοσάρικα και τα χιλιάρικα τα χάρτινα θεωρούνται πια άκυρα. Είναι μια τρομερή χασούρα για τη μαύρη αγορά και τους ανθρώπους που έχουν αποκτήσει μαύρα χρήματα, αλλά επίσης και για ανθρώπους που τα έχουν φυλάξει σαν και μας. Αν θέλει να αλλάξει κανείς ένα χιλιάρικο, γκούλντεν, πρέπει να εξηγήσει από πού το έχει. Προσωρινά και ως το τέλος της άλλης εβδομάδας μπορεί κανείς να πληρώσει μ' αυτό τα χρέη του της εφορίας.

Φέρανε του Ντούσσελ ένα τρυπάνι οδοντογιατρού που δουλεύει με το χέρι. Σχεδόν αμέσως θα πάρει εμένα σε ιατρική παρακολούθηση. Ο αρχηγός των Αρίων μιλήσε μπροστά σε τραυματίες και μετά κουβέντιασε μαζί τους. 'Ητανε λυπηρό να τον ακούει κανείς. Ένα παράδειγμα:

Το δνομά μου είναι Χάινριχ.

Πού τραυματίστηκες;

Στο Στάλινγκραντ.

*Φράγμα: απ' το κανάλι. (Σ.τ.Μ.)

Τι τραύματα;

Και τα δύο πόδια παγώσανε. Το αριστερό χέρι σπασμένο.

Ακριβώς έτσι μας τα μεταδίδει το ραδιόφωνο. Αυτές οι μαριονέτες δείχνουν σχεδόν την εντύπωση σαν να χαιρούνται οι τραυματίες για τα τραύματά τους. Όσα περισσότερα τόσο καλύτερα. Ένας δεν μπορούσε από συγκινηση που θα έδινε το χέρι του στο Φύρερ, (αν είχε ακόμα βέβαια χέρι) σχεδόν να μιλήσει.

Πέμπτη 25 Μαρτίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Η μητέρα, ο πατέρας, η Μάργκοτ και γ' ώ καθόμαστε εχτές όμορφα μαζί όταν μπήκε ο Πέτρος με τον πατέρα ψιθυρίζοντας. Εγώ άκουσα κάτι σαν «Κάτω έπεσε κάποιο βαρίδι και κάποιος άρχισε κάτι να κάνει στην κρυφή πόρτα». Το άκουσε κ' η Μάργκοτ όμως προσπάθησε να με καθησυχάσει γιατί είχα γίνει κάτασπρη σαν το πανί, όταν ο πατέρας με τον Πέτρο βγήκανε σιγά έξω. Περιμένανε και οι τρεις αμιλητοί. Μετά από δύο λεπτά παρουσιάστηκε η κ. Βαν-Νταν η οποία άκουγε ραδιόφωνο στο μικρό γραφείο και μας είπε ότι ο πατέρας την παρεκάλεσε να κλείσει το ραδιόφωνο και να ανεβεί στις μύτες των ποδιών της απάνω σε μας. Όταν όμως θέλει κανείς να κάνει πολύ σιγά τότε είναι που τα παλιά σκαλοπάτια της παλιάς σκάλας τρίζουν αφόρητα και είχε την εντύπωση ότι έκανε τέτοιους θορύβους που ακούστηκαν ως πέρα. Περάσαν πέντε λεπτά, ώσπου ν' ανεβούν στις μύτες των ποδιών ο πατέρας και ο Πέτρος κάτασπροι κι αυτοί από τρόμο και να μας πουν το τι ακούσανε. Είχαν καθίσει στο κατώτερο σκαλι και προσπαθούσανε ν' ακούσουν στις αρχές χωρίς να βγάζουνε κανένα νόημα. Ξαφνικά όμως ακούστηκαν δύο βρόντοι λες και κάποιος είχε κτυπήσει απανωτά δύο πόρτες. Ο Πημ με ένα πήδημα έφτασε πάνω, ο Πέτρος έτρεξε να φωνάξει τον Ντούσσελ, ο οποίος όμως μάζεψε πρώτα με όλη του την ησυχία όλα τα πεταμένα γύρω-γύρω

πράγματα. Σιγά χωρίς παπούτσια μόνο με τις κάλτσες γλιστρήσαμε όλοι γι' απάνω στο δωμάτιο των Βαν-Νταν. Εκείνος είναι πουντιασμένος και βρίσκεται κιόλα στο κρεβάτι. Εμείς μαζευτήκαμε γύρω από το στρώμα του και ψιθυριστά ανταλλάζαμε γνώμες. Φυσικά πάντα και μόνο ψιθυρίζοντας. Όταν άρχισε να βήχει ο κ. Βαν-Νταν η γυναίκα του κόντεψε να πέσει κάτω από την υστερία, ώσπου κάποιος απ' όλους μας σκέφτηκε να του δώσει κοδεΐνη. Ευτυχώς σταμάτησε ο βήχας. Έτσι περιμέναμε με τις ώρες, περιμέναμε και περιμέναμε. Μετά από πολλή ώρα και μην ακούγοντας πια τίποτα σκεφτήκαμε ότι οι κλέφτες θα φύγαν, όταν στο άδειο σπίτι ίσαμε τότε ακούσαμε ξαφνικά βήματα. Για κακή μας τύχη στο δωμάτιο που είχαμε το ραδιόφωνο, η βελόνα βρισκόταν στον αγγλικό σταθμό με γύρω τριγύρω οι καρέκλες έτσι σφιγμένες, που αν έμπαινε κανείς θα καταλάβαινε αμέσως ότι εκείνη τη στιγμή, πριν λίγα λεπτά, είχε χρησιμοποιηθεί το ραδιόφωνο. Αν έμπαινε η αστυνομία, η αντιαεροπορική άμυνα ή οποιοσδήποτε θα είχαμε πολύ δυσάρεστα επακόλουθα. Θα το έβλεπαν και θα φώναζαν οπωσδήποτε την Γκεστάπο. Ξαφνικά σηκώθηκε ο κ. Βαν-Νταν φόρεσε ένα παλτό και κατέβηκε με τον πατέρα σιγά-σιγά τη σκάλα ακολουθούμενο από τον Πέτρο, ο οποίος κρατούσε για σιγουριά κ' ένα βαρύ σφυρί στο χέρι. Οι κυρίες, η Μάργκοτ και 'γω καθόμαστε και περιμέναμε, ώσπου πέντε λεπτά αργότερα γυρίσαν οι κύριοι και είπαν ότι όλα ήταν εντάξει. Κανονίσαμε να μην αφήσουμε να τρέξει νερό και να μην τραβήξουμε το καζανάκι στο μέρος, μην τύχει και είναι κανένας ακόμα κάτω. Βεβαίως η τρομάρα είχε χτυπήσει όλους μας στο στομάχι και έτσι μπορείς να φανταστείς μια ορισμένη μεριά του σπιτιού πώς θα μύριζε αφού τη μεταχειριστήκαμε όλοι. Άμα συμβεί ένα δυσάρεστο οπωσδήποτε το ακολουθούν και άλλα. Έτσι και τώρα. Πρώτο δε χτυπάει πια η καμπάνα του Βέστερτουρ. Την έβρισκα τόσο όμορφη και καθησυχαστική. Βεβαίως όλοι μας ξέραμε ότι ο κ. Βόσεν είχε φύγει χτες νωρίτερα απ' το

γραφείο. Δε θυμόμαστε όμως αν η Έλλη είχε πάρει τα κλειδιά της εξώπορτας μαζί της, αν είχε κλειδώσει ή μήπως τα είχε ξεχάσει και ήταν η είσοδος ανοιχτή. Είμαστε όλοι πολύ ταραγμένοι παρόλον ότι μετά τις οκτώ και τώρα είναι έντεκα, δεν είχε ακουστεί κανένας θόρυβος και δεν είχε συμβεί τίποτα. Όταν κάπως ηρεμήσαν τα πνεύματα, μας φάνηκε τελείως απίθανο τόσο νωρίς το βράδυ να μπει ένας κλέφτης μες στο γραφείο, τη στιγμή που ακόμα είναι γεμάτοι οι δρόμοι με ανθρώπους. Απ' την άλλη θυμήθηκε κάποιος ότι θα μπορούσε να είναι κανένας εργάτης απ' τη διπλανή αποθήκη ακόμα για δουλειά και ίσως με τους λεπτούς τοίχους μας φάνηκε ότι συμβαίνουν σε μας όλοι αυτοί οι θόρυβοι. Πέφτουμε στο κρεβάτι, όμως κανένας δεν μπορούσε να κοιμηθεί κανονικά. Η μητέρα, ο πατέρας και ο Ντούσσελ τινάζονταν κάθε λίγο απάνω και 'γω, αν υπερβάλλω λιγάκι, μπορώ να πω ότι δεν έκλεισα μάτι όλη τη νύχτα. Το πρωί κατέβηκαν οι κύριοι κάτω για να δουν αν είναι όλα εντάξει. Όλα φαίνονταν ήρεμα. Διηγηθήκαμε μετά τα γεγονότα στο προσωπικό και οι άθλιοι άρχισαν να γελάνε. Οι κοροϊδίες τους δε μας ενδιαφέρουν μόνο η Έλλη πήρε τα συμβάντα στα σοβαρά.

Αννα.

Σάββατο 27 Μαρτίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Το κουρ της στενογραφίας τελείωσε. Τώρα εξασκούμεθα μονάχα στη γρηγοράδα, θα τα καταφέρουμε να φτάσουμε σε αστρονομικούς αριθμούς συλλαβών. Για να σου διηγηθώ ακόμα περισσότερα για το σκότωμα καιρού-δουλειά μου, γιατί όλα όσα κάνουμε εδώ μέσα είναι ένα είδος για να σκοτώσουμε τον καιρό να περάσει αυτή η περίοδο του κλεισίματος. Για να σου διηγηθώ λοιπόν ακόμα λίγα πράγματα, έχω γίνει τρομερή στη μυθολογία και με ενδιαφέρουν τρομερά οι ελληνικοί και ρωμαϊκοί μύθοι για τις θεότητες. Όλοι οι άλλοι πιστεύουν ότι είναι παροδικό το ενδιαφέρον μου και δε φαντάστηκαν ποτέ ότι μια τηναιήτζερ θα ενδιαφερόταν για τους μύθους των θεών και

θεαινών. Καλά λοιπόν θα τους δείξω και όγω.

Ο κ. Βαν-Νταν είναι κρυμμένος δηλαδή για να τα πούμε πιο σωστά του πονάει λίγο ο λαιμός του και κάνει φασαρία. Γαργάρες, χαμομήλια, επαλείψεις, κρέμα για τη μύτη, για το λαιμό, για την τραχεία, για τη γλώσσα και ό, τι άλλο υπάρχει που μπορείς να φανταστείς. Και πάνω απ' όλα έχει ένα τρομερό άσχημο κέφι. Ο Ράουτερ ένας από τους ανώτερους Γερμανούς εδώ έβγαλε λόγο: είπε, «ότι μέχρι την πρώτη Μαΐου πρέπει όλοι οι Εβραίοι να έχουν εξαφανιστεί από τις Γερμανοκρατούμενες χώρες. Από την πρώτη Απριλίου ως την πρώτη Μαΐου θα εκκαθαριστεί η περιφέρεια Ούτρεχτ. Σαν να πρόκειται για κατσαρίδες. Από την πρώτη Μαΐου ως την πρώτη Ιουνίου η Βόρεια και η Νότια Ολλανδία. Σαν μια αγέλη άρρωστα και χωρίς πατρίδα ζώα, θα μαζεύονται οι φουκαράδες οι άνθρωποι και θα πηγαίνουν στα σφαγεία. Καλύτερα να σωπαίνω, με πιάνουν εφιάλτες από τις ίδιες μου τις σκέψεις. Συνέβη όμως και κάτι ευχάριστο. Τα γραφεία ευρέσεως εργασίας ανατινάχτηκαν από σαμποτάζ και έπειτα από λίγο τα γραφεία που πρέπει να δηλώσει κανείς που μένει. Άντρες με στολές γερμανικής αστυνομίας μαζέψαν τις χαρτοθήκες και τα αρχεία και μετά εξαφανίστηκαν. Τώρα είναι σχεδόν αδύνατο να βρει κανείς το ποιος μένει πού και ποιος είναι ποιος.

Άννα.

Πέμπτη 1 Απριλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Για πρωταπριλιάτικα αστεία δεν μπορεί να γίνει ούτε λόγος. Το αντίθετο. Σε μας τώρα ταιριάζει η παροιμία: μία δυστυχία δεν έρχεται ποτέ μόνη. Ιον: Ο εμψυχωτής μας, ο κ. Κόφιους, είχε χτες μία μεγάλη γαστρορραγία και πρέπει να μείνει για μια βδομάδα οπωσδήποτε στο κρεβάτι. Ζον: Η Έλλη έχει γρίπη. Ζον: Ο κ. Βόσεν πρέπει να πάει την επόμενη εβδομάδα στο Νοσοκομείο κι αυτός μάλλον έχει έλκος στομάχου και πρέπει να τον εγχειρήσουν. Ο πατέρας με τον κ. Κόφιους είχαν μιλήσει για σοβαρές

εμπορικές εργασίες, οι οποίες τώρα φαίνεται ότι αναβάλλονται. Δεν προλαβαίνουμε να ειδοποιήσουμε τον Κράλερ. Και ο κακομοίρης ο πατέρας τρέμει όταν σκέφτεται τις διαπραγματεύσεις που είχε στο νου του. «Αχ, Θε μου, ας μπορούσα να μουνα και όγω κάτω», λέει συνέχεια. «Γιατί δεν ξαπλώνεις στο πάτωμα», του είπαμε. Οι κύριοι οπωσδήποτε θα συζητούν αρκετά δυνατά στα ιδιαίτερα γραφεία και έτσι θα μπορείς να τους ακούνς». Του πατέρα μου το πρόσωπο ξαστέρωσε και έτσι στις δέκα και μισή η Μάργκοτ με τον μπαμπά πήρανε μια παράξενη στάση, για ν' ακούνε τι γίνεται κάτω. Δύο ακούνε πάντα περισσότερο από έναν. Οι διαπραγματεύσεις δεν τελειώσανε το πρωί κι ο κακομοίρης ο μπαμπάς δεν μπορούσε τ' απόγεμα πια να ξαπλώσει στο πάτωμα και να περιμένει. Ήτανε από την ασυνήθιστη στάση τελείως πιασμένος. Έτσι πήρα εγώ τη θέση του όταν γύρω στις δυόδισι ακούσαμε πάλι ομιλίες. Και η Μάργκοτ μου έκανε παρέα. Οι ομιλίες ήτανε ατελείωτες και βαρετές. Ξαφνικά με βρήκαν κοιμισμένη στο σκληρό πάτωμα. Η Μάργκοτ δεν τολμούσε να με σκουντήσει ή να μου φωνάξει μήπως τρομάξω και κάνω θόρυβο και οι αποκάτω ακούσουνε κάτι. Θα κοιμήθηκα μια καλή μισή ώρα κάι όταν ξύπνησα είχα χάσει όλα τα ενδιαφέροντα. Ευτυχώς η Μάργκοτ κράτησε καλά τη βάρδια της.

Άννα.

Παρασκευή 2 Απριλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Έχω κάτι πολύ τρομερό στον κατάλογο των αμαρτιών μου. Εχτές το βράδυ, όπως κάθε βράδυ, περίμενα τον πατέρα να έρθει στο κρεβάτι να με φιλήσει, να μου πει καληνύχτα και να προσευχηθούμε μαζί, όμως αντί γι' αυτόν ήρθε η μητέρα. Κάθισε κοντά μου απάνω στο κρεβάτι και με ρώτησε ταπεινά και αμήχανα. «· Άννα ο πατέρας δεν μπορεί να έρθει ακόμα, θες να προσευχηθούμε μαζί;» «· Οχι μητέρα», είπα. Η μητέρα σηκώθηκε έμεινε για δευτερόλεπτα δίπλα στο κρεβάτι μου όρθια και μετά

προχώρησε αργά προς την πόρτα. Ξαφνικά γύρισε προς τα εμένα και το πρόσωπό της ήταν τελείως αγνώριστο, μου είπε: «Δεν είμαι θυμωμένη Άννα, την αγάπη δεν μπορεί κανείς να την επιβάλει», τα δάκρυα τρέχανε πάνω στα μάγουλά της κ' έτσι βγήκε έξω. Έμεινα τελείως ακίνητη στο κρεβάτι και αμέσως σκέψητη πόσο ποταπά της είχα φερθεί και πόσο θα την είχα πληγώσει. Όμως δεν μπορούσα να κάνω κι αλλιώς. Μου είναι αδύνατο να υποκριθώ και να προσευχηθώ μαζί της ενάντια στη θέλησή μου. Ήταν αδύνατο. Αισθάνομαι συμπόνια για τη μητέρα, αλήθεια τη συμπονώ βαθιά, γιατί για πρώτη φορά αισθάνθηκα ότι η συμπεριφορά μου δεν της ήταν διόλου αδιάφορη. Είδα τον πόνο στο πρόσωπό της, όταν μου είπε ότι η αγάπη δεν μπορεί να επιβληθεί. Κι όμως είναι υπεύθυνη που έχω γίνει έτσι αδιάφορη, με τα φερσίματά της, ειρωνευόμενη θέματα που δεν μπορώ να δεχτώ, κάνοντας αστεία εκεί που εγώ νομίζω ότι πονάω και έχοντας μια συμπεριφορά απέναντι μου τελείως χωρίς τακτ. Έτσι όπως συσπώνται όλα μέσα μου όταν είναι σκληρή μαζί μου, έτσι συσπάστηκε τώρα και κείνης η καρδιά όταν ένιωσε ότι η αγάπη μεταξύ μας έχει σβήσει. Τη μισή νύχτα έκλαιγε και δεν μπορούσε να κοιμηθεί. Ο πατέρας δε με κοιτάει και αν το κάνει καμιά φορά διαβάζω στα μάτια του την επιπληξή: «Πώς μπορείς να είσαι τόσο σκληρή και πώς μπορείς να προκαλείς τέτοια αγωνία στη μητέρα σου». Είναι σαν να μου λέει. Περιμένουνε να ζητήσω συγνώμη αλλά εγώ δεν το μπορώ. Έκανα αυτό μονάχα που το νόμιζα για σωστό. Και το οποίο αργά ή γρήγορα έπρεπε να μάθει η μητέρα. Φαίνεται σαν να είμαι σχεδόν αδιάφορη απέναντι στα δάκρυα της μητέρας και στα βλέμματα του πατέρα και έτσι περίπου είμαι. Αυτοί νιώθουν για πρώτη φορά αυτό που εγώ νιώθω συνέχεια. Τη συμπαθώ βέβαια τη μητέρα μου αλλά τίποτα παραπάνω. Θα συνεχίσω να σιωπώ, να μένω κρύα και δε θα πάρω την αλήθεια πίσω. Είναι καλύτερα να μην αναβάλει κανείς αυτό που πρέπει για ειπωθεί.

Άννα.

Τρίτη 27 Απριλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Σ' ολόκληρο το σπίτι καβγάδες. Η μητέρα με μένα, οι Βαν-Νταν με τον πατέρα, η μητέρα και η κ. Βαν-Νταν όλοι είναι θυμωμένοι μεταξύ τους. Ευχάριστη ατμόσφαιρα έ; Ολόκληρος ο αμαρτωλός κατάλογος της Άννας έρχεται πάλι στο προσκήνιο. Ο κ. Βόσεν είναι στο Νοσοκομείο, ο κ. Κόφιους γύρισε πάλι σπίτι. Αυτή τη φορά μπόρεσαν να σταματήσουν τη γαστρορραγία πιο γρήγορα απ' τις άλλες φορές. Ο κ. Κόφιους μας διηγήθηκε ότι στο σαμποτάζ της φωτιάς προχτές, στο γραφείο που δηλώνουνε τις κατοικίες, εκτός του ότι κάηκε, όταν φωνάζανε την Πυροσβεστική Υπηρεσία, το έκανε τόσο μούσκεμα, από πάνω ίσαμε κάτω, που δεν μπορεί να βρει κανείς τίποτα πια. Η καταστροφή είναι πολύ μεγάλη.

Το ξενοδοχείο Κάρλτον είναι επίσης τελείως κατεστραμμένο. Δύο αγγλικά αεροπλάνα με ένα μεγάλο βάρος από βόμβες πέσανε ακριβώς απάνω σ' αυτό το ξενοδοχείο των αξιωματικών και ισοπεδώσανε ολόκληρο ένα τετράγωνο. Τις νύχτες δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου ησυχία έξω. Έχω μαύρους κύκλους κάτω από τα μάτια γιατί κοιμάμαι πολύ λιγό. Και το φαγι μας έγινε απαίσιο. Το πρωί, μονάχα ψωμί ξερό και συνθετικό καφέ. Το μεσημέρι, από δεκατέσσερις ήδη μέρες τρώμε ή σπανάκη ή κάποια άλλη σαλάτα, οι δε πατάτες είναι πελώριες κοκκινωπές και γλυκερές. Αν θέλει κανείς να αδυνατίσει ας νοικιάσει μαζί μας στο πίσω σπίτι. Οι απάνω διαμαρτύρονται συνεχώς. Εμάς δε μας φαίνεται και τόσο τρομερό.

Όλοι οι άντρες οι οποίοι πολέμησαν στον πόλεμο των πέντε ημερών είναι τώρα αιχμάλωτοι πολέμου, τους μαζεύουνε να παν να δουλέψουν για τον Φύρερ. Πάλι μία πρόνοια αν τύχει και γίνεται απόβαση. Άννα.

Σάββατο 1 Μαΐου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Όταν σκέφτομαι τη ζωή μου εδώ στο πίσω σπίτι και το συγκρίνω με τους Εβραίους που βρίσκονται ακόμη έξω, νομίζω ότι βρισκόμαστε στον παράδεισο. Όμως αργότερα όταν θα το σκέφτομαι, θα αναλογίζομαι πόσο ξεπέσαμε, πόσο ξεπέσαμε στη συμπεριφορά μας εννοώ. Παράδειγμα: απ' όταν ήρθαμε εδώ έχουμε μονάχα ένα τραπέζιο μάντιλο από πλαστικό απάνω στο τραπέζι που απ' την πολλή μεταχείριση δεν έχει γίνει βεβαίως ωραιότερο. Με ένα παλαιό πανί, που είναι περισσότερο τρύπες παρά ύφασμα, προσπαθώ να το γυαλίσω ξανά. Οι Βαν-Νταν δεν μπόρεσαν να πλύνουν όλο το χειμώνα το ύφασμα που έχουνε κάτω από το στρώμα τους γιατί η σκόνη σάπουνι είναι κακής ποιότητας και εκτός αυτού λιγοστό. Ο πατέρας τριγυρίζει με ένα παντελόνι που έχει φράντσες κάτω και η γραβάτα του επίσης δεν είναι πολύ καλή. Ο κορσές της μητέρας καταστράφηκε από γεράματα, η δε Μάργκοτ τριγυρίζει με ένα σουτιέν που της είναι δύο νούμερα μικρότερο. Η μητέρα και η Μάργκοτ αναγκάστηκαν όλο το χειμώνα να αλλάζουν η μία με την άλλη και να χρησιμοποιούντες τρία κοινά πουκάμισα. Και τα δικά μου έχουνε επίσης τόσο πολύ μικρύνει που μου φτάνουνε μέχρι τη μέση. Για τώρα όσο είμαστε βουλιαγμένοι είναι καλά τα πράγματα. Άλλα με τρόμο σκέφτομαι τι θα γίνει αργότερα. Πώς θα τα καταφέρουμε να φτάσουμε στο ρυθμό που είχαμε; από τα παπούτσια που δεν έχουν σόλες, μέχρι το πινέλο ξυρίσματος του μπαμπά.

Σήμερα πάλι είχαμε τρομερούς πυροβολισμούς έξω. Ιδίως τη νύχτα. Μάζεψα τα πιο απαραίτητά μου πράγματα και τα 'βαλα σε μια βαλίτσα για να μπορώ να το 'σκάσω. Άλλα η μητέρα μου είπε, πολύ σωστά, «να το σκάσεις για πού;» Τιμωρούν ολόκληρη την Ολλανδία γιατί σε κάθε γωνιά και πίσω από κάθε σπίτι γίνονται σαμποτάζ. Ανάγγειλαν το στρατιωτικό νομό και σε κάθε έναν στερήσαν από μία μερίδα βούτυρο. Έτσι τιμωρεί κανείς τα άτακτα παιδιά.

Σήμερα το βράδυ έλουσα τη μητέρα, αυτό δεν είναι και

τόσο εύκολο εδώ που είμαστε. Πρώτα πρέπει κανείς να πλυθεί μ' ένα σαπούνι που κολλάει και μετά η μητέρα έχει πολλά μαλλιά. Της πέφτει δύσκολο να τα χτενίσει με την οικογενειακή μας χτένα που έχει μονάχα δέκα δόντια.

Αννα.

Τρίτη 18 Μαΐου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Παρατηρήσαμε μιαν αερομαχία μεταξύ Γερμανών και Εγγλέζων. Δυστυχώς χρειάστηκε να πηδήσουνε τα πληρώματα από δύο αγγλικά αεροπλάνα με τ' αλεξίπτωτα. Ο γαλατάς μας, κατοικεί μισό δρόμο από δω για το Χάρλεμ, εκεί συνάντησε καθ' οδόν τέσσερις Καναδούς απ' τους οποίους ο ένας μίλαγε άπταιστα ολλανδικά και τον παρακάλεσε για τη φωτιά του. Διηγήθηκαν ότι το πλήρωμα του αεροπλάνου τους ήταν έξι άντρες, όμως δυστυχώς ο πιλότος κάηκε μέσα στη μηχανή και ο πέμπτος από τους συντρόφους τους κάπου βρίσκεται κρυμμένος. Μετά ήρθε η πράσινη αστυνομία, δηλ. τα Εξ-Ες και συνέλαβε τους τέσσερις αεροπόρους. Αυτή η ηρεμία και η αυτοσυγκέντρωση είναι θαυμαστή μάλιστα μετά από ένα τέτοιο πήδημα.

Παρόλο ότι είναι πολύ ζέστη σήμερα αναγκαστήκαμε ν' ανάψουμε πάλι τη σόμπα για να κάψουμε τ' απορρίμματα από τα δσπρια, τα χορταρίκα και γενικά όλη τη βρόμα που έχει μαζευτεί. Πρέπει να προσέχουμε το υπηρετικό προσωπικό και γι' αυτό δεν επιτρέπεται να πετάμε τίποτα στα σκουπίδια. Η παραμικρή απροσεξία μπορεί να μας μαρτυρήσει.

Οι φοιτητές πρέπει να υπογράψουνε μια δήλωση που να λένε ότι συμφωνούν με τους νόμους, που έχουν επιβάλλει τα στρατεύματα κατοχής. Μόνο έτσι μπορούν να σπουδάσουνε πάρα κάτω. Όμως το 80% δεν τα κατάφεραν να υπογράψουν ενάντια στη συνείδησή τους και πουλώντας την πίστη τους. Τα αποτελέσματα δεν άργησαν να φανούν. Όλοι οι φοιτητές που δεν υπογράψανε πρέπει να πάνε για αναγκαστική εργασία στη Γερμανία. Και έτσι τι μένει

στην Ολλανδία από τα ολλανδικά νιάτα; Αν συνεχίσει αυτό τι θ' απογίνει;

Σήμερα τη νύχτα έκλεισε η μητέρα το παράθυρο, γιατί είχαν πάλι αρχίσει οι πυροβολισμοί να γίνονται αφόρητοι. Εγώ ήμουνα στου Πημ το κρεβάτι. Ξαφνικά ακούμε την κ. Βαν-Νταν από πάνω να πηδάει από το κρεβάτι σαν να την τσιμπησε κανένας σκορπιός και σε δύο δευτερόλεπτα ένα δυνατό χτύπημα. Μου φάνηκε ότι μια εμπρηστική βόμβα είχε πέσει δίπλα στο κρεβάτι μου και ούρλιαξα «φως, φως». Ο Πημ άναψε το φως και 'γω περιμενα να δω το δωμάτιο να φλέγεται σε δευτερόλεπτα, αλλά όλα ήταν ανάλλαγα. Ορμήσαμε όλοι απάνω για να δούμε τι συνέβαινε. Οι Βαν-Νταν είχαν δει από το ανοιχτό παράθυρο τη λάμψη μιας φωτιάς. Αυτός φαντάστηκε ότι είναι αρκετά κοντά, εκείνη σκέφτηκε ότι ήδη καιγόταν το σπίτι μας κι αμέσως πετάχτηκε πάνω με τρεμάμενα πόδια. Τώρα όμως όλα ήτανε πάλι ήσυχα, τίποτα δεν ακουγόταν και τίποτα δε φαινόταν. Έτσι ξαναμπήκαμε στα κρεβάτια μας. Μετά ένα τέταρτο άρχισαν πάλι τα κανόνια να βροντάνε. Η κ. Βαν-Νταν όρμησε αμέσως έξω, κατέβηκε τρέχοντας τη σκάλα και κρύψτηκε στο δωμάτιο του Ντούσσελ, για να βρει σ' αυτόν τη σιγουριά την οποία ως φαίνεται δεν μπορούσε να της δώσει ο άντρας της. Ο Ντούσσελ την υποδέχτηκε με τις λέξεις: «ελάτε στο κρεβάτι σε μένα κορίτσι μου». Ξεσπάσαμε όλοι σε δυνατά γέλια και η κατάσταση είχε σωθεί για σήμερα.

·Αννα.

Kυριακή 13 Ιουνίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Το ποίημα των γενεθλίων που έκανε ο μπαμπάς είναι τόσο όμορφο που δεν μπορώ παρά να σου το αντιγράψω. Μετά από μία σύντομη περίληψη των γεγονότων της χρονιάς συνεχίζει:

Μικρότερη απ' όλους μα πια όχι παιδί¹
λαβαίνεις απ' όλους και μια διδάχη.

Έχουμε όλοι την πείρα
να είσαι καλή.

Μας έχουνε τύχει πολλά στη ζωή
και ξέρουμε πάντα αν είσαι σωστή.
Αυτό που συμβαίνει το κάθε λεπτό.
Των άλλων τα λάθη ζυγίζουν πολύ,
Μα εσέ τα δικά σου σου φαίνονται απλά.
Πολλοί σ' οδηγούνε, σου λένε, σ' ακούν
και όλοι τους θέλουν σωστά να σου πουν.

Εσύ να σωπαίνεις θα πρέπει μικρό
μικρό είναι το χάπι να είσαι μωρό.
Ο χρόνος που πέρασε τον έζησες διπλά
με μάθημα, δουλειά, βιβλία και χαρά.
Τα ρούχα τα καημένα κονταίνουν φορεμένα.
Της λέμε πως ψηλώνει.
Δε θα σου μείνει ούτε φόρδα
γιατί το δράμα με τη μόδα είναι ότι αυτή δε μεγαλώνει.

Για το θέμα του φαγητού έγραψε ένα ποίημα η Μάργκοτ.
Όμως επειδή είναι η ομοιοκαταληξία λιγάκι ανακόλουθη
δε θα γράψω εδώ τους στίχους. Κι αλλιώς με κακομάθανε
με πολλά μικρά όμορφα δώρα, παράδειγμα ένα βιβλίο για
το χόμπι μου, τη μυθολογία της Ελλάδος και της Ρώμης.
Δεν μπορώ επίσης να διαμαρτυρηθώ γιατί δεν είχα γλυκά
και πάστες και τούρτες. Σαν το Βενιάμιν της οικογένειας
των «Βουτηχτών» με κακομάθανε περισσότερο απ' ότι
άξιζα.

·Αννα.

Τρίτη 15 Ιουνίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Συνέβησαν πάλι ένα σωρό πράγματα, αλλά καμιά φορά
σκέφτομαι ότι αυτό το συνεχές φλυάρημά μου, το αδιάφορο,
σε κάνει να βαριέσαι τρομερά και δε θα σε ενδιέφερε
να λαβαίνεις τέτοια γράμματα από μένα. Θα σου γράψω
λοιπόν σήμερα μονάχα πολύ σύντομα. Ο κ. Βόσεν δεν είχε
έλκος στομάχου. Όταν οι γιατροί άνοιξαν το στομάχι του

διαπιστώσανε καρκίνο, ο οποίος όμως δυστυχώς ήταν τόσο προχωρημένος, ώστε δεν μπορούσε πλέον να εγχειρθεί. Κλείσανε πάλι την πληγή, τον κρατήσανε τρεις βδομάδες και μετά τον στείλανε σπίτι του. Τον λυπάμαι τρομερά και τώρα μου φαίνεται ακόμα πιο δύσκολο το να πρέπει να καθόμαστε κλεισμένοι. Τι κρίμα να μην μπορεί να μας πει ο καλός μας ο Βόδσεν τι συνβαίνει κάτω στα γραφεία; Ήταν μια τόσο καλή βοήθεια για μας και μας είχε τόσο συγκινητικά βοηθήσει. Τον αναζητούμε τρομερά. Τον επόμενο μήνα θα πρέπει μάλλον να παραδώσουμε το ραδιόφωνό μας.

Ο κ. Κόφιους έχει στο σπίτι του ένα έτσι λεγόμενο μίνι ραδιόφωνο, το οποίο θα μας φέρει κρυφά στη θέση που ήτανε το καλό, μεγάλο Φίλιπς, δικό μας. Πολύ λυπάμαι που πρέπει να δώσουμε το μεγάλο ραδιόφωνο, αλλά ένα σπίτι που κρύβονται άνθρωποι, πρέπει να αποφύγει τα επικινδυνά αντικείμενα και ιδίως δεν πρέπει να τραβήξει την προσοχή των Αρχών. Το μίνι ραδιόφωνο θα έρθει σε μας στο πίσω σπίτι. Για κρυμμένους Εβραίους με κρυφά λεφτά, που αγοράζουνε μαύρη αγορά όλα, δε χάθηκε να υπάρχει και ένα κρυφό ραδιόφωνο. Όλος ο κόσμος προσπαθεί να οικονομήσει ένα παλιό ραδιόφωνο, για να το παραδώσει αντί για το καλό δικό του. Γιατί αυτή είναι η μόνη μας σύνδεση με τον έξω κόσμο. Κ' είναι αλήθεια. Όταν είναι το κέφι μας πολύ χαμηλό μας βοηθάει τρομερά η ελπιδοφόρα φωνή απ' τον αιθέρα η οποία λέει: ψηλά τα κεφάλια, θα έρθουνε καλύτεροι καιροί ξανά για μας.

Άννα.

Κυριακή 11 Ιουλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Για να επανέλθω για πολλοστή φορά στο θέμα ανατροφής. Θέλω μονάχα να σου πω ότι προσπαθώ με όλες μου τις δυνάμεις, να είμαι πρόσχαρη, συμπαθητική και βοηθητική για όλους, έτσι ώστε σταμάτησε η πλημμύρα των επιπλήξεων πια για μένα. Άλλα να πάρει η ευχή είναι πολύ δύσκολο το να 'σαι συμπαθητικός με ανθρώπους που δε

συμπαθείς. Το είδα και το κατάλαβα, ότι το καλύτερο είναι να προσποιείται κανείς λιγάκι παρά κατά την παλαιά μου συνήθεια να λέει τη γνώμη του στα μούτρα του άλλου ανθρώπου, ο οποίος ίσως δε θέλει καθόλου να την ακούσει. Παρ' όλα αυτά καμιά φορά ξεχνιέμαι, χάνω το ρόλο μου και αφήνω το θυμό μου να ξεσπάσει για τις αδικίες που μου γίνονται και έτσι μετά υπάρχει η κουβέντα, ολόκληρες εβδομάδες για το πιο κακομαθημένο κορίτσι του κόσμου. Δε νομίζεις ότι θα 'πρεπε να με λυπάσαι; Είμαι πολύ τυχερή που δεν είμαι απ' τους ανθρώπους που το παίρνουν στα σοβαρά. Άλλιώς θα γινόμουνα απαίσια και θα χάλαγα για πάντα το κέφι μου. Εκτός αυτού αποφάσισα να εγκαταλείψω για λίγο τη στενογραφία. Πρώτο για να έχω καιρό για τις άλλες μου ασχολίες και δεύτερο για τα μάτια μου. Είναι πολύ δυσάρεστο, αλλά τον τελευταίο καιρό άρχισα να έχω μυωπία, και θα 'πρεπε να μου πάρουν γυαλιά, που όταν θα τα φόραγα θα φαινόμουνα οπωσδήποτε σαν κουκουβάγια. Άλλα όπως καταλαβαίνεις δεν μπορούν να μ' εξετάσουν, γιατί οι βυθισμένοι μπορούν ή μάλλον δεν μπορούν και τα λοιπά και τα λοιπά. Εχτές παραδείγματος χάρη είχε όλο το σπίτι ένα μονάχα θέμα. Η μητέρα είχε την ιδέα να με στείλει με την κ. Κόφιους στον οφθαλμίατρο. Στις αρχές, ζαλίστηκα όταν το άκουσα. Σκέψου δεν είναι μικρό πράγμα να βγεις στο δρόμο! Στο δρόμο. Την πρώτη στιγμή είχα τρομάξει μεχρι θανάτου μετά όμως χάρηκα. Όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά όσο νομίζεις. Όλες οι δυσκολίες και οι κινδύνοι πρέπει να υπολογιστούν εκ των προτέρων. Οι άνθρωποι γύρω μου δε συμφωνούσαν. Η Μηπ ήθελε αμέσως να φύγει μαζί μου. Έφερε κιόλας το γκριζό μου παλτό απ' το ντουλάπι, αλλά αυτό μου είχε μικρύνει τόσο πολύ λες και ανήκε στη μικρή μου αδελφούλα. Εγώ πάντως είμαι πολύ περιεργή. Θα με στείλουνε στο γιατρό; ή όλο το σχέδιο θα πάει από κει που ήρθε.

Στο μεταξύ φτάσανε οι Εγγλέζοι στη Σικελία και ο πατέρας νομίζει ότι όπου να 'ναι ο πόλεμος θα τελειώσει.

Η Έλλη δίνει στη Μάργκοτ και σε μένα πολύ δουλειά του γραφείου. Εμάς τους δύο μας κάνει μεγάλο κέφι το να δουλεύουμε και η Έλλη προχωράει πιο γρήγορα. Το να κρατάς την αλληλογραφία και να γράφεις στο βιβλίο εσόδων-εξόδων αυτό το μπορεί ο καθένας. Αλλά εμείς είμαστε πολύ τυπικές.

Η Μηπ έχει καταντήσει γαϊδούρι απ' το κουβάλημα για μας, σχεδόν κάθε μέρα βρίσκει κάπου κάποια χόρτα και μας τα φέρνει με το ποδήλατο σε μεγάλες τσάντες. Φροντίζει επίσης ώστε κάθε Σάββατο να έχουμε πέντε καινούργια βιβλία απ' τη βιβλιοθήκη. Γι' αυτό περιμένουμε πάντα τα Σάββατα σαν τα μικρά παιδιά, που ξέρουν ότι θα ρθει καινούργιο δώρο. Άλλοι άνθρωποι που ζούνε σε κανονική ζωή δεν μπορούν να καταλάβουν το τι σημαίνει για μας τους κλειδωμένους ένα βιβλίο. Να διαβάζεις, να μορφώνεσαι, ν' ακούς ράδιο, αυτή είναι η ζωή και ο κόσμος μας.

Αννα.

Τρίτη 13 Ιουλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Εδώ παρακαλώ να μπει το ήδη μεταφρασμένο απόσπασμα από το προηγούμενο βιβλίο.

Αννα.

Παρασκευή 16 Ιουλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Πάλι κάποιος μπήκε στο σπίτι μας αλλά αυτή τη φορά στ' αλήθεια. Το πρωί κατέβηκε όπως κάθε φορά ο Πέτρος στην αποθήκη και παρατήρησε ότι οι πόρτες της αποθήκης προς το δρόμο ήτανε ανοικτές. Αμέσως ήρθε στον Πημ ο οποίος πρώτα άλλαξε το ραδιόφωνο γυριζόντας το στο γερμανικό σταθμό και μετά κλείδωσε την πόρτα. Μετά ανέβηκαν και οι δύο απάνω. Τι γράφει γι' αυτές τις περιπτώσεις το σαβουάρ βιβρ του πίσω σπιτιού; Να μην τρέχει νερό, να είναι κανείς πολύ σιγανός και στις οκτώ η ώρα τελείως έτοιμος να μην πάει στο μέρος. Είμαστε όλοι μας πολύ χαρούμενοι ότι μπορέσαμε τη νύχτα να κοιμη-

θούμε ήσυχα, χωρίς ν' ακούσουμε τίποτα. Στις έντεκα και μισή ήρθε ο κ. Κόφιονς και μας διηγήθηκε ότι μπήκαν ληστές σπάζοντας την εξώθυρα μ' ένα σιδερένιο λοστό και ύστερα την πόρτα, ανοίγοντας την πόρτα προς τη μεγάλη αποθήκη. Όταν είδαν πως στην αποθήκη δεν είχε τίποτα σπουδαίο για κλέψιμο δοκίμασαν την τύχη τους έναν όροφο πιο πάνω. Κλέψανε το ταμείο με σαράντα γκούλντεν και κάτι τσεκ της τράπεζας, αλλά το χειρότερο απ' όλα είναι ότι πήραν όλες τις καρτέλες για τη ζάχαρη, κάπου εκατόν πενήντα κιλά. Ο κ. Κόφιονς μας είπε πως σκέφτεται ότι θα είναι οι ίδιοι κλέφτες οι οποίοι πριν έξι βδομάδες δοκίμασαν ν' ανοίξουν την πόρτα. Τότε δεν το πέτυχαν. Φαίνεται πως δεν μπορούμε να ζήσουμε χωρίς τρομάρα στο πίσω σπίτι. Είμαστε πολύ χαρούμενοι ότι οι γραφομηχανές και το μεγάλο ταμείο είναι ασφαλισμένο σε μας στη ντουλάπα, όπου τα φέρνουνε κάθε βράδυ. Αννα.

Δευτέρα 19 Ιουλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Την Κυριακή βομβάρδισαν βαριά το βόρειο Αμστερνταμ. Οι καταστροφές πρέπει να είναι τεράστιες και τρομερές. Ολόκληροι δρόμοι έχουνε γίνει μπάζα και θρύμματα και θα χρειαστούνε μέρες ακόμα, ώσπου να ξεθάψουνε όλους του θαμμένους. Σαμε τώρα μιλούνε για διακόσιους νεκρούς και αμέτρητους τραυματίες. Τα νοσοκομεία είναι υπεργεμάτα. Παιδιά γυρίζουνε ανάμεσα στα ερείπια ψάχνοντας για τους γονείς τους. Ακόμα με διατρέχει ένα ρίγος όταν σκέφτομαι τους γδούπους και τους βρόντους από τις βόμβες και τα κτυπήματα των αντιαεροπορικών που μας δηλώσανε την καταστροφή.

Αννα.

Παρασκευή 23 Ιουλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Η Έλλη βρήκε τώρα πάλι ένα μαγαζί που πουλάει τετράδια και ιδιαιτέρως λογιστικά βιβλία για τη Μάργκοτ. Η Μάργκοτ μαθαίνει τώρα λογιστικά. Υπάρχουν και

διαφόρων άλλων λογιών τετράδια, αλλά δε θα 'πρεπε να ρωτήσεις τι όψη έχουν. Γκρίζο στραβοτυπωμένο χαρτί με στραβές γραμμές, όλο κι όλο δώδεκα σελίδες, αλλά πανάκριβο. Τώρα θα σου κάνω ένα αστειάκι και θα σου πω τι επιθυμούμε όλοι μας πρώτα-πρώτα όταν θα 'μαστε ελεύθεροι. Η Μάργκοτ και ο κ. Βαν-Νταν θέλουν πρώτα απ' όλα ένα ζεστό μπάνιο ξέχειλο ως απάνω, μέσα στο οποίο θα μπορούνε να καθίσουνε τουλάχιστο μισή ώρα μονάχοι τους. Η κ. Βαν-Νταν προτιμάει πρώτα απ' όλα να καθίσει σε κάποιο καλό καφενείο και να φάει με την ψυχή της τούρτα. Ο Ντούσσελ δεν ξέρει τίποτε πιο όμορφο παρά τη συνάντηση με τη γυναίκα του τη Λότζεν. Η μήτέρα θα ήθελε ένα καλό φλιτζάνι καφέ. Ο πατέρας να επισκεφτεί πρώτα απ' όλα τον κ. Βόσεν. Ο Πέτρος θέλει αμέσως να πάει στην πόλη σε σινεμά και εγώ; Εγώ από ευτυχία στις αρχές δε θα 'ξερα τι ν' αρχίσω και τι να ξεκινήσω. Νομίζω πάνω απ' όλα θα με ενδιέφερε να βρίσκομαι σε μία κατοικία δική μας, όπου θα μπορούσα να κάνω ό,τι θέλω, ιδίως να κινούμαι ελεύθερα και πάνω απ' όλα να έχω βοήθεια και σπρώχιμο για τη δουλειά δηλ. να είμαι σ' ένα κανονικό σχολείο.

Η Έλλη κατάφερε να βρει φρούτα βεβαίως μαύρη αγορά. Μας κοστίζουνε κάτι τι παραπάνω. Σταφύλια πέντε γκούλντεν, διάφορα βατόμουρα εβδομήντα σεντς, ένα ροδάκινο πενήντα σεντς, ένα κιλό πεπόνι ένα και πενήντα γκούλντεν, παρ' όλα αυτά κάθε μέρα βλέπουμε στις εφημερίδες με τεράστια γράμματα, ότι το ανέβασμα των τιμών είναι τοκογλυφία.

'Αννα.

Δευτέρα 26 Ιουλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές ήτανε πάλι μια τρομερά ανήσυχη μέρα και είμαστε όλοι πάρα πολὺ τρομαγμένοι. Σε φαντάζομαί να ρωτάς αν υπάρχει για μας μια ημέρα χωρίς φασαρία. Μια ησυχη μέρα.

Καθόμαστε ακόμα στο πρόγευμα, όταν ουρλιάζαν οι

σειρήνες έναρξη συναγερμού. Αυτό βέβαια δε μας ενοχλεί απαραίτητα, σημαίνει μονάχα ότι τα εχθρικά αεροπλάνα πλησιάζουνε στην ακτή μας. Μετά το πρόγευμα ξάπλωσα πάλι, γιατί είχα τρομερό πονοκέφαλο και μετά κατέβηκα κάτω. Ήτανε κάπου δύο η ώρα. Στις δυόμισι τελείωσε η Μάργκοτ με τη δουλειά του γραφείου. Δεν είχε ακόμη μαζέψει τα πράγματα, όταν αντήχησαν ξανά οι σειρήνες, αυτή τη φορά όμως για μεγάλο συναγερμό. Έτσι μαζευτήκαμε όλοι αμέσως απάνω και πέντε λεπτά αργότερα άρχισε η φασαρία κάπου εκεί ξέω και έγινε τόσο τρομερή με τις βόμβες και τους τουφεκισμούς, ώστε αναγκαστήκαμε να μαζευτούμε σε μια προφυλαγμένη γωνίτσα στην άκρη του διαδρόμου. Το σπίτι αντηχούσε και μεις ακούγαμε ξεκάθαρα το σκάσιμο από τις βόμβες. Έσφιγγα την απαραίτητη τσάντα φυγής κάτω απ' το μπράτσο, περισσότερο για να κρατήσω κάτι παρά επειδή ήμουνα έτοιμη να το σκάσω. Έτσι κι αλλιώς δεν μπορούσαμε να βγούμε ξέω, ό,τι και να συνέβαινε, ακόμα και στη χειρότερη περίπτωση ο δρόμος ήταν για μας ακόμα πιο επικινδυνός ή τουλάχιστον εξίσου επικινδυνά οσο και ο βομβαρδισμός. Μετά από μισή ώρα σταμάτησαν επιτέλους τ' αντιαεροπορικά, αλλά η φασαρία μέσα στο σπίτι αυξήθηκε. Ο Πέτρος κατέβηκε από το παρατηρητήριό του πάνω στη σοφίτα. Ο Ντούσσελ ήταν στο μεγάλο γραφείο, η κ. Βαν-Νταν αισθανότανε καλύτερα στο μικρό γραφειάκι, ο κ. Βαν-Νταν ήταν επίσης στη σοφίτα. Ανεβήκαμε και μεις απάνω απ' όπου μπορούσαμε να δούμε σχεδόν ξεκάθαρα τους καπνούς στο λιμάνι του Αμστερνταμ. Αμέσως σε λίγο μύρισε κάψιμο φωτιάς και ήτανε σαν να χέ πέσει απάνω από την πόλη βαριά σκοτεινή ομίχλη. Μια τέτοια μεγάλη φωτιά δεν είναι ευχάριστη εμπειρία. Είμαστε ευτυχείς που δε μας είχε συμβεί τίποτα χειρότερο, έτσι μπόρεσε ο καθένας να πάει πάλι στη δουλειά του.

Το βράδυ στο φαγητό, πάλι συναγερμός. Είχαμε κατ' εξαίρεση ωραίο φαγητό, αλλά εμένα μου κόπηκε η πείνα και η διάθεση μόλις άκουσα το ούρλιαγμα από τις

σειρήνες. Άλλιώς ήταν όλα σιωπηλά. Μετά από τρία τέταρτα της ώρας οι σειρήνες σφυριζανε τη ληξη του συναγερμού. Αμέσως μετά το πλύσιμο των πιάτων, ξαναρχίσανε για έναρξη συναγερμού. Τρομερά χτυπήματα με πολυβόλα, αντιαεροπορικά, πάρα πολλά αεροπλάνα πετούσαν πάνω από μας. Είχαμε τη σκέψη ότι ήταν παράξενα δυσάρεστη η κατάστασή μας. Πάλι έβρεχε βόμβες. Αυτή τη φορά από την άλλη μεριά κοντά στο Σιπχόλ, το αεροδρόμιο του Αμστερνταμ, όπως είπανε οι Εγγλέζοι στο ραδιόφωνο. Τα αεροπλάνα βουτούσαν, ανεβαίναν, χτυπούσαν, ολόκληρος ο αέρας έμοιαζε να βράζει. Κάθε δευτερόλεπτο φοβόμουνα ότι κάποιο θα γκρεμιζόταν πάνω μας. Μπορώ να σου πω ότι τα πόδια μου δε με κρατούσανε όταν προχώρησα στις εννέα να πάω στο κρεβάτι. Τη νύχτα ξύπνησα ξανά, ήτανε δώδεκα η ώρα. Αεροπόροι. Ο Ντούσσελ ντυνότανε ακριβώς εκείνη τη στιγμή. Εμένα μου ήταν τελείως αδιάφορο. Όμως με τους πρώτους πυροβολισμούς πετάχτηκα απόλυτα ξύπνια απ' το κρεβάτι. Δύο ώρες συνέχεια βομβάρδιζαν, περνούσαν αεροπλάνα, χτυπούσαν, και γ' ώρα είχα χωθεί στον μπαμπά. Μετά σταμάτησαν οι πυροβολισμοί και μπόρεσα να ξαναπάω στο δικό μου δωμάτιο. Στις δύο και τριάντα επιτέλους κοιμήθηκα. Στις εφτά η ώρα πήδηξα με μια τρομερή τρομάρα απάνω. Ο κ. Βαν-Νταν ήταν στον πατέρα μου «Όλα», τον άκουσα να λέει. Σκέφτηκα αμέσως πως θα 'ναι κλέφτες που τα κλέψανε όλα. Όμως όχι και ξαφνικά ήρθε μια τόσο καλή ειδηση από το ραδιόφωνο όπως δεν την είχαμε ακούσει καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Μια τέτοια ειδηση που δε θα μπορούσε να είχε γίνει καλύτερη. Ο Μουσουλίνι είχε παραιτηθεί. Ο βασιλιάς της Ιταλίας ανέλαβε την κυβέρνηση. Πανηγυρίζαμε μετά από την τρομάρα μας τη χθεσινή. Επιτέλους κάτι ευχάριστο. Και Ελπίδα. Ελπίδα για το τέλος, ελπίδα για την ειρήνη. Προ ολίγου ήρθε ο Κράλερ καί μας διηγήθηκε ότι το Φώκερ έχει βαριές καταστροφές. Στο μεταξύ είχαμε πάλι τη νύχτα σειρήνες με τρομερά πολλά αεροπλάνα που

πετούσαν χαμηλά πάνω μας και πάλι συναγερμό. Νομίζω ότι σκάω όταν υπάρχει συναγερμός. Δεν μπόρεσα να κοιμηθώ και βεβαίως δεν μπορώ και να δουλέψω. Άλλα τώρα μας κρατάει η ελπίδα ξύπνιους, η ελπίδα για ένα σύντομο τέλος αυτόν το χρόνο ακόμα.

'Αννα.

Πέμπτη 29 Ιουλίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Η κ. Βαν-Νταν, ο Ντούσσελ και γ' ώρα, πλέναμε τα πιάτα και εγώ ήμουνα, πράγμα που συμβαίνει σπανίως, πάρα πολύ ήσυχη και ήρεμη. Για να ξεφύγω παράξενες και περιεργες ερωτήσεις, έπιασα ένα ουδέτερο θέμα, μια κουβέντα πάνω στο βιβλίο «Χένρυ Βαν Ντε Όβερκαντ», όμως δεν τα υπολόγισα σωστά. Εάν δε με ψέξει η κ. Βαν-Νταν τότε οπωσδήποτε ο Ντούσσελ. Η κατάσταση άρχισε ως εξής; Ο Ντούσσελ μας είχε συστήσει αυτό το βιβλίο σαν κάτι το εξαιρετικό. Η Μάργκοτ και γ' ώρα δεν το βρήκαμε διόλου σπουδαίο. Ωραία, σύμφωνοι, ο νεαρός ζωγραφίζεται, χρωματίζεται πολύ καλά, αλλά όλα τα υπόλοιπα... ας μη μιλήσουμε γι' αυτά. Είπα τη γνώμη μου και ταυτόχρονα είχα πατήσει την πεπονόφλουδα. «Τι ξέρεις εσύ απ' την ψυχολογία ενός άντρα;» με ρώτησαν. «Και μάλιστα όταν πρόκειται ακόμα για ένα παιδί. Είσαι πάρα πολύ νέα για ένα τέτοιο βιβλίο. Ένας εικοσάρης και ακόμα δε θα μπορούσε να το αντιληφθεί». (Τότε γιατί το είχε συστήσει στη Μάργκοτ και σε μένα;) Και ξαφνικά αρχίσαν και οι δύο να με βρίζουν. «Νομίζεις πως ξέρεις πάρα πολλά πράγματα τα οποία δε σε αφορούν καθόλου. Είσαι τελοσπάντων τελείως στραβά αναθραμμένη. Αργότερα δε θα σου κάνει τίποτα πλέον χαρά και δε θα σ' ενδιαφέρει τίποτα. Θα λες, αυτό; Αχ, Θε μου, αυτό το διάβασα ήδη πριν είκοσι πέντε χρόνια. Βιάσου λιγό αν θες να βρεις έναν άντρα ή αν θες να ερωτευτείς. Κανένας δεν πρόκειται να σου αρέσει. Στη θεωρία είσαι τέλεια στην πράξη όμως; Για πες μας η πράξη τι λέει;»

Φαίνεται πως η γνώμη τους για την καλή ανατροφή

είναι το να με ποντάρουνε ενάντια στους γονείς μου και αυτό το κάνουνε με μεγάλη ευχαριστηση. Επίσης τους φαίνεται μια τρομερά καλή μέθοδος, ένα κορίτσι της ηλικίας μου, να μη μαθαίνει ποτέ τίποτα για τα θέματα των μεγάλων. Τ' αποτελέσματα μιας τέτοιας ανατροφής; Νομίζω πως πολλές φορές αποδειχτήκαν πόσο ήταν στραβά. Με μεγάλη μου χαρά θα χαστούκιζα τους δύο κι απ' τα δυο τους τα μάγουλα. Ήμουνα έχω φρενών απ' τη λύσσα. Αχ, Θες μου, ας μπορούσα να μετράω τις μέρες από τώρα ξέροντας πότε θα γλιτώναμε απ' αυτούς. Η κ. Βαν-Νταν, αυτή είναι σωστή κυρία, απ' αυτή μπορεί κανείς να πάρει ένα παράδειγμα. Ακριβώς ένα παράδειγμα προς αποφυγήν. Είναι γνωστή σαν ψωρούπερηφανή, εγωιστρια, κουτοπόνηρη, υπολογιστρια και με τίποτε δεν είναι ευχαριστημένη. Γι' αυτή την κυρία, θα μπορούσα να γράψω ολόκληρα βιβλία. Ίσως κάποτε το κάνω κιόλα. Το εξωτερικό της φινίρισμα δεν κρατάει άμα το ξύσεις. Παριστάνει τη χαριτωμένη και τη συμπαθητική, βεβαίως πάντα και μόνο με τους άντρες. Αυτό είναι κάτι σαν να σου ρίχνει στάχτη στα μάτια. Η μητέρα τη βρίσκει κουτή για να χάσει εστω και μια λέξη μαζί της. Η Μάργκοτ τη βρίσκει πολύ ασήμαντη. Ο Πημ λέει κατά λέξη πως είναι άσχημη και σαν άνθρωπος και γω μετά από μακρόχρονες παρατηρήσεις, μη θέλοντας να μεροληπτώ σε τίποτα, αναγνωρίζω ότι όλα αυτά είναι αλήθεια και ακόμα άλλα ένα σωρό. Έχει τόσες κακές ιδιότητες, ποιαν απ' όλες να πρωτοαναφέρω;

Αννα.

Υστερόγραφο: Παρακαλώ τον αγαπητό αναγνώστη να λάβει υπόψη ότι αυτά γράφτηκαν ακόμα στη θέρμη του καβγά.

Τρίτη 3 Αυγούστου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Με την πολιτική πηγαίνουνε όλα πάρα πολύ καλά. Στην Ιταλία απαγορεύτηκε το φασιστικό κόμμα. Σε διάφορες περιοχές αγωνίζεται ο λαός εναντίον του φασισμού.

Ακόμα και στρατιώτες παίρνουνε μέρος σ' αυτόν τον αγώνα. Πώς μπορεί ένας τέτοιος λαός να κάνει ακόμα πόλεμο ενάντια στην Αγγλία; Εδώ για τρίτη φορά βομβάρδισαν με βαριές βόμβες. Δάγκωνα τα δόντια μου για να παίρνω θάρρος. Η κ. Βαν-Νταν που έλεγε πάντα: «καλύτερα ένα σύντομο τέλος με τρόμο, παρά αυτή η ατέλειωτη αναμονή», είναι τώρα η πιο δειλή απ' όλους μας. Σήμερα το πρωί έτρεμε σαν φύλλο και μετά ξέσπασε σε δάκρυα. Ο άντρας της που για μια βδομάδα τσακωνόντουσαν μαζί σαν το σκύλο με τη γάτα και προ ολίγου είχανε κάνει ειρήνη την παρηγορούσε με μεγάλη στοργή. Μπορούσε κανείς να δακρύσει μ' αυτές τις όμορφες σκηνές μεταξύ τους. Αλήθεια μια και το θυμηθήκα. Στο σπίτι είχαμε ψύλλους και το καθημερινό καθάρισμα μας δημιουργεί φασαρία. Ο κ. Κόφιους έστρωσε πάντοι κιτρινη πούδρα η οποία όμως δε φαίνεται να ενοχλεί τους ψύλλους διόλου. Είμαστε όλοι τρομερά νευρικοί. Συνεχώς σκέπτομαι ψύλλους και αισθάνομαι φαγούρα. Στα χέρια, στα πόδια και στο κορμί. Όλοι σκοτωνόμαστε στο κυνήγι των μικρών ζωάφρων χωρίς να μπορούμε να τα πιάσουμε. Μας εκδικείται η ακινησία μας επειδή δεν κάνουμε γυμναστική. Έχουμε σκευρώσει, έχουμε σκουριάσει και δεν μπορούμε όπως πρέπει να κινηθούμε.

Αννα.

Τετάρτη 4 Αυγούστου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Μια και είμαστε ήδη πάνω από ένα χρόνο στο σπίτι μας, στο πίσω σπίτι, θα γνωρίζεις ήδη αρκετά απ' τη ζωή μας. Πολλά απ' αυτά είναι αδύνατο να περιγραφούν. Είναι όλα τόσο αλλιώτικα και τόσο μπερδεμένα απ' ό,τι στην ελευθερία έχω. Για να σου δώσω μια πληρέστερη εικόνα όλων των καταστάσεων, αρχίζω από σήμερα να γράφω κάτι από την καθημερινή ροή της ημέρας μας. Και ξεκινάω με το βραδάκι και τη νύχτα. Βράδυ εννέα η ώρα αρχίζουν έντονες προετοιμασίες για να πέσουμε στο κρεβάτι. Καρέκλες σπρώχνονται, κρεβάτια παρουσιάζονται, κου-

βέρτες απλώνονται. Κατά βάθος δε μένει τίποτα εκεί που βρίσκεται την ημέρα. Εγώ κοιμάμαι απάνω στη μικρή σεζλόγκ, η οποία είναι ένα μέτρο και πενήντα πόντους μακριά και χρειάζομαι καρέκλες για να την προεκτείνω. Κατά τη διάρκεια της ημέρας είναι τα στρωσίδια μου, οι κουβέρτες, τα μαξιλάρια και τα σεντόνια, όλα τακτικά βαλμένα απάνω στο κρεβάτι του Ντούσσελ. Από το διπλανό δωμάτιο ακούει κανείς τα τριξίματα και τα σκουξίματα από το πυτσόδιμενο κρεβάτι της Μάργκοτ, όπως το ανοίγει και πάλι παρουσιάζονται από κάπου κουβέρτες, μαξιλάρια και στρωσίματα. Θα νόμιζε κανείς ότι βροντάει από πάνω αν δεν ήξερε ότι είναι το κρεβάτι της κ. Βαν-Νταν που σπρώχνεται στο παράθυρο. Η υψηλότης της με ροζ νεκλιζέ, πρέπει οπωσδήποτε ν' αναπνέει μόνο καθαρό όζον μέσα από τη λεπτή, ευγενική της μυτούλα. Άμα τελειώσει ο Πέτρος, γύρω στις εννέα η ώρα, πηγαίνω εγώ στο μπάνιο για να μπορέσω να πλυθώ κανονικά και πολλές φορές αυτή την ώρα ένας μικρός ψύλλος θ' αφήσει τη ζωή του εκεί. Μετά πλένω τα δόντια, τυλίγω τα μαλλιά μου, καθαρίζω τα νύχια μου και κάνω τ' άλλα μικροπράγματα της τουαλέτας κι όλα αυτά μέσα στη μισή ώρα που μου ανήκει. Δέκα και μισή γρήγορα-γρήγορα, να φορέσω τη ρόμπα μου, στο ένα χέρι κρατώ το σακούλι, στο άλλο μερικές φουρκέτες και μερικά ρόλεϋ, βαμβάκι και τα λοιπά. Ενώ έχω στριμώξει τα εσώρουχά μου κάτω από το μπράτσο. Πολλές φορές όμως με φωνάζουν πάλι πίσω, γιατί έχω στολίσει το λαβομάνο με τα ωραία, σκούρα μου μαλλιά που όπως φαίνεται δεν αρέσουν διόλου στον επόμενο που πάει να πλυθεί εκεί μέσα. Δέκα η ώρα κατεβάζουμε τη συσκότιση. Καληνύχτα. Ένα τέταρτο ακόμα ακούει κανείς τα τριξίματα των κρεβατιών και τα στενάγματα από τις χαλασμένες σουστες. Μετά είναι όλα σιωπηλά, εάν δε συμβεί επάνω να υπάρχει κάποια σοβαρή διένεξη, στους Βαν-Νταν εννοώ. Στις έντεκα και μισή ανοίγει πάλι το δωμάτιο του μπανίου, μια λεπτή φωτεινή σχισμή πέφτει ως εμένα, παπούτσια

σέρνονται. Σε μια φαρδιά ρόμπα πολύ μεγάλη για το σώμα του έρχεται ο Ντούσσελ, αφού προηγουμένως είχε δουλέψει στο γραφείο του Κράλερ κάμποση ώρα. Δέκα λεφτά σέρνεται εδώ και εκεί κρατάνιζει με το χαρτί, υποβέτω από τα κρυμμένα τρόφιμα που έχει εκεί μέσα, φτιάχνει το κρεβάτι του με μεγάλη προσοχή και εξαφανίζεται ύστερα. Άλλη μια φορά μετά την εξαφάνισή του ακούγονται αραιοί παράδοξοι κρότοι από το μέρος. Κατά τις τρεις η ώρα, πρέπει συνήθως να σηκωθώ να πάω να κατουρήσω. Κάτω απ' το κονσερβοκούτι που μου χρησιμεύει γι' αυτή τη δουλειά, έχουμε απλώσει ένα κομμάτι πλαστικό αν τύχει και να στάζει το δοχείο. Συγκρατώ και την αναπνοή μου ακόμα, γιατί κάνει τέτοιο θόρυβο το υγρό απάνω στον τσίγκο. Σαν να κυλάει ένα μικρό ρυάκι απάνω σε κροκάλες. Αμέσως μετά εξαφανίζεται η μικρή άσπρη φιγούρα που κοροϊδευτικά της φωνάζει η Μάργκοτ κάθε βράδυ, «ω! αυτό το αναίσχυντο μικρό νυχτικό». Εξαφανίζεται λοιπόν η άσπρη σκια κάτω απ' τις κουβέρτες. Ένα τέταρτο ακόμα κάθομαι και ακούω τους νυχτερινούς θορύβους. Πρώτα απ' όλα αν κάτω είναι κανένας κλέφτης. Ύστερα προς τα πάνω δεξιά και αριστερά τους συναδέλφους και τους γείτονες. Διπλά και πάρα διπλά μόνο με αυτά που ακούω μπορώ να συμπεράνω τ' απόρρητα για τους διάφορους χαρακτήρες. Μερικοί κοιμούνται απλά και βαθιά, άλλοι βρίσκονται συνεχώς μισοξύπνιοι. Αυτό δεν είναι ευχάριστο, ιδιαίτερα αν πρόκειται για τον κ. Ντούσσελ. Στις αρχές ακούγεται σαν να ψάχνει κάποιο ψάρι να πάρει αναπνοή. Αυτό κάπου δέκα φορές. Μετά υγραίνει τα χειλια του θορυβωδώς, ταυτόχρονα γκρεμίζεται από τη μια μεριά του κρεβατιού στην άλλη, τραβάει και σπρώχνει τα μαξιλάρια ώσπου να βρει την κατάλληλη θέση. Αυτή η διαδικασία επαναλαμβάνεται τουλάχιστον τρεις φορές κάθε βράδυ έως ότου ο καλός Ντόκτορ μπορέσει και ανακαλύψει τις αγκάλες του Μορφέα. Πολλές φορές συμβαίνει τη νύχτα μεταξύ μιας και τεσσάρων το πρωί να αντηχήσουνε πυροβολισμοί, ακόμα δεν το 'χω καταλάβει

κι όμως βρίσκομαι μισοξύπνια έξω και δίπλα στο κρεβάτι μου. Πολλές φορές πάλι νομίζω πως ονειρεύομαι ένα συζυγικό καβγαδάκι απάνω μας και πολύ αργότερα καταλαβαίνω ότι δεν άκουσα καλά τους πυροβολισμούς τη νύχτα και ευτυχισμένη τους πέρασα κοιμισμένη μέσα απ' το όνειρό μου. Άλλα τις πιο πολλές φορές πηδάω απάνω αρπάζω τα μαξιλάρια μου και ένα μαντίλι, φοράω βιαστικά τη ρόμπα μου και τις παντούφλες μου και τρέχω ψάχνοντας για σωτηρία στον πατέρα κάπως έτσι, όπως το εξιστόρησε η Μάργκοτ σε ένα ποίημα για τα γενέθλιά μου. «Νύχτα, με τον πρώτο κρότο στα δώματά μας τα φτωχά πετάγεται ένα κορίτσι και τρέχει ν' αγκαλιάσει τον μπαμπά».

Όταν βρίσκομαι κοντά του έχει περάσει ήδη η μεγαλύτερη τρομάρα αν βέβαια δε συνεχίσουν δραματικά οι πυροβολισμοί απέξω. Επτά παρά τέταρτο κτυπάει το ξυπνητήρι απάνω. Μπαμ-μπουμ η κ. Βαν-Νταν το σταμάτησε. Ο άντρας της σηκώνεται. Τον ακούει κανείς, βάζει νερό στη φωτιά και πηγαίνει στο μπάνιο. Μετά μισή ώρα τον διαδέχεται ο Ντούσσελ. Επιτέλους μόνη. Ανοίγω τη συσκότιση και η καινούργια μέρα έχει αρχίσει στο πίσω σπίτι.
'Αννα.

Πέμπτη 5 Αυγούστου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα θέλω να σου διηγηθώ κάτι για το μεσημεριανό διάλειμμα. Είναι δώδεκα και μισή. Εμείς τα κρυμμένα ποντικιά αναπνέουμε. Τώρα έχουνε φύγει οι υπηρέτες από μπροστά. Απάνω ακούγεται η ηλεκτρική σκούπα που καθαρίζει μ' αυτή η κ. Βαν-Νταν το χαλί της, το καλό της χαλί, με πολύ αγάπη. Η Μάργκοτ παίρνει τα βιβλία της κάτω απ' το μπράτσο και πηγαίνει στο μαθητή της τον Ντούσσελ, που είναι λίγο αργόστροφος στο μάθημα των ολλανδικών. Ο Πημ, ο μπαμπάς, αποτραβίεται με τον αγαπημένο του Ντίκενς σε μια ήσυχη γωνιά για να τον ευχαριστήσει. Η μητέρα ανεβαίνει μια σκάλα παραπάνω για να παρακολουθήσει τη μεγάλη νοικοκυρά και για

πηγαίνω στο δωμάτιο του μπάνιου, για να συγυρίσω και να φρεσκαριστώ λιγάκι.

Στις μια παρά τέταρτο, έρχονται ο ένας μετά τον άλλο όλοι απάνω ο φον Σάντεν, ο κ. Κόφιους, ο κ. Κράλερ, η Έλλη και πολλές φορές και η Μηπ.

Μια η ώρα. Με μεγάλη προσοχή ακούμε όλοι το ραδιόφωνο απ', τις ειδήσεις του Μπι-Μπι-Σι. Είναι μια από τις ελάχιστες φορές που όλοι οι κάτοικοι του πίσω σπιτιού δεν προσπαθούν να αντιμιλήσουν ο ένας στον άλλο, γιατί εδώ μιλάει κάποιος που ακόμα και ο κ. Βαν-Νταν δεν έχει το δικαίωμα να του αντιμιλήσει.

Δύο παρά τέταρτο. Μικρό γεύμα. Καθένας παίρνει ένα φλιτζάνι σούπα και αν υπάρχει κάτι ακόμα και ένα γεμάτο πιάτο από αυτό. Ευτυχισμένος κάθεται ο Χεγκ φον Σάτεν με την εφημερίδα του στη γωνιά του ντιβανιού, η γάτα δίπλα του, το φλιτζάνι με τη σούπα πάνω στο τραπέζι, όλα μικροαντικείμενα για τη δική του ευχαριστηση. Ο κ. Κόφιους διηγείται τα νεότερα από την πόλη. Είναι μια τρομερή πηγή. Με θόρυβο πηδάει ο κ. Κράλερ τη σκάλα για πάνω, ένα σύντομο χτύπημα στην πόρτα, ύστερα μπαίνει μέσα τριβοντας τα χέρια του, ανάλογα εύθυμος και χαρούμενος αν έχει κέφια ή ωχρός και σιωπηλός.

Τρεις παρά τέταρτο, οι επισκέπτες αποχαιρετούν και φεύγουν, καθένας πηγαίνει στη θέση του ξανά και στη δουλειά του. Η μητέρα και η Μάργκοτ πλένουν τα πιάτα, ο κ. και η κ. Βαν-Νταν πηγαίνουν να κοιμηθούν, ο Πέτρος εξαφανίζεται στο λαγούμι του κι ο πατέρας ξαπλώνει για λιγάκι, ο Ντούσσελ επίσης, εγώ διαβάζω ή γράφω. Αυτή είναι η ωραιότερη ώρα, όταν όλοι κοιμούνται. Όταν κανένας δε με ενοχλεί. Ο Ντούσσελ ονειρεύεται καλά φαγιά, αυτό το βλέπει κανείς στο πρόσωπό του, αλλά δεν κάθομαι να τον παρατηρώ για πολύ. Η ώρα μου είναι πολύτιμη και περνάει γρήγορα. Ένα λεπτό μετά στις τέσσερις σηκώνεται πάλι τυπικά, για να μου κάνει τη ζωή μαρτύριο μια και δεν έχω ζεστρώσει ακόμα το τραπέζι.
'Αννα.

Σάββατο 7 Αυγούστου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Μια μικρή διακοπή από την παρουσίαση της ζωή μας εδώ τώρα. Πριν από μερικές βδομάδες άρχισα να γράφω κάτι σαν μια μικρή διήγηση. 'Ενα διήγημα, κάτι που το φαντάστηκα μόνη μου και αυτό μου κάνει τέτοια χαρά, ώστε έχω μαζέψει ήδη μια μικρή συλλογή απ' αυτά τα παιδιά της πένας μου. Μια και έχω αποφασίσει να στα γράφω όλα πιστά και ειλικρινά όλα όσα μου συμβαίνουν και να σου τα διηγούμαι όλα, θα 'θελα πάρα πολύ να ξέρω αν νομίζεις ότι τα διηγήματά μου θα προξενούσανε κάποια χαρά σε κάποια παιδιά. «Η Κάτια» το λέω. Το διήγημα Κάτια που είναι ήδη μεταφρασμένο. Ακολουθεὶ το διήγημα «Κάτριν» που είναι κι αυτό μεταφρασμένο στο άλλο βιβλίο.

Δευτέρα 9 Αυγούστου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Συνεχίζω με την περιγραφή της ημέρας μας. Σήμερα θα σου μιλήσω για το μεσημεριανό φαγητό. Το χορό ανοιγεί πάντα ο κ. Βαν-Νταν, σ' αυτόν δίνονται πρώτα όλα τα εδέσματα και παίρνει πολύ και από όλα, αν είναι νόστιμα κατά τη γνώμη του και μιλάει πολύ, ανακατεύεται σ' όλα, δίνει τη γνώμη για όλα, ακόμα και αν δεν τον έχει ρωτήσει κανείς και όταν πει τη γνώμη του είναι απαράβατη. Δεν μπορεί κανένας να του την αλλάξει. Τρομάρα σε όποιον τολμήσει να του αντιμιλήσει, αγριεύει σαν να τανε καμιά αγριόγατα και άμα το 'χει ζήσει κανείς μία φορά, φυλάγεται να το επαναλάβει για δεύτερη. Αυτός έχει τη σωστή γνώμη για κάθε τι, γνωρίζει τα πάντα καλύτερα από όλους.

Η αγαπητή κυρία μετά, καλύτερα θα ήταν να μη μιλήσω γι' αυτή. Πολλές φορές και ειδικά άμα δεν έχει τα κέφια της, προσπαθώ ούτε να την κοιτάξω καν. Κατά βάθος φταίει αυτή για τις πιο πολλές δυσάρεστες συζητήσεις. Καθένας βέβαια φυλάγεται το να πει τη γνώμη του και να έρθει σε σύγκρουση μαζί της, αλλά αυτή είναι

πάντα ο υποκινητής. Το να ρίχνει μπηχτές αυτό είναι στο πρόγραμμά της, ενάντια στην κ. Φρανκ τη μητέρα μου και στην 'Αννα. Ενάντια στον πατέρα και τη Μάργκοτ δεν είναι και τόσο εύκολο. Σ' αυτούς δε βρίσκει κανείς πολλά ελαττώματα και ελλείψεις. Πάλι πίσω στο τραπέζι η κ. Βαν-Νταν παραμερίζεται έστω αν και πολλές φορές πάντα το νομίζει μόνο. Τις πιο στρογγυλές μικρούλες πατατούλες, τα πιο εκλεκτά κομμάτια, απ' όλα το καλύτερο. Θα περισσέψει και για τους άλλους, φτάνει άντη να έχει βγάλει απ' τη μέση τα καλύτερα κομμάτια. Ανάμεσα μιλάει χωρίς κόμμα και χωρίς τελεία. Συνέχεια αδιάφορο αν ακούει κανένας ή αν κανένας ενδιαφέρεται γι' αυτά που λέει. Αυτό δεν την ενοχλεί. Είναι σίγουρη ότι τα χρυσά της λόγια είναι για όλους μια ευτυχία. Χαμογελάει με κοκεταρία προς όλους, γνωρίζει τα πάντα, δίνει πάντα και πολύ ευχάριστα στη γνώμη της και τη συμβουλή της, δείχνει τα μητρικά της ένστικτα και σκέφτεται ότι μ' αυτά όλα προξενεί την καλύτερη εντύπωση. 'Ομως σταν κοιτάζει κανείς λίγο πιο προσεχτικά παρατηρεί ότι τίποτα δεν κρύβεται πίσω τους. Εργατικότης πρώτον, χαρούμενη δεύτερον, κοκέτα τρίτον. Με ένα ευχάριστο παρουσιαστικό, αυτό είναι η Πετρονέλλα Βαν-Νταν.

Τον τρίτο συνδαιτυμόνα δεν τον ακούει κανείς πάρα πολύ, ο νεαρός κ. Βαν-Νταν είναι συνήθως σιωπηλός και δεν τραβάει την προσοχή απάνω του. Το στομάχι του πρέπει να είναι ένα είδος ελαστικού ασκιού, γιατί αφού έχει φάει πολύ και καλά και έχει καταβροχθίσει μιαν αξιοθάυμαστη ποσότητα, μας παρατηρεί με τρομερή σοβαρότητα ότι «θα μπορούσε να φάει ακριβώς τα διπλά απ' ό,τι είχε φάει».

Το νούμερο τέσσερα είναι η Μάργκοτ. Μιλάει πολύ λίγο και τρώει σαν πουλάκι. Τα μόνα, που μπορεί ακόμα να φάει, είναι χόρτα και φρούτα «Είναι κακομαθημένη», λένε οι Βαν-Νταν. Η δική μας γνώμη είναι ότι έχει πολύ λίγο καθαρό αέρα και ακόμα λιγότερη κίνηση.

Στη μέση κάθεται η μαμά, τρώει καλά, μιλάει αρκετά και

ευχάριστα. Κανένας δεν έχει την ιδέα γι' αυτή, γι' αυτή κανένας δε θα μπορούσε να πει ότι είναι η σπιτονοικοκυρά, όπως κάθε λίγο το παρατηρεί η κ. Βαν-Νταν για τον εαυτό της. Η διαφορά, η κυρία μαγειρεύει και της μάμάς, επιτρέπεται να σκουπίζει, να καθαρίζει και να κάνει όλες τις άλλες δουλειές.

Νούμερο έξι και επτά για τον μπαμπά και μένα δε θα ήθελα να πω πολλά. Ο Πήμ είναι ο πιο ανιδιοτελής σ' ολόκληρο το τραπέζι. Κοιτάει πρώτα να δει αν όλοι έχουν πάρει όσο πρέπει, δε χρειάζεται ποτέ τίποτα, το καλύτερο είναι πάντα και μόνο για τα παιδιά. Είναι το παράδειγμα της καλοσύνης και της μεγαλειότητας. Δίπλα του κάθεται το μάτσο νεύρα του πίσω σπιτιού, δηλ. εγώ.

Ο κ. Ντούσσελ παίρνει, δεν κοιτάει, τρώει, δε μιλάει. Αν όμως πρέπει για τ' όνομα του Θεού να μιλήσει κανείς και τότε και πάλι μόνο για το όνομα του Θεού για φαγητό. Για να μη γίνουν συγκρούσεις, να μην αρχίσουν αντιγνωμίες. Το πολύ-πολύ να πει κανείς λίγα λόγια πάρα πάνω.

Μπορεί να φάει εξαιρετικά μεγάλες ποσότητες, δε λέει ποτέ όχι, ακόμα και φαγητά που δεν του αρέσουνε και τόσο πολύ. Έχει ανεβάσει το παντελόνι ψηλά, πάνω απ' αυτό φοράει έγα κόκκινο γιλεκάκι, μαύρες παντούφλες και στη μύτη ένα σκουρόχρωμο ζευγάρι γυαλιά από ταρταρούγα. Έτσι τον βλέπει κανείς στη δουλειά, στο τραπέζι, στο μεσημεριανό υπνάκο και όταν πηγαίνει στον αγαπημένο του χώρο, το μέρος.

Δυο και τρεις φορές τη μέρα στέκεται κάποιος από μας ανυπόμονος στην πόρτα του W.C. πηδάει από το ένα πόδι στο άλλο και δεν μπορεί σχεδόν καθόλου να περιμένει. Νομίζεις ότι ενοχλείται ο κύριος μέσα; ούτε σκέψη να γίνεται. Από τις επτά και τέταρτο ως τις εφτάμισι, από τις δωδεκάμισι ως τη μία, από τις δύο ως τις τρεις παρά τέταρτο, από τις τέσσερις ως τις τέσσερις και τέταρτο, από τις έξι ως τις έξι και τέταρτο και από τις εντεκάμισι ως τις δώδεκα, αυτές είναι μερικές ώρες που μπορεί κανείς να τις χαράξει ως τακτικές και σημαντικές. Απ' αυτές δε θα

λείψει ποτέ ακόμα και τότε όταν μια παρακλητικά τρομαγμένη φωνή του βροντάει ν' ανοιξει.

Το νούμερο εννέα δεν είναι από το πίσω σπίτι, όμως κάποιος που κάθε φορά βρίσκεται στο τραπέζι και στο φαΐ. Η Έλλη. Η Έλλη έχει μια γερή υγειεινή όρεξη, δεν αφήνει τίποτα και δε διαλέγει ποτέ. Μπορεί κανείς να την κάνει να χαρεί με όλα και αυτό μας δημιουργεί χαρά. Είναι πάντα χαρούμενη πάντα με καλό κέφι, ήρεμη και συμπαθητική με όλο καλές ιδιότητες.

Αννα.

Τρίτη 10^{Αυγούστου 1943}

Αγαπητή Κίττυ,

Μια καινούργια ιδέα. Μιλάω τώρα στο τραπέζι περισσότερο με τον εαυτό μου παρά με τους άλλους. Πρώτο είναι όλοι ευχαριστημένοι μ' αυτό το πράγμα και δεύτερο δεν τσαντίζομαι με τις ιδέες τους. Μια και βρίσκω όλες τους τις ιδέες κουτές, τη δική μου όμως γνώμη φυσικά σωστή. Καλύτερα λοιπόν είναι να την κρατήσω για τον εαυτό μου. Το ίδιο κάνω και για κάποιο φαγητό που δε μ' αρέσει. Προσπαθώ να φανταστώ ότι είναι κάτι πολύ νόστιμο και ώσπου να το καταλάβω έχει τελειώσει.

Το πρωί, όταν σηκώνομαι, πηδάω από το κρεβάτι και λέω στον εαυτό μου. Ξάπλωσε πάλι κάτω και ταυτόχρονα τραβάω τη συσκότιση, αναπνέω λίγο από τον καθαρό αέρα έξω και να που κιόλας έχω ξυπνήσει. Όταν αργότερα μαζεύω το κρεβάτι, ο πειρασμός το να ξαπλώσω ξανά έχει ήδη περάσει. Ξέρεις πώς το λέει αυτό η μαμά; «Σωστή τέχνη για τη ζωή». Είναι μια αστεία λέξη ε; Δε νομίζεις;

Γύρω στο τέλος της εβδομάδος δεν μπορούμε όλοι να καταλάβουμε αν πέρασε ή δεν πέρασε η ώρα, γιατί η καλή παλιά μας καμπάνα από το Βέστερτουρμ μαζί με το ρολόγι, παρθήκανε οπωσδήποτε για να κάνουν κανόνια. Έτσι δεν ξέρουμε ποτέ ακριβώς τι ώρα είναι. Ελπίζω να βρούνε κάτι που ν' αντικαταστήσει τον όμορφο ήχο της για να μην ορφανεύψει ολόκληρη η περιφέρεια μην ακούγοντας πια τους γνώριμους ήχους της καμπάνας.

Όπου και αν πάω απάνω ή κάτω ο καθένας παρατηρεί τα πόδια μου για τα ωραία και νούργια τους παπούτσια. Η Μηπ τ' αγόρασε από δεύτερο χέρι, για είκοσι επτά κόμμα πενήντα γκούλντεν, κατακόκκινα, δερμάτινα με ψηλά χοντρά τακούνια. Περπατώ σαν πάνω σε κοθόρνους και φαίνομαι ακόμα ψηλότερη απ' ό,τι ήδη είμαι.

Εχτές είχα μια κακιά μέρα, τρυπήθηκα με την ανάποδη μεριά μιας χοντρής βελόνας στο χοντρό μου δάχτυλο· τ' αποτέλεσμα ήταν να πρέπει η κακομοιόρα η Μάργκοτ να καθαρίσει αντί για μένα τις πατάτες. Μετά κτύπημα με το μέτωπο απάνω στην ντουλάπα και από το τρομερό κτύπημα έπεσα πίσω και παρά τρίχα να γκρεμιστώ κάτω. Επειδή έκανα τρομερό θόρυβο με κατσαδιάσσανε κιόλα αποπάνω και δεν μπορούσα ούτε καν να βρέξω το μέτωπό μου γιατί δεν επιτρεπόταν εκείνη την ώρα να αφήσουμε να τρέξει νερό. Έτσι έχω ένα μεγάλο καρούμπαλο πάνω απ' το δεξιό μου μάτι. Πάνω απ' όλα στραμπούληξα και το μικρό δαχτυλάκι του ποδιού μου μέσα στην ηλεκτρική σκουύπα, αλλά είχα ήδη τόσα να κάνω με τ' άλλα μου τραύματα που αυτό με άφησε τελείως αδιάφορη. Χαζομάρα μου γιατί τώρα μολύνθηκε η πληγούλα, το πόδι πρήστηκε και έτσι δεν μπορώ να φορέσω τα ωραία μου και νούργια παπούτσια.

Ο Ντούσσελ μας έβαλε σε μεγάλο κίνδυνο χωρίς να το θέλει. Παρήγγειλε μέσω της Μηπ, η οποία δεν είχε φυσικά ιδέα για όλα αυτά, ένα απαγορευμένο βιβλίο. Ένα υβριστικό βιβλίο για το Χίτλερ και το Μουσολίνι. Ακριβώς εκείνο το πρωί τη χτύπησε μια μοτοσυκλέτα των ΕΣ - Ες, αυτή έχασε την αυτοκυριαρχία της και άρχισε να τους βρίζει, «γαϊδούρια», τους φώναξε, ευτυχώς όμως συνέχισε να προχωρά με το ποδήλατό της. Καλύτερα να μη σκέπτομαι τι θα μπορούσε να συμβεί αν είχε σταματήσει και αν την είχανε πάει στην αστυνομία.

Αννα.

Αγαπητή Κίττυ,

106

Τετάρτη 18 Αυγούστου 1943

Σήμερα θα σου παρουσιάσω κάτι από τα καθημερινά καθήκοντα της κοινότητας: Το καθάρισμα των πατατών. Ο πρώτος φέρνει εφημερίδες για τις φλούδες, ο δεύτερος μαχαίρια, βεβαίως ο δεύτερος, που φέρνει τα μαχαίρια, κρατάει πάντα το καλύτερο για τον εαυτό του, ο τρίτος τις πατάτες και ο τέταρτος ένα κατσαρόλι γεμάτο νερό. Ο κ. Ντούσσελ αρχίζει, καθαρίζει όχι πολύ καλά, αλλά τελοσπάντων αρκεί, κοιτάει δεξιά και αριστερά αν όλοι το κάνουν όπως αυτός, έτσι καλά βέβαια. «Όχι, Άννα, για κοίτα σε παρακαλώ εγώ παίρνω το μαχαίρι έτσι στο χέρι και καθαρίζω από πάνω προς τα κάτω, γιατί δεν το κάνεις και συ όπως εγώ;» «Εγώ νομίζω ότι είναι πιο εύκολο αλλιώς», τολμάω να ψιθυρίσω. «Αλλά έτσι όπως το κάνω εγώ είναι βεβαίως καλύτερα μπορείς να με πιστέψεις, εμένα βέβαια δε μ' ενδιαφέρει, εσύ πρέπει να τα ξέρεις τα πάντα καλύτερα». Συνεχίζουμε να καθαρίζουμε, κοιτάω κλεφτά προς το γείτονά μου, τον βλέπω να κουνάει το κεφάλι του, οπωδήποτε για μένα. Δεν τολμάει όμως να πει πια τίποτα. Εγώ κοιτάω απέναντι στον πατέρα. Γι' αυτόν το να καθαρίζει πατάτες δεν είναι κανένα παιχνίδι, είναι μια τυπική δουλειά. Όταν διαβάζει έχει μια βαθιά ρυτίδα στο πίσω μέρος του κεφαλιού, όταν όμως καθαρίζει πατάτες, φασόλια ή γενικά χορταρικά, τότε φαίνεται σαν να μην μπορεί τίποτα να τον αγγίξει ή να τον πλησιάσει. Τότε έχει το πρόσωπό του, των πατατών, και ποτέ δε θα φύγει από τα χέρια του μια πατάτα που δεν είναι απολύτως καθαρισμένη. Δεν μπορούσε βεβαίως να γίνει κάτι τέτοιο με ένα τέτοιο σοβαρό πρόσωπο. Εγώ συνεχίζω να καθαρίζω, ενώ παρατηρώ απ' ανάμεσα τι συμβαίνει. Η μαντάμ προσπαθεί τώρα να τραβήξει την προσοχή του Ντούσσελ. Τον παρατηρεί έντονα, αυτός κάνει σαν να μην την έχει καταλάβει. Μετά ανοιγοκλείνει τα μάτια της με ταχύτητα. Αυτός ξεφλουδίζει συνέχεια. Μετά γελάει, τώρα πρέπει και η μαμά να γελάσει, η κ. Βαν-Νταν δεν έχει καταφέρει τίποτα και τώρα σκαρφίζεται κάτι και νούργιο. «Πούτυ, λέει στον άντρα της, «βάλε σε παρακαλώ μια ποδιά

107

μπροστά σου γιατί αύριο θα πρέπει πάλι να καθαρίσω το καινούργιο σου κουστούμι». «Δε λερώνομαι», λέει αυτός. Αυτή ξανασκέφτεται. «Πούτυ, γιατί δεν κάθεσαι;» «Διότι είμαι πολύ καλά και όρθιος. Όταν καθαρίζω πατάτες προτιμώ να στέκομαι». Μετά από ολιγόλεπτη πάλι σιωπή: «Πούτυ, δε βλέπεις ότι έχεις πιτσλιστεί;» «Ναι μαμά προσέχω έννοια σου, μη στεναχωρίεσαι». Σκέφτεται ένα καινούργιο θέμα. «Για πες μου, Πούτυ, γιατί δε βομβαρδίζουν οι Εγγλέζοι τώρα πια;» «Γιατί είναι παλιόκαιρος φαντάζομαι». «Αλλά εχτές ήταν τόσο καλός καιρός και πάλι δεν ήρθανε». «Ω, μαμά μη με ρωτάς όλο τα ίδια τών ιδίων». «Γιατί; Κανείς δεν πρέπει να εκφέρει γνώμη για τέτοια πράγματα;» «Όχι». «Γιατί όχι;» «Ω, τώρα σταμάτα μανούλα». «Ο κ. Φρανκ όμως απαντάει πάντα στη γυναικά του, όταν θέλει αυτή κάτι να μάθει». Ο κ. Βαν-Νταν δεν το ακούει με ευχαριστηση αυτό, είναι η αχιλλειος φτέρνα του. Παλεύει μέσα του για να μην απαντήσει έντονα. Μετά από λίγο αρχίζει πάλι αυτή. «Πότε πρόκειται να κάνουνε απόβαση; Θα γίνει άραγε κάποτε;» Αυτός ασπρίζει απ' το θυμό, εκείνη κοκκινίζει όταν τον βλέπει να ασπρίζει, αλλά δεν μπορεί να εγκαταλείψει τη μάχη. «Οι Άγγλοι δεν κάνουν απολύτως τίποτα». Τώρα όμως σκάει η βόμβα. «Επιτέλους κράτα το στόμα σου που να πάρει ο διάβολος, να πάρει». Η μητέρα δεν μπορεί σχεδόν να κρατηθεί από τα γέλια, εγώ δεν κοιτάζω κανέναν. Έτσι ή με κάτι παρόμοιες κουβέντες περνάμε τη μέρα, αν δεν τσακωθούνε από ξαρχής. Αυτό βέβαια έχει και τα προτερήματά του, γιατί τότε δεν ανοίγει το στόμα του κανένας από τους δύο. Πρέπει ν' ανέβω απάνω στην αποθήκη για να κουβαλήσω ακόμα πιο πολλές πατάτες. Απάνω είναι ο Πέτρος απασχολημένος να καθαρίζει τη γάτα από τους ψύλλους. Με κοιτάζει όταν έρχομαι, η γάτα αντιλαμβάνεται ότι την άφησε λιγάκι και χοπ έχει βγει ήδη από το παράθυρο. Ο Πέτρος βλαστημάει, εγώ γελάω και εξαφανίζομαι πάλι.

Ακριβώς στις πέντε και μισή φεύγουν οι εργάτες από την αποθήκη κάτω, μετά αρχίζει για μας η ελευθερία.

Όταν η Έλλη, περίπου αυτή την ώρα, ανεβαίνει απάνω, είναι ένα σημάδι ότι καθάρισε κάτω η ατμόσφαιρα και τότε αρχίζει σε μας η δουλειά. Συνήθως ανεβαίνω μαζί με την Έλλη απάνω. Εκεί την περιμένει πάντα κάποια λιχουδιά. Ακόμα δεν έχει καθίσει καλά-καλά η Έλλη και η κ. Βαν-Νταν αρχίζει τις παρατηρήσεις και τις παραγγελίες της. «Αχ Έλλη θα ήθελα τόσο πολύ». Η Έλλη μου κλείνει το μάτι. Κανένας δεν μπορεί ν' ανέβει απάνω χωρίς να του δώσει κάποια παραγγελία η Βαν-Νταν. Είναι και αυτό μια αιτία για το γιατί δεν ανεβαίνουμε με ευχαριστηση απάνω. Στις εφτά παρά τέταρτο φεύγει η Έλλη και για κατεβαίνω δύο πατώματα πιο κάτω. Πρώτα πηγαίνω στην κουζίνα μετά στο ιδιαίτερο γραφείο, μετά ανοίγω την πόρτα από το κελάρι με τα κάρβουνα όπου κάθεται η Μούσυ και βγαίνει για το κυνήγι των ποντικιών. Στο τέλος καταλήγω στο δωμάτιο του Κράλερ όπου ο κ. Βαν-Νταν ανοίγει όλα τα τετράδια, όλα τα συρτάρια και όλες τις τσάντες, για να ψάξει για το καθημερινό ταχυδρομείο και για να ιδει πώς έχουν τα πράγματα. Ο Πέτρος φέρνει τα κλειδιά του γραφείου και τη Μούσυ. Ο Πημ κουβαλάει γραφομηχανές προς τα πάνω. Η Μάργκοτ ψάχνει μια ήσυχη γωνίτσα για να τελειώσει τη δουλειά της. Η κ. Βαν-Νταν κάθεται στη φωτιά με μια μεγάλη κατσαρόλα με νερό. Η μητέρα έρχεται με μιαν άλλη κατσαρόλα γεμάτη πατάτες. Ο καθένας έχει την ιδιαίτερη εργασία του. Ο Πέτρος έρχεται πίσω από την αποθήκη. Η πρώτη του ερώτηση είναι για το ψωμί που υπάρχει κρυμμένο για μας κάθε μέρα στο δωμάτιο του Κράλερ. Σήμερα το έχουν ξεχάσει. Έτσι δε μας μένει τίποτε άλλο παρά να ψάξουμε στην μπροστινή γωνιά του γραφείου. Ο Πέτρος γίνεται όσο μικρός μπορεί και με τα τέσσερα, με χέρια και πόδια, για να μην τον δουν απέξω, προχωρεί ισαμε το ντουλάπι της γωνιάς. Παίρνει το ψωμί και εξαφανίζεται πάλι. Αυτό σημαίνει εξάλλου ότι θέλει να εξαφανιστεί, αλλά κατά τη διάρκεια της εκδρομής του ακολούθησε η Μούσυ, πήδησε πάνω του και κρύφτηκε κάτω από ένα

γραφείο. Ο Πέτρος ψάχνει σ' όλες τις γωνιές. Τέλος τη βλέπει, γονατίζει πάλι και προχωρεί στο δωμάτιο με τα τέσσερα προσπαθώντας να τραβήξει το ζώο από την ουρά. Η γάτα ουρλιάζει, ο Πέτρος αναστενάζει, η Μούσυ κάθεται με όλη της την άνεση πάνω στο παραπέτο του γραφείου και καθαρίζεται. Σαν τελευταία προσφορά της πετάει ο Πέτρος ένα κομμάτι ψωμί και πετυχαίνει. Η Μούσυ αρπάζει το δόλωμα και αμέσως εμείς κλείνουμε πίσω της την πόρτα. Εγώ καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας κοιτούσα από μια μικρή χαραμάδα της πόρτας. Μετά συνέχισα την εργασία μου. Τίκ, τίκ, τίκ κτυπάει τρεις φορές. Αυτό σημαίνει ελάτε για φαγητό.

'Αννα.

Δευτέρα 23 Αυγούστου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Η συνέχεια της ημέρας του πίσω σπιτιού. Όταν χτυπάει η ώρα οκτώμισι το πρωί. Η μητέρα και η Μάργκοτ είναι νευρικές, «ψιτ, σιγά πατέρα, ψιτ, ψιτ Πημ» λένε. Είναι οκτώμισι, δεν επιτρέπεται πια ν' αφήσεις νερό να τρέξει. Περπάτα ακόμα σιγότερα σε παρακαλώ. Αυτές είναι οι διάφορες συμβουλές προς τον πατέρα ο οποίος έτυχε να βρισκεται ακόμα στο μπάνιο. Ακριβώς με το δευτερόλεπτο στις οκτώμισι πρέπει να είναι μέσα στο δωμάτιο. Καμία σταγόνα νερό δεν μπορεί να πέσει πια στο μέρος, το μπάνιο και το μέρος δεν επιτρέπεται να το μεταχειριστούμε πια. Δεν μπορούμε να τρέξουμε πάνω και κάτω. Απόλυτη ησυχία. Έστω και να είναι ένας κάτω στο γραφείο. Τα βήματά μας αντηχούν ακόμα περισσότερο. Πάνω στους Βαν-Νταν δέκα λεπτά πριν απ' τη μισή ανοίγει η πόρτα και μας χτυπάνε τρεις φορές το πάτωμα. Ο χυλός για την 'Αννα είναι έτοιμος, σημαίνει αυτό. Εγώ ανεβαίνω γρήγορα απάνω για να πάρω ένα μπολ γεμάτο φαΐ. Γυρίζοντας πίσω πρέπει να βιαστώ τρομερά. Να χτενιστώ, να φτιάξω τα κρεβάτια, όλα στη θέση τους. Ήσυχια.

Κτύπησε μισή. Από πάνω ακούμε να ψιλοπηγαίνοερχε-

ται η κ. Βαν-Νταν με παντούφλες και μετά απόλυτη ησυχία. Τώρα θα μπορούσες να φανταστείς μια ιδεατή οικογενειακή σκηνή και να τη θαυμάσεις.

Θέλω να διαβάσω ή να γράψω και η Μάργκοτ επίσης. Και οι γονείς θέλουνε να μεταχειριστούνε αυτή την ήσυχη μισή ώρα για κάτι τέτοιο. Ο πατέρας για τον αγαπημένο του Ντίκενς βέβαια κάθεται σε μια γωνιά ενός κρεβατιού που τρίζει και δεν μπορεί να κουνηθεί. Και έχει βάλει δύο μαξιλάρια και μια κουβέρτα από πάνω. Μόλις βυθιστεί στο βιβλίο του δε σηκώνει πια το βλέμμα απάνω, γελάει καμάρα φορά σιγανά μπροστά του και προσπαθεί να μεταβιβάσει κάτι ψιθυρίζοντας στη μητέρα. Εκείνη του λέει, «όχι τώρα σε παρακαλώ, δεν έχω καιρό». Αυτός λιγάκι απογοητευμένος διαβάζει παρακάτω. Έπειτα από λίγο αν δει πάλι κάτι που του φαίνεται πολύ νόστιμο, προσπαθεί πάλι να της το διαβάσει. «Μούτερ, της λέει, άσε με να στο διαβάσω αυτό». Η μαμά κάθεται πάνω στο ανοιγμένο κρεβάτι διαβάζει ή πλέκει ή ράβει και προσπαθεί να μορφωθεί κοντά σ' αυτά. Ξαφνικά κάτι της έρχεται στο νου, που πρέπει οπωσδήποτε να πει. «'Αννα, λέει, ξέρεις η Μάργκοτ... γράψε σε παρακαλώ», μια στιγμή είναι ησυχία, ξαφνικά ανοίγει η Μάργκοτ με ένα δυνατό χτύπημα κάποιο βιβλίο, ο πατέρας σηκώνει τα φρύδια σε μια αστεία καμπύλη, αλλά αμέσως ξεκινάει πάλι το διάβασμα και έχει βυθιστεί στον Ντίκενς του. Η μητέρα προσπαθεί σιγά κάποια κουβέντα με τη Μάργκοτ και εγώ, η περιέργη, προσπαθώ να ακούσω, τραβάμε και τον Πημ, μες στην κουβέντα.

Εννέα η ώρα πρόγευμα.

'Αννα.

Παρασκευή 10 Σεπτεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Τις πιο πολλές φορές που σου έχω γράψει είναι πάντα για κάτι δυσάρεστο, όμως ετούτη τη φορά συμβαίνει και κάτι ευχάριστο. Την Τετάρτη το βράδυ, 8 Σεπτεμβρίου, καθόμαστε στις επτά η ώρα όλοι μαζί γύρω από το

ραδιόφωνο και ακούγαμε. «Εδώ ακολουθούν τα καλύτερα νέα του κόσμου. Η Ιταλία παραδόθηκε». Η Ιταλία παραδόθηκε, η Ιταλία παραδόθηκε άνευ όρων. Στις οκτώ η ώρα αρχίζει η εκπομπή του Ορανζέντερ. Αγαπητοί ακροατές όταν πριν μια ώρα τέλειωσα την ημερήσια εκπομπή μου, πήραμε την ωραιότερη είδηση του πολέμου, την παράδοση άνευ όρων της Ιταλίας. Ο Θεός να σώζει το βασιλέα, λέει μετά. Παρ' όλα ταύτα έχουμε σκοτούρες και μάλιστα με τον κ. Κόφιους. Ξέρεις τον αγαπάμε όλοι πάρα πολύ. Παρόλο που είναι πολύ συχνά άρρωστος και έχει πολλούς πόνους και τρώει λίγο και δεν κάνει να περπατήσει, είναι πάντα χαρούμενος, αγαπητός και πάρα πολύ θαυμαστός, μπορούμε δηλ. να τον θαυμάζουμε πολύ. «Όταν έρχεται ο κ. Κόφιους στο δωμάτιο, είπε η μητέρα πριν λίγες μέρες, ανατέλλει ο ήλιος». Και έχει δίκιο. Και τώρα πρέπει να υποστεί μια δυσάρεστη εγχειρήση στα έντερα και θα πρέπει να μας λείψει πάνω από τέσσερις βδομάδες. Έπρεπε να δεις πώς μας αποχαιρέτησε, όχι σαν να πήγαινε στο Νοσοκομείο, απλώς σαν να έφευγε για λίγο, για να κάνει μερικά ψώνια.

Άννα.

Πέμπτη 16 Σεπτεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Όσο περισσότερο κρατάει αυτό το κλείσιμο, τόσο λιγότερο μπορεί ν' ανεχτεί ο ένας τον άλλο εδώ απάνω. Στο τραπέζι δεν τολμάει πια κανείς ν' ανοίξει το στόμα του. Εκτός βέβαια από το φαγητό κι όταν λέει κάτι κανείς, το παιρνούν οι άλλοι στραβά και το γυρίζουν όπως θέλουν. Κάθε βράδυ καταπίνω μπάλτριαν για τη μόνιμη μελαγχολία μου, αλλά αυτό δε με βοηθάει και έτσι την άλλη μέρα ξυπνάω ακόμα χειρότερα. Μια φορά να γελάσει κανείς ελεύθερα και χαρούμενα θα ήταν χίλιες φορές καλύτερα, παρά δέκα απ' αυτές τις μικρές άσπρες ταμπλέτες. Όμως έχουμε σχεδόν ξεχάσει εδώ πέρα το γέλιο. Μερικές φορές φοβάμαι ότι μετά απ' αυτή την πολύ δύσκολη εποχή θα είμαι τρομερά άσκημη. Θα έχω ένα δαγκαμένο στόμα με

δυο ρυτίδες από δω και από κει. Οι άλλοι δε θα 'ναι ούτε κι αυτοί καλύτεροι. Όλοι αντιμετωπίζουμε το χειμώνα με τρομάρα και κάτι άλλο που βεβαίως δε βοηθάει στο να μαστε χαρούμενοι.

Κάποιος απ' τους ανθρώπους της αποθήκης υποψιάστηκε κάτι που αφορά το πίσω σπίτι. Βεβαίως δε θα μας ενδιέφερε αν δεν ήταν τόσο πολύ περιεργος και μπορούσε κανείς να τον ηρεμήσει με ήρεμες κουβέντες και μεγάλα λόγια. Ακόμα δε γνωρίζουμε πόση εμπιστοσύνη μπορεί να του έχει κανείς. Μια φορά που θέλησε ο Κράλερ να είναι πάρα πολύ προσεχτικός, πήρε δέκα λεπτά πριν από τις μία το καπέλο και το μπαστούνι του και βγήκε για να πάει στο φαρμακείο γύρω από τη γωνιά. Σε πέντε λεπτά γύρισε πίσω σαν τον κλέφτη και ανέβηκε την απότομη σκάλα, απάνω σε μάς με πάρα πολύ σιγανά βηματάκια. Στη μία και τέταρτο ήθελε πάλι να φύγει, όμως συνάντησε την Έλλη η οποία τον κράτησε γιατί ο κ. Μ. είχε λέει καθίσει βολικά κάτω στο γραφείο, χωρίς να δείχνει διάθεση να φύγει. Ο Κράλερ γύρισε πάλι πίσω και έμεινε εκεί ως τις μισή. Μετά πήρε τα παπούτσια του στο χέρι, γλίστρησε όσο μπορούσε σιγότερα από την αποθήκη έξω στο δρόμο, πήδησε τα σκαλοπάτια και ήρθε πάλι από το δρόμο κατευθείαν στο γραφείο. Η Έλλη είχε στο μεταξύ με κάποια πρόφαση διώξει τον κ. Μ. από το γραφείο και έτσι παρουσιάστηκε για να πει τα καθέκαστα στον Κράλερ. Όμως δεν τον πρόλαβε και αυτός πηδούσε με αμφιβολη ισορροπία ήδη πάνω απ' τη σκάλα και πηδούσε στο δρόμο και θα τον είδαν οι άνθρωποι να φοράει τα παπούτσια του στη μέση του δρόμου. Τι θα πουν;

Άννα.

Τετάρτη 29 Σεπτεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Η κ. Βαν-Νταν έχει γενέθλια. Της χαρίσαμε εκτός από τυρί, κρέας και κουπόνια ψωμιού και ένα βάζο με μαρμελάδα. Με τον άντρα της, τον Ντούσσελ και τους αγαπημένους ανθρώπους που μας φροντίζουν, πήρε εκτός

από λουλούδια, μονάχα τρόφιμα. Αυτά είναι σημεία των εποχών.

Η Έλλη έπαθε αυτή τη βδομάδα σχεδόν μια υπερκόπωση. Πρέπει συνεχώς να τρέχει για να ψωνίσει κάτι και ύστερα πρέπει να ξανατρέξει πίσω, γιατί αυτό που ψώνισε δεν ήταν το σωστό. Αν σκεφτεί κανείς ότι έχει εκτός απ' όλα αυτά και πάρα πολύ δουλειά στο γραφείο, την αρρώστια του Κόφιους, τη Μηπ, η οποία είναι στο κρεβάτι για κάποιο κρύωμα, η ίδια έχει στραμπουλίξει τον αστράγαλό της, ακόμα είναι ερωτευμένη και απογοητευμένη και ο πατέρας στο σπίτι δε συμφωνεί με αυτόν με τον οποίο είναι ερωτευμένη, μπορεί κανείς να καταλάβει ότι ευχαριστώς θα τραβούσε τα μαλλιά της τρίχα - τρίχα. Εμείς την παρηγορήσαμε και της είπαμε να λέει πιο συχνά ήρεμα και καθαρά ότι δεν έχει τον απαιτούμενο χρόνο. Οπωσδήποτε τότε θα μικρύνει η λίστα των εργασιών της.

Πάλι κάτι τρέχει με τους Βαν-Νταν. Ο πατέρας είναι κατά κάποιο τρόπο θυμωμένος. Πάλι θ' αρχίσει κανένας διαολοκαβγάς. Άλλα ας μπορούσα να απομακρυνθώ λιγάκι και να μην είμαι τόσο κοντά σε όλα. Αυτοί θα μας κάνουν όλους εν τέλει τρελούς.

Αννα.

Κυριακή 17 Οκτωβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Δόξα τω Θεώ γύρισε ο Κόφιους, είναι βέβαια ακόμα πάρα πολύ ωχρός, αλλά είναι πάλι μες στη μέση της δουλειάς και προσπαθεί να πουλήσει ρούχα για τους Βαν-Νταν. Είναι τρομερά ντροπερό αλλά δεν έχουμε πια λεφτά. Η κ. Βαν-Νταν δε θέλει να δώσει τίποτα απ' τα πολλά υπάρχοντά της και ένα κουστούμι του Βαν-Νταν που δεν είναι εύκολο για πούλημα, γιατί ζητάει πάρα πολύ μεγάλη τιμή. Μετά φαντάζομαι ότι θα έλθει η σειρά του παλτού του δικού της του γούνινου. Ακριβώς γι' αυτό το παλτό περάσαμε μια μεγάλη ιστορία καβγάδων και μετά μια μεγάλη ιστορία συμφιλιώσεως και τώρα δεν ακούει κανείς παρά μονάχα, «αχ αγαπητέ Πούτυ» και ύστερα «Ναι

Κέρλυ θησαυρέ μου». Εγώ έχω ζαλιστεί από τους πολλούς καβγάδες, τη φασαρία και τα τρομερά λόγια που ακούγονται μέσα στο τίμιο σπίτι μας. Ο πατέρας τριγυρίζει με δαγκαμένα χειλια στους διαδρόμους και αν του μιλήσει κανείς, τρομάξει σαν να φοβάται μήπως ξαναρχίσει πάλι κάποιος τρομερός καβγάς. Η μητέρα έχει από υπερένταση κόκκινες βούλες στα μάγουλα. Η Μάργκοτ μιλάει συνέχεια για πονοκεφάλους. Ο Ντούσσελ δεν μπορεί να κοιμηθεί. Η κ. Βαν-Νταν αναστενάζει όλη την ώρα και εγώ είμαι τελείως κατεστραμμένη. Για να μαι τίμια, καμιά φορά ξεχνάω ποιος είναι με ποιον θυμωμένος και ποιος με ποιον δε μιλιέται. Το μόνο που θα μπορούσε να με κρατήσει είναι η δουλειά και εγώ δουλεύω.

Αννα.

Παρασκευή 19 Οκτωβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Έσανά υπήρξε μια θύελλα μεταξύ αυτών εκεί πάνω. Έγραψα την προηγούμενη φορά ότι δεν έχουνε πια λεφτά. Μια ωραία λοιπόν ημέρα είπε ο Κόφιους για κάποιον φίλο του γοναρά. Ακούγοντας αυτά κατέβηκε του Βαν-Νταν η ιδέα να πουλήσουν επιτέλους τη γούνα της γυναίκας του. Είναι κάποιο δέρμα κουνελιού που το έχει ήδη φορέσει δεκαεπτά χρόνια και τους πλήρωναν τριακόσια εβδομήντα πέντε γκούλντεν γι' αυτό. Αυτά είναι πολλά λεφτά. Βέβαια ήθελε η κ. Βαν-Νταν να κρατήσει τα λεφτά για τον εαυτό της για ν' αγοράσει διάφορα άλλα χρειαζούμενα πράματα για τον εαυτό της και πάλι, αργότερα. Χρειάστηκε μεγάλος κόπος από τον άντρα της για να της εξηγήσει ότι αυτά τα χρήματα τα χρειαζότανε για τη συντήρηση του σπιτιού και για να τρώνε. Αυτή έβριζε, φώναζε, χτυπούσε με το πόδι της, ούρλιαζε, δεν μπορείς να φανταστείς. Ήτανε για να τρομάξει κανείς. Στεκόμαστε και οι τέσσερις χωρίς ανάσα κάτω από τη σκάλα, πανέτοιμοι να μπούμε ανάμεσα να χωρίσουμε τους δύο μαχόμενους. Αυτές οι σκηνές με συνταράζουνε τόσο πολύ ώστε το βράδυ όταν βρίσκομαι στο κρεβάτι μου κλαίω δυνατά,

πανευτυχής επιτέλους ότι μπορώ να είμαι μόνη.

Ο κ. Κόφιους πρέπει να μείνει πάλι στο σπίτι του. Το στομάχι του δεν τον αφήνει σε ησυχία. Και κανένας δεν ξέρει αν η αιμορραγία η εσωτερική έχει τελείωσε σταματήσει. Για πρώτη φορά τον είδαμε τόσο στεναχωρημένο και μελαγχολικό, όταν μας διηγήθηκε ότι δεν μπορούσε να μείνει και έπρεπε να πάει στο σπίτι του.

Εγώ αισθάνομαι πολύ καλά, μονάχα δεν έχω καμία όρεξη. Δεν μπορώ να φάω. Κάθε λίγο μου λένε: «είσαι τρομερά ωχρή και κομμένη». Πρέπει να πω ότι η οικογένειά μου προσπαθεί με κάθε μέσο να με συνεφέρει κάπως. Μου δίνουνε εναλλάξ σταφυλοζάκχαρο για να συνέλθω, ασβέστη, μαγιά της μπίρας, μουρουνόλαδο και όλα τα παρόμοια. Δυστυχώς δεν μπορώ πάντα να συγκρατήσω τα νεύρα μου. Τις Κυριακές το αισθάνομαι περισσότερο απ' όλα. Η ατμόσφαιρα είναι τότε βαριά σαν μολύβι, είμαστε όλοι μας νυσταγμένοι και πολύ «ντάουν». Και μένα μου φαίνεται σαν να με τραβάνε προς τα κάτω ασήκωτα βάρη. Τότε ακόμα και ο πατέρας, η μητέρα και η Μάργκοτ μου είναι τελείως αδιάφοροι. Γυρίζω σαν χαμένη γύρω - γύρω στο σπίτι, από το ένα δωμάτιο στ' άλλο, πάνω τη σκάλα, κάτω τη σκάλα και αισθάνομαι σαν ένα πουλί, σαν ένα αηδόνι που του χούνε κόψει τα φτερά, το οποίο τριγυρίζει και χτυπάει στα σίδερα του κλουβιού του τα φτερά του μες στα σκοτάδια. Έχω μόνο έξω, μου φωνάζει κάτι μέσα μου και έχω τρομερή νοσταλγία για αέρα και για πολλά γέλια. Άλλα ξέρω ότι δεν υπάρχει απάντηση πάνω σ' αυτό και τότε ξαπλώνω να κοιμηθώ, για να ξεπεράσω αυτές τις ώρες της σιωπής και της τρομάρας.

Αννα.

Τετάρτη 3 Νοεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Ο καημένος ο πατέρας ο οποίος φροντίζει πάντα για να χουμε κάτι, για να περνάει η ώρα, κατάφερε να φέρει μέσα στο σπίτι ένα χοντρό βιβλίο, ένα προσπέκτους που

γράφει τα μαθήματα που μπορεί κανείς να πάρει δι' αλληλογραφίας. Η Μάργκοτ το ξεφύλλισε ήδη πάμπολλες φορές, χωρίς να βρει κάτι που να την ενδιαφέρει ιδιαίτερα. Σκέφτεται πως το να πληρώσει αυτό το δι' αλληλογραφίας μάθημα από το χαρτζιλίκι της πάει πολύ. Όλα τα μαθήματα της έπεφταν ακριβά.

Ο πατέρας σκέφτηκε λοιπόν να κάνει ένα πείραμα με μια σειρά μαθημάτων: «λατινικά για αρχαρίους». Και έγραψε στη διεύθυνση. Η Μάργκοτ άρχισε αμέσως τη δουλειά, για μένα δυστυχώς είναι πάρα πολύ δύσκολο. Για να έχω όμως και εγώ κάτι καινούργιο να κάνω παρακάλεσε ο πατέρας τον κ. Κόφιους να μου φέρει μία Βιβλο, παιδική, που να μπορέσω να μάθω την Καινή Διαθήκη. «Θες να χαρίσεις της Αννας μία Βιβλο την ημέρα της Κανούκα;» ρώτησε η Μάργκοτ, με μεγάλη περιέργεια. «Ναι, νομίζω. Του Αγίου Νικολάου είναι βέβαια καλύτερη ευκαιρία. Ο Χριστός δεν ταιριάζει μέσα σε μία Κανούκα», ήταν του πατέρα μου η απάντηση.

Μας χάλασε η ηλεκτρική σκούπα. Τώρα πρέπει κάθε βράδυ με κάτι παλιές βούρτσες να σκουπίζω τις σκάλες πίσω από κλειστά παράθυρα, με την τρομερά άσχημη ατμόσφαιρα που δημιουργεί η σόμπα. Φοβάμαι πως αυτή η κατάσταση δε θα τελειώσει καλά. Και πράγματι ως το βράδυ η μητέρα είχε πονοκέφαλο από τη σκόνη που παρέμενε μέσα στο δωμάτιο. Η σκάλα δεν καθάρισε βέβαια και ο πατέρας ήταν εκνευρισμένος που όλα φαίνονταν βρόμικα και ακάταστα. Η αγνωμοσύνη είναι πάντα η αμοιβή του κόσμου.

Μεγάλοι καβγάδες. Ο Ντούσσελ είναι τσατισμένος με τους Βαν-Νταν. Όταν μιλάει για την κυρία Βαν-Νταν αναφέρεται μονάχα στην κουτή γελάδα ή το γέρικο μοσχάρι και αντιθέτως αυτή χαρακτηρίζει το μορφωμένο νέο μας κύριο, σαν γρια γεροντοκόρη ή τον αρτηριοσκληρωτικό εργένη, ο οποίος την πατάει απάνω στα πόδια. Ο ένας γάιδαρος βρίζει τον άλλο.

Αννα.

Αγαπητή Κίττυ,

Αν ποτέ διαβάσεις τα γράμματά μου το ένα πίσω απ' τ' άλλο θα καταλάβεις σε τι διαφορετικές διαθέσεις έχουν γραφτεί. Είναι ηλιθιό το να κρέμουμαι απ' τη διάθεση εδώ στο πίσω σπίτι. Το μόνο που με παρηγορεί είναι ότι δε συμβαίνει μόνο σ' εμένα. Συμβαίνει σε όλους μας αυτό. Αν διαβάσω κάποιο βιβλίο και με συνταράξει πολύ, πρέπει για μια στιγμή έστω ν' απομονωθώ, για να φωνάξω του εαυτού μου να επανέλθει στην τάξη. Αν μ' έβλεπαν έτσι οι άλλοι θα νόμιζαν ότι μου έχει στρίψει. Ισως θα κατάλαβες ότι αυτόν τον καιρό βρίσκομαι πάλι σε κάποια περίοδο καταπίεσης και μελαγχολίας. Το γιατί δε μου είναι δυνατό να σου το εξηγήσω. Νομίζω ότι είναι κάποια δειλιά την οποία δεν μπορώ να σου δώσω να καταλάβεις. Σήμερα το βράδυ, όταν ήταν η Έλλη ακόμη εδώ, κουδούνισε δυνατά και παρατεταμένα. Εγώ έγινα άσπρη σαν το χαρτί, με έπιασε πονόκοιλος και η καρδιά μου χτυπούσε ίσαμε το στόμα. Πήγα να πεθάνω από τον τρόμο μου. Το βράδυ όταν βρίσκομαι στο κρεβάτι έχω φριχτά οράματα. Τότε βλέπω τον εαυτό μου μόνο στη φυλακή, χωρίς τη μητέρα και τον πατέρα μου. Πολλές φορές είμαι χαμένη κάπου και γυρίζω σαν την τρελή και ή το σπίτι βρίσκεται μέσα στις φλόγες ή αυτοί έρχονται νύχτα για να μας πάρουν. Τα αισθάνομαι όλα αυτά τόσο πολύ πραγματικά, τόσο έντονα, ώστε δεν μπορεί να μου φύγει η ιδέα πως οπωσδήποτε τώρα δα θα συμβεί κάτι το τρομερό.

Η Μηπ μας λέει πολλές φορές ότι μας ζηλεύει γιατί εδώ έχουμε ησυχία. Όμως στο βάθος δεν έχει δίκιο. Δε σκέφτεται ότι εμείς ζούμε κάτω από συνεχή φόβο. Το ότι ο κόσμος θα ξαναέρθει όπως πριν στα γρανάζια του, είναι κάποιο πράγμα που δεν μπορούμε να φανταστούμε. Πολλές φορές λέω στον εαυτό μου, μετά τον πόλεμο, αλλά τότε είναι για μένα σαν να μιλάω για παλάτια στην άμμο χτισμένα ή για κάτι που ποτέ δεν πρόκειται να γίνει

πραγματικότητα. Τη ζωή μας μέσα στο σπίτι το παλιό, τις φιλενάδες μας, το σχολείο, τις χαρές του σχολείου και τους πόνους και όλα αυτά που ήτανε πριν, δεν μπορώ να τα αισθανθώ, δεν μπορώ να τα σκεφτώ καθόλου παρά μονάχα σαν νοσταλγία. Σαν να μην τα είχα ζήσει εγώ, αλλά κάποιος άλλος από μέσα μου. Βλέπω εμάς τους οκτώ εδώ στο πίσω σπίτι, σαν να βρισκόμαστε σ' ένα σκούρο σκοτεινό κομμάτι από βαριά σύννεφα βροχής μες στον αλλιώς γαλάζιο ουρανό. Ακόμα είναι όλα ήσυχα γύρω μας όμως τα σύννεφα όσο πάει και συμπυκνώνονται και ο κλοιός μάς πλησιάζει. Ο κίνδυνος όσο πάει είναι και εντονότερος. Εν τέλει βρισκόμαστε τόσο πολύ μέσα στο σκοτάδι, ώστε στην απεγνωσμένη μας προσπάθεια να μπορέσουμε ν' απελευθερωθούμε σκοντάφτουμε ο ένας πάνω στον άλλο. Κοιτάμε κάτω πάως παλεύουν και μάχονται οι άνθρωποι και κοιτάμε απάνω εκεί που υπάρχει ευτυχία και ηρεμία. Εμείς όμως είμαστε χωρισμένοι και από τα δύο μ' αυτή την αδιάσπαστη ενότητα του μαύρου που μας κόβει το δρόμο για παντού και η οποία μας σκεπάζει σαν ένα τείχος αδιαπέραστο, που και εν τέλει θα μας συντρίψει όταν φτάσει η ώρα. Το μόνο που μπορώ να κάνω εγώ είναι να φωνάξω και να παρακαλώ: Ω! Θε μου, Θε μου, άνοιξε λίγο, άνοιξε λίγο για μας.

Αννα.

Πέμπτη 11 Νοεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Επικήδεια ωδή προς το στυλό μου. Το στυλό μου ήταν για μένα πάντα ένα ανεκτίμητο δώρο. Το είχα σε μεγάλη αγάπη και του είχα μεγάλη αδυναμία, γιατί έχει μια κολλητή μπάλα και γ' ώ μπορώ να γράψω καλά μονάχα με πένες από μπάλα. Το στυλό μου έχει πίσω του ένα ενδιαφέρον και μακρύ βίο στυλών, τόν οποίο θέλω εδώ να περιγράψω. Όταν ήμουν εννέα χρονών, το στυλό μου έφτασε εδώ καλά τυλιγμένο σε βαμβάκι σαν δείγμα άνευ αξίας. Αυτό το ανεκτίμητο δώρο, το είχα λάβει από τη γιαγιά μου η οποία ζούσε τότε ακόμα στο Αμστερνταμ.

Εγώ, εκείνο ακριβώς τον καιρό, βρισκόμουν στο κρεβάτι με γρίπη και έξω ούρλιαζε συνεχώς ένας τρομερός αέρας Φεβρουαρίου, γύρω από το σπίτι. Το ένδοξο αυτό στυλό είχε ένα κουτί από δέρμα κόκκινο και γρήγορα το επέδειξα σ' όλες τις φιλενάδες και γνωστές μου. Εγώ η Άννα Φρανκ, ιδιοκτήτρια περήφανη ενός στυλού μέσα σε θήκη από δέρμα. Όταν έγινα δέκα χρονών, μου επετράπη να πάρω μαζί μου το στυλό στο σχολείο και η δασκάλα μου επέτρεψε επίσης να γράφω μ' αυτό. Την επόμενη χρονιά έπρεπε ο θησαυρός να παραμείνει σπίτι, γιατί η δασκάλα εκείνης της χρονιάς της έκτης τάξης δε μας επέτρεψε να γράφουμε παρά μονάχα με πένες σχολικές. Όταν έγινα δώδεκα χρονών και πήγα στο ιουδαϊκό Λύκειο, μου πήρανε μια καινούργια κασετίνα με διπλή θήκη, μία για στυλό και μία για το μολύβι. Πάρα πολύ σικ, είχε και ένα φερμουάρ απέξω. Όταν έγινα δεκατριών χρονών, πήρα το στυλό μαζί μου στο πίσω σπίτι και μου έμεινε πιστό στα γράμματά μου προς εσένα. Τώρα είμαι δεκατέσσερα και πέρασα όλο τον τελευταίο χρόνο του μαζί του.

Την Παρασκευή το απόγευμα κατέβηκα από το δωμάτιό μου κάτω και ήθελα να κάτσω στο τραπέζι για να γράψω. Όμως με διώξαν απάνθρωπα γιατί η Μάργκοτ και ο πατέρας μάθαιναν λατινικά. Χωρίς καμιά δουλειά έμεινε το στυλό μου στο τραπέζι μόνο του ξαπλωμένο. Η Άννα έπρεπε να πάει σε μιαν άλλη γωνία απέναντι και να τρίβει φασόλια. Δηλ. όσα φασόλια είχαν μίσομουχλιάσει να καθαρίζονται. Στις επτά παρά τέταρτο σκούπισα το πάτωμα και πέταξα όλα τα υπολείμματα και τα σκουπίδια των φασολιών μέσα στη σόμπα. Μια μεγάλη φλόγα σηκώθηκε πάνω και ήμουν πάρα πολύ χαρούμενη, γιατί η φωτιά η οποία είχε τόσο χαμηλώσει ξύπνησε ξανά. Αυτοί που μάθαιναν λατινικά είχαν πλέον τελειώσει και εγώ μπορούσα να κάτσω πάλι στο τραπέζι να συνεχίσω τη δουλειά μου. Άλλα το στυλό μου δεν ήταν πουθενά. Έψαξα όλες τις μεριές τη Μάργκοτ με βοήθησε, ήρθε κ' η μητέρα μαζί, ο πατέρας κι ο Ντούσσελ ψάχναν κι αυτοί. Άλλα το

αγαπητό πιστό μου στυλό ήταν τελείως εξαφανισμένο. «Ισως το πέταξες χωρίς να το θέλεις μαζί με τα φασόλια στη σόμπα», είπε η Μάργκοτ. «Αχ! όχι Θε μου, είπα εγώ, δεν το πιστεύω». Όμως όταν δε φάνηκε ως το βράδυ ο αγαπητός μου φίλος, το στυλό, είμαστε όλοι σχεδόν σίγουροι ότι θα κάηκε και το σελιλό του έκανε αυτή την ωραιότατη ψιλή φλόγα που μου άρεσε τόσο. Αυτό επιβεβαιώθηκε πράγματι, όταν την άλλη μέρα το πρωί, άδειασε ο πατέρας τη στάχτη από τη σκάρα. Από τη χρυσή πένα δεν είχε μείνει τίποτα. Κάπου θα κάηκε και θα γίνει στάχτη μαζί με τα υπολείμματα, σκέψητηκε ο πατέρας. Τέλος μια παρηγοριά, γιατί μπόρεσε το αγαπημένο μου στυλό να αποτεφρωθεί έτσι όπως εύχομαι εγώ αργότερα και για τον εαυτό μου.

Άννα.

Τετάρτη 17 Νοεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Συντριπτικές αλλαγές. Στο σπίτι της Έλλης υπάρχει διφθερίτιδα. Δε θα μπορεί για έξι βδομάδες να έρθει σε μας ή καν να μας επισκεφτεί. Αυτό είναι τρομερά δυσάρεστο γιατί αυτή μας ψώνιζε και μας έφερνε τα φαγητά. Ο κ. Κόφιους βρίσκεται ακόμα στο κρεβάτι και δεν μπορεί εδώ και τρεις εβδομάδες να φάει τίποτε άλλο παρά μονάχα λίγο γάλα και λίγο κουάκερ. Ο Κράλερ έχει τρομερά πάρα πολύ δουλειά. Η Μάργκοτ έστειλε τις λατινικές της ασκήσεις σε κάποιο δάσκαλο, ο οποίος τις της έστειλε διορθωμένες πίσω.

Μοιάζει να είναι ένας πολύ συμπαθητικός και πάνω από όλα ένας πολύ έξυπνος άνθρωπος και φαντάζομαι θα είναι πολύ ευχαριστημένος να έχει μια τέτοια μαθήτρια όπως η Μάργκοτ. Η αλληλογραφία περνάει με το όνομα και τη διεύθυνση της Έλλης.

Ο Ντούσσελ είναι άνω - κάτω και κανένας δεν ξέρει για ποιο λόγο. Αρχισε με το να μη μιλάει με τους αποπάνω ούτε με τον κύριο ούτε με την κυρία Βαν-Νταν. Όταν είχε ήδη αυτό διαρκέσει κάμποσες μέρες τον έπιασε η μητέρα

και του είπε να μην το συνεχίσει αν είναι δυνατό. Η κ. Βαν-Νταν είναι σε θέση να κάνει φασαρία και να μεγαλοποιήσει τόσο το ζήτημα, όσο δεν αξίζει καν να σκέφτεσαι. Ο Ντούσσελ της απάντησε ότι ο κ. Βαν-Νταν άρχισε να τον αγνοεί και να μην του απευθύνει το λόγο και αυτός δε σκέφτεται διόλου ν' αρχίσει πάλι να μιλά μαζί της. Τώρα πρέπει να ξέρεις ότι χτες, δεκαέξι Νοεμβρίου ήταν η μέρα που πριν ένα χρόνο ήρθε σε μας στο πίσω σπίτι. Η μητέρα δέχτηκε ένα μπουκέτο λουλούδια γι' αυτό απ' αυτόν, μια και όλη την προηγούμενη βδομάδα η κ. Βαν-Νταν έλεγε μισόλογα ότι σε τέτοιες ευκαιρίες κάτι πρέπει να δίνει κανείς και κάτι να ξοδεύει. Όμως αυτών ούτε καν σκέφτηκε να τους χαρίσει κάτι. Αντί να είναι ευχαριστημένος που τον πήραμε με τόση ανιδιοτέλεια, αυτός κρατάει μούτρα. Όταν το επόμενο πρωί τον ρώτησα αν μπορώ να τον συγχαρώ ή να τον συλλυπηθώ γιατί βρίσκεται με μας, μου είπε: «ό, τι και να του πω το ίδιο του κάνει». Η μητέρα, η οποία είχε τον όμορφο ρόλο, του αγγέλου της ειρήνης, δεν προχώρησε πάρα πολύ με τις προθέσεις της. Και έτσι έμειναν όλα όπως ήταν. Ο άνθρωπος έχει ένα μεγάλο μυαλό και είναι τόσο μικρός στις πράξεις του.

Αννα.

Σάββατο 27 Νοεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές το βράδυ προτού κοιμηθώ παρουσιάστηκε ξαφνικά μπροστά στα μάτια μου η εικόνα της Λίζε. Στεκότανε, λέει, μπροστά μου ντυμένη με κουρέλια με ένα λεπτό, χλομό πρόσωπο, πελώρια μάτια που με κοίταζαν θλιβερά και επιτιμητικά σαν να μου έλεγαν: «Αννα, γιατί με άφησες, γιατί με εγκατέλειψες; σε παρακαλώ βοήθησέ με, σώσε με απ' αυτή την κόλαση». Και γώ δεν μπορώ να τη βοηθήσω. Δεν μπορώ να βοηθήσω κανέναν άλλο άνθρωπο. Τους βλέπω να υποφέρουν και μπορώ μόνο να προσεύχομαι στο Θεό να τους σώσει από αυτή την κατάσταση. Ακριβώς μονάχα τη Λίζε είδα, κανέναν άλλο και αυτό

μπορώ να το καταλάβω, την είχα στραβά ταξινομήσει. Δεν την είχα καταλάβει σωστά, ήμουνα πάρα πολὺ παιδί και δεν μπορούσα να καταλάβω τα βάσανα και τις τρομάρες της. Απλώς αγαπούσε πολύ τη φιλενάδα της και φοβότανε πως θα της την πάρω εγώ. Αυτό μπορώ να το καταλάβω πολὺ καλά, στο μεταξύ το ένιωσα τελευταία και γω η ίδια. Καμιά φορά τη σκεφτόμουνα περαστικά μονάχα και στα γρήγορα και μετά πάλι πολύ εγωιστικά μόνο τις χαρές τις δικές μου και τα δικά μου μικροβάσανα και ασχολίες. Πολύ άσχημο αυτό εκ μέρους μου και τώρα στεκόταν εκεί δα και με κοίταζε με ωχρό πρόσωπο και παρακαλεστικά μάτια, τόσο λυπημένα, ω! ας μπορούσα να τη βοηθήσω. Αχ, Θε μου, το να έχω εγώ εδώ πέρα τα πάντα, το να έχω να τρώω και να κοιμάμαι, το να έχω ό, τι μπορώ να φανταστώ, ενώ αυτή είναι έχω αφημένη στο σκληρό της πεπρωμένο. Κι αυτή ήτανε ακριβώς το ίδιο θρήσκα και αγαπούσε το καλό. Γιατί λοιπόν εγώ πρέπει να σωθώ και κείνη να πεθάνει; Ποια είναι η διαφορά μεταξύ μας; Γιατί είμαστε έτσι χωρισμένοι ο ένας απ' τον άλλο; Για να πω την αλήθεια την είχα ξεχάσει μήνες, σχεδόν ένα χρόνο, βέβαια πού και πού τη σκεφτόμουνα, αλλά όχι έτσι. Ωσπου την είδα να στέκεται μπροστά μου με αυτή τη θλιψη απάνω της. Αχ! Λίζε, ελπίζω να μπορέσω να σε μαζέψω, να σε πάρω κοντά μας στο τέλος του πολέμου, αν ζεις ακόμα για να σου ανταποδώσω ό, τι καλό μπορώ και να σου εξαλείψω ό, τι κακό σου χω κάνει. Αλλά φαντάζομαι ότι όταν θα είμαι σε θέση να τη βοηθήσω, ακριβώς τότε δε θα τη χρειάζεται τη βοήθεια μου. Αν σκέφτεται καμιά φορά εμένα, αλήθεια τι να αισθάνεται; Καλέ μου Θεέ, βοήθησέ την να μην είναι τελείως μονάχη. Ασ' τη να γνωρίζει ότι με συμπόνια και αγάπη τη σκέφτομαι, ίσως αυτό της δώσει δύναμη για να αντέξει. Δεν μπορώ να σκεφτώ άλλο. Συνεχώς τη βλέπω μπροστά μου με αυτά τα μεγάλα θλιβερά μάτια. Άραγε έχει αυτή την πίστη, τη σοβαρή πίστη μέσα της ή ήτανε μονάχα όλα αυτά φτιαχτά πάνω της; Δεν το ξέρω, αλλά και ποτέ δεν τη ρώτησα. Αχ! Λίζε, να

μπορούσα να σε φέρω πίσω. Και να μοιραστούμε όλα όσα
έχω εδώ και που θα μπορούσα να ευχαριστηθώ μαζί σου.
Είναι όμως πολὺ αργά, δεν μπορώ πια να βοηθήσω και
τίποτα δεν μπορώ να ξανακάνω να γίνει όπως ήταν. Δε
γίνεται να κάνω όλα αυτά, που τότε έχασα, ή έχεχασα να
κάνω για σένα. Αλλά δε θα την ξεχάσω ποτέ και πάντα θα
προσεύχομαι γι' αυτή.

'Αννα.

Τετάρτη 22 Δεκεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Μια βαριά γρίπη δε με άφησε να σου γράψω ταχτικά.
Είναι σχεδόν καταστροφή το να είναι κανείς άρρωστος
εδώ. Όταν έρχεται το γαργάλημα για το βήχα βούλιαζα
αμέσως κάτω απ' τις κουβέρτες και προσπαθούσα να
ηρεμήσω το λαιμό μου, τις πιο πολλές φορές έχοντας το
αντίθετο αποτέλεσμα και προκαλώντας το γαργάλημα
ακριβώς περισσότερο, το οποίο σταμάταγε αν πρόφταναν
να μου δώσουνε γάλα με μέλι ή καμιά παστίλια. Όταν
σκέφτομαι όλα τα φάρμακα και τις κούρες που έκανα
ζαλίζεται το κεφάλι μου. Ίδρωμα, κομπρέσες στο λαιμό,
βρεμένες κομπρέσες στο στήθος, στεγνές κομπρέσες στο
στήθος, ζεστά ποτά, ξάπλωμα, γαργάρες, επαλειψεις,
ζεστά μαξιλαράκια στο λαιμό, ζεστές μποτίλιες στα πόδια
και κάθε δύο ώρες μου μέτραγαν τη θερμοκρασία. Πώς
μπορεί κανείς να γίνει καλά με όλα αυτά τα πράγματα; Το
χειρότερο όμως ήταν, ότι ο κ. Ντούσσελ προσπάθησε να
παίξει το γιατρό σε μένα και ακούμπησε το με μπριγιαντί-
νη αλειμμένο κεφάλι του πάνω στο στήθος μου για να
ακούσει αν ακούγονται τίποτα θόρυβοι από μέσα. Πρώτον
με γαργάλαγαν τα μαλλιά του φοβερά και δεύτερον
ντρεπόμουνα παρόλο που ήξερα ότι είχε σπουδάσει
Ιατρική πριν τριάντα χρόνια. Τι ζητάει αυτός ο άνθρωπος
με την καρδιά μου, δεν είναι βέβαια ο φίλος μου, ούτε ο
αγαπητικός μου και τι συμβαίνει μέσα σ' αυτή την καρδιά
δεν τον ενδιαφέρει καθόλου. Εκτός αυτού, καλά θα έκανε

πρώτα να καθαρίσει τ' αυτιά του γιατί νομίζω ότι τώρα
τελευταία είναι λιγάκι βαρήκοος.

Αλλά ας τελειώσουμε με τις αρρώστιες είμαι πάλι καλά
και γερή. Ψήλωσα έναν πόντο, πήρα δύο κιλά, είμαι
βέβαια λιγάκι χλομή, αλλά έχω όλο το κέφι ξανά για να
δουλέψω. Παραδόξως όλο αυτόν τον καιρό δε συνέβηκε
τίποτα το τρομαχτικό. Κανένας δεν καβγάδησε με κανέναν
και η ειρήνη βασιλεύει στο σπίτι.

Ακόμα η Έλλη δεν μπορεί να έλθει σε μας. Τα
Χριστούγεννα θα υπάρχουνε έξτρα πράγματα ν' αγορά-
σουμε. Λάδι, καρύδες, σιρόπι για να το βάζουμε πάνω στο
ψωμί. Ένα όμορφο δώρο κομμένο στα μέτρα μας είναι μία
καρφίτσα 2.30 cm την οποία φτιάχαμε και γυαλίσαμε πολύ
όμορφα. Ο Ντούσσελ χάρισε της μητέρας και της κ.
Βαν-Νταν μία τούρτα την οποία έφτιασε η Μητρούτη από
την παράκλησή του. Έχω και γά φυλάξει κάτι για τη
Μητρούτη και δύο μήνες, όλη τη ζάχαρη που έπρεπε να
βάλω μέσα στο χυλό μου τη φύλαξα και έτσι θα φτιάσει ο
κ. Κόφιους φοντάν απ' αυτή. Ο καιρός είναι γεμάτος
υπνηλία. Η σόμπα καπνίζει, το φαΐ μας πιέζει τα στομάχια,
αυτό μπορεί κανείς να τ' ακούσει απ' τους διάφορους όχι
ευγενείς θορύβους. Με τον πόλεμο δεν προχωράει τίποτα.
Δηλ. τα κέφια μας είναι κάτω απ' το μηδέν.

'Αννα.

Παρασκευή 24 Δεκεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Σου χωρίς πολλές φορές ότι εδώ πέρα υποφέρουμε
από νεύρα και έχουμε γίνει όλοι μας κυκλοθυμικοί. Σε
μένα, όσο πάει, γίνεται και πιο δυνατό. Μπορεί κανείς
πολύ καλά να πει χαρούμενη ως τον ουρανό, δυστυχισμένη
μέχρι το θάνατο. Ευτυχισμένη είμαι όταν σκέφτομαι και
συγκρίνω πόσο καλά βρισκόμαστε εμείς εδώ, σε σχέση με
άλλα εβραϊκά κορίτσια. Δυστυχισμένη ως το θάνατο; με
καταπιέζει όταν σκέφτομαι ότι μπορούσαμε να είμαστε
έζω. Η κ. Κόφιους ήτανε σήμερα εδώ και μας διηγήθηκε
ότι η κόρη της θα κάνει σπορ, θα πηγαίνει να κώπηλατεί

με τη βάρκα, θα βρίσκεται συνεχώς μαζί με φίλους και θά παιζει θέατρο. Δε τη ζηλεύω, αλλά όταν το ακούω θα ήθελα να μπορούσα και 'γω να κάνω τα ίδια. Ιδίως να είμαι με άλλους ανθρώπους και να γελάω ευτυχισμένη. Ιδίως αυτόν τον ωραίο καιρό των χριστουγεννιάτικων παύσεων και της πρωτοχρονιάς που τα περνάμε εδώ σαν να 'μαστε εξόριστοι. Κατά βάθος δε θα πρέπει να στα λέω αυτά και είμαι αχάριστη, όμως δεν μπορώ κάπου πρέπει να τα βγάλω από μέσα μου και το χαρτί είναι υπομονετικό. Όταν έρχεται κάποιος απέξω, ακόμα με τη χαρακτηριστική μυρωδιά του αέρα του περίπατου και με κόκκινα από το κρύο μάγουλα, θα ήθελα να κρυφτώ κάτω από τις κουβέρτες μου για να μη σκέφτομαι συνεχώς πότε επιτέλους και μεις θα βρεθούμε έξω στον αέρα και στην ελευθερία. Άλλα και αν μπορώ να κρυφτώ και αν τύχει να 'μαι εύθυμη και δυνατή, οι σκέψεις μου δεν μπορούν να φύγουνε απ' αυτά όλα που υποφέρουμε. Πίστεψέ με ενάμισης χρόνος το να είσαι κλειδωμένη εδώ μέσα πολλές φορές παραείναι πολύς. Παρόλο που μπορεί να είναι αγνωμοσύνη και να μην έχω δίκιο, αλλά τα αισθήματα δεν μπορεί κανείς να τα διώξει και να τα σβήσει. Θέλω να χορέψω, θέλω να σφυρίξω, θέλω να κάνω ποδήλατο, θέλω να δω τον κόσμο, να χαρώ τα νιάτα μου και επιτέλους να 'μαι ελεύθερη. Αυτό το λέω εδώ σε σένα. Να το δείξω δε μου επιτρέπεται. Σκέψου αν καθένας μας το πει από τους οκτώ εγκλείστους και διαμαρτυρηθεί και κάνει το μισοκακόμιορο, πού θα φτάναμε. Πολλές φορές σκέφτομαι αν μπορεί κανένας να με καταλάβει ή αν βλέπει απλώς σε μένα μονάχα την τηναίτζερ η οποία δε θέλει τίποτα άλλο παρά τη διασκέδασή της. Δεν το ξέρω και δεν μπορώ να μιλήσω με κανέναν κι αυτό γιατί θα άρχιζα αμέσως να κλαίω. Θα με ανακούφιζε βέβαια το να μπορούσα μια φορά να κλάψω με την ψυχή μου.

Παρ' όλες τις προσπάθειες από μέρους μου κάθε μέρα μου λείπει η πραγματική μητέρα η οποία θα με καταλάβει. Γι' αυτό σκέφτομαι ότι αυτό που κάνω και γράφω, σκέφτο-

μαι πάντα αργότερα τα παιδιά μου. Θέλω να είμαι σ' αυτά η μητέρα που θα επιθυμούνε. Η μάνα που να μην τα παίρνει τραγικά όλα όσα συζητάει κανείς, αλλά όμως απ' την άλλη να τα παίρνει σοβαρά και με το βάθος που πρέπει και με ευθύνη για το κάθε παιδι! Καταλαβαίνω ότι δεν μπορώ να αισθανθώ όπως θέλω αλλά η λέξη μαμά νομίζω ότι τα λέει όλα. Ξέρεις τι σκαρφίστηκα για να μπορώ να λέω στη μητέρα μου κάτι σαν τη λέξη μαμά; Τη λέω πολλές φορές Μάνζα, μετά έγινε «Μάμζ» από αυτό έτσι έγινε κάποιο που δεν ολοκληρώνει τη λέξη μαμά. Ευτυχώς η μητέρα μου δεν το 'χει αντιληφθεί γιατί αλλιώς θα ήταν πραγματικά δυστυχισμένη. Τέλος μ' όλες αυτές τις δυστυχίες. Η δυστυχία μου μέχρι θανάτου γράφτηκε, αποτυπώθηκε και έτσι την ξεπέρασα και 'γω.

'Αννα.

Σάββατο 25 Δεκεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα την πρώτη χριστουγεννιάτικη μέρα δεν μπορώ παρά να σκέφτομαι αυτό που μου 'χει πει ο Πιμ ένα χρόνο πιο πριν, για τη νεανική του αγάπη. Τότε δεν καταλαβα απολύτως καλά και τη σημασία που είχαν, έτσι όπως το καταλαβαίνω σήμερα. Ας μου 'κανε ένα νεύμα ή ας έβλεπε ότι ήθελα κάτι να του πω, για να μπορέσω να του δείξω πόσο πολύ τον έχω τώρα καταλάβει. Νομίζω ότι ο Πιμ μιλήσε γι' αυτό γιατί, αυτός που γνωρίζει τα μυστικά της καρδιάς των άλλων ανθρώπων, ήθελε κάποτε να βγάλει από τη δίκη μου καρδιά κάτι που τον βαραίνει. Συνήθως δε λέει ο Πιμ ποτέ τίποτα απ' αυτά που τον απασχολούν. Νομίζω ότι ούτε η Μάργκοτ φαντάζεται τι έχει περάσει ο Πημ μέσα του. Ο κακομοίρης ο Πημ, κανένας δεν μπορεί να μου διηγηθεί ότι τα 'χει ξεπεράσει, δε θα τα ξέχασε, απλώς ισοπεδώθηκε κατά κάποιο τρόπο. Ελπίζω ότι και εγώ του μοιάζω λιγάκι, χωρίς να πρέπει να περάσω όλα αυτά που πέρασε αυτός.

'Αννα.

Δευτέρα 27 Δεκεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Πρώτη φορά στη ζωή μου μου χάρισαν κάτι για τα Χριστούγεννα. Τα κορίτσια, ο Κόφιους, ο Κράλερ είχανε πολύ ωραιες εκπλήξεις. Η Μητρά μας έψησε ένα κέικ με την ταμπέλα «ειρήνη 1944». Η Έλλη μπόρεσε να βρει ένα κιλό προπολεμικά βουτήματα, ακόμα πήρε η Μάργκοτ, ο Πέτρος και 'γω, ο καθένας μας από ένα κουπάκι γιαούρτι, οι μεγάλοι από μία μποτίλια μπίρας, όλα αυτά ωραια πακεταρισμένα με τα στιχάκια τους απέξω, έτσι για να χαρεί κανείς. Οι ημέρες των Χριστουγέννων πέρασαν πολύ γρήγορα.

'Αννα.

Τετάρτη 29 Δεκεμβρίου 1943

Αγαπητή Κίττυ,

Χτες το βράδυ ήμουν πάλι τρομερά λυπημένη, είδα με το μυαλό μου τη γιαγιά και τη Λίζε. Αχ γιαγιούλα αγαπημένη μας γιαγιά πολύ λίγο καταλάβαμε τι έχεις υποφέρει για μας. Πάντα ήσουνα παρούσα, πάντα μας φρόντιζες, πάντα ενδιαφερόσουνα για μας. Κατανόηση και ενδιαφέρον, αυτές είναι οι λέξεις. Έχει μια βαριά εσωτερική αρρώστια τώρα. Νομίζω την ήξερε ήδη από καιρό και δε μας έλεγε τίποτα για να μη μας τρομάξει, πάντα ήτανε καλή και αγαπητή η γιαγιά και ποτέ κανείς δεν έφευγε από κοντά της χωρίς παρηγοριά και χωρίς βοήθεια, ό,τι και να συνέβαινε και ας ήμουνα όσο μπορούσα κακομαθημένη. Η γιαγιά έβρισκε πάντα για μένα μια δικαιολογία. Γιαγιούλα με είχες αγαπήσει πάρα πολύ μα δε με κατάλαβες και συ. Πόσο μονάχη έπρεπε να είναι η γιαγιά παρόλο ότι μας είχε όλους εμάς τριγύρω ένας άνθρωπος μπορεί να είναι μόνος και έρημος, παρόλο ότι τον περιτριγυρίζουν πολλοί ανθρώποι, εάν δεν είναι για έναν κάποιον ειδικά ο πιο αγαπημένος του.

Και η Λίζε; Υπάρχει ακόμα, τι κάνει; Ο Θεός να τη φυλάει καλά. Και να τη φέρει πίσω σε μας. Λίζε πολλές φορές βλέπω απάνω σου πώς θα ήταν η δική μου τύχη αν δεν ήμουν εδώ. Γι' αυτό είμαι πάρα πολλές φορές τρομερά

δυστυχισμένη για την κατάσταση εδώ. Και αναρωτιέμαι γιατί δε θα 'πρεπε να είμαι ευγνώμων, ευχαριστημένη και ήρεμη; Εκτός απ' όταν σκέπτομαι εσάς και την τύχη σας. Είμαι εγωκεντρική και δειλή. Τριγυριζόυν οι σκέψεις μου όλο γύρω απ' τα βαριά και δύσκολα, έτσι που να μου 'ρχεται να ουρλιάξω καμιά φορά. Ισως γιατί δεν έχω ακόμα τη σωστή εμπιστοσύνη προς το Θεό. Μου έχει δώσει τόσα πολλά, τόσα πολλά που δε μου αξιζουν, ε; Και όμως κάθε μέρα κάνω και κάτι καινούργιο στραβό. Αν σκέφτεται κανείς τον πλαϊνό του και το συνάνθρωπό του θα 'πρεπε να κλαίει... Κανονικά θα έπρεπε να κλαίει όλη τη μέρα. Δε μου μένει τίποτε άλλο παρά να προσεύχομαι και να παρακαλώ το Θεό να κάνει κάποιο θάύμα και ν' αφήσει μερικούς απ' αυτούς στη ζωή. Και μάλιστα προσεύχομαι με όλη μου την καρδιά.

'Αννα.

Κυριακή 2 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Μια και δεν είχα τίποτα να κάνω σήμερα το πρωι, φυλλομέτρησα μερικά από τα παλιά μου τετράδια και βρήκα πολλά γράμματα μέσα στα οποία έγραφα με μεγάλο πάθος, σχεδόν με μίσος και θυμό, απάνω στο θέμα μητέρα και προσπαθούσα να τ' αναλύω, τρόμαξα και αναρωτήθηκα εσύ είσαι 'Αννα; Με τέτοιο μίσος να μιλάς μου φαίνεται παράξενο. Με το ανοιχτό τετράδιο στο χέρι έμεινα καθισμένη για να σκεφτώ πώς τα κατάφερα και έφτασα εκεί να είμαι τόσο γεμάτη από θυμό και πραγματικό μίσος. Προσπάθησα να καταλάβω την 'Αννα από τότε που έγραφα αυτά και να τη συγχωρέσω, γιατί δε θα 'χω ήσυχη τη συνείδησή μου έως ότου μπορέσω να καταλάβω και να εξηγήσω αυτό το θέμα πώς έφτασα σ' αυτές τις κατηγοριες. Υποφέρω και υπέφερα από κυκλοθυμικά νεύρα και τότε είμαι, ας το πω τελείως χαρακτηριστικά και εικονογραφικά, σαν ένας βουτηγτής κάτω από το νερό, που τα βλέπει όλα παραμορφωμένα. Τα έβλεπα πολύ απ' την ατομική μου γωνιά όλα και δεν καθόμουνα με ησυχία να

σκεφτώ πώς θα μπορούσανε άλλοι να σκέφτονται πάνω σ' αυτά. Ισως να μπορούσα να βρω τις αντιλογίες και τις αντιγνωμίες των άλλων και ίσως να τις καταλάβαινα καλύτερα και δε θα χρειαζότανε με την πολὺ έντονη ιδιοσυγκρασία μου να πληγώσω κανέναν. Είχα μείνει μονάχα εγώ μέσα σε μένα αποτραβηγμένη και αδιάφορη για τους άλλους και έβλεπα τη χαρά μου, την ειρωνεία μου, τη λύπη μου και προσπαθούσα γράφοντάς την να την αφορίσω από μένα. Λοιπόν αυτό το ημερολόγιο έχει για μένα μεγάλη σημασία, γιατί έγινε ένα ημερολόγιο αναμνήσεων και απομνημονευμάτων. Πολλές σελίδες θα μπορούσα να τις σβήσω ή να γράψω από πάνω ξεπερασμένες. Πολλές φορές ήμουνα τρομερά θυμωμένη με τη μητέρα και είμαι ακόμα πολλές φορές, όταν δε με καταλαβαίνει, αυτό είναι αλήθεια, αλλά δεν την καταλαβαίνω και γω. Είμαι όμως το παιδί της και αυτή είναι καλή και τρυφερή μαζί μου. Επειδή όμως την έχω φέρει πολλές φορές σε δύσκολη θέση, είναι πολύ φυσικό να μ' έχει μαλώσει κιόλας. Και απ' αυτά και όλα που αναγκάστηκε να περάσει πρέπει να έγινε έτσι νευρική και ευερέθιστη όπως είναι. Εγώ δεν το χα καταλάβει, ήμουνα προσβλητική, ευέξαπτη και αυθάδης και τότε αυτή γινότανε λυπημένη. Έτσι έγιναν ένα σωρό παρεξηγήσεις και κακίες που και για τους δύο μας δεν ήταν όμορφες. Άλλα τώρα ξεπεράστηκε κι αυτό. Ότι δεν ήθελα να τα καταλάβω όλα αυτά και λυπόμουνα τον εαυτό μου είναι κατανοητό. Οι έντονες εκρήξεις μου ήταν εκρήξεις από κακία, οι οποίες στην κανονική μου ζωή θα πέρναγαν τελείως απαρατήρητες, χωρίς να έχουνε επιπτώσεις σε κανένα. Θα χτυπούσα με το πόδι μου κάνα δυο φορές στο δωμάτιό μου, θα έπαιρνα βαθιά αναπνοή, θα δημιουργούσα στον εαυτό μου ελευθερία και πίσω απ' της μητέρας μου την πλάτη θα άφηνα τον εαυτό μου ελεύθερο να χτυπιέται. Ισως πέρασε πια ο καιρός που έκλαιαγε για μένα η μητέρα. Είμαι πιο υπομονετική και της μητέρας μου τα νεύρα κάπως ηρέμησαν. Συγκρατούμαι όταν είμαι θυμωμένη και η μητέρα επίσης

και έτσι τα καταφέρνουμε πολὺ καλύτερα. Το ν' αγαπήσω έτσι απεριόριστα τη μητέρα όπως το ξέρω από άλλα παιδιά μου είναι τελείως αδύνατο. Κάτι μέσα μου επαναστατεί. Καθησυχάζω τη συνείδησή μου με την ιδέα ότι είναι καλύτερα να τα γράφω εδώ στο χαρτί και να μη βριζω τη μητέρα παρά να της τα λέω της ιδιας και να τη χτυπάω με ένα βέλος ίσα στην καρδιά.

'Αννα.

Τετάρτη 5 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα πρέπει να σου ομολογήσω δύο πράγματα. Θα μου πάρει πολὺ καιρό και πάρα πολλές δυνάμεις. Με κάποιον όμως πρέπει να μιλήσω για αυτά και βέβαια το καλύτερο είσαι εσύ, γιατί ξέρω εσύ κάτω από όλες τις περιστάσεις θα είσαι πάντοτε σιωπηλή. Το πρώτο αφορά πάλι τη μητέρα. Ξέρεις πόσο πολὺ έχω διαμαρτυρηθεί για τη μητέρα μου και πόσο την έχω κατηγορήσει, αλλά ξέρεις και πάλι τις προσπάθειες που έχω κάνει να διορθώσω κατά τη γνώμη μου την κατάσταση.

Η ίδια η μητέρα μου μας έχει πει ότι μας βλέπει περισσότερο σαν φιλενάδες της παρά σαν κόρες της. Αυτό είναι πολύ ωραίο, όμως μια φιλενάδα δεν μπορεί ν' αντικαταστήσει μια μητέρα. Θέλω πάρα πολύ να μπορώ να πάρω σαν παράδειγμα και σαν ήρωα τη μητέρα μου και να θέλω να της μοιάσω. Έχω ένα αισθήμα ότι η Μάργκοτ σκέφτεται τελείως αλλιώς για όλα αυτά και ότι δε θα μπορούσε ποτέ να με καταλάβει αν της τα έλεγα και ο Πημ ξεφεύγει τέτοιες κουβέντες πάντα. Σε μένα, στη φαντασία μου η μητέρα είναι ένας άνθρωπος με πάρα πολὺ λεπτά αισθήματα για μια κοπέλα και μάλιστα μια κόρη που έχει τη δική μου ηλικία. Δεν επιτρέπεται ποτέ να φέρεται όπως σε μένα η μητέρα όταν με κοροϊδεύει και με περιγελά, όταν κλαίω όχι γιατί έχω πόνους, αλλά γιατί κάτι μέσα μου σπαράζει. Ένα πράγμα όσο ακατανόητο και αν είναι, δεν της το χω ποτέ ξεχάσει. Κάποτε όταν ήταν να πάω στον οδοντογιατρό ήρθε η μητέρα και η Μάργκοτ μαζί και το

βρήκαν πολὺ φυσικό να πάρω το ποδήλατό μου μαζί. Όταν λοιπόν βγήκαμε από τη θεραπεία και στεκόμαστε στην πόρτα μου είπανε η μητέρα και η Μάργκοτ, ότι θα πηγαίναμε στην πόλη για να ψωνίσουμε ή να ιδούμε κάτι δε θυμάμαι πολὺ καλά, ήθελα και γ' ω να πάω μαζί τους, όμως δεν έκανε γιατί είχα το ποδήλατο. Απ' το θυμό μου ανέβηκαν τα δάκρυα στα μάτια μου, αυτές με κοροϊδέψανε και γέλασαν με μένα, κατόπιν έγιναν έξω φρενών που μες στη μέση του δρόμου τους έβγαλα τη γλώσσα. Τυχαία πέρναγε μια απλή γυναίκα μπροστά μας και ξαφνιάστηκε τόσο πολύ που δε θα το ξεχάσω ποτέ. Γύρισα μόνη με το ποδήλατο σπίτι και έκλαιγα πολλή ώρα.

Τι παράπονο και τι πληγή μου προξένησε χωρίς να το θέλει η μητέρα μου, ακόμα με καίει όταν σκέφτομαι πόσο κουτά και κακά φέρθηκα την ημέρα εκείνη.

Μου ρχεται δύσκολο να μιλήσω για το δεύτερο θέμα και αφορά εμένα. Χτες διάβασα ένα άρθρο της Σις Χένστερ για το κοκκίνισμα. Μου φάνηκε ότι μιλούσε σε μένα παρόλο ότι δεν κοκκινίζω τόσο εύκολα. Έγραφε το άρθρο ότι τα κορίτσια στην ήβη γίνονται πιο σκεπτικά και πιο ηθικά και απασχολούνται πιο πολύ με το εσωτερικό του εαυτού τους και με το θάυμα που δημιουργείται μέσα στο ίδιο τους το σώμα. Ακριβώς αυτό συμβαίνει και με μένα και τώρα ντρέπομαι ακόμα και τη Μάργκοτ και τους γονείς μου. Αντίθετα η Μάργκοτ, η οποία είναι συνήθως πιο δειλή και συμμαζεμένη από μένα, δεν ντρέπεται διόλου. Δεν αισθάνομαι μόνο το παράξενο της εξωτερικής μου διαφοράς, την εξωτερική διαφοροποίηση του σώματός μου, αλλά και αυτό που γίνεται μέσα μου βαθιά.

Ακριβώς επειδή γι' αυτή τη διαφορά δεν μπορώ να μιλήσω σε κανέναν προσπαθώ μόνη μου να μπορέσω να την εξηγήσω. Κάθε φορά όταν είμαι αδιάθετη και αυτό συνέβη ως τώρα τρεις φορές, έχω ένα αισθήμα, παρ' όλους τους πόνους και της δυσάρεστης καταστάσεως, της αηδίας που νιώθω, έχω ένα αισθήμα ενός μικρού μυστικού, το οποίο κουβαλάω μαζί μου και παρ' όλες τις ενοχλήσεις

και την αδιαθεσία που νιώθει κανείς, εύχομαι να έρθει πάλι γρήγορα ο καιρός που θα την έχω πάλι απάνω μου. Η Σις Χένστερ λέει, αυτή που έγραψε το άρθρο, ότι τα νέα κορίτσια σ' αυτή την ηλικία είναι ανώριμα και δεν είναι διόλου σίγουρα, αλλά σε λίγο γνωρίζουν την ιδιότητά τους, αποχτούν δικές τους ιδέες, σκέψεις και συνήθειες.

Ήρθα στο πίσω σπίτι δεκατριών ετών και έτσι ίσως άρχισα να σκέπτομαι και να προσπαθώ να καταλάβω νωρίτερα από όλλα κορίτσια και να αισθάνομαι νωρίτερα από όλλα κορίτσια το τι συμβαίνει μέσα μου. Πολλές φορές τα βράδια δεν μπορώ να μην πιάσω και να μη νιώσω τα στήθια μου και να μην ακούσω πόσο ήρεμα και βαθιά χτυπάει μέσα τους η καρδιά μου. Και προηγούμενα, πριν μπούμε στο πίσω σπίτι, αισθανόμουνα κάτι τέτοιες παράξενες τάσεις· έτσι μια φορά όταν κοιμήθηκα βράδυ με μια φιλενάδα τη ρώτησα αν ήθελε για απόδειξη της φιλίας μας ν' αφήσει η μια την άλλη να της πάσει το στήθος. Εκείνη δεν ήθελε. Το έβρισκα πάντα πολύ όμορφο το να τη φιλώ και το έκανα. Κάθε φορά εκστασιάζομαι όταν βλέπω ένα γυναικείο γυμνό π.χ. μια Αφροδίτη. Αυτό το πράγμα φαίνεται τόσο όμορφο, ώστε πρέπει να συγκρατηθώ για να μη με πάρουν τα δάκρυα. Αχ! Θε μου, ας είχα μια φίλη.

'Αννα.

Πέμπτη 6 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Η ανάγκη του να μιλήσω με κάποιον έγινε τόσο μεγάλη, ώστε δεν καταλαβαίνω πώς και γιατί διάλεξα τον Πέτρο για να του ανοίξω την καρδιά μου. Όταν βρισκόμουνα απάνω, στο μικρό δωματιάκι του Πέτρου, αισθανόμουνα πάντα πάρα πολύ ωραία. Επειδή όμως είναι πολύ ταπεινός και δε θα τολμούσε ποτέ να πετάξει κάποιον έξω από το δωμάτιό του, όταν τον βρίσκει βαρετό, δεν τολμούσα ποτέ να μείνω λίγο πάρα πάνω, μήπως του χαλάσω την ησυχία. Ή μήπως με βρει βαρετή. Τώρα λοιπόν δοκίμασα να μείνω λίγο πάρα πάνω, χωρίς να το παρατηρήσει και χτες

βρέθηκε μια πολύ καλή ευκαιρία. Τώρα τελευταία έχει αποχήσει ο Πέτρος μανία με τα σταυρόλεξα και πού τον βρίσκει κανείς δলη τη μέρα πού τον χάνει να λύνει σταυρόλεξα. Λοιπόν τον βοήθησα και 'γω και έτσι καθόμαστε στο τραπέζι του, εκείνος στη μοναδική καρέκλα και 'γω απάνω στο ντιβάνι.

Είχα πάντα ένα παράξενο συναίσθημα, όταν κοιταζα μέσα στα σκουρογάλαζα μάτια του και κείνος με ατένιζε με το μισό του, παράδοξο χαμόγελο γύρω στα χειλια. Απ' όλα αυτά μπορούσα τόσο καλά να διαβάζω το εσωτερικό του. Στο πρόσωπό του απάνω φαινόταν γραμμένο το πόσο λίγη σιγουριά είχε η ανωριμότητά του και ταυτόχρονα μια αρχή γνώσης της αντρικής του οντότητας. Αυτή του η αμηχανία με έκανε πάρα πολύ μαλακή και κάθε λίγο με προέτρεπε να κοιτάζω μέσα στα μάτια του. Με πόσο κέφι θα του έλεγα και θα τον παρακάλαγα, «διηγήσου μού τα όλα, ό,τι συμβαίνουνε μέσα σου. Από μένα δεν έχεις ανάγκη να φοβάσαι, όχι, τη σαχλή μου φλυαρία, όχι, εσύ». Εκείνο το βράδυ πέρασε και τίποτα απ' όλα αυτά δε συνέβη εκτός απ' το ότι μιλήσαμε για το κοκκινισμα, όχι βέβαια αυτά που έγραψα μες στο τετράδιο εδώ, αλλά του τα είπα, μάλλον για να μην αισθάνεται αμήχανος όταν κοκκινίζει. Το βράδυ όταν βρισκόμουνα μόνη στο κρεβάτι, μου φάνηκε η όλη κατάσταση δυσάρεστη και αισθανόμουν σχεδόν ντροπή για το ότι άφησα τον εαυτό μου να ενδιαφέρεται τόσο πολύ για την εύνοια του Πέτρου. Είναι παράξενο το πόσα πολλά μπορεί να κάνει κανείς, για να ικανοποιήσει μια του ανάγκη. Παράδειγμα εγώ. Αποφάσισα να πηγαίνω πολύ συχνά στο δωμάτιο του Πέτρου και θα προσπαθήσω να τον κάνω να μιλήσει. Παρ' όλα αυτά, μη νομίσεις ότι είμαι ερωτευμένη μαζί του ή ότι τον φλερτάρω, δεν υπάρχει περίπτωση να συμβαίνει κάτι τέτοιο, αν οι Βαν-Νταν είχαν αντί ένα γιο μια κόρη, το ίδιο θα προσπαθούσα να πιάσω κουβέντα μαζί της. Σήμερα το πρωί ξύπνησα ήδη από τις επτά και είχα τελείως έντονη την εντύπωση ότι ονειρεύτηκα. Καθόμουνα στο τραπέζι,

απέναντι σε μένα ο Πέτρος Βέσελ. Φυλλομετρούσαμε μαζί ένα εικονογραφημένο βιβλίο και το όνειρο ήταν τόσο έντονο, ώστε μπορούσα να θυμηθώ ακόμα και τις εικόνες. Το όνειρο προχώρησε ακόμα. Τα βλέμματά μας συναντήθηκαν και εγώ βύθισα το δικό μου για πολλή ώρα μέσα στα δύορφα καστανά σαν βελούδο μάτια του Πέτρου Βέσελ. Μετά είπε ο Πέτρος τελείως ήρεμα και σιγά: «Αν το ξερα αυτό, θα είχα έρθει προ καιρού σε σένα». Εγώ γύρισα απότομα από την άλλη μεριά, γιατί είχα συγκινηθεί τρομερά και την ίδια στιγμή αισθάνθηκα το μάγουλο του Πέτρου να έχει ακουμπήσει πολύ μαλακά στο δικό μου και μια εσωτερική ευτυχία με γέμιζε. Όταν ξύπνησα είχα ακόμα τόσο έντονη την αισθηση ότι το μάγουλό του ακουμπούσε απάνω στο δικό μου και ότι είχα δει μέσα στ' αγαπημένα του καφετιά μάτια και τόσο βαθιά μέσα στην καρδιά του και είχα διαβάσει τόσα συναισθήματα στο πρόσωπό του και ότι κι αυτός ήξερε πόσο πολύ τον συμπαθούσα κι ακόμα άκουσε ότι τον αγαπώ. Μου ήρθανε δάκρυα στα μάτια και ήμουνα πολύ λυπημένη γιατί είναι αυτός τόσο μακριά και απ' την άλλη μεριά πάλι ήμουνα χαρούμενη, γιατί μπόρεσα να καταλάβω πόσο έντονα νιώθω και πόσο πολύ αγαπάω ακόμα τον Πέτρο Βέσελ. Είναι παράξενο τι έντονα όνειρα έχω δει στο πίσω σπίτι. Πρώτα-πρώτα μου είχε παρουσιαστεί στο όνειρό μου ένα βράδυ η γιαγιούλα, τόσο ζωηρά ώστε νομίζω ότι έβλεπα τις βελούδινες ρυτίδες στο δέρμα της. Μετά ήρθε η γιαγιά απ' τη μεριά της μητέρας σαν φύλακας άγγελος σε μένα και μετά η Λίζε. Η Λίζε είναι για μένα σύμβολο φιλίας και του τι τραβάνε οι Εβραίοι αυτόν τον καιρό. Προσεύχομαι για τη Λίζε και μαζί για όλους του Εβραίους και γενικά όλους τους δυστυχισμένους ανθρώπους. Και τώρα ο Πέτρος, ο αγαπημένος μου Πέτρος, ποτέ δεν τον έχω δει τόσο έντονα με τα μάτια της καρδιάς μου. Δε χρειάζομαι φωτογραφία, τον έχει η μνήμη μου ζωντανό και αγαπημένο.

Αννα.

Αγαπητή Κίττυ,

Παρασκευή 7 Ιανουαρίου 1944

Τι ανόητη που είμαι. Ίσαμε τώρα ούτε καν σκέψητηκα να σου διηγηθώ την ιστορία από μένα και τους αγαπητούς μου εραστές. Ήμουνα πολὺ μικρή αλήθεια, ακόμα στο νηπιαγωγείο όταν είχα έναν κάποιο Καρλ Σάμπσον, που είχε ξυπνήσει τη συμπάθειά μου. Δεν είχε πατέρα και ζούσε με τη μητέρα του σε κάποια θεία του. Η θεία αυτή είχε ένα γιο, έναν ξάδερφό του, τον ξάδερφο Μπόμπη, ήτανε ένα έξυπνο λεπτό σκουρόχρωμο αγόρι, που πάντα τραβούσε απάνω του τη συμπάθεια των ανθρώπων πολὺ περισσότερο απ' τον αστείο χοντρό Καρλ. Εγώ δεν πρόσεξα τις εξωτερικές αυτές λεπτομέρειες και ήμουνα για χρόνια με βαθιά φιλία κοντά στον Καρλ. Μετά διασταυρώθηκα με το δρόμο του Πέτρου και η πρώτη παιδική αγάπη με άρπαξε από το σβέρκο. Τον βλέπω ακόμα να έχει το χέρι του μέσα στο χέρι μου, να τρέχουμε έτσι μέσα στους δρόμους, εκείνος με το λινό του κουστουμάκι εγώ με τα καλοκαιρινά μου ρουχαλάκια. Όταν αυτός πήγε στο γυμνάσιο εγώ έφτασα στην πρώτη ανώτερη τάξη του δημοτικού. Ερχόταν και με έπαιρνε από το σχολείο ή εγώ πήγαινα και έπαιρνα αυτόν. Ο Πέτρος ήτανε ένας πολύ όμορφος νεαρός, ψηλός, λεπτός, νόστιμος, με ήσυχα σοβαρά έξυπνα μάτια. Είχε σκούρα μαλλιά, κόκκινα μάγουλα και όμορφα μεγάλα καφέ μάτια. Και μια μυτερή μύτη. Μου άρεσε πολύ το γέλιο του. Όταν γελούσε έμοιαζε με αλητάκο. Μετά πήγαμε εμείς εξοχή. Όταν γυρίσαμε είχε μετοικήσει η οικογένεια του Πέτρου και αυτός ζούσε τώρα με έναν πολύ μεγαλύτερό του νέο με τον οποίο είχε τρομερή φιλία.

Αυτός του παρατήρησε φαίνεται ότι εγώ δεν ήμουνα τίποτε άλλο, παρά ένα μικρό παιδάκι, ένα μικρό κοριτσάκι και έτσι με άφησε να πάρω το δρόμο μου και κείνος τράβηξε το δικό του.

Τον συμπαθούσα τόσο πολύ που δεν ήθελα να το πιστέψω, αλλά αναγκάστηκα ν' αποτραβηχτώ, για να μη

με περάσουνε για μητρομανή και ότι κυνηγάω τους άντρες. Πέρασαν τα χρόνια. Ο Πέτρος έβγαινε με κορίτσια της ηλικίας του μόνο, εμένα δε με χαιρέταγε ούτε καν, αλλά εγώ δεν μπορούσα να τον ξεχάσω. Όταν πήγα στο Ιουδαϊκό Λύκειο πολλά αγόρια της τάξης μου με ερωτεύτηκαν, το έβρισκα πολύ συμπαθητικό, το ανταπέδιδα, όμως τίποτε δεν έπιανε βάθος σε μένα. Αργότερα με είχε ερωτευτεί και με κυνηγούσε πολύ ο Χάρυ, αλλά όπως είπαμε εγώ ξανά δεν τον ερωτεύτηκα. Η παροιμία λέει ότι ο καιρός επουλώνει τα πάντα. Έτσι συνέβη και σε μένα. Φανταζόμουνα ότι είχα ξεχάσει τον Πέτρο και ότι δε μ' ενδιέφερε ότι και να του συνέβαινε. Η ανάμνησή του ήταν τόσο βαθιά ριζωμένη μες στην καρδιά μου και τόσο πολύ ζήλευα όλα τ' άλλα κορίτσια που έβγαιναν μαζί του ώστε είχα επηρεάσει τον εαυτό μου να μην τον βλέπω πια συμπαθητικό. Σήμερα το πρωί μετά το όνειρο κατάλαβα ότι τίποτα δεν έχει αλλάξει. Ακριβώς το αντίθετο, όσο μεγαλώνω και όσο ωριμάζω τόσο μεγαλώνει και η αγάπη μαζί μου. Δεν καταλαβαίνω γιατί ο Πέτρος με είχε βρει τόσο παιδαριώδη τον καιρό εκείνο. Εγώ όμως υπέφερα το ότι με ξέχασε τόσο γρήγορα. Γιατί τον είδα τελείως έντονα μπροστά μου σχεδόν ζωντανό και ξέρω ότι κανένας άλλος ποτέ δε θα καλύψει τη σκέψη μου όπως ο Πέτρος. Αυτό το όνειρο με τάραξε τρομερά. Όταν το πρωί ο πατέρας μου έδωσε ένα φιλί θα μπορούσα να ουρλιάξω. «Αχ, Θε μου, ας ήταν ο Πέτρος». Συνέχεια τον σκέψημαι, όλη την ημέρα στα κρυφά λέω σε μένα: «Αχ Πέτρο, αγαπημένε μου Πέτρο». Κανένας δεν μπορεί να με βοηθήσει κ' έτσι παρακαλώ το Θεό να με αξιώσει να ξαναβρώ τον Πέτρο, όταν θα είμαι έξω και θα είμαστε πάλι ελεύθεροι. Θα με κοιτάξει μέσα στα μάτια και θα καταλάβει τι μου συμβαίνει και θα μου πει, «Αχ, Άννα, αν το ήξερα τόσο καιρό θα είχα τρέξει ήδη σε σένα». Όταν μου μιλούσε ο πατέρας για το σεξουαλισμό, μου είπε ότι δεν μπορώ να το καταλάβω αυτό το συναισθήμα ακόμα. Όμως μπορούσα να το υποπτευτώ, τώρα το ξέρω και λέω: «Αχ, Πέτρο, να

ήσουν εδώ κοντά μου». Είδα το πρόσωπό μου στον καθρέφτη και νομίζω πως έχει αλλάξει πολύ. Τα μάτια μου είναι φωτεινά και βαθιά τα μάγουλά μου είναι ροδαλά, όπως από βδομάδες δεν ήτανε και το στόμα μου είναι πολύ πιο μαλακό. Φαίνομαι ευτυχισμένη και όμως είναι κάτι μελαγχολικό μέσα στο βλέμμα μου που κάνει να εξαφανίζεται το χαμόγελο από τα χείλια μου. Σήμερα βέβαια δεν μπορώ να μ' έχει ρέω ότι η σκέψη του Πέτρου δεν είναι σε μένα. Απ' την άλλη μεριά πάλι αισθάνομαι το βλέμμα του, το βλέμμα των αγαπημένων του ματιών απάνω μου στραμμένο και νιώθω το μάγουλό του ν' ακουμπάει το δικό του. Αχ, Πέτρο, Πέτρο πώς να γλιτώσω πάλι απ' την εικόνα σου. Δεν είναι οποιοσδήποτε άλλος μια ανούσια κόπια μονάχα; Εσένα αγαπώ τόσο πολύ, ώστε η αγάπη δεν έχει πια χώρο μες στην καρδιά μου και προσπαθεί να με διαρρήξει για να μου αποκαλύψει την τρομαχτική της ένταση. Εδώ και μια βδομάδα αν κάποιος με ρώταγε ποιον θα παντρευτώ αργότερα, θα του απαντούσα οπωσδήποτε δεν το ξέρω. Τώρα όμως θα ούρλιαζα, θα φώναζα, τον Πέτρο, μονάχα τον Πέτρο, αυτόν που αγαπάω με όλη μου την καρδιά, με όλη μου την ψυχή και με όλη μου την αφοσίωση. Παρ' όλα αυτά δε θα τον άφηνα να με αγγίξει παρά μονάχα να μου χαϊδέψει το πρόσωπο.

Μέσα σε βαθιές σκέψεις καθόμουνα σήμερα απάνω στη σοφίτα στο ανοικτό παράθυρο. Ύστερα από μια μικρή κουβέντα μαζί του αρχισαμε και οι δυο να κλαίμε και ύστερα πάλι αισθάνθηκα τα χείλια του απάνω στο μάγουλό μου, γεμάτα τρυφερότητα. Αχ, Πέτρο, σκέφτομαι, έλα σε μένα σε παρακαλώ, αγαπητέ μου Πέτρο.

Αννα.

Τετάρτη 12 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εδώ και δεκατέσσερις μέρες είναι η Έλλη πάλι κοντά μας. Η Μηπ και ο Χενκ δεν μπορούσανε να έρθουνε για δύο ημέρες. Είχαν χαλάσει τα στομάχια τους. Η καινούργια μου είδηση είναι ότι άρχισε να μ' ενδιαφέρει το

μπαλέτο και ο χορός και έτσι χορεύω κάθε βράδυ για άσκηση. Με ένα ανοιχτογάλαζο κοσμημένο με δαντέλες μισοφόρι χορεύω. Η μαμά μού έφτιαξε ένα υπερμοντέρνο χορευτικό φουστανάκι. Πάνω τράβηξε μια κορδέλα που κλείνει στο στήθος μ' ένα μεγάλο φιόγκο. Το μόνο όμως που δεν κατάφερα ήταν να φτιάξω από τα παπούτσια της γυμναστικής σαντάλια για το μπαλέτο. Τα σκληρά μου μέλη είναι στον καλύτερο δρόμο να γίνουνε μαλακά και ευλύγιστα, όπως ήταν πάντοτε. Μια άσκηση είχα το να κάθομαι στο πάτωμα, να κρατώ με κάθε χέρι από μια φτέρνα και μετά να σηκώνω και τα δυο πόδια μαζί ψηλά πάνω απ' το κεφάλι μου. Πρέπει να κάθομαι πάνω σ' ένα μαξιλάρι για να μη με πονέσει πάρα πολύ η κακομοίρα η ουρά της σπονδυλικής μου στήλης.

Οι άλλοι διαβάζουν ένα βιβλίο: «Χωριό χωρις σύννεφα», η μητέρα μου το βρίσκει πάρα πολύ καλό. Λένε ότι ξεκαθαρίζει πολλά προβλήματα της νεολαίας. Ειρωνικά σκέφτηκα μέσα μου ότι θα 'ταν καλύτερα για τη μαμά ν' ασχοληθεί λιγάκι περισσότερο με τα προβλήματα της νεολαίας που την περιτριγυρίζει. Φαντάζομαι ότι η μητέρα σκέφτεται ότι η Μάργκοτ και εγώ έχουμε την καλύτερη επικοινωνία με τους γονείς μας και ότι δεν υπάρχει κανένας που ν' ασχολείται τόσο πολύ και τόσο καλά με τα παιδιά του όσο αυτοί. Ταυτόχρονα φαντάζομαι ότι θα σκέφτεται μόνο τη Μάργκοτ και εκείνη δε φαντάζομαι ποτέ να έχει και ν' ανασύρει από μέσα της τέτοια προβλήματα και τέτοιες ταραχές, όπως συμβαίνει να βρίσκονται σε μένα. Δεν έχω καμία διάθεση να οδηγήσω τη μητέρα στο δρόμο που θα μπορούσε να σκεφτεί πως ένα από τα δυο της βλαστάρια δεν έχει την ψυχική ηρεμία που εκείνη φαντάζεται. Θα επηρεαζότανε τρομερά, αλλά και δε θα ξέρει τι να κάνει, θα είχε μόνο σκοτούρες και αυτό δεν το θέλω. Δεν μπορεί ν' αλλάξει τίποτα μέσα μου. Η μητέρα νιώθει ότι η Μάργκοτ την αγαπάει περισσότερο από μένα, αλλά φαντάζομαι να νομίζει ότι αυτό είναι προσωρινό. Η Μάργκοτ μου φέρεται πάρα πολύ καλά, μοιάζει τελείως

αλλαγμένη από προηγούμενα. Δεν ήταν ποτέ πονηρή και αυθάδης και τώρα μου χει γίνει μια πολύτιμη φιλενάδα. Δε με παρατηρεί πια σαν τη μικρή που δεν αξίζει τον κόπο να έχει κανείς μαζί της μια σοβαρή κουβέντα. Παράξενο είναι, ότι πολλές φορές αυτοπαρατηρούμε σαν να βλέπουνε τα μάτια μου μέσα από κάποιον άλλο. Τότε προσέχω αυτή την Άννα με όλη μου την ησυχία και φυλλομετρώ τη ζωή της και το εσωτερικό της σαν να πρόκειται για κάποιον ξένο. Ειδικότερα όταν δε σκεφτόμουνα τόσο πολύ έλεγα ότι δεν ταιριάζω τόσο καλά μεταξύ του πατέρα, της μητέρας και της Μάργκοτ και ότι ήμουνα κάτι τι σαν ένα ξένο πλάσμα, σαν ένας κούκος μέσα στη φωλιά κάποιου άλλου πουλιού. Τότε αρχίζω και παιζω για τον εαυτό μου το ρόλο ενός καημένου ορφανού, ώσπου αρχίζω και βριζω πάλι τον εαυτό μου, τι ηλιθία που είμαι, λέω, να παιζω την τραγική φιγούρα ενώ όλα γύρω μου είναι τόσο ήρεμα και εγώ είμαι τόσο καλά βολεμένη. Μετά συνηθίζεις για κάμποσο καιρό σε μια κατάσταση, πιέζω τον εαυτό μου να είμαι καλή και αγαπητή με όλους. Το πρωί όταν ακούω κάποιον ν' ανεβαίνει τη σκάλα εύχομαι μέσα μου να είναι η μητέρα για να μας πει καλημέρα. Τότε τη χαιρετώ με μεγάλη τρυφερότητα, γιατί χαιρόμαι πραγματικά να με κοιτάζει με τόση αγάπη. Πολλές φορές ήτανε από τη μια ή την άλλη κατάσταση του σπιτιού, κάπως λιγότερη εύθυμη και χαρούμενη μαζί μου και τότε πήγαινα τελείως απογοητευμένη στο σχολείο. Εγώ όμως τη δικαιολογούσα, έβαζα όλες τις σκοτούρες του νοικοκυριού που έχει και έτσι γύριζα χαρούμενη και ευτυχισμένη πάλι στο σπίτι, γεμάτη από συμβάντα κ' επεισόδια που έπρεπε να τα βγάλω από πάνω μου ωσότου ξαναβρισκόμουνα στην κατάσταση του φτωχού ορφανού και πήγαινα μελαγχολική και λυπημένη στο σχολείο. Πολλές φορές αποφάσισα να δειξω την απογοήτευσή μου, αλλά όμως όταν γύριζα απ' το σχολείο, είχα να διηγηθώ με τέτοια φούρια τόσα πολλά σοβαρά γεγονότα και επεισόδια ώστε ξέχναγα τη λύπη μου. Μπροστά στην ανάγκη να βρω ένα αυτί ανοιχτό και έναν

άνθρωπο που να προσέχει στο τι λέω, χάνονταν όλα. Μετά έφτασε ένας καιρός που δεν προσπαθούσα πια ν' ακούσω τα βήματα στη σκάλα και που αισθανόμουνα πάντα μόνη και που το βράδυ έκλαιγα καυτά δάκρυα στο μαξιλάρι μου. Εδώ ενταθήκανε αυτά ακόμα πιο πολύ. Το ξέρεις δα. Τώρα μου έστειλε ο Θεός μια βοήθεια μέσα σ' όλη αυτή την ανάγκη. Τον Πέτρο. Παιρνω αυτό το διπλό εγώ μου μαζί, το φιλώ τρυφερά στα μάγουλα και σκέφτομαι ότι δε με νοιάζει ο κόσμος όλος αφού έχω τον Πέτρο μου και κανείς δεν το ξέρει. Έτσι θα μπορέσω να ξεπεράσω πολλά δυσάρεστα. Ποιος μπορεί να καταλάβει τι τρέχει στην ψυχή ενός τιναϊτζερού.

Άννα.

Σάββατο 15 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Δεν έχει κανένα νόημα να σου διηγούμαι όλους τους καβγάδες και τις καταστροφές και τις διενέξεις οι οποίες υπάρχουνε μέσα σ' αυτό το σπίτι. Ένα μονάχα σου λέω ότι τώρα έχουμε χωρίσει ορισμένα πράγματα. Παράδειγμα: το λίπος, το κρέας, το βούτυρο, τις πατάτες μας που και αυτές τις ψήνουμε μονάχοι μας. Εδώ και λίγο καιρό έχουμε έξτρα λίγο σταρένιο ψωμί γιατί στις τέσσερις η ώρα μας έπιανε τρομερή πείνα και τα στομάχια μας διαμαρτύρονταν χωρίς να μπορούμε να τα ησυχάσουμε με τίποτα.

Πλησιάζουν τα γενέθλια της μητέρας. Πήρε από τον κ. Κρέλερ ζάχαρη για να μπορέσει να φτιάσει γλυκά. Η κ. Βαν-Νταν ζηλεύει γιατί στα γενέθλιά της δεν πήρε κάτι παρόμοιο. Δεν είναι ευχάριστο κάθε λίγο και λιγάκι να έχουμε σκηνές καβγάδων και νεύρων ή σκηνές κλαμάτων και ντεπρεσιόν. Να σαι βέβαιη Κίττυ, ότι το έχουμε βαρεθεί εδώ και πολύ καιρό. Η μητέρα εξέφρασε την επιθυμία να μη χρειάζεται να βλέπει για δεκατέσσερις μέρες τους Βαν-Νταν. Αυτό βέβαια δεν είναι δυνατό. Και γ' αν αναρωτιέμαι αν κανείς ζήσει με κάποιον άνθρωπο έτσι στενά όπως εμείς τους Βαν-Νταν, αν πρέπει πάντα να καταλήγει σε καβγάδες. Ή μήπως είναι η ειδική αυτή

περίπτωση και μεις είμαστε οι άτυχοι. Η πλειοψηφία των ανθρώπων είναι εγωισταί και αδιάλλακτοι; Είναι βέβαια καλό να έχω μπει λιγάκι μέσα στην ψυχή του ανθρώπου, αλλά με αηδιάζει και βαρέθηκα πια. Ο πόλεμος δεν τέλειωσε ακόμα, παρ' όλους τους καβγάδες μας, όλη την πείνα που έχουμε για ελευθερία και αέρα. Γι' αυτό πρέπει ν' αντέξουμε και να κάνουμε σαν όλα να πηγαίνουν καλά. Αλήθεια γιατί κάνω κατήχηση; Αν συνεχιστεί για πολύ αυτή η κατάσταση θα γίνω μια ξερή γεροντοκόρη ίδια με ξερό φασόλι. Και εγώ θέλω πάρα πολύ να είμαι πράγματι ένα νόστιμο, χαριτωμένο, φρέσκο κορίτσι. Άννα.

Σάββατο 22 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Μπορείς να μου πεις γιατί τόσοι πολλοί άνθρωποι κρύβουν με επιμέλεια το εσωτερικό τους; Πώς γίνεται να συμπεριφέρομαι τόσο αλλιώτικα όταν είμαι μεταξύ ανθρώπων; κι όχι έτσι όπως θα ήθελα να είμαι. Μπορεί να υπάρχουν λόγοι γι' αυτή τη συμπεριφορά, όμως το βρίσκω τρομαχτικό το να πρέπει κανείς να κρύβεται και από τους ανθρώπους που του είναι τόσο κοντά όπως τ' αδέρφια και οι γονείς. Έχω την εντύπωση ότι από κείνο το όνειρο και μετά ωρίμασα απότομα και απόχτησα προσωπικότητα. Θα ξαφνιαστείς πάρα πολύ άμα σου πω, ότι ακόμα και τους Βαν-Νταν τους βλέπω με άλλο μάτι. Δε βλέπω πια τους καβγάδες τους μονάχα απ' τη δική μας σκοπιά. Αλήθεια, γιατί άλλαξα έτσι; Νομίζω ότι σκέφτηκα ότι η όλη συμπεριφορά όλων μας και του ενός με τον άλλο θα ήταν τελείως αλλιώς, αν η μητέρα μπορούσε να είναι μια αληθινή μαμά. Η κ. Βαν-Νταν δεν είναι ποτέ ένας πολύ συμπαθητικός και καλός ανθρώπος. Αλλά οι μισοί από τους καβγάδες μας δε θα είχανε γίνει, αν η μητέρα δεν ήταν τόσο δύσκολη με τους άλλους ανθρώπους, αν δεν είχε σπρώξει πολλές κουβέντες ίσαμε το απροχώρητο. Η κ. Βαν-Νταν έχει και την καλή της πλευρά. Μ' αφήνει να κουβεντιάσω μαζί της, δέχεται επιπλήξεις μ' όλο της τον εγωισμό και το κέφι της για καβγάδες, κ' υποχωρεί εύκολα

στη γνώμη του άλλου, αν δεν την ερεθίσει κανείς. Τώρα αν κανείς είχε υπομονή μαζί της, ίσως να κατάφερνε πολλά. Όλες τις ερωτήσεις που γίνονται εδώ για την ανατροφή μας, το αν είμαστε κακομαθημένοι, το τι φαΐ θα φάμε, κλπ., θα μπορούσανε να τις συζητήσουν ανοιχτά και φιλικά ο ένας με τον άλλο. Τότε δε θα είχαμε φτάσει στο σημείο να βλέπουμε μόνο τις κακές τους πλευρές και κείνοι τις κακές τις πλευρές τις δικές μας. Ξέρω τι θα πει συζήτηση.

Ξέρω ακριβώς τι θα ρωτήσεις τώρα. Αυτές οι ιδέες, θα ρωτήσεις, είναι δικές σου, Άννα; Εσύ που έχεις ακούσει τόσες βαρυσήμαντες κουβέντες κ' έχεις γνωρίσει όλο το άδικο που έχει συμβεί γύρω; Κι όμως προέρχονται από μένα. Θέλω μόνη μου να τα ανακαλύπτω όλα, αλλά όχι όμως σύμφωνα με την παροιμία ότι οι γέροι ξέρουν τα πάντα καλύτερα. Θέλω να παρακολουθήσω τους Βαν-Νταν και να δω τι είναι αληθινό και τι είναι υπερβολή. Εάν και τότε απογοητευτώ μπορώ να τους κρεμάσω με το ίδιο σχοινί, όπως και οι γονείς μου. Αν όμως το ζευγάρι «από πάνω», είναι καλύτερο παρά η φήμη του, θα προσπαθήσω να πείσω τον πατέρα και τη μητέρα ότι έχουν μια στραβή εντύπωση κι αν δεν πετύχει εγώ θα διατηρήσω τη δική μου γνώμη. Θα χρησιμοποιήσω κάθε ευκαιρία για να μιλήσω για διάφορα θέματα με την κ. Βαν-Νταν και οπωσδήποτε δε θα φοβηθώ να πα τελείως ουδέτερα τη γνώμη μου. Έτσι κι αλλιώς με λένε, «η δεσποινίς που τα ξέρει όλα». Βεβαίως δε θέλω να εναντιώθω ή καν να αντιμετωπίσω εχθρικά τη δική μου οικογένεια, αλλά κουτσομπολίο απ' αυτή τη στιγμή και πέρα δε θα υπάρχει για μένα. Ισαμε τώρα νόμιζα και ήμουνα απόλυτα σίγουρη ότι σε όλα, μα σε όλα φταιγανε οι Βαν-Νταν. Τώρα νομίζω ότι κάποιο μικρό μέρος από τα διάφορα σφάλματα θα πέφτει και στη δική μας μερίδα. Κατά βάθος μπορεί να είχαμε πάντοτε δίκιο, αλλά περιμένει κανείς από γνωστικούς ανθρώπους, όπως φαντάζομαι ότι υποτίθεται ότι είμαστε, θα περιμένει κανείς να μπορούν να αντιμετωπίσουν και να συνεννοθούν με όλα τα είδη των ανθρώπων. Και μια και μου ήρθε αυτή η

ιδέα νομίζω και ελπίζω ότι θα μπορέσω να την εφαρμόσω.
·Αννα.

Δευτέρα 24 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Μου συμβαίνει κάτι πολύ παράξενο. Πολλές φορές στο παρελθόν μιλούσα στο σπίτι όπως και στο σχολείο με άσχημο τρόπο και πολύ μυστηριωδώς για σεξουαλικά ζητήματα. Ψιθύριζα κι αν μια κοπέλα δεν καταλάβαινε αμέσως τι εννοούνταν την κοροϊδεύμενη για τα καλά. Το έβρισκα παράξενο και σκεψιτόμουνα: Γιατί πρέπει να μιλάει κανείς γι' αυτά τα θέματα κρυφά και έτσι άσχημα; Και μια και δεν μπορούσα να αλλάξω την κατάσταση, δε μιλαγα καθόλου ή κι αν μιλούσα, μιλούσα ιδιαιτέρως μόνο με κάποια πολύ καλή φίλη. Αργότερα όταν ήξερα περί τίνος πρόκειται κι όταν είχαν μιλήσει και οι γονείς μου μαζί μου, μου είπε η μητέρα μια φορά: «·Άννα σου συνιστώ να μη μιλήσεις και να μην ανοίξεις θέμα για το σεξ με αγόρια. Κι αν εκείνα αρχίσουν, προσπάθησε εσύ να οδηγήσεις την κουβέντα κάπου αλλού». Θυμούμαι πολύ καλά ακριβώς τι απάντησα. «Φυσικά όχι μητέρα», της είπα, «τι είναι αυτά που λες» και έτσι συνέβη έως τα τώρα. Τον πρώτο καιρό που βρισκόμαστε εδώ μιλαγε πολλές φορές ο πατέρας για διάφορα θέματα που θα τα άκουγα καλύτερα μόνο απ' τη μητέρα. Τα υπόλοιπα τα διάβασα στα βιβλία. Ο Πέτρος Βαν-Νταν ποτέ δεν αναμείχθηκε σ' αυτές τις κουβέντες. Κάτι είπε κάποια φορά στις αρχές, αλλά όχι για να πάρει απάντηση από μένα. Κάποτε ανέφερε η κυρία Βαν-Νταν ότι δεν είχε μιλήσει ποτέ με τον Πέτρο πάνω σ' αυτά τα θέματα, ούτε εκείνη ούτε ο άντρας της. Δεν ήξερε ούτε καν κατά πόσο γνώριζε ο Πέτρος την κατάσταση. Εχές λοιπόν καθώς καθαρίζαμε πατάτες η Μάργκοτ, ο Πέτρος κ' εγώ αρχίσαμε να κουβεντιάζουμε για τη Μόφυ, τη γάτα μας. «Ακόμα δεν ξέρουμε αν η Μόφυ είναι γάτος ή γάτα», είπα εγώ. «Κι Όμως», είπε ο Πέτρος, «είναι γάτος». «Ωραίος γάτος μα την αλήθεια και είναι

έγκυος», γέλασα εγώ, γιατί πριν λίγες βδομάδες είχε πει ο Πέτρος και μας είχε εξηγήσει ότι μάλλον η Μόφυ θα αποκτούσε παιδάκια γιατί είχε γίνει έτσι χοντρή. Κι Όμως η Μόφυ δε γέννησε και μάλλον η κοιλιά της προερχόταν από τις διάφορες μικροκλεψιές που έκανε, γιατί γατάκια δεν παρουσιάστηκαν ποτέ. Τώρα θέλησε ο Πέτρος να δικαιολογηθεί. «Μπορείς να ρθεις μαζί μου, μου είπε και να το δεις μόνη σου. Μια φορά που τσακώθηκα μαζί του, με το γάτο δηλαδή, μπόρεσα να δω οπωσδήποτε ότι είναι γάτος». Δεν μπόρεσα να συγκρατήσω την περιέργεια μου και πήγα μαζί του στο υπόγειο. Όμως η κυρία Μόφυ ή μάλλον ο κύριος Μόφυ δε δεχόταν εκείνη την ημέρα επισκέψεις και έτσι δεν τον βρήκαμε πουθενά. Αφού λοιπόν περιμέναμε για κάμποσο ανεβήκαμε πάλι επάνω, γιατί έκανε κρύο. Αργότερα το απόγευμα άκουσα τον Πέτρο να κατεβαίνει πάλι κάτω. Μάζεψα όλο μου το θάρρος και έτρεξα μέσα από το σιωπηλό και σκοτεινό σπίτι κάτω στην αποθήκη. Ο Πέτρος έπαιζε με το Μόφυ επάνω σ' ένα τραπέζι που κάνανε τα πακέτα και τον κάθιζε εκείνη τη στιγμή σε μια ζυγαριά για να ζυγίσει πόσο βάρος έχει. «Γεια σου, μου φώναξε, θέλεις να δεις;» Άρπαξε το Μόφυ πίσω από το σβέρκο με μεγάλη ευλυγισία κρατώντας του ταυτόχρονα και τα πόδια, τον γύρισε ανάποδα και άρχισε το μάθημά του. «Κοίτα να δεις εδώ είναι τα σεξουαλικά του όργανα», μου είπε. «Εδώ έχει πολύ λίγα μαλλάκια κι εδώ είναι ο ποπός του». Ήδη ο Μόφυ έκανε ένα μικρό γύρισμα και στεκόταν πάλι στα άσπρα του ποδαράκια. Κάθε άλλο αγόρι που θα μου έδειχνε μ' αυτόν τον τρόπο τα αντρικά σεξουαλικά όργανα δε θα μπορούσα να τον ξανακοιτάξω στο πρόσωπο. Άλλα ο Πέτρος μιλούσε τόσο ήρεμα γι' αυτό το δύσκολο θέμα, ώστε εμένα δε μου έκανε πλέον καμία εντύπωση. Έτσι παιξαμε με το Μόφυ αρκετή ώρα, χαρήκαμε, ευχαριστηθήκαμε, διηγιόμαστε το ένα και το άλλο και μετά ήρεμα-ήρεμα ανεβήκαμε επάνω στους άλλους. «Πολλές φορές, του είπα, άμα θελω κάτι να μάθω ξαφνικά το βρίσκω τελείως τυχαία

σ' ένα βιβλίο, συμβαίνει και σε σένα αυτό;» τον ρώτησα.
«Α, μπα, μου είπε, ρωτώνω επάνω, γιατί ο πατέρας μου οπωσδήποτε ξέρει περισσότερα από μένα». Στεκόμαστε ήδη στη σκάλα κ' εγώ σιωπούσα. Μ' ένα κορίτσι δεν είχα ποτέ μιλήσει τόσο απλά γι' αυτό το θέμα. Και ξέρω ότι η μητέρα μου αυτό εννοούσε όταν μου είπε να μη μιλάω μ' αγόρια.

Όλη την υπόλοιπη μέρα είχα ένα παράξενο συναίσθημα όταν σκέφτομουν την ώρα που πέρασα με τον Πέτρο μαζί κάτω στην αποθήκη. Αλλά έμαθα επίσης ότι μπορεί κανείς με νέους ανθρώπους του άλλου φύλου να μιλήσει ήρεμα και καλά χωρίς γελοία υπονοούμενα γι' αυτό το θέμα. Άραγε μιλάει πρόγιατι ο Πέτρος με τον πατέρα του και με τους γονείς του; Είναι έτσι όπως θέλησε χτες να μου παρουσιαστεί; Δεν μπορώ να υποθέσω τίποτα.

Άννα.

Πέμπτη 27 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Τον τελευταίο καιρό ανακάλυψα ένα τρομερό ενδιαφέρον για τα γενεολογικά δέντρα των ευγενών. Εάν αρχίσει κανείς να ψάχνει κάτι τέτοιο, μπαίνει όλο και πιο μέσα, όλο και πιο βαθιά, ώσπου στο τέλος φτάνει σε διάφορες πολύ ενδιαφέρουσες ανακαλύψεις. Στα μαθήματά μου είμαι πολύ επιμελής και μπορώ πολύ καλά να βρω το Χόουμ Σέρβις του εγγλέζικου ραδιοφώνου. Τις Κυριακές όμως τις χρησιμοποιώ για να μαζεύω και να ψάχνω και να τακτοποιώ τη μεγάλη μου συλλογή των φωτογραφιών, των φιλμ-σταρς, η οποία στο μεταξύ έχει πληθύνει πολύ. Ο κύριος Κράλερ μου κάνει τη χάρη να μου φέρνει κάθε Δευτέρα το περιοδικό των ηθοποιών, παρόλο που θεωρείται σαν άσκοπη σπατάλη από τους διόλου μοντέρνους συγκατοίκους μου, ξαφνιάζονται όλοι. Παρ' όλα ταύτα μπορώ ακόμα και μετά ένα χρόνο να απαριθμήσω ποιοι ηθοποιοί έπαιξαν σε ποιο φιλμ. Η Έλλη πηγαίνει πολλές φορές όταν έχει μια ελεύθερη μέρα με το φίλο της στον

κινηματογράφο και μου φέρνει το Σάββατο τις προαγγελίες για την επόμενη βδομάδα, προτού καλά-καλά μου τις πει, ξέρω εγώ να της απαντήσω ποιος θα παιξει πού και τι κριτική θα ακολουθήσει. Πριν από λίγο καιρό είπε η Μάνηζα ότι αργότερα δε θα έχω καθόλου ανάγκη να πάω στο σινεμά γιατί θα γνωρίζω εκ των προτέρων οπωσδήποτε το περιεχόμενο, την αξιολόγηση και τους ρόλους που θα πάρει ο κάθε ηθοποιός στο κάθε φιλμ.

Αν προσπαθήσω να αλλάξω το χτένισμα των μαλλιών μου, με κοιτάζουν όλοι επιτιμητικά και ρωτάνε ποιανού ηθοποιού παραποιώ το χτένισμα. Αν προσπαθήσω να τους εξηγήσω ότι είναι δική μου εφεύρεση με μισοπιστεύουνε. Και συνεχίζουνε να με κοροϊδεύουνε. Πάρα πάνω από μισή ώρα δεν κρατάει η καινούργια μου κόμμωση. Μετά δεν την αντέχω πια από τις διάφορες κοροϊδίες, τρέχω στο μπάνιο και έτσι στα γρήγορα προσπαθώ να ξεχτενίσω τα μαλλιά μου και να παρουσιαστώ πάλι σαν ένα μικρό κοριτσάκι.

Άννα.

Παρασκευή 28 Ιανουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Το πρωί σκέφτηκα εάν δεν αισθάνεσαι σαν μια γριά αγελάδα η οποία πρέπει να αναμασά όλα τα παλιά νέα και που είναι πια αηδιασμένη απ' αυτή τη μονόπλευρη διαιτα κι από το τρομερό της χασμουρητό και δεν έρχεται παρά μονάχα αυτή η Άννα να βρει να της πει κάτι καινούργιο. Το ξέρω και το φαντάζομαι πόσο πολύ βαρετά είναι όλα αυτά τα οποία γράφω, αλλά όμως τι άλλο μπορώ να κάνω παρά να ξαναζεστάνω τις παλιές ιστορίες. Εάν στο φαγητό δεν ξεκινήσει μια συζήτηση πάνω στην πολιτική ή για το τι άλλο καλύτερο μπορούμε να φάμε, αρχίζουν η μητέρα και η κυρία Βαν-Νταν να αναπολούν τις νεανικές τους αναμνήσεις. Ή ο Ντούσσελ ψιθυρίζει κάτι για το καλοτακτοποιημένο μεγάλο ντουλάπι της γυναίκας του, λέει κάτι για άλογα ιπποδρομίας ή για κάποιο βαρκάκι που έχει μια τρύπα, για παιδιά θαύματα που ήδη τεσσάρων χρονών

κολυμπούσαν, για ρευματικούς πόνους και για τρομαγμένους ανθρώπους που τον επισκέπτονταν στο ιατρείο. Έχει ήδη καταντήσει έτσι ώστε, όταν κάποιος από μας αρχίζει κάτι να διηγείται, μπορούν οι άλλοι να επέμβουν και να συνεχίσουν την κουβέντα μόνοι τους. Γνωρίζουμε από πρώτα κάθε ανέκδοτο και εκτός από κείνον που το διηγείται δε γελάει κανείς. Οι πρώην νοικοκυρές, χασάπηδες, μπακάληδες, ψωμάδες έχουν όλοι ήδη περάσει από το σπίτι μας, τους έχουμε πει και ξαναπεί και δεν ξέρω πλέον τίποτα που να μην έχει ήδη ειπωθεί χιλιες φορές σε μας στο πίσω σπίτι. Όλα έχουν τέτοια γένια από κάτω. Και όλα αυτά θα ήταν κάπως ανεκτά αν δεν είχαν οι μεγάλοι την κακή συνήθεια να διηγούνται ιστορίες που μας έχει πει ο Κόφιους ή η Μιπ ή ο Χενκ, δέκα φορές τις ίδιες ιστορίες σε άλλη φόρμα προσθέτοντας κάθε φορά και εφευρίσκοντας και μιαν άλλη παράξενη λεπτομέρεια. Τις πιο πολλές φορές τότε πρέπει μόνη μου να τσιμπήθω κάτω από το τραπέζι για να μην αναγκαστώ να μπω στη μέση της διήγησης και να διακόψω αυτόν που διηγείται. Γιατί τα παιδιά όπως και η Άννα δεν πρέπει ποτέ να διακόπτουν ένα μεγάλο ή καν να τον διορθώνουν ακόμα κι αν διηγείται υπερβολές ή ανακρίβειες ή αν εφευρίσκει κάτι που το τραβάει από τα ίδια του τα δάχτυλα.

Ο Κόφιους και ο Χενκ μας διηγούνται όλα όσα μπορούν να μάθουν για κρυμμένους ανθρώπους σαν και μας. Ξέρουν ότι αυτά μας καίνε πραγματικά κι ότι ζούμε μαζί τους και υποφέρουμε μαζί μ' αυτούς τους ανθρώπους και χαιρόμαστε πάρα πολύ αν μπορέσουν μερικοί απ' αυτούς να ξεφύγουν. Να εξαφανίζεται και να κρύβεται κανείς έχει γίνει τόσο καθημερινή κατάσταση, όπως παλιότερα το ότι οι παντόφλες του πατέρα το χειμώνα βρίσκονταν πάντα πίσω από τη σόμπα. Οργανώσεις όπως παραδείγματος χάρη η Ελεύθερη Ολλανδία παραποιούντες ταυτότητες ιθαγένειας, φροντίζουν να βρουν σίγουρα καταφύγια, εφοδιάζουν τους ανθρώπους με τα χρήματα και με τα απαραίτητα τρόφιμα και βρίσκουντες στους Χριστιανούς

που έχουν κρύψει Εβραίους δουλειά σε ανθρώπους άλλους εμπιστοσύνης ή σε φίρμες εμπιστοσύνης δικής τους. Πραγματικά είναι να ξαφνιάζεται κανείς το πόσα έχουν γίνει από ανθρώπους ανιδιοτελείς και ευγενικούς, οι οποίοι με κίνδυνο της ίδιας τους της ζωής βοηθάνε και σώζουν. Ένα παράδειγμα είναι οι δικοί μας προστάτες οι οποίοι ίσαμε τώρα μας έχουν βοηθήσει και που ελπίζω να μπορέσουν να μας φέρουν μέχρι την άλλη όχθη, μέχρι το αισιο τέλος του πολέμου. Γιατί αλλιώς τους περιμένει η ίδια τύχη με μας, όπως και δόλους όσους βοήθησαν Εβραίους. Ποτέ δεν ακούσαμε ούτε μια λέξη για το τι βάρος πρέπει να είμαστε εμείς και είμαστε πράγματι, ποτέ κανένας δε διαμαρτυρήθηκε για τους κόπους που έχουν κάνει για μας. Καθημερινά ανεβαίνουν επάνω, μιλάνε με τους άντρες για τις συναλλαγές και για την πολιτική, με τις γυναίκες για το φαγητό και για τις δυσκολίες του νοικοκυριού, με μας για βιβλία και για εφημερίδες. Πάντα έρχονται με χαρούμενα πρόσωπα, σε γιορτές και σε γενέθλια φέρνουν λουλούδια και δώρα και κάθε στιγμή μπορούν να μας βοηθήσουν. Αυτό είναι που δε θέλουμε ποτέ να ξεχάσουμε, αυτόν τον ηρωισμό μέσα σ' αυτόν τον πόλεμο κι αυτόν τον αγώνα ενάντια στην καταπίεση, σε όποια καταπίεση και τις θυσίες που έχουν κάνει οι φίλοι μας εδώ, οι οποίες είναι μια καθημερινή απόδειξη αγάπης και συμπάθειας για μας. Οι πιο παράξενες ιστορίες κυκλοφορούν που έχουν όμως πράγματι συμβεί. Ο Κόφιους μας διηγήθηκε για έναν ποδοσφαιρικό αγώνα στο Γκέλντερνοντ στον οποίον έπαιξαν από τη μια μεριά μονάχα κρυμμένοι Εβραίοι και από την άλλη μονάχα χωροφύλακες. Στο Χίλιμπερσούμ μοιράσανε καινούργια δελτία τροφίμων. Για να μη χάσει όλος ο κόσμος ο οποίος είναι κρυμμένος το φαγητό του, καλέσαν οι υπάλληλοι μια ορισμένη ώρα όλους τους ίδιοκτήτες που είχαν στα σπίτια τους κρυμμένους Εβραίους για να τους μοιράσουν τα δελτία τροφίμων για τους προστατευόμενούς τους. Πρέπει όμως πολύ να προσέχει κανείς γιατί τέτοιοι ηρωισμοί δεν πρέπει να

φτάσουν στα αυτιά των Γερμανών.

Αννα.

Πέμπτη 3 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Από στιγμή σε στιγμή περιμένουμε την απόβαση. Αν ήσουνα κ' εσύ εδώ θα βρισκόσουν κ' εσύ τόσο πολύ επηρεασμένη όπως κ' εγώ με αυτή την ειδηση ή ίσως και θα γέλαγες μαζί μας γιατί έχουμε τζάμπα τρελαθεί. Όλες οι εφημεριδες είναι γεμάτες μ' αυτές τις ειδήσεις που ταράζουν τόσο πολύ τους ανθρώπους. Γράφουν: Εάν αποβιβαστούν οι Εγγλέζοι στην Ολλανδία οι Γερμανοί θα υπερασπίσουν με όλα τα μέσα αυτή τη χώρα και αν είναι ανάγκη θα σπάσουν τους φράχτες του θαλάσσιου νερού και θα πλημμυρίσουν τη στεριά. Μοιράζονται χάρτες και δημοσιεύονται μαζί με τα τρομερά γεγονότα που θα συμβούν εάν πλημμυρίσει ο τόπος και αν συμβούν αυτά τα γεγονότα. Επειδή και το Άμστερνταμ βρίσκεται μεταξύ αυτών των τόπων που θα βρεθούν ένα μέτρο κάτω από το νερό, είναι φυσικό να σκεφτόμαστε τι θα συμβεί αν οι δρόμοι πλημμυρίσουν. Ακούγονται οι πιο παράξενες ιδέες. Επειδή θα είναι αδύνατο να κάνει κανείς ποδήλατο ή να περπατήσει όταν το νερό θα ανεβαίνει, θα πρέπει ίσως απλώς να περιμένουμε ώσπου να σταματήσει ή να ξανακατεβεί. Θα πρέπει ίσως να προσπαθήσουμε να κολυμπήσουμε. Εάν φορούμε μαγιό και έχουμε στο πρόσωπο τη γυάλα του δύτη και κολυμπούμε όσο γίνεται κάτω από το νερό, ίσως να μην καταλάβει κανείς αμέσως ότι είμαστε Εβραιοί. Και παρακάτω ωραίες βλακείες. Βλέπω τις κυρίες πώς θα κολυμπούν όταν οι αρουραίοι θα τους δαγκώνουν τα πόδια. Φυσικά ήταν άντρας αυτός που τα έγραψε αυτά τα αστειάκια, για να δούμε όμως ποιος θα γελάσει τελευταίος. Δε θα μπορέσουμε ούτε να βγούμε από το σπίτι. Όλες αυτές οι αποθήκες και όλα τα σπίτια είναι τόσο πολύ σάπια ώστε με την πρώτη πίεση του νερού θα διαλυθούν εις τα εξ ων συνετέθησαν. Ας πούμε τέλος στα αστειά. Θα

προσπαθήσουμε να βρούμε μια βάρκα. Κι αυτό δεν το χρειαζόμαστε. Ο καθένας μπορεί να πάρει μια από τις μεγάλες ξύλινες κασέλες από τα γάλατα από τις αποθήκες που υπάρχουν στα σπίτια και θα αρχίσει να κωπηλατεί μ' ένα μεγάλο κουτάλι της κουζίνας. Εγώ θα φτιάξω ξύλοπόδαρα. Κάποτε ήμουνα πρωταθλητής σ' αυτό το είδος. Ο Χενκ Βαν Σάντεν δεν έχει ανάγκη από κάτι τέτοιο. Αν πάρει τη γυναίκα του στους ώμους τότε θα έχει η Μηντά δικά της ξύλοπόδαρα. Βλέπεις Κίττυ ποια είναι η κατάσταση; Όλες αυτές οι φλυαρίες είναι βέβαια πολύ αστειες. Φοβούμαστε όμως ότι η πραγματικότητα θα είναι αλλιώτικη. Η δεύτερη ερώτηση της απόβασης δεν μπορεί να παραβλεφτεί. Η ερώτηση είναι τι θα συμβεί με μας τους κρυμμένους αν οι Γερμανοί αδειάσουν το Άμστερνταμ. Πρέπει να πάμε μαζί τους χωρίς να μας πάρουν χαμπάρι; Όσο μπορούμε πιο ανώδυνα; Σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να πάμε μαζί τους. Το μόνο σωστό είναι να μείνουμε εδώ. Οι Γερμανοί είναι σε θέση να διώχνουν τους ανθρώπους όλο πιο μέσα πάντα μπροστά τους, εως ότου καταστραφούνε και ψοφήσουνε στη Γερμανία. Φυσικά εδώ θα μείνουμε! Εδώ έχουμε ασφάλεια. Θα πρέπει μόνο να πείσουμε τον Κόφιους να μετακομίσει με την οικογένειά του εδώ. Θα ψάξουμε να βρούμε ροκανίδια. Τότε θα μπορούμε να κομόμαστε στο πάτωμα. Το καλύτερο θα ήταν αν ο Κόφιους και η Μηπ αρχίζαν από τώρα να παίρνουνε κουβέρτες.

Στα εξήντα κιλά αλεύρι που θα πάρουμε θα παραγγείλουμε ακόμα λίγο. Ο Χενκ θα δοκιμάσει να βρει όσπρια. Ισαμε τώρα έχουμε εξήντα κιλά φασόλια και δέκα κιλά μπιζέλια. Ακόμη πενήντα κονσέρβες με χορταρικά. «Μητέρα σε παρακαλώ για μέτρησε και τα άλλα μας τρόφιμα». Δέκα κονσέρβες ψάρι, σαράντα κονσέρβες γάλα, δέκα κιλά γάλα σε σκόνη. Τρεις μπουκάλες λάδι, τέσσερα γυαλιά με βούτυρο, τέσσερα με κρέας, τέσσερα δοχεία με φράουλες, δυο μποτίλιες με χυμούς φρούτων, είκοσι μποτίλιες με τοματοπόλτο, δέκα κιλά κουάκερ, οκτώ κιλά

ρύζι. Αυτά είναι όλα. Όλα αυτά ακούγονται πολὺ ωραία και φαίνονται μια αρκετά μεγάλη προμήθεια. Αν όμως σκεφτεί κανείς ότι θα πρέπει να θρέψουμε και ξένους και ότι όλα αυτά εντός ολίγου θα εξανεμιστούν χωρίς να μπορούν να αντικατασταθούν καταλαβαίνεις πού φτάνουμε. Ευτυχώς έχουμε αρκετά κάρβουνα και ξύλα για να κάψουμε, επίσης και αρκετά κεριά. Αποφασίσαμε να ράψουμε όλοι μικρά σακουλάκια που θα κρύβουμε μπροστά στο στήθος μας, κάτω από τα ρούχα, για να έχουμε μέσα ό,τι χρήματα έχει ο καθένας μας. Επίσης θα πρέπει να κάνουμε και μια λίστα των πραγμάτων που σε ανάγκη εσπευσμένης φυγής μας χρειάζονται απαραίτητα, να τα πάρουμε μαζί και να έχουμε στα σακίδια μας. Αν είναι δυνατό να είναι ήδη έτοιμα. Εάν έρθει εκείνη η στιγμή πρέπει να βάλουμε δυο τσίλιες, μια μπροστά στο μπροστινό σπίτι, μια ψηλά και πίσω στη σοφίτα. Όμως πες μου τι θα κάνουμε με όλα μας τα τρόφιμα αν καθόμαστε στα σκοτεινά χωρίς νερό, χωρίς ηλεκτρισμό και χωρίς γκάζι; Θα μαγειρέψουμε φυσικά πάνω στη σόμπα. Θα φιλτράρουμε το νερό και θα το βράζουμε για να το πιούμε. Θα καθαρίσουμε μερικές νταμιζάνες για να μπορούμε να φυλάμε εκεί πάντα μια ποσότητα νερού. Όλες αυτές τις ιστορίες τις ακούω ώδη εδώ και μέρες. Απόβαση μπρος, απόβαση πίσω, κουβέντες για το θάνατο από πείνα, βόμβες, φλογοβόλα, σλίπινγκ-μπανγκ, δελτία ταυτότητας για νέους, δηλητηριώδη αέρια και όλο κάτι τέτοια συνέχεια και πάλι συνέχεια. Αν θέλεις να έχεις μια καθαρή εικόνα για τις κουβέντες στο πίσω σπίτι και για τις έγνοιες που μας κυριαρχούν, θα σου αντιγράψω εδώ μια ομιλία με τον Χενκ.

«Φοβόμαστε ότι αν υποχωρήσουν οι Γερμανοί από την Ολλανδία θα πάρουν μαζί τους όλο τον πληθυσμό».

Χενκ: «Αυτό είναι αδύνατο. Δε διαθέτουν με κανέναν τρόπο τόσα πολλά τρένα και μεταγωγικά».

Το πίσω σπίτι: «Τρένα; Φαντάζεσαι ότι θα φορτώσουν τους κατοίκους της Ολλανδίας επάνω στο τρένο; Όχι, δεν

το πιστεύουμε με κανέναν τρόπο. Θα τους αφήσουν να περπατήσουν. Αποστολικώ τω τρόπω θα έλεγε ο Ντούσελ σελ σ' αυτή την περίπτωση».

Χενκ: «Αυτό το αποκλείω. Ο πεσσιμισμός σας δεν έχει όρια. Τι θα κερδίζανε να κουβαλήσουν μαζί όλους τους κατοίκους της Ολλανδίας; Τον άμαχο πληθυσμό;»

Το πίσω σπίτι: «Δεν ξέρετε τι είπε ο Γκαίμπελ. Είπε κάποια φορά: Αν χρειαστεί να υποχωρήσουμε θα βροντήξουμε πίσω μας στα μούτρα των εισβολέων την πόρτα».

Χενκ: «Νομίζετε ότι τα ξέρετε όλα».

Το πίσω σπίτι: «Φανταζόσαστε τους Γερμανούς να έχουν τόση ευγένεια ή τόση ανθρωπιά για να μην κάνουν κάτι τέτοιο: Ή όταν βρεθούν σε κίνδυνο θα αρπάξουν και θα καταστρέψουν και θα τραβήξουν μαζί τους, ό,τι μπορούν».

Χενκ: «Μπορείτε να μου τα λέτε όσο μαύρα θέλετε, εγώ δεν τα πιστεύω».

Το πίσω σπίτι: «Είναι πάντα το ίδιο τραγούδι. Κανείς δε θέλει να πιστεψει τον τρομερό κίνδυνο ώσπου να τον νιώσει στο ίδιο του το κορμί».

Χενκ: «Μα αφού δεν ξέρετε τίποτε το θετικό. Μονάχα φήμες είναι».

Το πίσω σπίτι: «Αφού έχουμε ήδη την πείρα μας. Το έχουμε νιώσει οι ίδιοι επάνω μας, πρώτα στη Γερμανία, μετά εδώ. Και τι συμβαίνει στη Ρωσία;»

Χενκ: «Το πρόβλημα των Εβραίων είναι έξω από κάθε παρατήρηση. Κανείς δεν ξέρει τι συμβαίνει στην Ανατολή. Οπωσδήποτε θα λένε και η ρώσικη και εγγλέζικη προπαγάνδα υπερβολές όπως και η γερμανική».

Το πίσω σπίτι: «Αυτό δεν είναι αλήθεια. Ο αγγλικός σταθμός είπε πάντα την αλήθεια. Άλλα και αν φανταστούμε ότι είναι υπερβολές, τα δεδομένα και οι πράξεις αρκούν για να μας τρομάξουν. Δεν μπορείτε να αμφισβήτησετε ότι στην Πολωνία και στη Ρωσία εκατομμύρια από αθώους ανθρώπους έγιναν σαπούνι και δολοφονήθηκαν».

Αυτά. Σε γλιτώνω από το υπόλοιπο της κουβέντας. Είμαι

πολὺ ήσυχη και δεν αφήνω πάρα πολλά να με αγγιζουν.
Έφτασα ήδη στο σημείο που μου είναι τελείως αδιάφορο
αν είναι να πεθάνω ή να ζήσω. Ο κόσμος θα προχωρήσει
και χωρίς να υπάρχω εγώ και δεν μπορώ οπωσδήποτε να
κρατήσω «τον ρουν» της ιστορίας. Το αφήνω λοιπόν το
θέμα όπως έχει και εν τω μεταξύ προσπαθώ να μορφωθώ με
την ελπίδα ότι το τέλος θα είναι καλό.

Αννα.

Σάββατο 12 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Ο ήλιος φέγγει, ο ουρανός είναι βαθιά γαλάζιος, φυσάει
ένας άπειρα όμορφος αέρας και εγώ έχω μια τέτοια
νοσταλγία! Θα θέλα να τα χα όλα. Την ελευθερία,
φίλους. Νοσταλγώ να μπορώ να μιλήσω σε κάποιον δικό
και να μπορώ να είμαι επιτέλους μόνη. Αχ ας μπορούσα
κάποια στιγμή να κλάψω όσο γίνεται πιο πολύ. Ξέρω ότι
έτσι θα ηρεμούσα την καρδιά μου και όλα θα μου
φαίνονταν πιο ελαφριά, όμως πάλι δεν μπορώ. Είμαι
ανήσυχη, τρέχω από το ένα δωμάτιο στο άλλο, στέκομαι
μπροστά στα κλεισμένα παράθυρα και θα θέλα να ανα-
πνεύσω τον αέρα μέσα από τις χαραμάδες, αισθάνομαι την
καρδιά μου να χτυπά σαν να θέλει να πει: Επιτέλους
βοήθησε να κοπάσει η νοσταλγία μου. Νομίζω πως φταιεί
η άνοιξη. Νιώθω το ξύπνημα της φύσης σε όλο μου το
σώμα και στην ψυχή μου. Και πρέπει να συγκρατηθώ για
να μείνω ήσυχη. Είμαι τελείως άνω-κάτω. Μου είναι
αδύνατο να διαβάσω, να γράψω, ή να κάνω και κάτι. Το
μόνο που ξέρω είναι ότι νοσταλγώ.

Αννα.

Κυριακή, 13 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Από χτες πολλά έχουν αλλάξει για μένα. Είχα τέτοια
νοσταλγία και την έχω ακόμα αλλά κάτι άλλαξε. Σήμερα
το πρωι κατάλαβα και το λέω με μεγάλη μου χαρά, ότι ο
Πέτρος με παρατηρούσε συνέχεια. Με παρατηρούσε αλ-
λιώτικα από συνήθως. Δεν ξέρω πώς, δεν μπορώ ούτε καν

να το περιγράψω, όμως ήταν αλλιώτικα. Στο παρελθόν
νόμιζα πάντα ότι ο Πέτρος ήταν ερωτευμένος με τη
Μάργκοτ, όμως τώρα κατάλαβα ότι δε συμβαίνει αυτό.
Επίτηδες δεν τον παρατήρησα όλη την ημέρα, δεν τον
κοιτάζα καν. Όταν όμως το έκανα σε μικρά διαστήματα,
τον έβρισκα πάντα να με κοιτάζει. Είχα τότε ένα τέτοιο
παράξενο και όμορφο συναίσθημα. Έχω μια τέτοια
ανάγκη να είμαι μόνη. Ο πατέρας κατάλαβε ότι είμαι
αλλιώτικη από συνήθως, αλλά δεν μπορώ όμως να του
διηγηθώ τίποτα. Αφήστε με ήσυχη, αφήστε με μόνη, θέλω
να του φωνάξω. Κανείς δεν ξέρει, αλλά καμιά φορά
σκέφτομαι ότι ίσως παραείμαι μόνη.

Αννα

Δευτέρα 14 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Το Σαββατόβραδο καθόταν η οικογένεια μπροστά στο
ραδιόφωνο για να ακούσει τη μουσική των αθάνατων
Γερμανών μαέστρων. Ο Πημ κ' εγώ όχι. Ο Ντούσσελ
γύριζε συνέχεια το κουμπί του ραδιοφώνου. Ο Πέτρος
νευριάζε μ' αυτό το πράγμα όπως και όλοι οι άλλοι. Μετά
από μισή ώρα ο Πέτρος νευρίασε τόσο πολύ ώστε τον
παρακάλεσε θυμωμένα να σταματήσει με το αιώνιό του
γύρισμα. Ο Ντούσσελ απάντησε περιφρονητικά: «Ξέρω τι
κάνω». Ο Πέτρος θύμωσε τώρα για τα καλά πετάχτηκε
απάνω, ο πατέρας του τον υποστήριξε κ' έτσι αναγκάστη-
κε ο Ντούσσελ να υποχωρήσει. Αυτά ήταν όλα. Το όλο
θέμα δεν είχε μεγάλη σπουδαιότητα, όμως, όπως φαίνεται,
τον Πέτρο τον επηρέασε τρομερά. Γιατί όταν σήμερα το
πρωι είχα ανέβηι πάνω στη σοφίτα και ανακάτευα τις παλιές
κασέλες, ανέβηκε κι αυτός και άρχισε να μου διηγείται το
συμβάν. Εγώ δεν είχα ιδέα από το τι έγινε κιόταν κατάλαβε ο
Πέτρος ότι τον άκουγα προσεκτικά, άρχισε να διηγείται έ-
ντονα. Βλέπεις, μου είπε, δεν πολυμιλάω συχνά έτσι, γιατί
ξέρω εκ των προτέρων ότι δεν μπορώ να εκφραστώ πάρα πολύ
καλά. Αρχίζω να τραυλιζώ, κοκκινίζω και πολλές φορές λέω
κάτι άλλο απ' αυτό που είχα στο νου μου. Στο τέλος σταμα-

τάω τελείως να μιλώ, γιατί έτσι κι αλλιώς δε βρίσκω τα λόγια που έπρεπε να πω. Και τώρα ήθελα κάτι άλλο να σου πω, όμως αρχιζοντας θύμωσα τόσο πολύ, ώστε έχασα τον έλεγχο κι αυτό είναι πάντα πολύ τρομερό για μένα. Παλιότερα είχα μια κακή συνήθεια την οποία και τώρα θα μεταχειριζόμουνα πολλές φορές με ευχαριστηση. Αντί να τσακώνομαι με κάποιον με τα λόγια, θα προτιμούσα να τον γρονθοκοπήσω για τα καλά, παρόλο που ξέρω ότι μ' αυτή τη μέθοδο δεν μπορεί κανείς να προχωρήσει. Και γι' αυτό θαυμάζω εσένα. Εσύ μπορείς να μιλήσεις με τους ανθρώπους, ό, τι κι αν έχεις να πεις δε χάνεις ποτέ τον ειρμό των σκέψεών σου και ποτέ δεν δειλιάζεις.

Εδώ έχεις μεγάλο λάθος του απάντησα. Τις πιο πολλές φορές δε λέω αυτά ακριβώς που είχα στο νου μου να πω από την αρχή κι όταν αρχίζω να μιλώ, μιλάω πάρα πολύ και για πολύ ώρα κι αυτό είναι το ίδιο άσχημο σαν αυτό που κάνεις εσύ.

Μέσα μου είχα μεγάλη διάθεση να γελάσω όμως δεν τον άφησα να καταλάβει τη χαρά μου. Είχα μεγάλη όρεξη να τον αφήσω να μιλήσει περισσότερο για τον εαυτό του. Ήθελα να μάθω ακόμα πολλά γι' αυτόν. Άφησα τον εαυτό μου να καθίσει επάνω σ' ένα μαξιλάρι στο πάτωμα, αγκάλιασα τα γόνατά μου με τα μπράτσα μου και τον άκουγα. Είμαι τρομερά χαρούμενη που σ' αυτό το σπίτι είναι κάποιος που μπορεί να τον πιάσουν κρίσεις θυμού και να ξεπάσει. Γιατί του Πέτρου βεβαίως του έκανε πολύ καλό το ότι μπορούσε να βρίσει τον Ντούσσελ και να τον στιγματίσει με τις χειρότερες λέξεις γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται να τον προδώσω ποτέ. Κ' εγώ είχα ένα τέτοιο αίσθημα σύμπνοιας και συνεννόησης όπως παλιά μονάχα με τις στενότερές μου φίλες.

Άννα.

Τετάρτη 16 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Η Μάργκοτ έχει γενέθλια. Στις δώδεκα και μισή ήρθε ο

Πέτρος για να δει τα δώρα της και έμεινε πολύ περισσότερη ώρα απ' ό, τι χρειαζόταν. Πράγμα που δεν είχε κάνει ποτέ ίσαμε τώρα. Το μεσημέρι πήγα εγώ να φτιάξω καφέ και αργότερα να ξεφλουδίσω πατάτες γιατί ήθελα μια φορά να κακομάθω τη Μάργκοτ και να της αφαιρέσω κάθε δουλειά. Όταν αναγκαστικά πέρασα από του Πέτρου το δωμάτιο, αυτός πήρε αμέσως όλα τα χαρτιά από τη σκαλίτσα και όταν τον ρώτησα αν χρειάζεται να κλείσω πάλι την καταπατή για τη σοφίτα, μου είπε:

«Ναι αν θέλεις. Αν είναι να ξαναγυρίσεις χτύπησέ μου την πόρτα και θα σου ανοίξω εγώ».

Εγώ τον ευχαριστήσα ανέβηκα στη σοφίτα και άρχισα να ψάχνω κάπου δέκα λεπτά μέσα στα μεγάλα βαρέλια για να βρω τις μικρότερες πατάτες που μπορούσα ώσπου από το σκύψιμο μου πόνεσε η πλάτη και πάγωσα κιόλας. Φυσικά δε χτύπησα στην καταπατή παρά την άνοιξα μόνη μου. Άλλα να τον κιόλας εκεί ήρθε σοβαρός-σοβαρός θέλοντάς με να με βοηθήσει, μου πήρε αμέσως τη μεγάλη κατσαρόλα από τα χέρια. Εγώ του είπα:

«Έψαξα πολλή ώρα, αλλά δεν μπόρεσα να βρω μικρότερες πατάτες απ' αυτές».

«Έψαξες και στο μεγάλο βαρέλι;»

«Ναι, τα ανακάτεψα όλα με τα χέρια μου».

Στο μεταξύ είχα κατέβει τη σκαλίτσα και στεκόμουνα μπροστά του. Αυτός κοιτάζει με εμβριθεία μέσα στην κατσαρόλα που κρατούσε στο χέρι του.

«Αλλά είναι θαυμάσιες πατάτες», μόνο είπε κι όταν μου έδωσε πάλι την κατσαρόλα στα χέρια μου είπε:

«Θαυμάσιες» και με κοιτάξει με ένα τέτοιο μαλακό και τρυφερό βλέμμα ώστε από μέσα μου αισθάνθηκα και 'γω να γίνομαι μαλακή και τρυφερή όπως ποτέ. Ενιωσα ότι ήθελε να μου πει κάτι το καλό και το αγαπημένο. Επειδή όμως ποτέ του δε λέει μεγάλες κουβέντες, έβαλε τις σκέψεις του όλες μέσα στο βλέμμα του. Εγώ από τη μεριά μου τον κατάλαβα τόσο καλά και ήμουν τόσο ευγνώμων για όλα

αυτά. Και τώρα ακόμα είμαι χαρούμενη, όταν σκέφτομαι τις λέξεις και το βλέμμα του.

Όταν κατέβηκα κάτω μου είπε η μητέρα ότι θα έπρεπε να φέρουμε κι άλλες πατάτες και μάλιστα για το βραδινό φαγητό. Εγώ πετάχτηκα αμέσως επάνω και πρότεινα να πάω να τις φέρω. Όταν έφτασα στον Πέτρο του ζήτησα συγνώμη ότι τον ενοχλώ ξανά. Αυτός τινάχτηκε, στάθηκε μπροστά στον τοίχο και μπροστά στη σκάλα και ήθελε με κάθε τρόπο να με κρατήσει να μην ανέβω εγώ.

Εγώ θα ανέβω, μου είπε. Εγώ του απάντησα ότι αυτό δεν ήταν ανάγκη κι ότι δε χρειαζόταν πια να ψάξω για μικρές πατάτες. Αυτό τον έπεισε και αμέσως μ' άφησε το μπράτσο ελεύθερο. Όταν γύρισα μου άνοιξε αμέσως την καταπακτή και μου πήρε την κατσαρόλα από τα χέρια. Βγαίνοντας από την πόρτα τον ρώτησα:

Αλήθεια τι κάνεις εκεί;

Γαλλικά, είπε και με ρώτησε αν ήθελα να κοιτάξω τις ερωτήσεις. Εγώ ξέπλυνα τα χέρια μου και κάθισα κοντά του επάνω στον καναπέ. Αφού του εξήγησα μερικά, αρχίσαμε να κουβεντιάζουμε μεταξύ μας. Μου είπε ότι αργότερα θα ήθελε να πάει στην Ολλανδική Ινδία και να δουλέψει στις φυτείες. Μου μίλησε για τη ζωή του στο σπίτι, για τη μαύρη αγορά κι ότι ήταν ένας άχρηστος στον κόσμο. Εγώ του είπα ότι έχει κόμπλεξ κατωτερότητος. Μετά μου μίλησε για τους Εβραίους και είπε ότι θα ήταν πολύ πιο εύκολο να είναι Χριστιανός ακόμα και μετά τον πόλεμο. Εγώ θέλησα να μάθω αν θα βαφτιζόταν Χριστιανός μετά τον πόλεμο κι αυτός μου είπε ότι αυτό πάλι δε θα το έκανε. Γιατί μετά τον πόλεμο κανένας δε θα ήξερε αν είσαι Εβραίος ή Χριστιανός. Εμένα κάτι μου τρύπησε την καρδιά. Λυπάμαι πάρα πολύ ότι υπάρχει έστω κ' ένα μικρό κομμάτι ανειλικρίνειας μέσα του. Μετά συνεχίσαμε να συζητάμε για τον πατέρα μου και για τις γνώσεις των ανθρώπων για τον άνθρωπο και έφυγα μονάχα στις τεσσερισήμισι. Το βράδυ είπε κάτι ακόμα πολύ ωραιό. Μιλάγαμε για κάποιο θηθοποιό του οποίου τη φωτογραφία

του είχα κάποτε χαρίσει και η οποία ήδη από ένα χρόνο βρίσκεται κρεμασμένη στο δωμάτιό του. Το βρήκε πολύ όμορφο που του την είχα χαρίσει κ' εγώ του πρόσφερα να του δώσω και άλλες εικόνες και φωτογραφίες από τη συλλογή μου.

Όχι, μου είπε, άσε καλύτερα. Αυτή εδώ η φωτογραφία, αυτή την κοιτάξω κάθε μέρα και έχει γίνει φιλενάδα μου ήδη.

Γιατί κουβαλάει πάντα τη Μούση και τη χαιδεύει και την αγαπάει, τώρα αρχίζω να τον καταλαβαίνω καλύτερα. Έχει μια μεγάλη ανάγκη για τρυφερότητα. Όμως ξέχασα κάτι για το οποίο μίλησε ακόμα.

Δεν ξέρω τι θα πει φόβος, μου είπε. Μόνο αν μου λείπει κάτι, τότε αισθάνομαι αμηχανία. Άλλα κι αυτό θα φροντίσω να περάσει.

Το κόμπλεξ του είναι πολύ μεγάλο. Σκέφτεται ··για παράδειγμα ότι είναι πολύ κουτός και εμείς όλοι πολύ πιο έξυπνοι από εκείνον. Όταν τον βοηθώ στα γαλλικά με ευχαριστεί χιλιάδες φορές. Την επόμενη φορά θα του πω να αφήσει τις βλακείες. Μπορεί εγώ να ξέρω γαλλικά, αλλά εκείνος ξέρει καλύτερα εγγλέζικα και γεωγραφία πολύ καλύτερη από μένα.

Αννα.

Παρασκευή 18 Φεβρουαρίου 1944
Αγαπητή Κίττυ,

Τώρα όποτε πηγαίνω προς τα πάνω το κάνω πάντα με την πρόθεση να δω αυτόν. Η ζωή μου εδώ έγινε πολύ πιο όμορφη. Έχει πάλι αποκτήσει κάποιο νόημα και κάτι για το οποίο μπορώ να χαίρομαι. Το αντικείμενο της φιλίας μου βρίσκεται πάντα στο σπίτι. Και έτσι δε χρειάζεται εκτός από τη Μάργκοτ να έχω κανένα φόβο για αντίζηλες, όπως θα συνέβαινε αν είμαιστε έξω. Μη φαντάζεσαι ότι είμαι ερωτευμένη. Δεν είναι αυτό. Άλλα έχω το βαθύ συναίσθημα ότι ανάμεσα στον Πέτρο και σε μένα υπάρχει κάτι πάρα πολύ ωραιό που μπορεί να εξελιχτεί. Όπως είναι η φιλία και η εμπιστοσύνη του ενός προς τον άλλο. Όποτε

βρίσκω και τον ελάχιστο καιρό πηγαίνω κοντά του. Εκείνος έχει αλλάξει πολὺ. Ξέρει τώρα τι να μου πει και δε χρειάζεται ώρα για να αρχίσει να μιλάει. Αντιθέτως, μιλάει ακόμα και διηγείται παρόλο που εγώ έχω βγει μισή ήδη έξω από την πόρτα. Στη μητέρα δεν αρέσει το να πηγαίνω τόσο συχνά προς τα πάνω. Λέει ότι θα ενοχλώ τον Πέτρο και να τον αφήσω στην ησυχία του. Στ' αλήθεια δεν καταλαβαίνει ότι είναι ένα βαθύτερο αισθήμα που μας ενώνει; Πάντα όταν πηγαίνω προς το μικρό μου δωμάτιο με κοιτάζει έτσι παράξενα κι όταν κατεβαίνω από πάνω με ρωτάει από πού έρχομαι. Αυτό δε μ' αρέσει. Το βρίσκω τρομακτικά άσχημο.

Άννα.

Σάββατο 19 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Είναι πάλι Σάββατο κι αυτό και μόνο λέει πολλά. Το πρωινό πέρασε ήσυχα. Άλλα σ' αυτόν δεν μπόρεσα να μιλήσω παρά ελάχιστα. Στις δυόμισι ξεκίνησα με μια κουβέρτα προς τα κάτω, στο ιδιαίτερο γραφείο για να διαβάσω με την ησυχία μου ή να γράψω σε σένα. Δεν κράτησε για πολύ και μ' έπιασε. Έβαλα το κεφάλι επάνω στα μπράτσα μου και εκεί πέρα μονάχη έκλαψα με την ψυχή μου. Τα δάκρυα τρέχανε και αισθανόμουνα τρομερά δυστυχισμένη. Αχ, Θεέ μου, ας ερχόταν αυτός να με παρηγορήσει! Ήταν ήδη τέσσερις η ώρα όταν ανέβηκα πάνω. Έπρεπε να φέρω πατάτες και έλπιζα να τον βρω. Καθώς όμως έσιαζα λιγάκι τα μαλλιά μου στο μπάνιο, τον άκουσα που κατέβαινε κάτω στην αποθήκη να βρει τη Μούσυ. Μου ξαναήρθαν τα δάκρυα και κρύψτηκα μέσα στο μέρος για να μη με δουν. Εκεί έμεινα βαθιά δυστυχισμένη και η κόκκινη ποδιά μου απόκτησε σκούρους λεκέδες από τα δάκρυα. Έτσι δε θα κερδίσω ποτέ τον Πέτρο, σκέψητηκα. Ισως καν και να μην ενδιαφέρεται για μένα. Και να μην έχει καμιά ανάγκη για συμπάθεια. Ισως μονάχα επιπόλαια να με σκέψεται. Πρέπει να συνεχίσω μόνη μου χωρίς τον Πέτρο. Ισως πολὺ σύντομα χωρίς

καμιά ελπίδα και καμιά παρηγοριά. Μια μόνο φορά θέλω να μπορώ να ακουμπήσω το κεφάλι μου στον ώμο του και να μην αισθάνομαι έτσι απελπισμένη και εγκαταλειμμένη. Ισως να μη με ξεχωρίζει καν και να κοιτάει όλους τους ανθρώπους έτσι συμπαθητικά και τρυφερά όπως εμένα. Μπορεί μονάχα να το φαντάστηκα ότι κάπως με σκέψηται. Αχ, Πέτρο, ας μπορούσες μονάχα να με ακούσεις ή να με δεις. Όμως η αλήθεια, αν ήταν απογοήτευση, δε θα την άντεχα. Και ενώ εσωτερικά ακόμα μου τρέχανε δάκρυα, άρχισε να ανθίζει πάλι η ελπίδα βαθιά μέσα στην ψυχή μου.

Αννα.

Κυριακή 20 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εδώ είναι μεταφρασμένο στο προηγούμενο βιβλίο σελίδα 91.

Τετάρτη 23 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Από χτες είναι ο καιρός έξω θαυμάσιος κ' εγώ είμαι στ' αληθινά ευτυχισμένη. Πηγαίνω σχεδόν κάθε πρωί στη σοφίτα για να μιλήσω εκεί που δουλεύει ο Πέτρος και για να πάρω καθαρό αέρα. Από την αγαπημένη μου θέση στη σοφίτα, πάντα στο πάτωμα, κοιτάζω και βλέπω ένα κομμάτι γαλανού ουρανού, βλέπω τις ακόμη χωρίς φύλλα καστανιές και τα κλαριά τους που απάνω τους βρίσκονται μικρές σταγόνες νερού που γυαλίζουν. Βλέπω ακόμα τους γλάρους να πετάνε με το χαριτωμένο τους πέταγμα και να φαίνονται ασημένιοι μέσα στο φως. Αυτός στεκόταν ακουμπισμένος με το κεφάλι στο χοντρό δοκάρι, εγώ καθόμουνα, αναπνέαμε τον καθαρό αέρα, κοιτάζαμε έξω στην ελευθερία και νιώθαμε ότι γύρω μας υπήρχε κάτι που δε θα πρέπει κανείς να το τρομάξει με κουβέντες φτηνές. Στεκόμαστε και κοιτάζαμε πολύ ώρα έξω κι όταν αυτός χρειάστηκε να πάει πιο πέρα στη στέγη για να κόψει ξύλα, ήξερα, ήμουνα βεβαία ότι ήταν ένα εξαιρετικό αγόρι.

Ανέβηκα κ' εγώ τα λίγα σκαλοπάτια ψηλότερα, τον ακολούθησα και ένα τέταρτο ολόκληρο ενώ εκείνος δούλευε δεν είπαμε πάλι καμιά λέξη. Παρακολουθούσα πως προσπαθούσε να κάνει όσο μπορούσε πιο μακριά τα κομμάτια του ξύλου για να μου δείξει εμένα τη δύναμή του. Άλλα έβλεπα ακόμη πέρα από το κεφάλι του έξω από το ανοιχτό παράθυρο ένα μεγάλο κομμάτι του Αμστερνταμ πάνω από όλα τα σπίτια και τις στέγες, τον ορίζοντα που γυάλιζε σβημένος σχεδόν σ' ένα ανοιχτό γαλάζιο, τόσο πολύ αχγό, ώστε δε θα μπορούσε κανείς να δει τη γραμμή που ξεχωρίζει τη γη από τον ουρανό. Όσο υπάρχει ακόμα αυτό το πράγμα, σκέψητηκα, αυτός ο γυαλιστερός ήλιος, αυτός ο χωρίς σύννεφα ουρανός ο γαλάζιος, κι όσο ακόμα εμένα μου επιτρέπεται να ζω και να βλέπω αυτά τα πράγματα, δεν κάνει να είμαι λυπημένη. Για κάθε ένα σκέψητηκα που είναι δυστυχισμένος ή που έχει βάσανα είναι ίσως το καλύτερο μέρος να βγει έξω, οπουδήποτε, να βρεθει μόνος, μόνος με τον ουραγό και τη φύση και το Θεό. Τότε και μόνο τότε νιώθει κανείς πως είναι τα πράγματα έτσι όπως πρέπει να είναι και ο Θεός έχει φτιάξει απλά τους ανθρώπους, απλά μέσα στην όμορφη φύση για να είναι ευτυχισμένοι. Όσο συμβαίνουν αυτά και νομίζω θα συμβαίνουν πάντα, γνωρίζω ότι κάτω από κάθε κατάσταση υπάρχει πάντα μια παρηγοριά για κάθε λύπη και νομίζω είμαι βεβαία ότι η φύση μπορεί να ελαφρύνει κάθε βάσανο. Ελπίζω ότι αυτό το αισθημα ευτυχίας που με πλημμυρίζει θα μπορέσω πολύ σύντομα να το μοιραστώ με κάποιον που θα αισθάνεται το ίδιο με μένα. Μας λείπουν πολλά πράγματα και θα μας λείπουν για πολύ καιρό. Το νιώθω κ' εγώ ακριβώς όπως κ' εσύ. Και δε μιλώ για πράγματα εξωτερικά. Απ' αυτά ίσως έχουμε αρκετά εδώ πέρα. Εννοώ αυτά που μας συνταράσσουν εσωτερικά. Διψάω ακριβώς όπως κ' εσύ για ελευθερία και αέρα, αλλά τώρα άρχισα να πιστεύω ότι γι' αυτές τις ελλειψεις έχουμε ήδη αποζημιωθεί. Αυτό το κατάλαβα ξαφνικά όταν στεκόμουνα σήμερα το πρωί μπροστά στο παράθυρο, εννοώ την

εσωτερική αποκάλυψη. Όταν κοιτάξα έξω και είδα το Θεό, ή μάλλον αναγνώρισα το Θεό μέσα από τη φύση, ήμουνα πολύ ευτυχισμένη. Τίποτε άλλο παρά ευτυχισμένη. Και Πέτρο, όσο υπάρχει αυτό το αισθημα της ευτυχίας μέσα μας, η υγεία και πολλά και διάφορα άλλα, όσο μπορεί κανείς να τα κουβαλάει μαζί του, θα μπορεί πάντα και παντού, μα παντού, να είναι ευτυχισμένος. Πλούτη, δόξες, όλα αυτά μπορεί να τα χάσεις. Άλλα αυτή η ευτυχία της καρδιάς δε νομίζω νά μπορεί να σκεπαστεί. Και μπορεί πάλι και ξανά να σε κάνει ευτυχισμένο όσο ακόμα ζεις. Όσο μπορείς χωρίς τρόδο να σηκώνεις το κεφάλι σου και να κοιτάς τον ουρανό, όσο γνωρίζεις ότι έχεις καθαρή συνείδηση, τότε η ευτυχία θα είναι πάντα μαζί με σένα.

'Αννα.

Κυριακή 27 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Από το πρωί που ξυπνάω ως αργά το βράδυ δε σκέφτομαι τίποτε άλλο παρά μονάχα τον Πέτρο. Κοιμάμαι με την εικόνα του μέσα στα μάτια, τον ονειρεύομαι κι όταν ξυπνάω νομίζω ότι μόλις εκείνη τη στιγμή με κοιτάξε. Ακόμα σκέψητηκα ότι ο Πέτρος κ' εγώ δεν είμαστε διόλου τόσο διαφορετικοί όσο μπορεί να φαινόμαστε με την πρώτη ματιά κι αυτό θέλω να σου το εξηγήσω. Παράδειγμα: ο Πέτρος κ' εγώ έχουμε έλλειψη και οι δύο από μία μητέρα. Η δική του είναι πολύ επιπόλαια, φλερτάρει ευχαριστώς και αδιαφορεί κατά βάθος γι' αυτόν και για τα συναισθήματα και τα βιώματά του. Η δική μου, από την άλλη, βεβαιώς ασχολείται με μένα, αλλά της λείπει το τακτ. Ένα υψηλό αισθημα που θα 'πρεπε να 'χει κάθε μητέρα για να την κάνει να κάταλαβαίνει τα πάντα στο παιδί της. Κ' έτσι παλεύουμε και οι δύο με το εσωτερικό μας. Ταλαντευόμαστε ακόμα, είμαστε δειλοί και τρυφεροί για να μπορέσουμε να γίνουμε εσωτερικά σκληροί και να μη μας τραυματίζουν όλα. Η δική μου πάντα αντιδραστή σ' αυτά τα πράγματα είναι η επιθυμία να θέλω να βγω έξω.

Μια κι αυτό όμως μας είναι αδύνατο, κρύβω τα συναισθήματά μου και προσπαθώ με αγριάδα και με νευρικότητα να ξεσπάσω έτσι ώστε ο καθένας να εύχεται να είχα ήδη φύγει. Ο Πέτρος αντιθέτως, κλειδώνεται στον εαυτό του, δε μιλάει σχεδόν καθόλου, σιωπά, ονειρεύεται και κρύβεται τρομαγμένος. Άλλα πού και πότε επιτέλους θα συναντηθούμε οι δυο μας; Δεν ξέρω πόσο θα μπορέσω ακόμα να ελεγχώ αυτόν τον πόθο που έχω για συνεννόηση. Άννα.

Δευτέρα 28 Φεβρουαρίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Μου έχει καταντήσει εφιάλτης. Είμαι συνεχώς κοντά του κι όμως δεν μπορώ να τον πλησιάσω, δεν κάνει να φανερώσω τίποτα, πρέπει να είμαι δήθεν αδιάφορη, δήθεν χαρούμενη, ενώ από μέσα μου είμαι τόσο πολύ απογοητευμένη. Η παλιά μου αγάπη, ο Πέτρος Βέσελ και ο Πέτρος Βαν Νταν τώρα, έχουν λιώσει σ' έναν Πέτρο ο οποίος μου είναι αγαπητός και τον οποίο θέλω και ποθώ τόσο πολύ. Η μητέρα είναι ανυπόφορη. Ο πατέρας είναι συμπαθητικός και γι' αυτό ακόμα πιο ανυπόφορος. Η Μάργκοτ ζητάει ένα χαρούμενο πρόσωπο από μένα κ' εγώ θέλω να έχω μονάχα την ησυχία μου. Ο Πέτρος δεν ήρθε σε μένα όταν ανέβηκα πάνω στη σοφίτα. Πήγε κάτω έξω για να μαστορέψει κάτι. Με κάθε καρφί που έβαζε στο ξύλο ξεφτούσε κ' ένα κομματάκι από το θάρρος μου κι όλο και γινόμουνα πιο μελαγχολική. Απέναντι χτυπούσαν οι καμπάνες το τραγούδι «Ψηλά το κεφάλι, ψηλά την καρδιά», έχω γίνει συναισθηματική, το ξέρω, είμαι απελπισμένη, ανόητη κι αυτό το ξέρω. Βοήθησέ με εσύ, βοήθεια.

Άννα.

Τετάρτη 1 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Οι προσωπικές μου σκέψεις και μελαγχολίες οπισθοχώρησαν από κάτι κλέφτες που μπήκαν πάλι στο σπίτι μας. Έχει καταντήσει βέβαια βαρετό μ' αυτούς τους κλέφτες,

αλλά τι να κάνω εγώ, όταν οι κλέφτες δε σκέφτονται τίποτε άλλο και έχουν χαρά μεγάλη να σπάνε την πόρτα της φίρμας «Κάρβουνο και Σο» και να μας τιμούνε με την επίσκεψή τους. Αυτή τη φορά όμως ήταν τα πράγματα πολύ πιο μπερδεμένα από κείνα του Ιουλίου του 1943. Όταν κατέβηκε ο κύριος Βαν Νταν εχτές όπως συνήθως στις εφτάμισι κάτω στο γραφείο του Κράλερ, είδε ότι η γυάλινη πόρτα ανάμεσα από το μεγάλο γραφείο και μας, βρισκόταν ανοιχτή. Παραξενεύτηκε, κοίταξε γύρω του γρήγορα - γρήγορα και ξαφνιάστηκε ακόμα περισσότερο από την ακαταστασία που βασίλευε μέσα στις αιθουσές εργασίας. Εδώ έχουν έρθει κλέφτες, σκέφτηκε και για να βεβαιωθεί έτρεξε αμέσως ως την είσοδο. Άλλα η πόρτα και η κλειδαριά ασφαλείας ήταν εντάξει. Τότε ίσως ο Πέτρος και η Έλλη είχαν τις τσαπατσουλιές τους σήμερα το βράδυ, σκέφτηκε. Εμεινε για κάμποση ώρα στο γραφείο του Κράλερ, έσβησε μετά το φως, ανέβηκε επάνω και δεν έκανε καμία σκέψη πια για τις ανοιχτές πόρτες και για την παράδοξη ακαταστασία στις αιθουσές εργασίας. Σήμερα το πρωί χτύπησε ο Πέτρος πολύ πρωί σε μας και μας είπε την πολύ δυσάρεστη είδηση ότι η εξωτερική μας πόρτα βρισκόταν ορθάνοιχτη και είχαν κλαπεί η φωτογραφική μηχανή και η καινούργια τσάντα του Κράλερ από το ντουλάπι του τοίχου στο μεγάλο δωμάτιο. Παρακαλέσαμε τον Πέτρο να κλείσει την εξωτερική πόρτα και τώρα άρχισε να μας διηγείται ο Βαν-Νταν τις παρατηρήσεις που είχε κάνει το προηγούμενο βράδυ και το πόσο είχε ανησυχήσει. Η όλη κατάσταση δεν μπορεί να εξηγηθεί αλλιώς παρά ότι ο κλέφτης είχε ένα αντικλειδί γιατί η πόρτα δεν ήταν σπασμένη, ούτε η κλειδαριά. Πρέπει να μπήκε στο σπίτι πολύ νωρίς το βράδυ, να έκλεισε την πόρτα πίσω του, να την κλειδώσει μάλιστα και να κρύψτηκε, όταν τον ενόχλησε το προηγούμενο βράδυ ο Βαν Νταν.

Όταν μετά έφυγε με τα κλοπιμαία, το έσκασε και στη βιασύνη του άφησε την πόρτα ορθάνοιχτη. Ποιος μπορεί όμως να έχει τα κλειδιά μας; Γιατί δεν μπήκε ο κλέφτης

κάτω στην αποθήκη; Μήπως ήταν κλέφτης ένα από τα παιδιά της αποθήκης και τώρα θα μας μαρτυρήσει μια και είδε ή μάλλον άκουσε τον Βαν-Νταν το προηγούμενο βράδυ; Είναι πολύ τρομακτική η όλη κατάσταση γιατί δεν ξέρουμε πότε θα του κατέβει του κλέφτη να ξαναμπει, να ξεκλειδώσει την πόρτα μας και να την αφήσει ανοιχτή. Ή μήπως τρόμαξε τόσο πολύ όταν κατέβηκε ο Βαν-Νταν που δε θα ξαναπατήσει;

Αννα.

Πέμπτη 2 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα ανεβήκαμε μαζί με τη Μάργκοτ επάνω στη σοφίτα. Άλλα μαζί της δεν μπόρεσα να το ευχαριστηθώ τόσο πολύ όπως όταν είμαι μόνη, παρόλο που ξέρω ότι κι αυτή αισθάνεται τα ίδια με μένα. Σήμερα και καθώς πλέναν τα πιάτα είπε η Έλλη στη μαμά και στην κυρία Βαν-Νταν ότι είναι πολύ στενοχωρημένη. Ξέρεις τι συμβουλή της έδωσε η μητέρα; Η μητέρα της είπε να σκέφτεται όλους αυτούς τους ανθρώπους που τώρα κατά τη διάρκεια του πολέμου πεθαίνουν. Όμως ποιον βοηθάει μια τέτοια σκέψη για τη δυστυχία του άλλου όταν ο ίδιος νιώθει απαίσια; Εγώ το είπα αυτό, είπα τη γνώμη μου και ξέρεις τι μου απάντησαν; Εσύ δεν μπορεί να ξέρεις απ' αυτά τα πράγματα. Λοιπόν οι μεγάλοι είναι ηλιθιοί και βλάκες. Σαν να μη νιώθουμε τα ίδια η Μάργκοτ, ο Πέτρος, η Έλλη κ' εγώ. Άλλα γι' αυτή τη δυστυχία δεν μπορεί να βοηθήσει παρά μονάχα μια αγάπη από τη μητέρα ή μια αγάπη από φίλους στενούς. Άλλά οι μητέρες εδώ σε μας δεν έχουν ούτε μια σπίθα κατανόησης για μας. Ισως η κυρία Βαν-Νταν περισσότερο από τη δική μου μητέρα. Ευχαριστώς θα έλεγα κάτι της κακομοίρας της Έλλης, κάτι τέτοιο που από πείρα δική μου νομίζω ότι βοηθά. Άλλα μπήκε ο πατέρας στη μέση και με έσπρωξε στο πλάι. Τι ηλιθιοί που είναι αλήθεια όλοι. Ακούς να μην μπορεί να έχουμε γνώμη! Βέβαια μπορούν να σου πούνε να μη μιλήσεις αλλά το να μην έχεις γνώμη είναι ανυπόφορα

κουτό. Κανένας δεν μπορεί να απαγορεύσει στον άλλο να έχει τη γνώμη του όσο νέος κι αν είναι. Της Έλλης, του Πέτρου, της Μάργκοτ και μένα μπορεί να μας βοηθήσει μονάχα μια ανιδιοτελής αγάπη και όμως και οι τέσσερις μας δεν την έχουμε. Κανένας απ' όλους εδώ, κανένας απολύτως απ' αυτούς τους κουτούς, αυτά τα κουτά υποκειμένα μπορούν να μας καταλάβουν, γιατί είμαστε πολύ πιο ευαίσθητοι και πολύ πιο προχωρημένοι στη σκέψη απ' ότι μπορούν καν να υποπτευθούν. Αυτόν τον καιρό η μητέρα πάλι δεν ξέρει πώς να με βρίσει και τι να μου πει. Νομίζω ότι ζηλεύει γιατί αυτόν τον καιρό μιλάω περισσότερο με την κυρία Βαν-Νταν παρά μαζί της.

Υστερά το απόγευμα τσάκωσα επιτέλους τον Πέτρο μόνο. Μιλάγαμε περισσότερο από τρία τέταρτα της ώρας. Τον Πέτρο τον δυσκολεύει πάρα πολύ να μιλάει για τον εαυτό του. Του τα βγάζω με το τσιγκέλι. Είπε ότι οι γονείς του τσακώνονται πολύ συχνά για τα πολιτικά, για τα τσιγάρα και για ένα σωρό άλλες μικρολεπτομέρειες. Ήταν σαν τους δίκούς μου τους γονείς. Ο Πέτρος είναι ενθουσιασμένος με τον πατέρα. Τον λέει απίθανο άντρα. Μιλάγαμε επίσης για μας τους κάτω και για τους επάνω. Ήταν πολύ ξαφνιασμένος ότι δεν πολυσυμπαθούσαμε τους γονείς του.

Πέτρο, του λέω, το ξέρεις ότι θέλω να είμαι ειλικρινής μαζί σου. Γιατί να μη σου το πω, λοιπόν. Γνωρίζεις τα λάθη τους. Και ύστερα του είπα ακόμα: Πέτρο θέλω τόσο πολύ να σε βοηθήσω. Τι μπορώ να κάνω; Εσύ κάθεσαι εδώ ανάμεσα απ' όλους κ' εγώ ξέρω κι ας μη μιλώ γι' αυτό, ότι σε βαραίνει κάτι.

Λοιπόν θα σου είμαι πάντα ευγνώμων για τη βοήθειά σου, μου είπε.

Ισως θα μπορούσες να πας καλύτερα στον πατέρα, του είπα. Μπορείς να του πεις ότι θέλεις, αυτός ποτέ δε θα το πει παρακάτω.

Ναι είναι ένας καλός - καλός σύντροφος και καλός φίλος.

Νομίζω ότι τον συμπαθείς, ε; Αυτός μου έγνεψε ναι

κ' ύστερα του είπα:

Και αυτός εσένα Πέτρο. Αυτός κοκκίνισε στα φανερά και ήταν πραγματικά συγκινητικό το πόσο χάρηκε γι' αυτά τα λίγα λόγια.

Νομίζεις; με ρώτησε.

Φυσικά, του είπα. Το έχω πολλές φορές παρατηρήσει.

Και ο Πέτρος είναι ένας σπουδαίος άντρας σαν τον πατέρα.

Άννα.

Παρασκευή 3 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Όταν σήμερα το βράδυ ανάψαμε πάλι τα κεριά (Παρασκευή βράδυ ανάβουν στις εβραϊκές οικογένειες πάντα κεριά), όταν λοιπόν ανάψαν τα κεριά ήμουνα πάλι ευτυχισμένη και ήρεμη. Μέσα σ' αυτό το φως και αυτή τη λάμψη βλέπω πάντα την Όμμα. Και η Όμμα είναι πάντα που με βοηθεί και με προφυλάγει και πάντα με κάνει ευτυχισμένη. Παρ' όλα αυτά όμως κάποιος άλλος κυριαρχεί στις σκέψεις μου. Αυτός είναι ο Πέτρος. Όταν σήμερα το βράδυ έφερα τις πατάτες κ' ενώ στεκόμουν ακόμα με τη γεμάτη κατσαρόλα μπροστά στη σκάλα με ρώτησε:

Τι έκανες όλο το απόγευμα σήμερα;

Εγώ κάθισα πάνω στη σκάλα και πιάσαμε την κουβέντα. Στις έξι και τέταρτο, μια ολόκληρη ώρα μετά που πήγα να τις πάρω, κατέβηκα επιτέλους κάτω με τις πατάτες. Ο Πέτρος δεν ξανανέφερε ούτε με μία λέξη τους γονείς του. Μιλήσαμε για βιβλία και για τα προηγούμενα. Τι χαριτώμενα που ζέρει αυτό το αγόρι να διηγείται. Νομίζω δε λείπει και πολύ από το να τον ερωτευτώ. Μετά που καθάρισα τις πατάτες ξαναπήγα σ' αυτόν. Έκανε ζέστη κ' εγώ είπα:

Στη Μάργκοτ και σε μένα μπορείς πάντα να καταλάβεις τη θερμοκρασία. Όταν είναι κρύο είμαστε ωχρές, όταν είναι ζέστη κοκκινίζουμε.

Ερωτευμένη; με ρώτησε.

Τι; Να είμαι ερωτευμένη; απάντησα αθώα.

Και γιατί όχι; με ρώτησε. Μετά όμως αναγκαστήκαμε να πάμε για φαγητό. Ήθελε κάτι να εκμαιεύσει μ' αυτή του την ερώτηση; Σήμερα μπόρεσα επιτέλους να τον ρωτήσω αν βρίσκει τη φλυαρία μου ενοχλητική. Μου είπε σύντομα:

Τη βρίσκω πολύ χαριτωμένη.

Κατά πόσο ήταν αυτό μια ευγένεια, δεν μπορώ να το ξεχωρίσω. Κίττυ τι να σου πω. Νομίζω ότι κάνω σαν μια ερωτευμένη η οποία δεν μπορεί να μιλήσει για τίποτα άλλο παρά μονάχα για τον καλό της. Άλλα είναι αλήθεια, ο Πέτρος είναι θησαυρός. Αλήθεια θα μπορέσω να του το πω αυτό κάποτε; Φυσικά μονάχα τότε όταν με βρίσκει θησαυρό κ' εκείνος εμένα. Δυστυχώς όμως δεν είμαι μια γατούλα που μπορεί κανείς να τη χαϊδέψει χωρίς γάντια, αυτό το ζέρω. Εκείνος αγαπάει πάρα πολύ την ησυχία του κ' έτσι δεν έχω ιδέα αν με συμπαθεί καν. Πάντως αρχιζουμε να αλληλογνωριζόμαστε κ' εγώ εύχομαι το να τολμούσαμε να βγούμε από τον εαυτό μας πολύ περισσότερο. Ισως έρθει κι αυτή η στιγμή πολύ πιο γρήγορα απ' ότι σκέφτομαι. Πολλές φορές την ημέρα μου ρίχνει ένα βλέμμα συνεννόησης κ' εγώ συγκατανεύω κ' είμαστε και οι δύο ευτυχείς. Βεβαίως ακούγεται λιγάκι παράδοξο το να μιλάω εδώ που βρισκόμαστε για την ευτυχία μας, αλλά νομίζω ότι κι αυτός σκέφτεται το ίδιο.

Άννα.

Σάββατο 4 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Αυτό το Σάββατο είναι εδώ και μήνες και μήνες και πάλι μήνες το πρώτο Σάββατο που δεν είναι ούτε βαρετό ούτε σκοτεινό ούτε συντριπτικό και δεν το οφείλω σε κανέναν άλλο από παρά στον Πέτρο. Όταν σήμερα το πρωί ανέβηκα στη σοφίτα για να απλώσω την ποδιά μου, ήταν εκεί ο πατέρας και δούλευε με τον Πέτρο και με ρώτησε αν ήθελα να μείνω για να κάνω μαζί γαλλικά. Εγώ δεν άφησα να μου το επαναλάβουν, κάθισα αμέσως και στις αρχές αρχίσαμε να μιλάμε γαλλικά. Πρώτα εξήγησα εγώ κάτι

στον Πέτρο, μετά αρχίσαμε να μιλάμε εγγλέζικα. Ο πατέρας μας διάβασε κάτι από τον Ντίκενς κ' εγώ ήμουνα στον έβδομο ουρανό γιατί καθόμουνα κοντά στον πατέρα σε μία καρέκλα και πολύ - πολύ κοντά στον Πέτρο. Στις έντεκα η ώρα κατεβήκαμε. Όμως στις εντεκάμισι ανέβηκα πάλι επάνω και μόλις ανέβηκα τον βρήκα στη σκάλα και με περίμενε. Μιλήσαμε πάλι έως τις δώδεκα παρά τέταρτο.

Και αν είναι δυνατό και δε μας προσέξει κάνενας, μου λέει, μετά το φαγητό (καθώς βγαίνομε έξω), γεια σου, 'Αννα, θα 'ρθεις σε λιγο.

Αχ είμαι τόσο ευτυχισμένη, μήπως άρχισε να με συμπαθεί; Πάντως και για κάθε περιπτώση το λέω εδώ είναι ένας πολύ - πολύ συμπαθητικός νέος. Πολύ σύντομα θα συνεννογιόμαστε περιφήμα. Η κυρία Βαν-Νταν χαίρεται να μας βλέπει μαζί αλλά σήμερα ρώτησε έτσι λιγάκι στ' αστεία:

Μπορεί κανείς να σας έχει εμπιστοσύνη εσάς των δυο εκεί απάνω; Βεβαίως διαμαρτυρήθηκα εγώ, θέλετε να μας προσβάλλετε;

Από το πρωί ισαμε το βράδυ χαιρομai που θa δω τoν Πέτρo. 'Αvva.

Δευτέρα 6 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κιττυ,

Βλέπω στου Πέτρου το πρόσωπο ότι κι αυτός με σκέψηται ακριβώς τόσο πολύ όσο σκέψηται και εγώ εκείνον. Εχτές το βράδυ θύμωσα τρομερά όταν η μητέρα του είπε ειρωνικά για κείνον: ο φιλόσοφος. Ο Πέτρος κατακοκίνισε κ' ήταν πολύ αμήχανος κ' εγώ θα της έβγαζα ευχαριστώς τα μάτια. Γιατί δεν μπορούν οι άνθρωποι να κρατήσουν το στόμα τους; Δεν μπορείς να φανταστείς πόσο πολύ με πονάει να στέκομαι δίπλα του και να βλέπω πόσο μόνος είναι. Μπορώ να αισθανθώ πολύ καλά σαν να το έχω ζήσει εγώ η ίδια πόσο απελπισμένος είναι πολλές φορές με τους καβγάδες τους και με το κενό γύρω του. Καημένε Πέτρο, πόσο πολύ έχεις ανάγκη από

αγάπη! Μου φάνηκε τόσο πολύ σκληρό στ' αυτιά μου και τόσο απεγγωσμένο όταν μιλήσε και είπε ότι δε χρειάζεται φίλους. Κάνει νομίζω λάθος. Ακόμα πιστεύω ότι δεν το εννοούσε ακριβώς όπως το είπε. Αρπάζεται από τη φτιαχτή του αδιαφορία και δε θέλει να πέσει έξω από το ρόλο που έχει υποβάλλει στον εαυτό του και στα συναισθήματά του. Πόσο καιρό θα το αντέξεις ακόμα Πέτρο; Δε θα σ' αρπάξει κάποτε αυτή η απάνθρωπη υπερένταση να σε φέρει σ' ένα νευρικό κραχ; Αχ, Πέτρο, ήθελα πάρα πολύ να μπορούσα να σε βοηθήσω. Εμεις οι δυο θα μπορούσαμε να μοιραστούμε τη μοναξιά μας και να τη διάλξουμε. Σκέφτομαι πολλά αλλά δε λέω τίποτα. Είμαι ευτυχισμένη μονάχα όταν τον βλέπω και σκέψου και να χει και ήλιο εκείνη τη μέρα. Τι ευτυχία είναι αυτή! Χτες το βράδυ ενώ λουζόμουνα έκανα τρομερό θύρυσθο, γέλια και φασαρία. Ήξερα ότι βρίσκεται στο διπλανό δωμάτιο. Δεν μπορώ να κάνω αλλιώς. Άλλα όσο πιο σιωπηλή και σοβαρή είμαι μέσα μου, τόσο πιο πολλές σαχλαμάρες κάνω εξωτερικά. Ποιος θα είναι ο πρώτος που θ' αντιληφθεί το εσωτερικό μου; Και θα σπάσει αυτή την πανοπλία; Είμαι πολύ ευτυχισμένη που οι Βαν-Νταν δεν έχουν κόρη. Η κατάκτησή μου δε θα ήταν ποτέ τόσο δύσκολη, τόσο όμορφη και τόσο ευτυχισμένη αν δεν ήταν το άλλο φύλο να σε τραβά. Αννα.

Υστερόγραφο: Το ξέρεις ότι θέλω να είμαι απόλυτα ειλικρινής και να στα γράψω όλα, γι' αυτό πρέπει να σου πω και να σου ομολογήσω ότι ζω μονάχα από τη μία συνάντηση στην άλλη. Κάθε φορά από την αρχή το βρίσκω το ίδιο όμορφο να βλέπω τις μικρές του δειλές προσπάθειες να με πλησιάσει. Νομίζω ότι κι αυτός ακριβώς όπως κ' εγώ θέλει να ανοιξει την καρδιά του. Και δεν ξέρει πώς. Και αυτή η αμήχανη δειλιά του είναι αυτή που με τραβάει τόσο πολύ σ' αυτόν. **Άννα.**

Τριτη 7 Μαρτιου 1944

Όταν σκέφτομαι πίσω τη ζωή μου του 1942 μου φαίνονται όλα τόσο απίθανα. Αυτή τη ζωή την έκανε μια τελείως αλλιώτικη 'Αννα απ' αυτή που τώρα είναι τόσο γνωστική και ζει εδώ. Ήταν μια ευτυχισμένη ζωή, σε κάθε δάχτυλο είχε κ' ένα θαυμαστή. Περίπου είκοσι φιλενάδες και γνωστές, η αγαπημένη σχεδόν όλων των καθηγητών, πολύ κακομαθημένη από τους γονείς, πάντα να τρώει γλυκαρίδες με αρκετά χρήματα. Τι να θέλει κανείς παραπάνω; Αν θα με ρωτήσεις πώς τα κατάφερνα να τυλίγω γύρω από το μικρό μου δάχτυλο όλους τους ανθρώπους, δε θα 'ξερα να σου απαντήσω. Ο Πέτρος λέει ότι είναι σαρμ, προσωπική γοητεία. Δεν το νομίζω. Οι δάσκαλοι βρίσκανε τις κριτικές μου απαντήσεις, τις αστείες μου ερμηνείες, το χαρούμενο φαιδρό πρόσωπό μου, το κριτικό μου βλέμμα, τα βρίσκαν όλα αυτά συμπαθητικά, με βρίσκαν χαριτωμένη και ευχάριστη κι οπωσδήποτε δεν ήμουνα τίποτα παραπάνω. Ήμουνα μια τρομερή γκομενίτσα, χαριτωμένη, κοκέτα και εύθυμη. Άλλα είχα και μερικές καλές ιδιότητες, οι οποίες με βοηθούσαν πάντα ν' αποκτώ την εύνοια των μεγάλων. Ήμουνα δηλαδή επιμελής, τίμια και ανοιχτόκαρδη. Σε κανέναν ποτέ δεν απαγόρεψα, όποιος και να 'ταν αυτός, δεν του απαγόρεψα να αντιγράψει από μένα. Δεν ήμουνα ποτέ φαντασμένη και μοιραζα πάντα γλυκαρίδες και με τα δύο τα χέρια. Νομίζω πως ίσως με έβλαψε όλος αυτός ο θαυμασμός και έγινα λιγάκι ψωροπερήφανη. Ίσως δεν πειράξε διόλου το ότι γκρεμίστηκα στο πιο ευτυχισμένο σημείο αυτής της γιορτής κάτω στην καθημερινότητα. Άλλα μου χρειάστηκε πολὺς χρόνος για να συνηθίσω το να μη με θαυμάζουν πια. Πώς με ονομάζαν στο σχολείο; Τον υποκινητή όλων των ταραχών και ευχάριστων παιχνιδιών, η 'Αννα πάντα πρώτη, μπροστάρης. Ποτέ κατσούφα και ποτέ νευρική. Σου φαίνεται τότε παράξενο ότι ο καθένας ήθελε να περπατάει μαζί μου ως το σχολείο, να κάνει το δρόμο μόνο με μένα και να προσπαθεί να μου είναι ευχάριστος και να με προσέχει; Βλέπω αυτή την 'Αννα σαν ένα πολύ συμπαθητικό αλλά και πολύ

επιπόλαιο πλάσμα το οποίο δεν έχει πια τίποτα κοινό με μένα. Ο Πέτρος λέει πολύ σωστά: 'Οταν σε συναντούσα άλλοτε ήσουν από δύο ή τρία αγόρια τριγυρισμένη κι από ένα ολόκληρο γκρουπ κορίτσια, πάντα γελώντας, πάντα χαρούμενη και πάντα το κέντρο της παρέας. Τι απόμεινε απ' αυτό το κορίτσι; Το γέλιο και οι έξυπνες απαντήσεις δε μου χαθήκαν. Μπορώ ίσως ακόμα καλύτερα να κριτικάρω τους ανθρώπους και μπορώ να φλερτάρω αν το θέλω. Θα 'θελα βέβαια μια φορά ακόμα, ένα μόνο βράδυ, ίσως μερικές μέρες, ίσως και βδομάδες να ζήσω έτσι τελείως χωρίς σκοτούρες, χαρούμενη και ήρεμη, όμως στο τέλος αυτής της βδομάδας θα τα είχα αηδιάσει όλα τόσο πολύ και θα ήμουνα ευγνώμων στον πρώτο τυχόντα που θα μου μιλούσε για κάτι σοβαρότερο. Δε μου χρειάζονται θαυμαστές αλλά φίλοι. Δε μου χρειάζονται άνθρωποι που αγαπάνε το χαμόγελό μου, αλλά εκείνοι οι οποίοι πράγματι εκτιμούν το χαρακτήρα και το ήθος μου. Ξέρω πολύ καλά ότι τότε ο κύκλος θα είναι πολύ στενότερος γύρω μου, αλλά αυτό δε με πειράζει φτάνει να έχω μόνο μερικούς ανθρώπους, μόνο μερικούς τίμιους και ειλικρινείς που θα μπορώ να τους κρατήσω. Και παρ' όλα αυτά ούτε και τότε ήμουνα απόλυτα ευτυχισμένη. Πολλές φορές ένιωθα εγκαταλειμμένη. Άλλα επειδή από το πρώτι ως το βράδυ ήμουνα πάντα απασχολημένη, δεν το σκεφτόμουνα και προσπαθούσα να ευχαριστηθώ και να γελάσω όσο μπορούσα περισσότερο. Εν γνώσει ή ασυνείδητα προσπαθούσα να γεμίσω το κενό γύρω μου με αστεία. Τώρα κοιτάω στην παλιά μου ζωή, την κριτικάρω και προσπαθώ να δουλέψω. Ένα κομμάτι της ζωής μου έκλεισε για πάντα. Η ανεύθυνη ανώδυνη σχολική ηλικία δε θα ξανάρθει ποτέ ξανά. Άλλα ούτε και τη νοσταλγία. Νομίζω ότι φύτρωσα ανάμεσά της και την ξεπέρασα. Έτσι, να 'μαι απλώς χαρούμενη δεν το μπορώ πια. Ένα κομμάτι του εαυτού μου μένει πάντοτε σοβαρό. Βλέπω την ύπαρξή μου κάτω από ένα μεγενθυντικό φακό ως την αρχή ακριβώς αυτού του χρόνου. Την ήσυχη ζωή με τον πολύ ήλιο στο σπίτι, μετά το 42 εδώ

που κρυφτήκαμε η απότομη αλλαγή, οι τσακωμοί, οι διάφορες ενοχές δεν μπόρεσα να τα χωνέψω και να τα δουλέψω όλα αυτά μέσα μου και να τα αντικαταστήσω. Και έτσι προσπαθούσα να συγκρατήσω τη θέση μου κάνοντας την κακιά και την απότομη και δείχνοντάς τους τα νύχια μου. Το πρώτο μισό του 43 οι πολύ συχνές μου τάσεις για κλάματα, μοναξιά, η αργή κατανόηση των λαθών και των ελαττωμάτων μου, που μπορεί να μην ήταν πολύ μεγάλα αλλά φαινονταν πολύ μεγαλύτερα. Μίλουσα για όλα τα πράγματα κάνοντας το σπουδαίο και προσπαθώντας να κερδίσω τον Πημ μοναχά για μένα. Δεν το κατάφερα. Έτσι βρέθηκα μόνη μπροστά στο πρόβλημα το να μπορέσω να αλλάξω τον εαυτό μου τόσο ριζικά ώστε να μη με κατσαδιάζουν πια, γιατί αυτές τις κατσάδες μου ήταν αδύνατο να τις ανεχτώ. Το δεύτερο μισό αυτού του χρόνου ήταν ήδη καλύτερο. Σαν τηναίητζερς με υπελόγιζαν περισσότερο κοντά στους μεγάλους παρά στα παιδιά. Άρχισα να σκέφτομαι. Άρχισα να γράφω ιστοριούλες. Έφτασα στο συμπέρασμα ότι οι άλλοι δεν είχαν πια το δικαίωμα να με κλοτσάνε εδώ κ' εκεί σαν μπάλα του πινγκ-πονγκ. Ήθελα να καταφέρω να φτιαχτώ κατά την ίδια μου διάθεση και με την ίδια μου τη θέληση. Έφτασα επίσης στο συμπέρασμα ότι ο πατέρας δεν μπορεί να είναι ο άνθρωπος της εμπιστοσύνης μου για όλα τα θέματα. Δε θα μπορέσω πλέον σε κανένα να έχω απόλυτη εμπιστοσύνη παρά μονάχα σε μένα. Μετά την Πρωτοχρονιά η δεύτερη μεγάλη αλλαγή. Το όνειρό μου. Απ' αυτό κατάλαβα ότι είχα τρομερή νοσταλγία για ένα αγόρι, όχι για μια φιλενάδα, για ένα φίλο. Ανακάλυψα επίσης την ευτυχία μέσα μου πακεταρισμένη με μια εξωτερική πανοπλία ευθυμίας και επιπολαιότητας. Αργά - αργά και σιγά - σιγά ηρέμησα και αισθανόμουνα μια απέραντη λαχτάρα για καθετί που είναι καλό και ωραίο. Όταν το βράδυ ξάπλωνα στο κρεβάτι και έκανα την προσευχή μου και τέλειωνα με τις λέξεις «Σ' ευχαριστώ για όλα τα καλά και τα αγαπημένα και τα όμορφα Θεέ μου» τότε κάτι μέσα μου γελούσε και

κραύγαζα από χαρά. Τότε σκέφτομαι το ότι μπορέσαμε να κρυφτούμε, την υγεία μου και την αγάπη, τον Πέτρο και καθετί που είναι ακόμα τρυφερό και συναισθηματικό, έτσι ώστε εμείς οι δύο να μπορούμε να το αγγιξούμε ή κάτι το οποίο θα έρθει στο μέλλον, την αγάπη, το μέλλον, την ευτυχία, το όμορφο, αυτό που υπάρχει στον κόσμο ακόμα, τη φύση, την τέχνη, την ομορφιά και όλα τα μεγάλα που είναι μαζί μ' αυτά δεμένα. Τότε προσπαθώ να μη σκέφτομαι όλη αυτή την κατάντια και τη μιζέρια και τον πόλεμο αλλά το θαυμαστό που παραμένει πάντα. Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η διαφορά μεταξύ της μητέρας μου και εμένα. Όταν έχει κανείς μελαγχολίες σου συνιστά: σκέψου τι τραβάνε οι άλλοι, σκέψου τον πόλεμο και το θάνατο και να σαι ευγνώμων ότι εσύ ακόμα δεν το έχεις αισθανθεί στο κορμί σου. Ενώ εγώ λέω, βγες έξω, κοίτα την ευτυχία μέσα σε σένα και στο Θεό. Σκέψου όλη την ομορφιά η οποία υπάρχει μέσα σου και η οποία πάντα συντελείται μέσα σου και έσσο ευτυχισμένος. Κατά τη γνώμη μου η συμβουλή της μητέρας πρέπει να είναι στραβή γιατί άμα είσαι ο ίδιος δυστυχισμένος και σκεφτείς ακόμα πιο πολύ δυστυχία, τι θα σε ωφελήσει αυτό; Είσαι χαμένος τότε. Εγώ από την άλλη μεριά σκέφτομαι ότι ακόμα και στη δυστυχία κάτι όμορφο μπορεί να μείνει, η φύση, ο ήλιος, η ελευθερία και κάτι βαθιά μέσα σου. Δεν πρέπει να συγκρατηθείς για να βρεις τον εαυτό σου ξανά και να βρεις το Θεό και να βρεις την ισορροπία σου. Κι όταν είναι κανείς ο ίδιος ευτυχισμένος μπορεί να κάνει ευτυχισμένους και τους άλλους. Όποιος έχει θάρρος και εμπιστοσύνη δεν μπορεί ποτέ να καταστραφεί σε δυστυχία. Άννα.

Κυριακή 12 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Τον τελευταίο καιρό δεν μπορώ να σταθώ σε μια μεριά μονάχη μου. Έχω σκουλήκια στον ποπό. Μιλάω συνέχεια και πολύ ευχάριστα με τον Πέτρο, αλλά έχω πάντα το

φόβο ότι γίνομαι βαρετή. Μου έχει διηγηθεί πάρα πολλά από τον προηγούμενο καιρό, από τους γονείς του και από τον εαυτό του κ' εγώ πάντα το βρίσκω ότι δεν είναι αρκετό για μένα. Τότε αναρωτιέμαι πώς έχει φτάσει η κατάσταση ως εκεί να περιμένω να μου λέει τα δικά του. Πριν λίγο ακόμα καιρό με έβρισκε αυνπόφορη. Κ' εγώ τον έβρισκα το ίδιο. Η γνώμη μου έχει αλλάξει τώρα. Άραγε άλλαξε και η δικιά του; Το νομίζω βέβαια, αλλά όμως αυτό δε σημαίνει ότι γίναμε και κολλήτοι φίλοι. Δε θέλω να κάνω τον εαυτό μου νευρικό, έτσι απασχολούμαι πολύ πιο πολύ απ' ότι πρέπει μαζί του, αν και δε θέλω να σε κολλήσω να αισθάνεσαι έτσι απαίσια όπως αισθάνομαι κ' εγώ. Το Σάββατο το μεσημέρι, μετά από μια σειρά δυσάρεστες ειδήσεις απέξω, είχαν σπάσει τόσο πολύ τα νεύρα μου ώστε ξάπλωσα να κοιμηθώ. Ήθελα μόνο να κοιμηθώ για να μη σκέφτομαι. Κοιμήθηκα ως τις τέσσερις. Κ' ύστερα έπρεπε να πάω στους γονείς μου στο μέσα δωμάτιο. Μου ήταν πάρα πολύ δύσκολο να απαντήσω σε όλες τις ερωτήσεις της μητέρας μου και να παραστήσω κάτι μπροστά στον πατέρα μου όταν με ρώτησε το γιατί είχα ξαπλώσει. Τους είπα ότι είχα πονοκέφαλο. Κι αυτό δεν ήταν βέβαια ψέμα γιατί είχα πραγματικό πονοκέφαλο, μονάχα που ήταν πονοκέφαλος εσωτερικός. Κανονικοί άνθρωποι, κανονικά κορίτσια τηγανίτζερς σαν και μένα, φαντάζομαι θα με βρίσκουν παράξενη και ισως - ισως λίγο λειψή, μ' αυτό το συνεχές μαρτύριο που έχω το να αισθάνομαι στενοχωρημένη. Αλλά βλέπεις τι να γίνει. Εσένα λέω όλα, ό,τι υπάρχουν μέσα μου και μετά την υπόλοιπη μέρα είμαι χαρούμενη, έχω αυτοπεποίθηση όσο μου είναι δυνατό, για να αποφύγω τις ερωτήσεις και να ξεφύγω όλη τη στενοχώρια με μένα την ίδια. Η Μάργκοτ είναι συγκινητική και αγαπητή και πολύ καλή μαζί μου και θα θέλει πάρα πολύ να είναι η έμπιστη μου, αλλά όμως δεν μπορώ να της τα λέω όλα. Είναι καλή και όμορφη και πάλι καλή, αλλά είναι λιγάκι πάρα πολύ ακαδημαϊκή. Αν αρχίσει κανείς να μιλάει μαζί της για τίποτε εσωτερικά

ζητήματα, τα παιρνει πολὺ στα σοβαρά, απόλυτα σοβαρά και κάθεται και σκέφτεται πολλές ώρες για την παράξενη στριμμένη αδερφούλα της, με εξετάζει με ένα βλέμμα βαθύ σε όσα της λέω και σκέφτεται: Μήπως είναι μόνο θέατρο, μήπως παριστάνει ή είναι αλήθεια όλα αυτά; Μια και είμαστε εδώ ο ένας τόσο κοντά κολλημένος με τον άλλο δε θα θελα να έχω την έμπιστη μου και συνεχώς κοντά μου. Πότε θα καταφέρω πάλι να ξεφύγω απ' αυτόν το φαύλο κύκλο των ιδεών. Πότε θα υπάρξει ηρεμία και γαλήνη μέσα σε μένα;

Τρίτη 14 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Ίσως είναι ενδιαφέρον για σένα, για μένα φυσικά λιγότερο, το να μάθεις το τι θα φάμε σήμερα. Αυτή τη στιγμή κάθομαι, επειδή είναι κάτω η καθαριστρια, στο τραπέζι το σκεπασμένο μ' ένα νάυλον τραπεζούμαντιλο στους Βαν-Νταν έχοντας ένα μαντίλι παρφουμαρισμένο, το άρωμα είναι από την εποχή πριν από το κρύψιμό μας, του οποίου η όμορφη μυρουδιά μου σκεπάζει τη μύτη και το στόμα. Αυτό το κάπως εξεζητημένο ύφος της διήγησής μου μπορεί να σε ξαφνιάσει λιγάκι γι' αυτό θα μπω αμέσως στο θέμα. Μια και συλλάβανε το μαυραγορίτη που μας έφερνε τα διάφορα τρόφιμα της μαύρης αγοράς δεν έχουμε λίπος. Η Μητ και ο Κόφιους είναι άρρωστοι. Η Έλλη δεν μπορεί να φύγει για να ψωνίσει και έτσι είμαστε τρομερά στενοχωρημένοι και το φαγι μας φριχτό. Δεν έχουμε καθόλου λίπος πλέον, ούτε λάδι, πολύ περισσότερο βούτρο ή οτιδήποτε μαργαρίνη. Για πρόσγευμα δεν έχουμε πια κορνφλέιτς όπως σχεδόν πάντα ως τώρα, παρά χυλό και μια και η κυριά Βαν-Νταν φοβάται μήπως πεθάνουμε της πείνας, αγοράσαμε από τη μαύρη αγορά γάλα. Το μεσημεριανό μας φαγητό θα είναι φασόλια. Γι' αυτό πήρα και τα μέτρα μου με το αρωματισμένο μαντιλάκι. Τρομερό πώς μπορούνε να βρομάνε τα φασόλια εάν τα φυλάξει κανείς ένα χρόνο μέσα στο ξίδι. Βρομάει εδώ μες στο

δωμάτιο ένα μείγμα από μισοχαλασμένα δαμάσκηνα μ' ένα χημικό για κονσερβάρισμα και σάπια αυγά. Για τ' όνομα του Θεού μου έρχεται εμετός μονάχα στην ιδέα ότι πρέπει να φάω αυτό το κατασκεύασμα το μεσημέρι. Αν σκεφτείς ακόμα ότι οι πατάτες μας έχουν μια παράξενη αρρώστια και από έναν κουβά πατάτες πρέπει πάντα οι μισές να πάνε στα σκουπίδια, καταλαβαίνεις τι μυρουδιές έχουμε. Καθώς τις καθαρίζουμε, πιάνουμε πάντα κουβέντα και προσπαθούμε να ξεχωρίσουμε τις διάφορες αρρώστιες και να κάνουμε διαγνώσεις. Έτσι έχουμε ανακαλύψει ότι καρκίνος, ευλογιά, μαγουλάδες είναι όλες παροδικά αρρώστιες των πατατών. Δεν είναι πολύ εύκολο να είναι κανείς τον τέταρτο ήδη χρόνο κρυμμένος μέσα σ' έναν πόλεμο. Αχ, θεέ μου, ας είχε τελειώσει πια αυτή η κατάσταση. Η αλήθεια είναι ότι το φαγητό θα μου ήταν τελείως αδιάφορο αν εδώ πέρα συνέβαιναν πιο ευχάριστα γεγονότα ή αν συνέβαινε καν κάτι εδώ τριγύρω. Αλλά αυτό είναι ακριβώς το πρόβλημα. Μέσα σ' αυτή τη μονοτονία γινόμαστε όλοι παράξενοι και ευερέθιστοι. Σου καταγράφω τις σκέψεις πέντε μεγάλων ανθρώπων για το σπίτι και τη ζωή μας κατά το κρύψιμο στον πόλεμο.

Η κυρία Βαν-Νταν:

Το να παριστάνω τη νεράιδα της κουζίνας το αηδίασα μα την αλήθεια. Όμως περισσότερο βαριέμαι. Επομένως μαγειρεύω. Αλλά το να μαγειρέψει κανείς χωρίς λίπος είναι αδύνατο. Μου έρχεται εμετός μονάχα με τις βρόμικες μυρουδιές που μυρίζω στην κουζίνα. Δυσαρέσκεια και γκρίνια είναι η ανταμοιβή μου για όλους μου τους κόπους. Είμαι για όλα και για όλους το μαύρο πρόβατο, είμαι πάντα μόνη και υπεύθυνη. Εκτός αυτού πολύ φοβούμαι ότι με τον πόλεμο δεν τρέχει τίποτα και ίσως και να κερδίσουν οι Γερμανοί. Έχω μια τρομερή ιδέα και ένα φόβο μεγάλο πως θα πεθάνουμε της πείνας. Δεν μπορεί κανείς να παραξενευτεί βεβαίως τότε αν έχω κάποτε - κάποτε τα νεύρα μου.

Ο κύριος Βαν-Νταν:

Πρέπει να καπνίζω, να καπνίζω κι άλλη μια φορά να καπνίζω. Τότε δε μου φαίνονται τόσο τρομερά η πολιτική, το φαγητό και τα νεύρα της γυναικάς μου. Αν δεν έχω αρκετό καπνό για κάπνισμα, τότε το μόνο που θέλω είναι να τρώω κρέας. Τότε όλοι νομίζουν ότι ζούμε πολύ άσχημα γιατί τίποτα δεν είναι αρκετά καλό και οπωσδήποτε θα υπάρξει καβγάς. Αλήθεια είναι κουτή η γυναικά μου.

Η κυρία Φρανκ: Τόσο σπουδαίο βεβαίως δεν είναι το φαγητό, αλλά πολύ θα ήθελα ένα κομμάτι μαύρο ψωμί γιατί έχω μια τρομερή πείνα. Αν ήμουνα η κυρία Βαν-Νταν θα απαγόρευα στον άντρα μου το να καπνίζει τόσο πολύ. Αχ σε παρακαλώ δώσε μου ένα τσιγαράκι για να καλμάρω τα νεύρα μου. Μπορεί οι Άγγλοι βέβαια να έχουν κάνει πάρα πολλά λάθη, αλλά όμως ο πόλεμος πάει μπροστά. Δηλαδή πάει καλά για μας. Πρέπει να είμαι χαρούμενη που δε βρισκομαι στην Πολωνία.

Ο κύριος Φρανκ: Όλα είναι εντάξει. Δε μου χρειάζεται τίποτα. Μόνο ησυχία. Έχουμε καιρό. Δώσ' μου πατάτες, τότε είμαι ευχαριστημένος. Αλλά φυλάξτε κάτι από τη μερίδα μου και για την Έλλη.

Ο κύριος Ντούσσελ: Πρέπει να τελειώσω την εργασία μου. Η πολιτική θαυμάσια. Το ότι θα μας ανακαλύψουν εδώ αυτό είναι αδύνατο. Εγώ, εγώ, εγώ.

Αννα.

Tetάρτη 15 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα ακούγεται μόνο: Αν συμβεί αυτό ή εκείνο τότε θα υπάρχουν μεγάλες δυσκολίες και αν αρρωστήσει κι αυτός χαθήκαμε. Θα βρισκόμαστε μόνοι εδώ. Μόνοι σ' όλο τον κόσμο. Και αν, τότε τι θα γίνει;

Το πώς θα συνεχίσει αυτή η κουβέντα νομίζω ότι μπορείς να το φανταστείς. Νομίζω ότι γνωρίζεις τώρα πια τους κατοίκους του πίσω σπιτιού για να μπορείς να συμπεράνεις τις σκέψεις τους. Η αιτία γι' αυτό το αν και ίσως και τι θα κάνουμε είναι ότι πήρανε τον κύριο Κράλερ για την επιστράτευση εργασίας. Η Έλλη είναι πουντια-

σμένη, η Μηπ ἔχει τη γρίπη και δε σηκώθηκε ακόμα, ο κύριος Κόφιους ἔχει πάλι βαριές στομαχικές αιμορραγίες με λιποθυμικές καταστάσεις, μία τρομερά λυπηρή λιτανεία. Οι ἀνθρωποι από κάτω από το γραφείο από τη φίρμα είναι για αύριο ελεύθεροι. Εάν δεν ἔρθει και η Ἑλλη και μείνει σπίτι, θα μείνει η πόρτα κλειδωμένη. Κ' εμείς δεν πρέπει να κουνηθούμε για να μη μας ακούσουν οι γείτονες. Γύρω στη μία θα ἔρθει ο Χενκ για να κοιτάξει τους εγκαταλειμμένους και να παιξει περίπου το ρόλο του θηριοδαμαστή σ' ἐνα ζωολογικό κήπο. Σήμερα το μεσημέρι μετά από πολὺ καιρό μας ξαναδιηγήθηκε μια φορά κάτι από τον ἔξω κόσμο. Θα πρέπει να μας δεις πώς κρεμόμαστε όλοι από τα χειλιά του και πώς στεκόμαστε γύρω του. Υπάρχει μια εικόνα μέσα μου: Η γιαγιά διηγείται. Ἐτσι περίπου θα πρέπει να είμαστε κ' εμείς. Μας μιλήσε και για φαγητά και επίσης για το γιατρό της Μηπ, ὅταν ρωτήσαμε τι γίνεται.

Γιατρός, εἰπε, μη μου ξαναπείτε τη λέξη γιατρός. Σήμερα το πρωί τηλεφώνησα, μου ἐδωσαν μια κάποια νοσοκόμα στο τηλέφωνο, την παρακάλεσα να μου δώσει μια συνταγή για τη γρίπη, μου απάντησε ότι μεταξύ οκτώ και εννέα θα μπορούσα να περάσω να την πάρω. Εάν κοντεύει κανείς να πεθάνει από γρίπη ίσως ἔρχεται ο ίδιος ο γιατρός στο τηλέφωνο για να σου πει: βγάλε τη γλώσσα σου σε παρακαλώ, πες α! Α, ναι, ακούω είσαστε λίγο βραχνιασμένος. Θα τηλεφωνήσω στο φαρμακείο για μια συνταγή. Ἐχετε κόκκινο λαιμό. Μπορείτε να πάτε να την πάρετε. Καλή σας μέρα. Και από κει τέλος. Πολύ ωραία ιατρική παρακολούθησε είναι αυτή. Περιφήμα. Μοντέρνα. Μόνο από το τηλέφωνο. Άλλα δε θα θέλα να τα ρίχνω όλα στους γιατρούς. Στο τέλος - τέλος ἔχουν μονάχα δυο χέρια κι αυτόν τον καιρό υπάρχει ένα πλήθος από αρρώστους και αρρώστιες και μια ελάχιστη σειρά από γιατρούς.

Όμως γελάσαμε τρομερά ὅταν ο Χενκ μας ἐπαιξε αυτή την τηλεφωνική συνδιάλεξη. Μπορεί κανείς πολύ καλά να φανταστεί την αλλαγή που θα ἔχουν τα δωμάτια υποδοχής

στους γιατρούς. Τους αρρώστους του Ι.Κ.Α ούτε θα τους κοιτάζουνε. Ανθρώπους οι οποίοι ἔχουν κάτι ελαφρό και θα ἔθελαν μια μικρή παρηγοριά θα τους λένε: πίσω-πίσω στην ουρά, εδώ ἔχουμε να κάνουμε με βαριά ασθενείς.

Άννα.

Πέμπτη 16 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Ο καιρός είναι θαυμάσιος, απερίγραπτα όμορφος. Θα ανέβω αμέσως πάνω στη σοφίτα. Τώρα επιτέλους κατάλαβα γιατί είμαι τόσο πολύ πιο νευρική από τον Πέτρο. Ο Πέτρος ἔχει το δικό του δωμάτιο, όπου μπορεί να ξαπλώνει, να σκέφτεται και να ονειρεύεται. Εμένα με σπρώχνουν από το ἐνα δωμάτιο στο άλλο. Μόνη μου δεν είμαι σχεδόν ποτέ στο δωμάτιο το οποίο μοιράζομαι με τον Ντούσσελ. Και θα θέλα τόσο πολὺ καμιά φορά να είμαι. Να και ένας λόγος γιατί το σκάω τόσο συχνά για πάνω. Εκεί και γράφοντας σε σένα Κίττυ μπορώ να είμαι επιτέλους ο εαυτός μου. Άλλα δε θέλω να λιποτακτήσω, μάλιστα θέλω να ἔχω θάρρος. Δυστυχώς οι άλλοι δεν καταλαβαίνουν πολλά από τα συναισθήματά μου μονάχα ότι είμαι λιγάκι πιο ψυχρή ενάντια στη μητέρα. Με τον πατέρα δεν είμαι πια τόσο τρυφερή και με τη Μάργκοτ σχεδόν δε μιλάω πια καθόλου για τα δικά μου ζητήματα. Κρατώ απόσταση σιγουριάς. Πρώτα απ' όλα πρέπει να σιγουρέψω την εξωτερική μου ηρεμία. Κανείς δεν πρέπει να καταλάβει ότι μέσα στο εσωτερικό μου υπάρχει ἐνα είδος κατάστασης πολέμου μεταξύ των πόθων μου και της λογικής. Ισαμε τώρα κέρδιζε πάντα η λογική. Θα τα καταφέρω όμως ως το τέλος; Μερικές φορές φοβάμαι. Μερικές φορές το εύχομαι. Μου είναι πολύ δύσκολο να μη μιλάω με τον Πέτρο γι' αυτά τα θέματα, αλλά ξέρω ότι αυτός πρέπει να αρχίσει. Είναι πολύ δύσκολο να μην μπορώ να μιλήσω για τα όνειρά μου, να μην μπορώ να τα συνεχίσω την ημέρα και το ότι τα όνειρα της νύχτας δεν μπορούν να γίνουν βιώματα πραγματικά. Ναι, Κίττυ, η Άννα τρελάθηκε λιγάκι. Ζω όμως και σε μια τρελή εποχή

κάτω από τρελές καταστάσεις. Είμαι τόσο χαρούμενη ότι μπορώ τουλάχιστο να γράφω τι αισθάνομαι και τι σκέφτομαι, αλλιώς οπωσδήποτε θα μου 'στριβε τελείως. Αλήθεια πώς σκέφτεται ο Πέτρος πάνω σ' όλα αυτά; Πάλι και πάλι ελπίζω ότι θα αρχίσει να μιλάει για κάτι τέτοιο. Φαντάζομαι ότι κάτι θα πρέπει να υποψιάστηκε, γιατί η 'Αννα την οποία γνώριζε ίσαμε τώρα δεν μπορούσε ποτέ να του αρέσει. Μπορεί αυτός που αγαπάει τόσο πολύ την ηρεμία και την ειρήνη να συμπαθήσει τη ζωηράδα μου και την ανησυχία μου; Ή μήπως είναι ο μόνος σ' όλο τον κόσμο που μπόρεσε να δει πίσω από την πέτρινη αυτή μάσκα που φοράω. Δεν είναι κανόνας ότι η αγάπη πολλές φορές ξεκινάει από τον οίκτο και ότι και τα δυο μετά μπλέκουν τόσο πολύ που δεν μπορείς να τα ξεχωρίσεις; Είναι κι αυτό έτσι με μας; Και εγώ τον λυπάμαι πολλές φορές πάρα πολύ. Δεν ξέρω, πραγματικά δεν μπορώ να φανταστώ πώς θα βρούμε την πρώτη λέξη. Πώς θα μπορέσει αλήθεια να τα καταφέρει αυτός που η ομιλία του είναι τόσο πολύ πιο δύσκολη απ' ότι σε μένα. Αν μπορούσα τουλάχιστο να του γράψω, τότε θα ήξερε περίπου τι θα 'θελα να του πω. Όμως στο γράψιμο οι λέξεις είναι ακόμα πιο δύσκολες απ' ότι στην ομιλία.

'Αννα.

Παρασκευή 17 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Από το πίσω σπίτι περνάει ένα κύμα ανακούφισης. Ο Κράλερ είναι ελεύθερος. Η Έλλη πέρασε το συνάχι της απαγορεύοντάς του να εξαπλωθεί περισσότερο και να κολλήσει και μας. Όλα είναι πάλι σε τάξη και ασφάλεια εκτός από το ότι στη Μάργκοτ και σε μένα άρχισαν οι γονείς να γίνονται λιγάκι βαρετοί. Κουραστήκαμε μ' αυτούς. Δεν πρέπει να με καταλάβεις στραβά, το γνωρίζεις ότι αυτόν τον καιρό δεν καταλαβαινόμαστε με τη μητέρα μου και τόσο καλά. Τον πατέρα μου τον αγαπάω όπως πάντα. Η Μάργκοτ και τους δυο. Όταν είναι κανείς σ' αυτή την ηλικία θέλει κάποτε να ορίσει τον εαυτό του

και να γλιτώσει από τα φουστάνια της μαμάς. Βγαίνω επάνω, με ρωτάν τι θέλω εκεί. Αλάτι δε μου επιτρέπουν να πάρω για το φαγητό. Κάθε βράδυ στις οκτώμισι με ρωτάει η μητέρα τελείως σίγουρη πότε θ' αρχίσω επιτέλους να γδύνομαι. Κάθε βιβλίο που παίρνω στα χέρια μου το κοντρολάρουνε και λογοκρίνεται. Για να πω την αλήθεια αυτή η λογοκρισία δεν είναι ποτέ πολύ αυστηρή. Μπορώ να διαβάζω σχεδόν τα πάντα αλλά και μόνο η ιδέα ότι με κοντρολάρουνε κι ότι μου λένε τη γνώμη τους για το τι διαβάζω, με ενοχλεί. Ξέρω ότι και για δεν είμαι σ' όλα εντάξει όπως θα το θέλανε οι γονείς, αλλά δεν είμαι πια το μικρό κοριτσάκι που το φιλούν εδώ και το φιλάνε εκεί. Και το στολίζουν με χαϊδευτικά ονόματα για να το παραχαϊδέψουν. Με λίγα λόγια θα μπορούσε να μου έλειπε για λίγο η γεμάτη αγάπη τυραννία των γονέων μου. Εχτές είπε η Μάργκοτ, μου φαίνεται γελοίο το να μην μπορεί κανείς να στηρίξει ούτε το κεφάλι στο χέρι ή να αναστενάξει χωρίς να τον ρωτήσουν αν έχει πονοκέφαλο ή αν δεν αισθάνεται καλά. Ξαφνικά είναι μια τρομερή απογοήτευση για μας τους δύο το να καταλάβουμε το πόσο λίγο έμεινε από κείνο το αρμονικό σπιτικό που είχαμε παιδιά. Ένα μεγάλο μέρος το οφείλουμε ότι εδώ πέρα η κατάσταση στο πίσω σπίτι είναι πάντα στραβή κι ότι πολλές φορές μας μεταχειρίζονται ακριβώς σαν να είμαστε ακόμα εκείνα τα παιδιά που είμαστε παλιά κι όχι τα κορίτσια που είμαστε τώρα της ηλικίας μας. Παρόλο που είμαι μόνο δεκατεσσάρων χρονών ξέρω πολύ καλά τι θέλω, γνωρίζω τι είναι σωστό και τι είναι άδικο. Μπορώ να πω τη γνώμη μου, τις εντυπώσεις μου και τις αρχές μου. Μπορεί να φαίνεται περήφανο και εγωιστικό από μια τηναίτζερς, αλλά αισθάνομαι περισσότερο άνθρωπος παρά παιδί και αισθάνομαι τελείως ανεξάρτητη από όλους όποιος κι αν είναι αυτός. Μπορώ πολύ καλύτερα να μιλώ και να κάνω διαξιφισμούς απ' ότι η μητέρα, μπορώ να είμαι πιο αντικειμενική και να μην τα παραλέω. Μπορεί να γελάς γι' αυτό, αγαπητή Κίττυ, για όλα αυτά που σου λέω, αλλά αισθάνομαι πάνω

απ' όλους. Και άμα αγαπώ κάποιον ή αν θέλουν να αγαπώ κάποιον πρέπει πρώτα απ' όλα να του έχω θαυμασμό. 'Ολα βέβαια θα ήταν πιο εύκολα εάν είχα τουλάχιστον τον Πέτρο. Αυτόν μπορώ να τον θαυμάσω σε πολλά. Είναι ένας τόσο καλός και λεπτός νέος άντρας.

'Αννα.

Kυριακή 19 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Έχτες ήταν μια πολύ σπουδαία μέρα για μένα. Είχα αποφασίσει να εξηγηθώ με τον Πέτρο. Προτού πάμε στο τραπέζι τον ρώτησα ψιθυριστά: θα κάνεις στενογραφία σήμερα Πέτρο;

'Όχι μου απάντησε.

Θα 'θελα πολύ να σε δω και να μιλήσουμε μετά το φαγητό.

Σύμφωνοι, είπε. 'Εμεινα ακόμα λίγο από ευγένεια κοντά στους γονείς μου μετά το πλύσιμο των πιάτων, μετά πήγα στον Πέτρο. Στεκόταν αριστερά από το ανοιχτό παράθυρο. Εγώ πήγα από την άλλη μεριά. Μπορεί κανείς πολύ καλύτερα να μιλάει στο μισοσκόταδο, νομίζω ότι και ο Πέτρος σκέφτεται τα ίδια. Είπαμε τόσα πολλά μεταξύ μας, τόσα πάρα πολλά που δεν μπορώ να τα γράψω εδώ. 'Ηταν όμως θαυμάσια. Η ωραιότερη βραδιά από τότε που ήρθαμε στο πίσω σπίτι. Μερικά όμως θα μπορούσα να σου τα πω με δυο λόγια. Πρώτα μιλήσαμε για τους καβγάδες τους οποίους αντιμετωπίζω τώρα κ' εγώ τελείως αλλιώτικα. Μετά για την απομάκρυνση που έχουμε από·τους γονείς μας. Μετά διηγήθηκα στον Πέτρο για τον πατέρα, τη μητέρα και τη Μάργκοτ και για μένα την ίδια. Ξαφνικά με ρώτησε:

Οπωσδήποτε θα φιλιόσαστε το βράδυ πριν πάτε στο κρεβάτι.

Ναι, φυσικά. Εσείς δεν κάνετε το ίδιο;

'Όχι, εγώ δεν έχω δώσει σχεδόν ποτέ ένα φιλί σε κάποιον.

Ούτε και στα γενέθλιά σου;

Ναι, τότε μάλλον.

Μιλήσαμε ακόμα ότι δεν μπορεί να έχει απόλυτη εμπιστοσύνη στους γονείς του και ότι οι γονείς του θα ήθελαν τόσο πολύ να αποκτήσουν την εμπιστοσύνη του. Άλλα αυτός όμως είναι αδύνατο να τους τη δώσει. Του διηγήθηκα ότι τη νύχτα κλαίω τον καημό μου μέσα στα σεντόνια ενώ αυτός ανεβαίνει πάνω στη σοφίτα και βλαστημά. Ακόμα του είπα ότι η Μάργκοτ κ' εγώ μόνο τώρα γνωριστήκαμε καλά, αλλά όμως ακόμα δεν μπορούμε να πούμε ο ένας στον άλλο τα μυστικά μας, ίσως γιατί βρισκόμαστε τόσο πολύ μαζί, τόσο κοντά ο ένας στον άλλο. Και για πολλά άλλα μιλήσαμε και έγινε ακριβώς έτσι όπως πάντα το σκεπτόμουνα και το ευχόμουνα. Μετά φτάσαμε να μιλάμε για το 1942 και πόσο αλλιώτικοι ήμαστε τότε έτσι ώστε δεν μπορούμε ίσως να αναγνωρίσουμε και οι ίδιοι τους εαυτούς μας και ότι στις αρχές δεν μπορούμε ο ένας να συμπαθήσει και να χωνέψει τον άλλο. Αυτός με έβρισκε πάρα πολύ ζωηρή και δυσάρεστη κ' εγώ δεν ήξερα τι να αρχίσω μ' αυτό το σιωπηλό αγόρι. Μου ήταν πολύ παράξενο τότε ότι δεν είχε αρχίσει αμέσως να με φλερτάρει, αλλά τώρα είμαι ευτυχής γι' αυτό. Αυτός μου είπε ότι επιτηδες απομονωνόταν. Τότε του είπα ότι μεταξύ του ζωηρού μου χαρακτήρα και του σιωπηλού δίκου του δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά κι ότι κ' εγώ έχω μια έντονη τάση για σιωπή και απομόνωση και ότι δεν μπορώ πουθενά να απομονώθω παρά μονάχα στο ημερολόγιό μου. Είπαμε ακόμη ότι αυτός ήταν χαρούμενος, ότι οι γονείς μου ήταν εδώ μαζί με τα παιδιά τους κι ότι εγώ το έβρισκα όμορφο ότι αυτός ήταν εδώ, μ' αυτή την προσωπικότητα και μ' αυτή τη δύσκολη συνεννόησή του με τους γονείς του, την οποία θέλω τόσο να βοηθήσω.

Εσύ πάντα με βοηθάς, μου είπε.

Με τι; τον ρώτησα ξαφνιασμένη.

Με τη δική σου τη χαρούμενη όψη.

Αυτό ήταν το ωραιότερο που μπορούσε να μου πει.

'Ηταν θαυμάσιο. Με έχει εκτιμήσει για καλό σύντροφο

και φίλο κι αυτό μου φτάνει για την ώρα. Δεν έχω λόγια να πω πόσο ευτυχισμένη και πόσο ευγνώμων είμαι, όμως θα πρέπει να σου ζητήσω συγνώμη Κίττυ ότι το στυλ μου σήμερα πέφτει τόσο χαμηλά. Τα έγραφα απλώς όλα όπως μου έρχονται στη θυμηση κ' έχω την εντύπωση ότι ο Πέτρος κ' εγώ μοιραζόμαστε τώρα ένα μυστικό. Όταν με κοιτάζει γελά, ή γνέφει με τα μάτια, είναι σαν να ανάβει ένα φως μέσα μου. Και εύχομαι να μείνει έτσι και να περάσουμε ακόμα πάρα πολλές ευτυχισμένες ώρες μαζί. Η ευγνώμων και ευτυχισμένη σου.

Αννα.

Δευτέρα 20 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα το πρωί με ρώτησε ο Πέτρος αν ήθελα να ανέβω για λίγο το βράδυ και συνέχισε ότι οπωσδήποτε δεν τον ενοχλώ. Στο δωμάτιό του υπάρχει χώρος για δυο, ακριβώς όπως και για έναν. Εγώ του απάντησα ότι αυτό δεν μπορεί να γίνεται κάθε βράδυ, γιατί αυτοί κάτω δεν το βρίσκουν σωστό, αλλά αυτός είπε ότι αυτό δεν πρέπει να με κρατήσει. Του δήλωσα ότι θα ανέβαινα το Σάββατο και τον παρακάλεσα να μου πει πότε θα έχουμε πάλι φεγγάρι στον ουρανό.

Βεβαίως, είπε. Τότε θα πάμε κάτω και θα κοιτάμε το φεγγάρι από το μεγάλο γραφείο. Στη μεγάλη μου ευτυχία έπεσε εν τω μεταξύ μια σκια. Σκέφτηκα ότι εδώ και καιρό θα βρίσκει και η Μάργκοτ τον Πέτρο πολύ χαριτωμένο και νόστιμο. Το αν τον συμπαθεί τόσο πολύ, δεν το ξέρω αλλά εμένα με πειράζει. Έτσι κάθε φορά που βρίσκομαι με τον Πέτρο θα πρέπει να την πονάω. Είναι πολύ λεπτό εκ μέρους της που ποτέ δε δείχνει κάτι. Το μόνο που ξέρω είναι ότι εγώ θα πέθαινα από ζήλεια. Η Μάργκοτ λέει ότι δεν πρέπει να τη συμπονάω. Εγώ της είπα ότι δεν το βρίσκω όμορφο να βρίσκεται αυτή έτσι μόνη σαν τρίτος μες στη μέση.

Αυτό το έχω συνηθίσει, αποκριθηκε πικρά εκείνη. Ακόμα δεν τόλμησα να τα πω στον Πέτρο όλα αυτά. Ισως

κάποτε, αργότερα. Για την ώρα δεν κάνουμε τίποτε άλλο παρά να διηγόμαστε και να μιλάμε.

Εχτές μου κατάφερε μια η μητέρα. Καλά να πάθω. Το χα παρατραβήξει με την αδιαφορία μου απέναντι της. Θα προσπαθήσω να κυριαρχήσω περισσότερο τα συναισθήματά μου. Να μαι πιο φιλική και να αφήσω τις άχρηστες παρεμβάσεις. Και ο Πήμ δεν είναι πια τόσο φιλικός απέναντι μου. Προσπαθεί να μη με μεταχειρίζεται πια σαν παιδί και είναι πολύ περισσότερο ψυχρός. Ας περιμένουμε να δούμε πώς θα εξελιχτεί η κατάσταση. Εγώ δεν μπορώ να κάνω τίποτα άλλο παρά να κοιτάζω πάντα τον Πέτρο και είμαι γεμάτη ως επάνω, είμαι ξέχειλη απ' αυτόν. Μια απόδειξη για την καλοσύνη της Μάργκοτ.

Αυτό εδώ μου το έδωσε στις 20 Μαρτίου 1944. Άννα όταν εχτές σου έλεγα ότι δε σε ζηλεύω σου είπα μονάχα τη μισή αλήθεια. Η κατάσταση είναι ως εξής: Δε ζηλεύω εσένα και τον Πέτρο, αλλά από την άλλη μεριά το βρίσκω πολύ κρίμα που εγώ δεν έχω βρει ακόμα κανέναν και οπωσδήποτε για την ώρα δεν πρόκειται να βρω και κανένα, με τον οποίο θα μπορώ να ανταλλάξω τις σκέψεις και τα συναισθήματά μου. Σ' εσάς τους δυο όμως εύχομαι απ' όλη μου την καρδιά να μπορείτε να έχετε εμπιστούνη ο ένας στον άλλο. Έτσι κι αλλιώς εδώ χάνεις τόσα πολλά απ' αυτά που άλλοι έχω τα θεωρούν σαν φυσικά και απαραίτητα. Από την άλλη μεριά ξέρω ότι ποτέ δε θα μπορούσα να φτάσω έτσι όπως εσύ σ' αυτή τη συνεννόηση με τον Πέτρο, γιατί έχω το συναισθήμα ότι θα πρέπει να έχω μεγάλη οικειότητα μ' εκείνον με τον οποίο θα μπορώ να τα μιλήσω όλα. Θα πρέπει να νιώθω ότι και χωρίς κουβέντες με νιώθει πέρα για πέρα. Γι' αυτό ίσως θα πρέπει να είναι και κάποιος που υπερτερεί πνευματικά κι αυτός δεν είναι ο Πέτρος. Άλλα με σένα και με τον Πέτρο μπορώ να σκεφτώ ότι όλα πάνε καλά. Γι' αυτό δεν πρέπει να έχεις τύψεις ότι μου παίρνεις κάτι κι ότι εγώ δεν έχω κάτι που θα ήθελα να έχω ακριβώς όπως κ' εσύ. Εσείς οι δύο μπορείτε μόνο να κερδίσετε από την επικοινωνία

μεταξύ σας.

Και να η δική μου απάντηση: Αγαπητή Μάργκοτ. Το γράμμα σου ήταν πάρα πολύ συμπαθητικά αγαπητό αλλά ακόμα δε μέχεις καθησυχάσει και ίσως δε θα ησυχάσω ποτέ. Μεταξύ του Πέτρου και εμένα δεν μπορεί να υπάρξει κουβέντα για την ποιότητα της εμπιστοσύνης που εννοείς εσύ, αλλά το βράδυ στο ανοιχτό παράθυρο στο μισοσκόταδο μπορεί κανείς να μιλήσει πολύ καλύτερα παρά με το φως της ημέρας. Τα συναισθήματα μπορεί κανείς ψιθυριστά να τα μιλήσει πολύ καλύτερα παρά αν τα ουρλιάζει. Νομίζω πως νιώθεις για τον Πέτρο κάτι σαν αδερφική συμπάθεια και θα θέλεις να τον βοηθήσεις ακριβώς όσο κι εγώ. Μπορεί κάποτε και να μπορέσεις να τον βοηθήσεις παρόλο που η συμπαράσταση και η κατανόηση δεν είναι του είδους που εννοείς και εννοώ. Εκτίμηση και κατανόηση πρέπει να προέρχεται και από τις δυο μεριές. Νομίζω ότι αυτό είναι και η αιτία που δεν μπορώ ποτέ με τον πατέρα να έχω τέτοια κατανόηση. Ας τελειώσουμε λοιπόν αυτό το θέμα και σε παρακαλώ μην ξαναμιλήσεις ποτέ γι' αυτό. Εάν θες ποτέ κάτι να μου το πεις, σε παρακαλώ κάν' το γραπτώς. Μπορώ κ' εγώ τότε να εκφραστώ πολύ καλύτερα παρά αν μιλαγα μαζί σου. Δεν ξέρεις πόσο πολύ σε θαυμάζω. Ελπίζω μονάχα να έχω κ' εγώ κληρονομήσει κάτι από τον πατέρα και τη δική σου καλοσύνη. Γιατί σ' αυτό το θέμα δε βρίσκω καμία διαφορά μεταξύ σας.

Αννα.

Tetάρτη 22 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές το βράδυ πήρα αυτό το γράμμα από τη Μάργκοτ.

Αγαπητή Άννα. Μετά από το χτεσινό σου γράμμα είχα το αισθήμα ότι έχεις τύψεις όταν πηγαίνεις στον Πέτρο για να δουλέψεις ή για να μιλήσεις μαζί του. Γι' αυτό όμως δεν έχεις κανένα λόγο. Για μένα υπάρχει μονάχα ένα είδος, το δικαίωμα σε αμοιβαία εμπιστοσύνη, γι' αυτή όμως την εμπιστοσύνη δεν είναι ο Πέτρος ο σωστός άνθρωπος. Είναι ακριβώς έτσι όπως το λες. Βλέπω τον Πέτρο σαν ένα

είδος αδερφό, αλλά σαν ένα νεότερο αδερφό. Είναι σαν να βγάζουμε κεραίες και να πασπατεύδουμε αν θα μπορούμε αργότερα να δώσουμε ο ένας στον άλλο αδερφική αγάπη. Αλλά ακόμα προς Θεού δεν έχουμε φτάσει στο σημείο αυτό. Δεν υπάρχει ανάγκη να με λυπάσαι. Ευχαριστήσου εσύ με τη φιλία αυτή που βρήκες.

Εν τω μεταξύ γίνονται τα πράγματα όλο και πιο όμορφα εδώ στο πίσω σπίτι. Νομίζω Κίττυ ότι θα νιώσω εδώ μέσα στην απομόνωση μια μεγάλη αγάπη. Δε σκέφτομαι βέβαια ότι μπορεί να τον παντρευτώ αργότερα γιατί δεν ξέρω πώς θα είναι άμα θα μεγαλώσει. Δεν ξέρω ακόμα αν θα μ' αγαπάει ως τότε. Το ότι τώρα με συμπαθεί γι' αυτό είμαι εν τω μεταξύ σίγουρη. Τι είδους βέβαια είναι αυτή η συμπάθεια ακόμα δεν έχω καταλάβει. Αν με βλέπει σαν έναν καλό σύντροφο ή σαν το κορίτσι του, αν του αρέσω ή περισσότερο σαν μια αντικατάσταση μιας απούσας αδερφής, δεν το έχω καταλάβει. Όταν μου είπε ότι ήμουνα ένα στήριγμα γι' αυτόν στους καβγάδες που αρχίζουν επάνω, ήμουνα τρομερά χαρούμενη κ' ένα βήμα πολύ παρακάτω στην ιδέα και στην πεποιθηση ότι αρχίζουμε μια φιλία μαζί. Εχτές τον ρώτησα τι θα έκανε αν καμιά δωδεκάδα 'Αννες βρίσκονταν εδώ στο πίσω σπίτι και ήθελαν όλες να μιλήσουν μαζί του.

Μου απάντησε: Αν ήταν όλες σαν και σένα θα μπορούσε να το αντέξει κανείς.

Είναι πάντα τρομερά ευγενικός και νομίζω ότι χαιρεταί που με βλέπει. Μελετά συνεχώς γαλλικά ακόμα και τα βράδυ στις δέκα η ώρα στο κρεβάτι. Αχ, όταν σκέφτομαι το βράδυ του Σαββάτου τις κουβέντες μας, τα συναισθήματά μας, τότε είμαι για πρώτη φορά πραγματικά ευχαριστημένη μαζί του. Δε θα ευχόμουνα να είχα πει καμιά λέξη αλλιώτικη απ' ό,τι είπα, όπως συμβαίνει συνήθως. Είναι τόσο όμορφος όταν γελάει κι ακόμα κι όταν είναι ήσυχος. Είναι τόσο συμπαθητικός και καλός. Κατά τη γνώμη μου ξαφνιάστηκε τρομερά όταν κατάλαβε ότι δεν ήμουνα το επιπόλαιο πλάσμα το οποίο νόμιζε ότι είμαι αλλά ένα

κορίτσι ακριβώς όπως εκείνος ονειροπαρμένο και με τις ίδιες εσωτερικές δυσκολίες όπως κι αυτός.

Η απάντησή μου: Αγαπητή Μάργκοτ. Το καλύτερο που έχουμε να κάνουμε είναι πρώτο να περιμένουμε τι θα συμβεί παρακάτω. Δεν μπορεί να συνεχίσει επ' αόριστο αυτή η κατάσταση και κάποια στιγμή πρέπει να εξηγηθεί ο Πέτρος κ' εγώ έτσι ή αλλιώς. Το τι θα συμβεί παρακάτω ή πώς θα τα καταφέρουμε, δε μ' ενδιαφέρει ούτε κάθομαι να σπάω το κεφάλι μου. Ένα μου είναι σίγχυρο: Ότι όταν θα κλείσουμε φιλία με τον Πέτρο, τότε θα του διηγηθώ και δε θα σε ρωτήσω διόλου αν πρέπει ή όχι, θα του πω ότι κ' εσύ τον συμπαθείς και ότι θα σαι πάντα με το μέρος του, εάν μια φορά το χει ανάγκη. Το πώς σε σκέφτεται ο Πέτρος βεβαίως δεν το ξέρω, όμως θα τον ρωτήσω. Οπωσδήποτε δε σκέφτεται άσχημα για σένα. Εσύ μπορείς να ρίχεσαι με όλη σου την ψυχική ηρεμία σε μας επάνω αν καθόμαστε ή οπουδήποτε βρισκόμαστε. Οπωσδήποτε και αληθινά δε μας ενοχλείς. Μια και έχουμε αποφασίσει σιωπηρώς και οι δυο μας ότι όταν μιλάμε ή όταν λέμε κάτι ιδιαίτερο να το κάνουμε μονάχα το βράδυ στα σκοτεινά. Κρατήσου γερά. Το κάνω κ' εγώ. Ο καιρός σου θα έρθει ίσως και γρηγορότερα απ' ότι σκέψεσαι.

Αννα.

Πέμπτη 23 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Η κατάσταση συνεχίζεται ίδια. Ο μαυραγορίτης μας βγήκε ευτυχώς από τη φυλακή και βρίσκεται πάλι μεταξύ μας. Η Μητέρα από χτες πάλι εδώ. Ο βήχας της Έλλης έχει ηρεμήσει. Μόνο ο Κόδφιους πρέπει να μείνει ακόμα για πολύ καιρό στο σπίτι.

Εχτές έπεσε ένα αεροπλάνο εδώ τριγύρω. Το πλήρωμά του κατάφερε να πηδήσει ενώ η μηχανή γκρεμίστηκε επάνω σ' ένα σχολείο. Ευτυχώς δεν είχε την ώρα εκείνη παιδιά. Άρπαξε όμως φωτιά και είχε και μερικούς νεκρούς. Οι Γερμανοί χωρίς καμιά σκέψη πυροβολούσαν τους αλεξιπτωτιστές που κατέβαιναν από το γκρεμισμένο

αεροπλάνο. Ο λαός έγινε έξω φρενών μ' αυτή την ατιμία. Εμείς οι φοβιτσιάρες γυναίκες είχαμε κατατρομάξει.

Πηγαίνω τώρα πολύ συχνά επάνω στο δωμάτιο του Πέτρου να πάρω λίγο αέρα βραδινό. Είναι πολύ όμορφα να κάθεσαι έτσι κοντά μαζί του και να κοιτάζεις έξω. Οι Βαν-Νταν και ο Ντούσσελ κάνουν όλο βρόμικα υπονοούμενα όταν εξαφανίζομαι. Η δεύτερη πατριδά της Άννας, λένε τότε, ή ταιριάζει στ' αλήθεια όταν νεαροί άντρες υποδέχονται το βράδυ στα σκοτάδια νεαρές δεσποινίδες στο δωμάτιό τους;

Ο Πέτρος δείχνει μια τρομερή αδιαφορία για τέτοια υπονοούμενα. Μα και η μητέρα του είναι τρομερά περιεργή και αν μπορούσε θα μας ρώταγε ποια είναι τα θέματα των ομιλιών μας. Θα το κανεις ίσως αν δε φοβόταν σιωπηρώς ότι θα την έβαζε ο Πέτρος στη θέση της. Ο Πέτρος λέει ότι οι μεγάλοι δεν είναι τίποτε άλλο παρά ζηλιάρηδες και ζηλεύουν ότι είμαστε εμείς νέοι και θυμώνουν ότι δε μας ενδιαφέρει η μικρότητα και η κακία τους. Πολλές φορές έρχεται και με παίρνει από κάτω, αλλά παρόλο που παλεύει να το κατανικήσει, γίνεται κατακόκκινος και δεν μπορεί σχεδόν να μιλήσει από δειλία και αμηχανία. Είμαι τόσο ευτυχισμένη ότι δεν κοκκινίζω ποτέ. Θα πρέπει να ναι πολύ τρομερό το να σου συμβαίνει. Ο πατέρας λέει ότι είμαι μια κούκλα διακοσμητική, αλλά αυτό δεν είναι αλήθεια. Είμαι μονάχα πολύ κοκέτα. Ως τώρα δεν είναι πολλοί άνθρωποι που μου είπαν ότι βρίσκουν το εξωτερικό μου πολύ όμορφο και πολύ νόστιμο εκτός από ένα νέο στο σχολείο που είπε ότι είναι πολύ χαριτωμένο όταν γελώ. Εχτές όμως μου έκανε ο Πέτρος ένα πραγματικό κοπλιμέντο. Και θέλω εδώ, έτσι για να περάσει η ώρα, να σου γράψω την κουβέντα μας.

Είπε: γέλασε σε παρακαλώ.

Εγώ ξαφνιάστηκα και τον ρώτησα, γιατί πρέπει συνέχεια να γελώ.

Γιατί το βρίσκω πολύ όμορφο. Τότε αποκτάς λακκάκια στα μάγουλα. Αλήθεια πώς το καταφέρνεις;

Έτσι έχω γεννηθεί. Κι αυτό είναι το μόνο όμορφο που έχω.

Αυτό δεν είναι αλήθεια.

Κι όμως το ξέρω πως δεν είμαι όμορφο κορίτσι. Ούτε ποτέ ήμουνα και δε θα γίνω ποτέ μου πραγματικά όμορφη.

Αυτό δε μου φαίνεται αλήθεια, είπε εκείνος. Σε βρίσκω πολύ νόστιμη.

Αυτό δεν είναι αλήθεια.

Όταν σου το λέω μπορείς οπωσδήποτε να το πιστέψεις. Τότε του είπα κ' εγώ ότι τον βρίσκω και κείνον πολύ όμορφο.

Συνεχώς πρέπει να ακούω και απ' όλες τις μεριές κάτι για την ξαφνική μας φιλία. Άλλα εμάς δε μας πολυενδιαφέρει. Όλες οι γνώμες είναι τόσο βαρετές. Ξεχάσαν αλήθεια οι γονείς μας τα νιάτα τους; Σχεδόν έτσι μου φαίνεται. Μας παίρνουν στα σοβαρά όταν κάνουμε αστεία, αλλά γελάνε όταν για μας υπάρχει κάτι σοβαρό. Αννα.

Δευτέρα 27 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Ένα μεγάλο κεφάλαιο στην ιστορία του κρυψιμάτος μας στο πίσω σπίτι, θα έπρεπε αλήθεια να παίζει η πολιτική. Επειδή όμως εγώ δεν πολυανακατεύομαι μαζί της, την έχω αφήσει λίγο παράμερα. Γι' αυτό θέλω να της αφιερώσω ολόκληρο αυτό το γράμμα. Το ότι πάνω σ' αυτό το πρόβλημα υπάρχουν τόσο διάφορες απόψεις, είναι κατανοητό. Το ότι συζητιέται συνεχώς μέσα σ' αυτή την αναστατωμένη πολεμική ιστορική κατάσταση κι αυτό είναι λογικό. Άλλα το να μαλώνει κανείς συνεχώς μέσα σ' αυτά είναι νομίζω βλακεία. Άσ' τους να στοιχηματίζουν, να γελάνε, να βρίζουν, να βλαστημάνε, όλα μπορούν να τα κάνουν, ακόμα και να σκάσουν μπορούνε, αλλά μονάχα όχι καβγάδες. Γιατί συνήθως έχουν ένα κακό τέλος. Οι άνθρωποι που έρχονται απέξω μας φέρνουν τις πιο πολλές φορές κουτσομπολιά και ψεύτικες ειδήσεις. Το ραδιόφωνο ίσαμε τώρα δεν είπε ποτέ ψέματα. Ο Χενκ, η

Μηπ, ο Κόφιους, ο Κράλερ, η Έλλη όλοι βρίσκονται μέσα στα γεγονότα και εξαρτώνται από κάθε μια συγκινησιακή τους κατάσταση με όλα τα απ και τα ντάουν που έχουνε. Ο Χενκ βέβαια λιγότερο από τους άλλους. Εδώ βέβαια στο πίσω σπίτι είναι η διάθεση, σ' ό,τι αφορά την πολιτική, σχεδόν πάντα η ίδια. Στις ατέλειωτες συζητήσεις για αποβάσεις, βομβαρδισμούς και λόγους πρωθυπουργών και υπουργών και τα λοιπά και τα λοιπά, ακούει κανείς ένα σωρό απόψεις.

Για τ' όνομα του Θεού, αν αυτό είναι μονάχα η αρχή τους τότε ποιο θα ναι το τέλος;

Όλα θαυμάσια, σου λεν περίφημα, δε θα μπορούσε ποτέ να είναι καλύτερα τα πράγματα.

Αισιόδοξοι απαισιόδοξοι και για να μην ξεχάσουμε ρεαλιστές. Όλα υπάρχουν και όλοι πρέπει να πούνε, χωρίς να ρωτηθούνε, τη γνώμη τους κι όπως συνήθως συμβαίνει ο καθένας σκέφτεται ότι μονάχα αυτός έχει δίκιο. Μια ορισμένη κυρια τσαντίζεται πάρα πολύ ότι ο αγαπητός κύριος σύζυγός της έχει τόση μεγάλη εμπιστοσύνη στους Εγγλέζους. Ο κύριος εκνευρίζεται τρομερά ότι η κυρια του έχει τόσο ειρωνικές και υποτιμητικές απόψεις για το αγαπημένο του έθνος. Και να μη βαριούνται ποτέ με τα ίδια και τα ίδια; Βρήκα κάτι που ποτέ δεν πάει στραβά. Είναι σαν να τσιμπάς κάποιον με μια βελόνα και αυτός πετάγεται πάνω. Ακριβώς έτσι ενεργεί το κόλπο μου. Αρχισε μονάχα μια ερώτηση, πες μια λέξη για την πολιτική και όλη η οικογένεια πιάνεται στα μαλλιά. Σαν να μη φτάνανε οι γερμανικές ειδήσεις του ραδιοφώνου της Βέρμαχτ ή αυτές του Μπι-Μπι-Σι, υπάρχει εδώ και λίγο καιρό κι ακόμα ένας σταθμός ειδήσεων που λέγεται Ειδήσεις Αεροπορικής Κατάστασης. Και είναι ακριβώς πάρα πολύ ενδιαφέρουσες ή και από την άλλη μεριά πολύ απογοητευτικές. Οι Εγγλέζοι κινούνται με την αεροπορία τους σ' ένα μέρα και νύχτα συνεχές ωράριο, από πρωιπρωί τα χαράματα ακούμε ήδη το ραδιόφωνο κ' έπειτα κάθε μια ώρα έως το βράδυ στις εννέα ή τις δέκα, πολλές

φορές κι ως τις έντεκα, μια τρανταχτή απόδειξη ότι οι μεγάλοι έχουν βέβαια πολύ υπομονή αλλά είναι και λιγάκι κουτοί και δεν μπορούν να αντιληφθούν με το πρώτο. Εκτός βέβαια από μια εξαίρεση χωρίς να πω όνομα για να μην πληγώσω κανένα. Με μια φορά ή το πολύ δυο φορές ραδιόφωνο ειδήσεις την ημέρα, θα έπρεπε κανείς να γνωρίζει τα πάντα. Πρόγραμμα εργασίας ο Οράνιεν σταθμός του Φρανκ Φίλλιπς, της Αυτής Βασιλικής Μεγαλειότητας της βασίλισσας, όλοι περνάνε με τη σειρά και για όλους έχουμε ακροατές γεμάτους ενδιαφέρον. Εάν δεν τρώνε ή αν δεν κοιμούνται κάθονται μπροστά στο ραδιόφωνο και μιλάνε για φαΐ και για ύπνο και φυσικά και για πολιτική. Τι να σου πω παραγίνεται βαρετή η δουλειά και απορώ και είναι μεγάλη τέχνη το να μη γίνει κανείς μια ξερή γεροντοκόρη στα γρήγορα. Ένα μεγάλο περίτρανο παράδειγμα είναι ένας λόγος που έβγαλε ο μεγάλος και απ' όλους μας θαυμαστός Ουίνστον Τσώρτσιλ.

Κυριακή, 9 το βράδυ. Το τσάι βρίσκεται ήδη μέσα στην τσαγιέρα. Οι ξένοι παρουσιάζονται. Ο Ντούσσελ κάθεται στο ραδιόφωνο αριστερά, ο κύριος Βαν-Νταν μπροστά, ο Πέτρος δίπλα, η μητέρα δίπλα στον κύριο Βαν-Νταν, η γυναίκα του από πίσω, ο Πημ μπροστά από το τραπέζι, η Μάργκοτ και εγώ. Οι κύριοι καπνίζουν. Του Πέτρου κλείνουν τα μάτια από την ένταση να ακούσει. Η μητέρα με μια μακριά ρομπ τνεσάμπρ και η κυρία Βαν-Νταν τρέμουν, γιατί η εγγλέζικη αεροπορία χωρίς να ενδιαφέρεται για την ομιλία του Τσώρτσιλ πετάει με διεύθυνση το βιομηχανικό κέντρο της Γερμανίας χαρούμενη από πάνω μας. Ο πατέρας ρουφάει το τσάι του. Η Μάργκοτ κ' εγώ είμαστε αδερφικά ενωμένες από την κοιμισμένη Μούσυ, η οποία ξαπλώνει επάνω και στων δυονών μας τα γόνατα. Η Μάργκοτ έχει καλώδια στα μαλλιά κ' εγώ πολύ κοντή και στενή πιτζάμα. Νιώθει κανείς πολύ οικεία και ζεστά και ειρηνικά και είναι αυτό το βράδυ. Όμως περιμένω το τι θα έρθει. Οι άλλοι δεν μπορούν σχεδόν να περιμένουν το τέλος και ξύνουνε από ανυπομονησία με τα πόδια τους το

πάτωμα για να μπορέσουν μετά την ομιλία να κουβεντιάσουν επάνω στην ομιλία. Κρατς, κρατς χτυπάει ο ένας τον άλλο με τα όπλα του έως ότου μετά στη συζήτηση υπάρχει πάντα ο καβγάς και η φασαρία.

'Αννα.

Τρίτη 28 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Θα μπορούσα να σου γράψω πολύ περισσότερα για την πολιτική, αλλά έχω σήμερα να σου πω ένα σωρό άλλα ενδιαφέροντα πράγματα. Πρώτο η μητέρα σχεδόν μου απαγόρευσε να πηγαίνω τόσο συχνά επάνω γιατί είναι της γνώμης ότι η κυρία Βαν-Νταν ζηλεύει. Δεύτερο, ο Πέτρος παρακάλεσε τη Μάργκοτ να έρχεται μαζί μου επάνω, δεν ξέρω αν το 'κανε από ευγένεια ή αν πράγματι τη θέλει. Ρώτησα τον πατέρα αν πρέπει να αναγνωρίζω και να λάβω υπόψη μου τη ζήλεια της κυρίας Βαν-Νταν. Εκείνος μου είπε ότι δεν είναι ανάγκη. Τι να κάνω τώρα; Η μητέρα είναι θυμωμένη και νομίζω λιγάκι ζηλεύει κι αυτή. Ο πατέρας χαιρεταί για τις συναντήσεις μας και το ότι μπορούμε να συνεννοήθουμε τόσο καλά μεταξύ μας. Και η Μάργκοτ βρίσκει τον Πέτρο πολύ συμπαθητικό. Αισθάνεται όμως ότι με τρεις μαζί δεν μπορεί κανείς να μιλήσει τόσο καλά. Αυτά τα οποία είναι προορισμένα μονάχα για δυο, δεν κάνουν για τρεις. Η μητέρα σκέφτεται ότι ο Πέτρος είναι ερωτευμένος μαζί μου. Εύχομαι να ήταν πράγματι αλήθεια. Τότε θα είμαστε πάτσι και θα μπορούσαμε πολύ πιο εύκολα και ανοιχτά να μιλήσουμε μεταξύ μας. Η μητέρα λέει ακόμα ότι με κοιτάζει συνέχεια και μάλιστα εντατικά. Αυτό είναι αλήθεια. Κι ακόμα ότι βλέπουμε πολύ συχνά ο ένας τον άλλο και το ότι τα λακκάκια μου τον ενδιαφέρουν πολύ. Άλλα δεν μπορώ να κάνω τίποτε, έτσι δεν είναι; Βρίσκομαι σε μια πολύ δύσκολη κατάσταση. Η μητέρα είναι εναντίον μου κ' εγώ είμαι εναντίον της και ο πατέρας κλείνει τα μάτια γι' αυτόν το σιωπηλό αγώνα μεταξύ μας. Η μητέρα είναι λυπημένη γιατί κατά βάθος μ' αγαπά. Εγώ δεν είμαι λυπημένη γιατί νιώθω ότι δε με καταλαβαίνει.

Και ο Πέτρος; Δε θέλω να χάσω τον Πέτρο. Είναι ένας τόσο συμπαθητικός και αγαπητός νεαρός και τον θαυμάζω τόσο. Μπορούν να συμβουν τόσα ωραία πράγματα μεταξύ μας. Γιατί πρέπει οι μεγάλοι να χώνουν τη μύτη τους παντού; Ευτυχώς που συνήθισα να κρύβω τα συναισθήματά μου κ' έτοι πετυχαίνω να μη δειξω πόσο πολὺ με ενδιαφέρει. Θα πει ποτέ κάτι σοβαρό; Θα νιώσω ποτέ το μάγουλό του επάνω στο δικό μου όπως είχα ονειρευτεί με τον άλλο Πέτρο; Πέτρος και Πέτρος. Έχουνε γίνει ένα. Αυτοί δεν μπορούν να μας καταλάβουν. Δεν καταλαβαίνουν ή δεν ξέρουν ότι μας αρκεί να καθόμαστε έτσι ο ένας κοντά στον άλλο, κοντά-κοντά, μονάχα να καθόμαστε χωρις να μιλάμε. Δεν καταλαβαίνουν το τι μας φέρνει τον έναν κοντά στον άλλο.

Πότε θα ξεπεραστούν όλες αυτές οι δυσκολίες; Κι. όμως είναι ευχάριστο ότι υπάρχουν δυσκολίες που πρέπει να ξεπεραστούν. Γιατί έτσι το τέλος θα γίνει ακόμα πιο όμορφο και επιθυμητό. Όταν κάθεται εκεί δα με το κεφάλι μέσα στα μπράτσα του με κλεισμένα τα μάτια, είναι σαν να 'ναι παιδιά ακόμα. Όταν παιζει με τη Μούση είναι τρυφερός. Όταν κουβαλάει σάκους με πατάτες και άλλα βαριά φορτία τότε είναι δυνατός. Παρατηρεί τους πυροβολισμούς ή πηγαίνει μες στο σκοτάδι για να δει αν έχουν βρεθεί κλέφτες κάτω, τότε είναι θαρραλέος. Άλλα όταν έτσι δειλά και σε αμηχανία θέλει κάτι να μου πει, τότε είναι αγαπητός. Μου είναι πολὺ πιο ευχάριστο αισθήμα να μου εξηγεί κάτι παρά να τον μαθαίνω εγώ κάτι. Το πιο όμορφο απ' όλα βρίσκω είναι όταν είναι πάνω από μένα, όταν με ξεπερνάει. Ας με παρατήσουν οι μητέρες. Ας μου μιλούσε για το αισθημά του!

Αννα.

Tetártη 29 Martiou 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές μιλήσε ο υπουργός Μπόλκεσταϊν στον πομπό Οράνιεν. Ειπε λοιπόν ότι μετά τον πόλεμο μια συλλογή από ημερολόγια και γράμματα αυτής της εποχής θα

εκδοθεί, θα εκδοθεί οπωσδήποτε. Βεβαίως όλοι τρέμουνε μην εκδώσουν το δικό μου ημερολόγιο. Φαντάζεσαι πόσο ενδιαφέρον θα ήταν αν δημοσίευα εγώ ένα μυθιστόρημα από το πίσω σπίτι; Βεβαίως μ' αυτόν τον τίτλο οι άνθρωποι θα σκέφτονταν ότι πρόκειται για αστυνομικό μυθιστόρημα. Άλλα ας σοβαρευτώ. Δε θα φανεί παράξενο μετά τον πόλεμο, ας πούμε σε δέκα χρόνια δε θα φανεί απίστευτο αν τους διηγηθούμε ότι εμεις οι Εβραίοι ζούσαμε εδώ, μιλάγαμε εδώ, τρώγαμε εδώ; Γιατί όλα όσα μπορώ κι αν σου πω, πάλι δεν μπορείς να καταλάβεις καλά τη ζωή μας εδώ, για παράδειγμα τον τρόμο που είχαν οι κυρίες όταν βομβάρδισαν, όπως την Κυριακή, όταν τριακόσιοι πενήντα Εγγλέζοι αεροπόροι ρίξανε μισό εκατομμύριο κιλά δυναμίτη στο Υμουίντεν και τα σπίτια τρέμανε από την πίεση του αέρα ή όταν ακούμε πόσες επιδημίες βρίσκονται εδώ τριγύρω. Για όλα αυτά δεν ξέρεις τίποτε. Κ' εγώ θα έπρεπε να γράφω όλη τη μέρα, αν ήθελα να σου πω έστω και το ελάχιστο απ' όλα. Οι άνθρωποι στέκονται ουρά για να αγοράσουν χόρτα ή ό,τι άλλο βρούνε. Οι γιατροί δεν μπορούν να πάνε στους αρρώστους τους γιατί το αυτοκίνητό τους, αν έχουν ακόμα ένα, ή το ποδήλατό τους το έχουν κλέψει. Συνεχώς ακούει κανείς για κλοπές και ληστείες σε τόσα μεγάλα ποσοστά ώστε άρχισα να αναρωτιέμαι πού έμεινε η παροιμιώδης τιμιότητα των Ολλανδών. Μικρά παιδιά οκτώ ως έντεκα χρόνων σπάνε τα τζάμια των παραθύρων σε ξένα διαμερίσματα και βουτάνε ό,τι δεν είναι καρφωμένο και γερό. Κανείς δεν τολμά να εγκαταλείψει το σπίτι του ούτε για πέντε λεπτά. Γιατί όταν γυρίσει θα τα βρει όλα βουτηγμένα. Κάθε μέρα υπάρχουν αγγελίες στις εφημερίδες που παρακαλάνε και δίνουν αμοιβή για να τους φέρουν πίσω μηχανές, περσικά χαλιά, ηλεκτρικά ρολόγια, υφάσματα και τα λοιπά. Τα ρολόγια στους πύργους και στις εκκλησίες τα βγάζουν κομμάτι-κομμάτι. Τους τηλεφωνικούς θαλάμους τους ξηλώνουν από την αρχή και παίρνουν κάθε συρματάκι που μπορούν. Το ηθικό του λαού δεν πρέπει να είναι πολὺ καλό. Δεν μπορεί κανείς

να ζήσει με τις εβδομαδιαίες δόσεις φαγητού. Η απόβαση αργεί. Οι άντρες πρέπει να πάνε στην «εργασία» για να δουλέψουν. Τα παιδιά είναι υποσιτισμένα και αρρωσταίνουν. Σχεδόν όλοι οι άνθρωποι έχουν κακοραμμένα ρούχα και χαλασμένα παπούτσια. Ένα σόλιασμα κοστίζει μαύρη αγορά εφτά γκούλντεν και πενήντα. Από την άλλη μεριά οι παπουτσήδες δεν ενδιαφέρονται να σου σολιάσουν τα παπούτσια και πρέπει να περιμένει κανείς τέσσερις βδομάδες για ένα σόλιασμα αν εν τω μεταξύ τα παπούτσια σου δεν έχουν κάνει φτερά. Το μόνο καλό απ' όλα αυτά είναι ότι τα σαμποτάζ ενάντια στα στρατεύματα κατοχής γίνονται όλο και περισσότερα, όσο χειρότερη γίνεται η διανομή τροφίμων και όσο αυστηρότερη γίνεται η κατάσταση. Οι υπάλληλοι των διαφόρων μαγαζιών βοηθούν συνήθως αυτούς που είναι κρυμμένοι αν και μερικοί τους προδίδουν για να τους βάλουν στη φυλακή. Ευτυχώς, για καλή τύχη δική μας, ένα πολύ μικρό ποσοστό Ολλανδών βρίσκεται με το μέρος του κατακτητή.

Άννα.

Παρασκευή 31 Μαρτίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Είναι ακόμα αρκετά κρύο αλλά οι πιο πολλές οικογένειες βρίσκονται ήδη εδώ και ένα μήνα χωρίς κάρβουνα. Ευχαριστηση κι αυτό ε; Ή διάθεση για το ρώσικο μέτωπο είναι πάλι πολύ αισιόδοξη. Δε γράφω βέβαια για την πολιτική αλλά πρέπει να σου πω πού βρίσκονται αυτή τη στιγμή, δηλαδή μπροστά από το Γκουβερνεμάν και στη Ρουμανία στο Κρουζ. Πολύ κοντά στην Οδησσό είναι. Εδώ περιμένει κανείς κάθε βράδυ μια έξτρα δήλωση του Στάλιν. Στη Μόσχα θα αντηχεί κάθε μέρα η πόλη από τους χαρμόσυνους πυροβολισμούς. Αν βέβαια το βρίσκουν όμορφο το να πυροβολάνε έτσι σαν να ναι πάλι ο πόλεμος μπροστά στις πόρτες τους δεν ξέρω. Ισως και να μην μπορούν να εκδηλώσουν τη χαρά τους με άλλο τρόπο. Η Ουγγαρία έχει γερμανικά στρατεύματα κατοχής. Εκεί κατοικούν ακόμα κανένα εκατομμύριο Εβραίοι οι οποίοι

βέβαια θα πρέπει να θυσιαστούν. Σήμερα είχε γενέθλια ο κύριος Βαν-Νταν. Του έδωσαν ένα πακετάκι καφέ, καφέ για ένα μόνο φλιτζάνι, οικονομημένο από τη γυναίκα του γι' αυτή την ημέρα. Ένα πουντς από λεμόνι από τον κύριο Κλαρ, σαρδέλες από τη Μηπ, από μας κολώνια, πασχαλιές και τουλίπες, να μην ξεχάσω ακόμα την τούρτα τη γεμισμένη με μούρα και βατόμουρα που τριβόταν όμως λιγάκι εξαιτίας του άσχημου αλευριού που μεταχειρίζομαστε, αλλά στη γεύση ήταν θαυμάσια. Το κουτσομπολιό για τον Πέτρο και για μένα έχει λιγάκι κοπάσει. Βρισκόμαστε πολλές φορές μαζί, είμαστε καλοί φίλοι και μιλάμε γι' αυτό και για το άλλο. Είναι τόσο λεπτός ώστε δε χρειάζομαι να παριστάνω τη σεμνότιφη όπως θα έπρεπε να κάνω με άλλα αγόρια, όταν ερχόμαστε σε θέματα ανεπιτρεπτα. Παράδειγμα, όταν μιλούσαμε για το αίμα, μιλήσαμε και για τα έμμηνα και δε με πείραξε να το μιλήσουμε, μου φάνηκε απόλυτα φυσικό. Αυτός βρίσκει εμάς τις γυναικες πολύ γενναιες και ανθεκτικές. Χα, χα, χα! Αλήθεια γιατί; Η ζωή μου, έχει πολύ καλυτερεύσει. Ο Θεός δε με άφησε μόνη και δε θα μ' αφήσει ποτέ. Άννα.

Σάββατο 1 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Κι όμως, παρ' όλα αυτά είναι όλα τόσο δύσκολα. Ξέρεις βεβαίως τι εννοώ. Νοσταλγώ πάρα πολύ το φιλί. Ένα φιλί, αυτό το φιλί που τόσο καιρό δεν έχει γίνει ακόμα. Θα με βλέπει πάντα και μόνο σαν σύντροφο; Δεν του είμαι τίποτε παραπάνω; Ξέρεις και ξέρω πόσο δυνατή είμαι κι ότι μπορώ όλα τα βάρη να τα κουβαλάω μονάχη μου κι ότι δεν είμαι ούτε καν μαθημένη να με βοηθάνε οι άλλοι και να τα μοιράζομαι με άλλους. Στη μητέρα μου ποτέ δεν επαφέθηκα. Τώρα όμως ποθώ τόσο πολύ το να μπορώ να ακουμπήσω το κεφάλι μου επάνω στον ώμο του και να είμαι μονάχη σιωπηλή. Δεν μπορώ να ξεχάσω, ποτέ δε θα ξεχάσω το ονειρό από το μάγουλο του Πέτρου στο δικό μου, ότια ήταν όλα τόσο-τόσο όμορφα. Αυτός αλήθεια δε νοσταλγί

κάτι τέτοιο, μήπως είναι μονάχα δειλία και αμηχανία ότι δε με φιλά και ποθεί την αγάπη παρ' όλα αυτά; Γιατί με θέλει λοιπόν τόσο συχνά κοντά του; Αχ, Θεέ μου, γιατί δε μου μιλάει; Θέλω να σταματήσω, θέλω να μείνω ήσυχη, θέλω να είμαι δυνατή και με την υπομονή θα έρθουν όλα τ' άλλα. Άλλα, κι αυτό είναι το πολύ άσχημο, δείχνει πάντα έτσι σαν να τον κυνηγάω, πάντα πρέπει εγώ να πηγαίνω σ' αυτόν επάνω και όχι να έρχεται εκείνος σε μένα. Αν και αυτό είναι μονάχα, επειδή το δωμάτιό του είναι το μοναχικό και σε μένα δεν μπορεί να μιλήσουμε ποτέ. Αυτό το καταλαβαίνει αυτός. Ω! πρέπει να καταλαβαίνει ακόμα πολύ περισσότερα.

'Αννα.

Δευτέρα 3 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Τελείως ενάντια στις συνήθειές μου θα του μιλήσω μια φορά τελείως διεξοδικά για το φαγητό. Γιατί δεν είναι μονάχα στο πίσω σπίτι το μεγάλο θέμα ούτε μονάχα στην Ολλανδία ούτε και στην Ευρώπη, γενικά είναι το δυσκολότερο θέμα που κυριαρχεί αυτόν τον καιρό. Στους εικοσιένα μήνες που βρισκόμαστε εδώ έχουμε κάνει μια σειρά από περιόδους φαγητού, ας το πούμε έτσι. Το τι σημαίνει αυτό θα στο πώ τώρα αμέσως. Η περιόδος φαγητού σημαίνει ότι κατ' αυτή την περίοδο δε βρίσκει κανείς να φάει τίποτε άλλο εκτός από ένα ορισμένο φαγητό και πάντα τα ίδια χορταρικά. Έναν καιρό δε βρίσκαμε τίποτε άλλο παρά αντίδια. Μια φορά με άμμους ανακατωμένα, μια φορά όχι, πολλές φορές με πατάτες ανακατωμένα, άλλες πάλι χωρίς, μετά ήρθε η σειρά από το σπανάκι, μετά τα μπρόκολα, μετά οι μαύρες ρίζες, μετά αγγούρια, ντομάτες, ξινό λάχανο και τα λοιπά και τα λοιπά. Δεν είναι βέβαια πολύ ευχάριστο, κάθε μεσημέρι και κάθε βράδυ να τρως λάχανο τουρσί, αλλά τι να κάνεις, το κάνεις κι αν πεινάς το κάνεις άλλη μια φορά. Εν τω μεταξύ έχουμε την πιο παράξενη περίοδο γιατί δε μας φέρνουν πια κανένα φρέσκο χορταρικό. Το μενού της εβδομάδας μας αποτελείται το μεσημέρι

από καφετιά φασόλια, μπιζέλια, πατάτες με τρούφες από απλεύρι, πατατοκεφτέδες και με τη δύναμη του Θεού πού και πού και καρότα ή μισοσάπια παντζάρια κ' ύστερα πάλι καφετιά φασόλια. Πατάτες τρώμε σε κάθε γεύμα. Και επειδή δεν υπάρχει ψωμί ξεκινάμε την πατατοφαγία ήδη στο πρόγευμα. Για σούπα υπάρχουν μαυρομάτικα ή άσπρα φασόλια, πατάτες και βεβαίως μετά εκείνα τα πακετάκια Ζουλιάν σούπες της βασιλισσας. Και παντού μέσα υπάρχουν μαυρομάτικα φασόλια, φαντάζομαι και μέσα στο ψωμί. Το βράδυ τρώμε πατάτες με τεχνητή σάλτσα και σαλάτα από κοκκινογούλια που ευτυχώς έχουμε ακόμα. Από κυβερνητικό αλεύρι με λίγη μαγιά φτιάχνουμε ένα είδος κεφτέδες οι οποίοι όμως είναι κολλητικοί και πάρα πολύ σκληροί, έτσι που βαραίνουν στο στομάχι σαν πέτρες. Το μεγάλο γεγονός της εβδομάδας είναι μια λεπτή φετούλα φουά-γκρα και η μαρμελάδα πάνω στο σκέτο ψωμί χωρίς βούτυρο. Άλλα ζούμε ακόμα και πολλές φορές μας φαίνονται πολύ νόστιμα αυτά τα φτωχικά μας φαγητά.

'Αννα.

Τρίτη 4 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Κάμποσο καιρό δεν ήξερα πλέον γιατί δουλεύω ακόμα. Το τέλος του πολέμου είναι τόσο μακριά, τόσο απρόσιτο και τόσο φανταστικά παραμυθένιο. Αν δεν τελειώσει ο πόλεμος το Σεπτέμβρη που μας έρχεται, δε θα ξαναπάω στο σχολείο. Γιατί δύο χρόνια δεν μπορώ να τα ξεπεράσω. Οι μέρες αποτελούνται από τον Πέτρο, τίποτε άλλο παρά από τον Πέτρο, με σκέψεις και όνειρα, έτσι ώστε το Σάββατο ήμουνα ήδη τα μαύρα μου τα χάλια. Καθόμουνα κοντά του και έπρεπε να υπερνικήσω τα δάκρυά μου, γελούσα ύστερα μαζί με την κυρία Βαν-Νταν πίνοντας λεμονάδα, ήμουνα δήθεν χαρούμενη, αλλά μόλις βρέθηκα μόνη ήξερα ότι θα πρέπει να κλάψω για καλά. Γονάτισα με το νυχτικό μου στο πάτωμα, προσευχήθηκα με μεγάλη κατανύξη και ένταση πρώτα και μετά αφέθηκα εκεί δα μπρος στο κρεβάτι με το κεφάλι μέσα στα χέρια, με μαζεμένα τα

γόνατα, τελείως ζουπηγμένη μέσα στον εαυτό μου απάνω στο παγωμένο πάτωμα να κλαίω, με δυνατά αναφιλητά. Συνήρθα κάπως, ήρθα κάπως στον εαυτό μου, υπερνίκησα την όλη κατάσταση και για να μη με ακούσουν μέσα σταμάτησα. Ύστερα άρχισα να κάνω στον εαυτό μου πλύση εγκεφάλου και του έλεγα συνέχεια, πρέπει, πρέπει, πρέπει. Είχα τελείως παγώσει και ήμουν τελείως άκαμπτη από την άσχημη θέση που καθόμουνα κ'έτοι χτύπησα ενάντια στο κρεβάτι και μόνο κάπου στις δέκα και μισή κατάφερα να σηκωθώ και να ξαπλώσω στο κρεβάτι μου επάνω. Ευτυχώς όλα είχαν περάσει. Τώρα έχουν περάσει πραγματικά τα πάντα. Πρέπει να δουλέψω για να μη μείνω κουτή, για να προχωρήσω στις σπουδές μου, για να γίνω δημοσιογράφος, όπως θέλω, γιατί αυτό το θέλω. Ξέρω ότι μπορώ να γράφω. Μερικές από τις ιστορίες μου είναι καλές. Οι περιγραφές μου από το Πισω Σπίτι έχουν χιούμορ και ειρωνεία. Το ημερολόγιό μου λέει πολλά αλλά αν θα έχω πράγματι ταλέντο είναι άλλο θέμα. Αυτό πρέπει ακόμα να φανεί. Το όνειρο της Εύας είναι το καλύτερό μου παραμύθι και το πιο παράξενο είναι ότι δεν ξέρω από πού έχω αυτές τις ιδέες. Πολλά κομμάτια από τη ζωή της Κάντυ είναι καλά αλλά γενικά δε μου πολυαρέσει. Εγώ η ίδια είμαι εδώ μέσα η πιο δυνατή και η πιο αμείλικτή μου κριτικός. Ξέρω τι είναι καλό και τι δεν είναι καλά γραμμένο. Κάνενας απ' αυτούς που δε γράφουνε δεν ξέρει πόση ευχαριστηση κάνει το να γράφεις. Τα προηγούμενα χρόνια πάντα έλεγα ότι ήταν κρίμα που δεν μπορούσα να σκιτσάρω και να ζωγραφίζω. Άλλα τώρα είμαι υπερευτυχής που μπορώ να γράφω τουλάχιστον. Κι αν δεν έχω αρκετό ταλέντο για να γράφω για την εφημερίδα ή να κάνω ένα βιβλίο, καλά, τελοσπάντων, δε με νοιάζει, το κάνω και για τον εαυτό μου. Θέλω πάντως να προχωρήσω. Δεν μπορώ να φανταστώ ότι θα ζήσω όπως η μητέρα, η κυρία Βαν-Νταν και όλες οι άλλες γυναίκες οι οποίες βέβαια κάνουν τη δουλειά τους, αλλά ύστερα από λίγο έχουν ξεχαστεί. Εγώ πρέπει κοντά στον άντρα και

στα παιδιά μου να έχω και κάτι άλλο στο οποίο να μπορώ να δίνομαι ολόκληρη. Θέλω ακόμα να υπάρχω στη ζωή και μετά το θάνατό μου. Και γι' αυτό είμαι τόσο ευγνώμων προς το Θεό που μαζί με τη γέννησή μου μου έδωσε το ταλέντο το οποίο μπορώ να προχωρήσω και να εξελιξω, το ταλέντο του γραψίματος, εννοώ, για να μπορέσω να εκφράσω όλα μου τα αχ που ζούνε μέσα μου. Με το γράψιμο σταματάνε όλα. Τα βάσανά μου έξαφανιζονται. Το θάρρος μου επανέρχεται. Άλλα κι αυτό είναι η μεγαλύτερη-μεγαλύτερη ερώτηση, θα κάνω κάτι σοβαρό καμιά φορά, θα γράψω κάτι σπουδαίο; Θα μπορέσω να γίνω δημοσιογράφος ή συγγραφέας; Το ελπίζω. Το ελπίζω με όλη μου την καρδιά. Μέσα από το γράψιμο μπορώ να εξετάσω και να ξεκαθαρίσω τα πάντα, τις ιδέες μου, τα ιδανικά μου, τις φαντασίες μου. Την ιστορία «Η ζωή της Κάντυ» δεν την άγγιξα για καιρό. Με τις σκέψεις μου ξέρω πώς θα συνεχίσει, αλλά όταν αρχίσω να το γράφω δεν μπορεί να προχωρήσει καλά. Ισως να μην τελειώσει ποτέ και να καταντήσει μέσα στο καλάθι των αχρήστων ή μέσα στη σόμπα. Ευχάριστη δεν είναι αυτή η ιδέα αλλά ύστερα πάλι σκέφτομαι, δεκατεσάρων χρονών και με τόσες λίγες εμπειρίες πώς μπορεί κανείς να γράψει κάτι φιλοσοφικό; Άλλα τώρα παρακάτω. Με μεγάλο θάρρος, με καινούργιο θάρρος θα πετύχω, γιατί θέλω να γράφω. Άννα.

Πέμπτη 6 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Με παρακάλεσες να σου πω, να σου εξιστορήσω τα ενδιαφέροντά μου, τα χόμπι και τις αγαπημένες μου ασχολίες και σου απαντώ. Μην τρομάξεις, είναι πολλές. Πρώτα απ' όλα βέβαια το γράψιμο. Άλλα αυτό δεν το υπολογίζω για χόμπι. Δεύτερο, έρχονται τα γενεολογικά δέντρα των αρχοντικών οικογενειών, από εφημερίδες, βιβλία, από χαρτιά έχω μαζέψει υλικό για τη γερμανική, τη γαλλική, την ισπανική, την αγγλική, την αυστριακή τη ρώσικη, τη νορβηγική, την ολλανδική αριστοκρατία, τα

έχω ψάξει και τα έχω ταξινομήσει. Μια και εδώ και πολύ καιρό απ' όλα τα βιβλία που διαβάζω και τα περιοδικά μαζεύω αυτά τα θέματα που μ' ενδιαφέρουν. Άκομα-ακόμα αντιγράφω κι από την ιστορία ολόκληρα κεφάλαια. Έτσι είναι η τρίτη μου ασχολία η ιστορία αυτή καθεαυτή. Ο πατέρας μου έχει φέρει πολλά μικρά ιστορικά βιβλία και δεν μπορώ να περιμένω την ημέρα που θα μπορέσω η ίδια να πάω στις βιβλιοθήκες να ψάχνω συρτάρια και ράφια βιβλίων μονάχη μου. Τέταρτο ενδιαφέρον είναι η ελληνική και η ρωμαϊκή μυθολογία και έχω και εδώ πέρα έναν ολόκληρο σωρό βιβλία, πέμπτο είναι το ενδιαφέρον μου για τους ηθοποιούς και για τους σταρ και για τις φωτογραφίες από τα φιλμς. Είμαι τρελή με τα βιβλία, στις σελίδες τους διαβάζω πολύ και μ' ενδιαφέρει κάθε τι που γράφουν για συγγραφείς, ποιητές, ζωγράφους και όλη γενικά την ιστορία της τέχνης. Η μουσική ίσως μ' ενδιαφέρει αργότερα. Μια πραγματική αντιπάθεια όμως έχω με την άλγεβρα, τη γεωμετρία και την αριθμητική. Όλα τα άλλα μαθήματα μου κάνουν μεγάλο κέφι, αλλά η ιστορία πάνω απ' όλα.

Άννα.

Τρίτη 11 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Το κεφάλι μου πονά. Δεν ξέρω με τι να αρχίσω. Μεγάλη Παρασκευή απόγευμα παίζαμε ομαδικά παιχνίδια όπως και το Σάββατο. Οι ημέρες ήταν μονότονες και περάσανε πολύ γρήγορα. Την Κυριακή παρακάλεσα τον Πέτρο να κατέβει σε μένα και αργότερα ανεβήκαμε μαζί πάνω και μείναμε ως τις έξι εκεί. Από τις έξι και τέταρτο ως τις εφτά έπαιζαν ένα πολύ ωραιό κοντσέρτο του Μότσαρτ στο ραδιόφωνο και μας άρεσε και το ακούγαμε. Η Μικρή Νυχτερινή Μουσική μου ήταν ιδιαίτερα συμπαθητική. Δεν μπορώ να ακούω πολύ καλά όταν όλοι οι άνθρωποι βρίσκονται γύρω μου. Η δύορφη μουσική με συνταράζει βαθύτατα. Το βράδυ της Κυριακής ανεβήκαμε ο Πέτρος κ' εγώ μαζί στην επάνω σοφίτα. Για να καθόμαστε πιο βολικά, πήραμε

μερικά μαξιλάρια από τον καναπέ από τα κάτω δωμάτια και καθίσαμε πάνω σε μια κασόνα. Ήταν πολύ στενά. Καθόμαστε ο ένας πολύ κοντά στον άλλο και ακουμπούσαμε σε όλλες κασόνες. Η Μούση μας έκανε συντροφιά. Ξαφνικά στις εννιά παρά τέταρτο μας σφύριξε ο κύριος Βαν-Νταν και μας ρώτησε αν είχαμε πάρει ένα μαξιλάρι από τον κύριο Ντούσσελ. Εμείς πηδήξαμε αμέσως και οι δύο πάνω τ' αρπάξαμε και κατεβήκαμε με όλα τα μαξιλάρια στον κύριο Βαν-Νταν. Γύρω απ' αυτό το μαξιλάρι παίχτηκε λοιπόν μια ολόκληρη τραγωδία γιατί ο κύριος Ντούσσελ ήταν πάρα πολύ θυμωμένος που πήραμε ένα από τα μαξιλάρια του, και μάλιστα αυτό που θεωρεί μαξιλάρι της νύχτας. Φοβόταν μήπως απόκτησε ψύλλους και σήκωσε ολόκληρο το σπίτι στο πόδι. Για εκδίκηση του χώσαμε κάτω από το στρώμα δυο σκληρές βούρτσες. Γελάγαμε ώρες μετά γι' αυτό το ιντερμέτζο. Η ευχαρίστησή μας όμως δε θα διαρκούσε για πολύ. Στις εννέα και μισή χτύπησε ο Πέτρος στον πατέρα και τον παρακάλεσε να ανέβει επάνω για να τον βοηθήσει σε μια δύσκολη γεγλέζικη εργασία.

Κάτι θα συμβαίνει, είπα στη Μάργκοτ, αυτό δεν είναι αλήθεια ότι τον θέλει για εργασία.

Η σκέψη μου ήταν σωστή. Κάτω στο μαγαζί είχαν μπει πάλι κλέφτες. Με μια τρομερή ταχύτητα βρέθηκε ο πατέρας, ο Πέτρος, ο Βαν-Νταν κι ο Ντούσσελ κάτω και η μητέρα, η Μάργκοτ, η κυρία Βαν-Νταν κ' εγώ περιμέναμε.

Τέσσερις γυναίκες που τρέμουν από φόβο πρέπει να μιλάνε. Αυτό κάναμε κ' εμείς ώσπου ακούσαμε κάτω ένα μεγάλο κρότο. Μήπως παλεύανε με τον κλέφτη; Στις δέκα ακούσαμε βήματα στη σκάλα. Ο πατέρας ωχρός και νευρικός μπήκε μέσα ακολουθούμενος από τον κύριο Βαν-Νταν.

Σβήστε τα φώτα και σιγά-σιγά για πάνω, μας είπε. Περιμένουμε αστυνομία στο σπίτι.

Δε μας έμεινε καιρός για να τρομάξουμε. Σβήσαμε το φως, εγώ άρπαξα ακόμα μια ζακετούλα και βρεθήκαμε

πάνω.

Τι συνέβη; είπαμε, για πέστε μας, για εξηγήστε.

Αλλά δε βρισκόταν κανένας για να μας εξηγήσει. Οι κύριοι πάλι είχαν κατέβει κάτω. Δέκα λεπτά μετά τις δέκα ανεβήκανε και οι τέσσερις επάνω, οι δύο κρατούσαν τσίλιες στου Πέτρου το ανοιχτό παράθυρο. Η πόρτα προς το διάδρομο είχε κλειδωθεί, η γυριστή πορτούλα ήταν κλεισμένη. Τότε αρχίσανε να μας εξηγούν. Ο Πέτρος από πάνω είχε ακούσει δυο χτύπους. Έτρεξε κάτω και είδε ότι στην αριστερή μεριά της πόρτας της αποθήκης έλειπε μια μεγάλη σανίδα. Έτρεξε πάλι πάνω φώναξε τους στρατεύσιμους άντρες της οικογένειας και οι τέσσερις μαζί κατεβήκανε ξανά κάτω. Όταν φτάσανε πάλι κάτω στην αποθήκη, τσακώσανε τους κλέφτες στη δουλειά. Χωρίς να σκεφτεί, φώναξε ο Βαν-Νταν:

Εδώ αστυνομία.

Αμέσως τρεχάματα, οι κλέφτες το χαν σκάσει. Για να αποτρέψουμε την αστυνομία από το να παρατηρήσει την τρύπα στην εξώπορτα, έβαλαν οι άντρες πάλι τη σανίδα στη θέση της. Μια γερή κλοτσιά απέξω την έστειλε να κυλιστεί στο πάτωμα. Γι' αυτή την τρομερή αυθαίδεια ήταν και οι τέσσερις τους τόσο πολύ ξαφνιασμένοι ώστε ο Πέτρος και ο κύριος Βαν-Νταν θα είχαν σκοτώσει τους παλιανθρώπους και τους κλέφτες μια και καλή. Ο κύριος Βαν-Νταν χτύπησε με το τσεκούρι το πάτωμα και όλα ησύχασαν πάλι. Τη στιγμή που ήθελαν να ξαναβάλουν το ξύλο μπροστά στην πόρτα, είχαμε άλλη μιαν ατυχία. Έξω στεκόταν ένα ζευγάρι, ένα αντρόγυνο και η δυνατή λάμψη ενός φακού φώτισε ολόκληρο το δωμάτιο.

Να πάρει ο διάολος, είπε κάποιος από τους δικούς μας και σε δευτερόλεπτα αλλάξαν τους ρόλους από αστυνομικούς σε κλέφτες. Γλίστρησαν και οι τέσσερις προς τα πάνω, ο Πέτρος άνοιξε γρήγορα την πόρτα και τα παράθυρα από την κουζίνα για να φαίνεται ότι βγήκαν από κει, πέταξε το τηλέφωνο να κυλιστεί στο πάτωμα και έκλεισε πίσω του τη μυστική πόρτα που είχαμε στο

διάδρομο. Τέλος της πρώτης πράξης. Κατά πάσα πιθανότητα θα πάει το ζευγάρι στην αστυνομία. Ήταν Κυριακή βράδυ, μετά η πρώτη μέρα του Πάσχα, την άλλη μέρα, δεύτερη εορτάσιμη μέρα και κανείς στο γραφείο κ' εμείς δε θα μπορούσαμε να κουνηθούμε πριν από την Τρίτη το πρωί. Σκέψου μονάχα δυο νύχτες και μια μέρα να καθόμαστε μ' αυτόν τον τρόμο. Εκείνη τη στιγμή όμως δε σκεφτόμαστε τίποτα. Καθόμαστε στο απόλυτο σκοτάδι γιατί η κυρια Βαν-Νταν είχε σβήσει και το φως, ψιθυρίζαμε και μόλις κάποιος έστριβε με την καρέκλα άκουγες σουτ, σουτ, σιγά. Έγινε δέκα και μισή, έντεκα, ησυχία, κανένας κρότος. Πού και πού ερχόταν ο πατέρας και ο κύριος Βαν-Νταν σε μας. Μετά, εκεί γύρω στις δώδεκα παρά τέταρτο, ακούσαμε κάτω κρότους. Σε μας εδώ πάνω μπορούσε να ακούσει κανείς την αναπνοή του καθενός και αλλιώς τίποτα. Δεν κουνιόταν απολύτως τίποτα. Βήματα στο σπίτι, στο ιδιαίτερο γραφείο, στην κουζίνα, ύστερα στη δική μας τη σκάλα. Κανείς πια δεν ανέπνεε ακουστά. Οκτώ καρδιές χτυπούσαν. Βήματα στη σκάλα τη δική μας. Μετά κάποιος προσπαθούσε να ανοίξει το γυριστό ντουλάπι της κρυφής μας της πόρτας. Αυτές οι στιγμές είναι απερίγραπτες.

Τώρα είμαστε χαμένοι, σκέφτηκα, και έβλεπα ήδη νοερά στην Γκεστάπο όλους μας μαζί. Ακόμα δυο φορές προσπάθησαν αυτοί να γυρίσουν αυτό που δεν ήξεραν πως ήταν η γυριστή μας πόρτα, μετά κάτι έπεσε, ακούστηκαν βήματα να απομακρύνονται. Ισαμε εδώ και είχαμε σωθεί. Ένα τρέμουλο μας πέρασε όλους. Άκουσα τα δόντια διαφόρων να χτυπάνε, κανένας δεν μπορούσε να μιλήσει ούτε μια λέξη. Δεν άκουγες πια τίποτε μέσα στο σπίτι. Όμως ένα φως άναβε στο διάδρομο ακριβώς μπροστά από τη γυριστή μας πόρτα, στο ντουλάπι μπροστά. Ήταν ίσως επειδή τους φάνηκε μυστηριώδες αυτό το ντουλάπι; Είχε ξεχάσει η αστυνομία το φως; Επρόκειτο να έρθει κάποιος να το σβήσει; Τώρα αρχίζαμε όλοι να ψιθυρίζουμε. Δεν ήταν πια κανένας μέσα στο σπίτι. Ίσως μονάχα μπροστά στην

εξώθυρα κάποιος αστυνόμος που φύλαγε βάρδια. Τρέμαμε τόσο πολύ από το φόβο, που ο καθένας μας έπρεπε να πάει κάπου. Ο κουβάς ήταν επάνω στην αποθήκη. Άρα έπρεπε να μεταχειριστούμε το τσίγκινο καλάθι των αχρήστων του Πέτρου. Ο Βαν-Νταν έκανε την αρχή, μετά ο πατέρας. Ή μητέρα ντρεπόταν πάρα πολύ. Ο πατέρας πήρε το δοχείο και το έβαλε στο δωμάτιο και εκεί πέρα μπορέσαμε να ανακουφιστούμε η Μάργκοτ, η κυρία Βαν-Νταν κ' εγώ κ' ύστερα στο τέλος και η μητέρα. Η ζήτηση για χαρτί του μέρους ήταν τεράστια. Ευτυχώς εγώ είχα λίγο στην τσέπη μου. Το δοχείο βρομούσε, όλοι ψιθύριζαν κ' είμαστε ψόφιοι στην κούραση, ήταν δώδεκα η ώρα.

Ξαπλώστε στο πάτωμα και κοιμηθείτε, μας είπανε.

Η Μάργκοτ κ' εγώ αποκτήσαμε ξαφνικά μαξιλάρια και κουβέρτες, η Μάργκοτ ξαπλώθηκε πολύ κοντά στην ντουλάπα με τις προμήθειές μας, επάνω στη σοφίτα κ' εγώ ανάμεσα στα πόδια της. Στο πάτωμα δε βρομούσε το δοχείο τόσο πολύ. Στο τέλος τα καταφέραμε κάπως. Η κυρία Βαν-Νταν σιγά-σιγά έφερε λίγη χλωρίνη κ' ένα παλιό πανί και μ' αυτά σκέπασε το δοχείο για να μη βρομάει. Η διασκέδασή μας ψιθύρισμα, βρόμα, φόβος, κουβεντούλες και κάθε λίγο και κάποιος που πήγαινε στο δοχείο.

'Αντε ντε να κοιμηθείς. Στις δυόμισι κουράστηκα τόσο πολύ που δεν άκουγα πια τίποτα ως τις τρεισήμισι. Με ξύπνησε κάτι και ήταν η κυρία Βαν-Νταν που είχε ακουμπήσει το κεφάλι της επάνω στο πόδι μου.

Σας παρακαλώ δώστε μου κάτι να φορέσω, τους παρακαλεσα.

Μου δώσανε βέβαια κάτι αλλά μη ρωτήσεις σε παρακαλώ το τι. 'Ενα μάλλινο παντελόνι πάνω από την πιτζάμα μου. 'Ένα κόκκινο πουλόβερ και μια μαύρη φούστα μετά. Από κάτω άσπρα σοσόνια και χαλασμένες κάλτσες από πάνω, πάνω και απ' τα παπούτσια. Η κυρία Βαν-Νταν κάθισε σε μια καρέκλα και ο κύριος Βαν-Νταν ξάπλωσε στο πάτωμα, βεβαίως πάλι πάνω στα πόδια μου. Άρχισα

να σκέφτομαι την κατάσταση και έτρεμα τόσο πολύ από το κρύο, ώστε να μην μπορεί ο κύριος Βαν-Νταν να κοιμηθεί. Προετοιμαζόμουνα να γυρίσει πίσω η αστυνομία κι ότι θα έπρεπε να τους λέγαμε ότι είμαστε Εβραίοι κι ότι κρυβόμαστε. Εάν είναι «καλοί» Ολλανδοί γλιτώσαμε, αν όμως είναι Ναζί, θα πρέπει να τους πληρώσουμε για να γλιτώσουμε.

Σε παρακαλώ κρύψε το ραδιόφωνο, αναστέναξε η κυρία Βαν-Νταν.

Ναι μέσα στο φούρνο, απάντησε ο άντρας της. Αν μας βρούνε, ας βρούνε και το ραδιόφωνο, το ίδιο μου κάνει.

Τότε θα βρούνε και της Άννας το ημερολόγιο, είπε ο πατέρας.

Κάψτε το, είπε κάποιος φοβισμένα. Αυτή η ιδέα και το τριξιμό της αστυνομίας στην κρυφή μας πόρτα ήταν οι χειρότερες στιγμές για μένα.

'Όχι το ημερολόγιό μου, φώναξα. Το ημερολόγιό μου θα μείνει μαζί με μένα.

Αλλά ο πατέρας ευτυχώς δεν απάντησε πια, δόξα τω Θεώ. Δεν αξίζει τον κόπο να γράψω για όλες τις αρχινισμένες κουβέντες και όλα όσα είπαμε εκείνο το βράδυ. Παρηγορούσα την κυρία Βαν-Νταν που είχε πολύ τρομάξει. Μιλάγαμε για φυγή, για εγκατάλειψη, για ανακρίσεις της Γκεστάπο και ότι θα έπρεπε να δείξουμε θάρρος.

Θα πρέπει να φερθούμε σαν στρατιώτες, κυρία Βαν-Νταν, της έλεγα. Αν πρέπει να πεθάνουμε γι' αυτό, τότε για τη βασιλισσά και για την πατρίδα και για την ελευθερία. Για την ειρήνη, τη δικαιοσύνη και την αλήθεια, όπως λέει πάντα ο Ελεύθερος Σταθμός. Το τρομερό είναι μονάχα ότι αν βρούνε εμάς θα σκεφτούνε και θα ανακαλύψουν και όλους τους άλλους. Ο κύριος Βαν-Νταν άλλαξε πάλι τη θέση του με αυτή της γυναίκας του. Ο πατέρας ήρθε σε μένα. Οι άντρες κάπνιζαν συνέχεια και πού και πού άκουγε κανείς ένα βαθύ αναστεναγμό κ' ύστερα πάλι έπρεπε κάποιος να πάει στο δοχείο κι αυτό πάλι επανάλαμβανόταν

συνέχεια και συνέχεια. Τέσσερις η ώρα. Πέντε η ώρα. Πεντέμισι η ώρα. Πήγα στου Πέτρου το δωμάτιο. Καθόμαστε και αφουγκραζόμαστε στο ανοιχτό παράθυρο κοντά-κοντά ο ένας στον άλλο έτσι ώστε νιώθαμε ο ένας το τρεμούλιασμα στο σώμα του άλλου. Πού και πού ανταλλάξαμε και καμιά κουβέντα. Δίπλα, σε κάποιο ξένο δωμάτιο, σήκωσαν τη συσκότιση. Στις εφτά η ώρα θέλανε να τηλεφωνήσουν στον κύριο Κόφιους για να έρθει κάποιος κατά δω. Τώρα γράφανε τι θα πούνε στο τηλέφωνο για να μη χάσουν ώρα. Ο τρόμος και η ιδέα ότι θα άκουγε αυτός που στεκόταν μπροστά στην πόρτα το γύρισμα του καντράν του τηλεφώνου ήταν μεγάλος. Ο φόβος ότι θα γύριζε η αστυνομία ξανά να δει τι συμβαίνει ήταν ακόμα μεγαλύτερος.

Τα σημεία που έπρεπε να πούμε στον κύριο Κόφιους ήταν τα εξής: Πρώτο, είχαμε ληστεία, η αστυνομία ήταν στο σπίτι έως τη γυριστή πόρτα. Όχι παρακάτω. Δεύτερο, οι κλέφτες επειδή ενοχλήθηκαν έσπασαν όπως φαίνεται την πόρτα της αποθήκης και το σκασαν από τον κήπο. Τρίτο, η κεντρική είσοδος είναι συρτωμένη. Ο Κράλερ πρέπει να έφυγε από τη δεύτερη πόρτα. Οι γραφομηχανές είναι σίγουρες μέσα στο μαύρο κασόνι, στο ιδιαίτερο γραφείο. Να δοκιμάσει να ειδοποιήσει τον Χενκ και να πάρει το κλειδί και την Έλλη, μετά να έρθει με τη δικαιολογία ότι η γάτα πρέπει να ταΐστει στο μαγαζί.

Όλα έγιναν όπως το θέλαμε. Τηλεφωνήσαμε στον Κόφιους και καθόμαστε όλοι και περιμέναμε γύρω από το τραπέζι τον Χενκ ή την αστυνομία. Ο Πέτρος κοιμήθηκε. Ο Βαν-Νταν κ' εγώ ξαπλώσαμε στο πάτωμα, όταν ακούστηκαν κάτω τα βαριά βήματα. Πολὺ σιγά σηκωθήκαμε.

Αυτός είναι ο Χενκ.

Όχι, όχι είναι η αστυνομία, άκουσα κάποιον να λέει.

Υστερα χτύπησαν την πόρτα. Το σφύριγμα της Μηπ. Για την κυρία Βαν-Νταν ήταν πάρα πολλά. Κρεμόταν τελείως χωρίς δύναμη και ωχρή σαν πεθαμένη στην καρέκλα της κι αν συνέχιζε για λίγο ακόμα η ένταση,

οπωσδήποτε θα λιποθυμούσε.

Όταν μπήκε η Μηπ και ο Χενκ μέσα στο δωμάτιό μας είχε μια όψη τρομακτική. Και μόνο το τραπέζι μας θα ήταν άξιο για φωτογράφιση. Ένα περιοδικό για φίλμ και θέατρο βρισκόταν ανοιγμένο πάνω του με τις θαυμάσιες εικόνες ενός χορευτικού ζευγαριού μουτζουρωμένες, ένα φάρμακο ενάντια στη διάρροια δίπλα. Δυο δοχεία μαρμελάδας, ένα μισό ψωμί, ένας καθρέφτης, μια χτένα, σπίρτα, στάχτη, τσιγάρα, ταμπάκο, τασάκι, μια κιλότα, ένα φαναράκι κ' ένα χαρτί υγείας και τα λοιπά και τα λοιπά, κι όλα αυτά ανακατωμένα. Βεβαίως υποδεχτήκαμε τον Χενκ και τη Μηπ με δάκρυα χαράς και αλαλαγμούς. Ο Χενκ μαστόρεψε αμέσως και έκλεισε την τρύπα με ξύλο και έφυγε αμέσως πάλι για να ειδοποιήσει την αστυνομία για τους κλέφτες. Η Μηπ μας είπε ότι κάτω από την πόρτα του γραφείου βρήκε ένα χαρτί που ο φύλακας του δρόμου έγραψε ότι είχε δει την τρύπα και είχε ειδοποιήσει ήδη την αστυνομία Θα πέρναγε κι απ' αυτόν ο Χενκ. Λοιπόν τώρα είχαμε μισή ώρα μπροστά μας για να πλυθούμε και να φτιαχτούμε. Ποτέ δεν είδα μέσα σ' ένα τόσο σύντομο χρονικό διάστημα μια τέτοια μεταμόρφωση. Κατεβήκαμε κάτω, στρώσαμε τα κρεβάτια και η Μάργκοτ κ' εγώ πήγαμε στο μέρος, χτενιστήκαμε, βουρτσίσαμε τα δόντια μας, πλύναμε τα πρόσωπά μας, μετά διορθώσαμε λιγάκι τα δωμάτια, φέραμε νερό και κάναμε καφέ για το μεσημεριανό φαγητό και ανεβήκαμε πάλι απάνω. Ο πατέρας και ο Πέτρος είχαν αδειάσει ήδη το δοχείο νυχτός, το είχαν πλύνει με χλώριο και με νερό για να μη βρομάει. Γύρω στις έντεκα καθόμαστε πάλι με τον Χενκ στο τραπέζι, ο οποίος είχε εν τω μεταξύ γυρίσει, πίναμε καφέ, μιλούσαμε και προσπαθούσαμε να ηρεμήσουμε. Ο Χενκ μας είπε:

Όταν έφτασα στο νυχτερινό φύλακα αυτός κοιμόταν. Η γυναίκα του όμως μου διηγήθηκε τα εξής:

Μου είπε ότι ο άντρας της σ' έναν από τους γύρους που έκανε στα κανάλια του Αμστερνταμ είδε την τρύπα στο δικό μας το γραφείο, ειδοποίησε κάποιον αστυνόμο εκεί

κοντά, με τον οποίο μπήκε μέσα στο σπίτι και έψαξαν όσο μπορούσαν γύρω-γύρω. Στην αστυνομία δεν ήξεραν ακόμα ότι είχαν μπει κλέφτες στο γραφείο μας, όμως θα 'ρχονταν την Τρίτη για να ψάξουν και να ρωτήσουν.

Γυρίζοντας ο Χενκ μπήκε δήθεν τυχαία στο μανάβη μας και του διηγήθηκε ότι είχαν μπει κλέφτες στο γραφείο.

Αυτό το ξέρω, είπε εκείνος ηρεμότατα. Εχτές το βράδυ καθώς γύριζα με τη γυναίκα μου για να πάω σπίτι και περνώντας από το γραφείο, είδα την τρύπα στην πόρτα. Η γυναίκα μου δεν ήθελε να σταματήσουμε αλλά εγώ έφεξα με το φαναράκι μου αμέσως μέσα και εκεί είδα τους κλέφτες να τρέχουν και να εξαφανίζονται. Για χάρη της ησυχίας και επειδή υποψιάζομαι για σας πολλά, χωρίς να ξέρω βέβαια τίποτα, δεν ειδοποίησα την αστυνομία, επειδή μου φάνηκε ότι αυτό δε θα ήταν καλό γι' αυτό το σπίτι.

Ο Χενκ τον ευχαρίστησε και έφυγε. Φαίνεται ότι ο μανάβης κάτι υποψιάζεται γιατί μας φέρνει πάντα τις πατάτες λιγάκι πριν από το μεσημέρι. Πολύ συμπαθητικός άνθρωπος. Αφού έφυγε ο Χενκ, εμείς πλύναμε τα πιάτα, και ξαπλώσαμε όλοι, ήταν μια η ώρα, για να κοιμηθούμε. Στις τρεις παρά τέταρτο σηκώθηκα και είδα ότι ο Ντούσσελ είχε ήδη εξαφανιστεί. Τελείως τυχαία συνάντησα στο μπάνιο τον Πέτρο εγώ με το κοιμισμένο μου πρόσωπο και συμφωνήσαμε να ιδωθούμε κάτω σε λίγην ώρα. Πολύ βιαστικά φτιάχτηκα λιγάκι, πλύθηκα και κατέβηκα για κάτω.

Τολμάς ακόμα να ανέβεις στη σοφίτα; Θα 'ρθεις; με ρώτησε.

Έγώ συμφώνησα, πήρα αμέσως το μαξιλάρι μου και ανεβήκαμε για πάνω. Ήταν ένας θαυμάσιος καιρός κ' έπειτα από λίγο αντήχησαν οι σειρήνες. Εμείς μείναμε εκεί που είμαστε. Ο Πέτρος άπλωσε το μπράτσο του γύρω από τους ώμους μου, εγώ έβαλα το χέρι μου πάνω από το μπράτσο το δικό του και έτσι περιμέναμε ήρεμα και καλά ώσπου ήρθε στις τέσσερις η Μάργκοτ για να μας πάρει να πιούμε καφέ. Φάγαμε κάτω ψωμί, ήπιαμε λεμονάδα και

μπορούσαμε πάλι να κάνουμε αστεία. Άλλιώς τίποτε το σπουδαίο δε συνέβη. Εγώ ευχαρίστησα τον Πέτρο γιατί ήταν ο πιο θαρραλέος απ' όλους μας. Όμως κανείς από μας δεν είχε βρεθεί ποτέ σε τέτοιο κινδυνό όπως εκείνη τη νύχτα. Σκέψου την αστυνομία μπροστά στη μυστική μας πόρτα, μπροστά στο ντουλάπι μας να καίει το φως και όμως δε μας ανακαλύψανε. Όταν θα έρθει η απόβαση, ας φροντίσει ο καθένας για τον εαυτό του λέμε, αλλά εδώ δεν είναι μόνο δικό μας ζήτημα. Εδώ κρεμάμε μαζί και τους αγαθούς και ανιδιοτελείς φίλους που μας προστατεύουν.

Σωθήκαμε, βοήθησε μας παρακάτω, Θε μου, αυτό ήταν το μόνο που μπορούσαμε να προσευχηθούμε.

Αυτό το συμβάν έφερε μερικές αλλαγές μαζί του. Ο Ντούσσελ δεν κάθεται πια το βράδυ κάτω στου Κράλερ το γραφείο παρά στο μέρος.

Στις οκτώ και μισή και στις εννιά και μισή πηγαίνει ο Πέτρος ένα γύρο για να κοντρολάρει την κατάσταση κάτω. Το παράθυρό του δεν επιτρέπεται πια να το χαράξουμε, ούτε να μείνει ανοιχτό. Και από τις εννιάμισι και πέρα δεν επιτρέπεται να τραβήξουμε το καζανάκι στο μέρος και σήμερα το βράδυ θα έρθει ένας επιπλοποίς για να ενισχύσει τις πόρτες του γραφείου κάτω. Ο Κράλερ μας είπε ότι είμαστε απρόσεχτοι. Και ο Χενκ είπε το ίδιο, ότι σε τέτοιες περιπτώσεις δεν επιτρέπεται να κατεβαίνουμε κάτω. Μας είπαν και μας τόνισαν ξανά ότι είμαστε υποβρύχιοι Εβραίοι, δεμένοι Εβραίοι, δεμένοι σε μια γωνιά χωρίς δικαιώματα, αλλά με χίλιες δυο υποχρεώσεις. Εμεις οι Εβραίοι πρέπει να παίρνουμε την τύχη μας χωρίς μεμψιμοιρίες, πρέπει να είμαστε γενναίοι, πρέπει να κάνουμε ό,τι μας είναι δυνατό, να πιστεύουμε και να περιμένουμε με ηρεμία. Καμιά φορά θα τελειώσει αυτός ο τρομερός πόλεμος. Καμιά φορά θα ξαναγίνουμε άνθρωποι κι όχι σκέτα Εβραίοι. Ποιος μας σταμπάρισε έτσι; Ποιος μας έκανε Εβραίους αποδιοπομπαίους απ' όλους τους λαούς; Πρέπει να είναι ο Θεός που μας έκανε έτσι και πρέπει πάλι να είναι ο Θεός που θα μας ελευθερώσει. Αν

τραβήξουμε και υποφέρουμε όλο αυτό το βάσανο και ύστερα απομείνουμε και πάλι Εβραίοι, μπορούνε οι ερχόμενοι και όλοι οι καταραμένοι να παίρνουν ένα παράδειγμα από μας. Ποιος ξέρει μπορεί να είναι η δικιά μας η πίστη αυτή η οποία θα δώσει σε όλους τους λαούς του κόσμου την καλοσύνη και την τιμιότητα. Και μόνο γι' αυτό πρέπει να υποφέρει κανείς. Δεν πρέπει να είμαστε μονάχα Ολλανδοί, Εγγλέζοι ή αντιπρόσωποι οιουδήποτε άλλου λαού, αλλά πρώτα και πάνω απ' όλα να είμαστε και να μείνουμε Εβραίοι. Γίνετε θαρραλέοι. Θέλουμε να είμαστε γνώστες του προορισμού μας και να μείνουμε σταθεροί χωρίς μεμψιμοιρίες, θα βρεθεί μια λύση. Ο Θεός δεν άφησε το λαό μας ποτέ στη μέση. Μέσα απ' όλους τους αιώνες οι Εβραίοι παρέμειναν στη ζωή. Μέσα απ' όλους τους αιώνες έπρεπε να πονάνε και να υποφέρουν οι Εβραίοι, αλλά και πάλι μέσα απ' όλους τους αιώνες έμειναν οι Εβραίοι δυνατοί. Οι αδύναμοι πέφτουν, αλλά οι δυνατοί παραμένουν και δε λυγίζουν. Αυτή τη νύχτα σκέφτηκα ότι θα έπρεπε να πεθάνω. Περίμενα την αστυνομία και ήμουνα έτοιμη σαν ένας στρατιώτης σε μάχη. Ήθελα να πεθάνω για την πατρίδα και ήμουνα έτοιμη, αλλά τώρα αφού γλίτωσα είναι η πρώτη μου επιθυμία αν ζήσω να γίνω Ολλανδέζα μετά τον πόλεμο. Αγαπώ τους Ολλανδούς, αγαπώ αυτή τη χώρα, αγαπώ τη γλώσσα τους και θέλω εδώ να δουλέψω. Ακόμα κι αν έπρεπε να γράψω στην ίδια τη βασιλισσα, δε θα υποχωρούσα ώσπου να φτάσω το σκοπό μου. Όσο πάει γίνομαι και πιο ανεξάρτητη από τους γονείς μου. Παρόλο που είμαι τόσο νέα, έχω περισσότερο θάρρος για τη ζωή, καθαρό και δυνατό αισθήμα δικαιοσύνης περισσότερο από τη μητέρα. Ξέρω τι θέλω, έχω ένα σκοπό, έχω μια γνώμη, έχω μια πίστη και μια αγάπη. Αφήστε με να είμαι όπως είμαι. Το ξέρω πως είμαι μια γυναίκα. Μια γυναίκα με εσωτερική δύναμη και πολύ θάρρος. Εάν ο Θεός με κρατήσει ζωντανή ξέρω ότι θα πετύχω πολλά περισσότερα παρά η μητέρα μου. Δε θα μείνω στο περιθώριο. Θα δουλέψω στον κόσμο για και με

τους ανθρώπους. Και τώρα ξέρω ότι το θάρρος και το να είσαι χαρούμενος είναι το πιο σπουδαίο απ' όλα. Άννα.

Παρασκευή 14 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Η κατάσταση εδώ πέρα είναι ακόμα πολύ άσχημη. Ο Πημ έχει φτάσει σε σημείο έκρηξης. Η κυρία Βαν-Νταν ξαπλώνει μ' ένα συνάχι και παριστάνει, ο άντρας της χωρίς τσιγάρα είναι ωχρός, ο Ντούσσελ ο οποίος πρέπει να χάσει μερικές από τις ανέσεις του είναι νευρικός, το μέρος έχει κάτι και τρέχουν έχω ζουμιά, η βρύση στάζει. Έχουμε όμως πολλές γνωριμίες και θα μας διορθώσουν και το ένα όπως και το άλλο. Πολλές φορές με λένε ρομαντική. Το ξέρω. Όμως καμιά φορά υπάρχει και λόγος για ρομαντισμό. Όταν κάθεται ο Πέτρος κ' εγώ κάπου μεταξύ άχρηστων αντικείμενων και σκόνης σ' ένα σκληρό σανιδένιο κασόνι, κοντά-κοντά ο ένας στον άλλο, αγκαλιασμένοι με τα μπράτσα μας ο ένας γύρω από τους ώμους του άλλου και ο Πέτρος παίζει με ένα τσουλούφι απ' τα μαλλιά μου, όταν έχω κελαηδούν τα πουλιά, όταν βλέπεις πώς γίνονται πράσινα τα δέντρα και ο ήλιος έχω φέγγει με όλη του τη λάμψη και έλκει στο ύπαιθρο κ' η ατμόσφαιρα γίνεται γαλάζια, ω! τότε έχω τόση νοσταλγία κ' επιθυμώ τόσα πολλά αλλά δε βλέπω γύρω μου τίποτε άλλο παρά κατσούφικα και δυσαρεστημένα πρόσωπα, αναστεναγμούς, καταπιεσμένα κλάματα, και η κατάσταση παρουσιάζεται σαν να έχει πολύ χειροτερέψει ξαφνικά και σαν να έχει γίνει αβάσταχτη εδώ πέρα. Ναι όλα είναι ακριβώς τόσο άσχημα όπως τα φτιάχνει κανείς. Εδώ στο πίσω σπίτι είναι ο καθένας ένα καλό παράδειγμα για τον άλλο. Εδώ πρέπει ο καθένας να βλέπει πώς θα μπορέσει να κυβερνήσει τα ίδια του τα νεύρα.

Αχ, ας είχαν περάσει όλα αυτά, ακούει κανείς κάθε μέρα. Εμένα με κρατάει η δουλειά μου, η ελπίδα, η αγάπη, το θάρρος μου και όλα αυτά με κάνουν καλή και ευτυχισμένη. Νομίζω Κίττυ ότι σήμερα είμαι λιγάκι άνω-κάτω και δε

γνωρίζω το γιατί. Τα χωράψει όλα ανάκατα και πράγματι δε γνωρίζω αν κάποτε θα ενδιαφέρθει κανείς για το αριστούργημά μου:

«Τα απομνημονεύματα και οι διαθέσεις μιας μικρής ασχημομούρας δεσποινίδας, θα είναι μετά ο τίτλος απ' όλη αυτή τη σαχλαμάρα. Οι κύριοι εκδότες οπωσδήποτε δε θα πλουτήσουν απ' αυτό μου το ημερολόγιο. Αννα.

Sάββατο 15 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Το ένα κακό έρχεται μετά το άλλο. Πότε επιτέλους θα σταματήσουμε με όλα αυτά. Σκέψου τι μας συνέβη τώρα πάλι. Ο Πέτρος χτες ξέχασε να ξεκλειδώσει το σύρτη μπροστά στην πόρτα. Κάθε βράδυ συρτώνουμε την πόρτα για καλό και για κακό. Η κλειδαριά από την άλλη πόρτα ήταν χαλασμένη. Το αποτέλεσμα απ' όλη αυτή την κατάσταση ήταν ότι ο Κράλερ και οι εργάτες δεν μπόρεσαν να μπούνε μέσα όταν ήρθαν. Πήγαν στους γείτονες και από κει έσπασαν το παράθυρο της κουζίνας και μπήκαν πηδώντας από πίσω. Όταν μπήκε ήταν τρομερά θυμωμένος γι' αυτή την κουταμάρα που κάναμε. Μπορώ να σου πω ότι ο Πέτρος ήταν άνω-κάτω. Όταν η μητέρα είπε στο τραπέζι ότι λυπάται πολύ για πάρτη του, του ήρθαν σχεδόν δάκρυα στα μάτια. Είναι οδικός η ευθύνη ολονών μας γιατί κάθε βράδυ ρωτάνε οι κύριοι αν βγάλαμε το σύρτη το πρωί από την πόρτα. Και σήμερα εξαιρετικά δε ρώτησε κανένας. Θα θέλα πολύ να τον παρηγορήσω. Ισως μπορέσω να το κάνω πηγαίνοντας επάνω.

Και τώρα ακόμα μερικές λεπτομέρειες από την προηγούμενη εβδομάδα. Εχτές ακριβώς πριν μια εβδομάδα αρρώστησε ξαφνικά η γάτα μας η Μόφυ. Ήταν πολύ σιωπηλή και όλο σκάλιζε. Η Μηπ δεν άφησε να περάσει η ώρα, την άρπαξε αμέσως την έβαλε μέσα σε μια τσάντα και την πήγε στην κλινική των ζώων. Ο γιατρός είπε ότι είχε μια μόλυνση του εντέρου, της έδωσε ένα φάρμακο και από τότε η Μόφυ δεν παρουσιάζεται καθόλου ξανά σε μας. Η

μάλλον θα βρίσκεται με τον αγαπημένο της. Το παράθυρο της σοφίτας μένει τη νύχτα πάντα ανοιχτό. Τα βράδια καθόμαστε ο Πέτρος κ' εγώ συχνά εκεί πέρα μαζί. Με τη βοήθεια του Κόδιους και λιγάκι λαδομπογιά διορθώσαμε πάλι το μέρος. Η βρύση η οποία είχε χαλάσει και έσταξε αντικαταστάθηκε από μια καινούργια. Αυτόν το μήνα πήραμε ακόμα οκτώ κάρτες τροφίμων. Η καινούργια μας ντελικατέσσα είναι τουρσιά. Αν έχουμε αυτοχία βρίσκονται μονάχα μερικά αγγουράκια με σάλτσα από μουστάρδα. Το μεσημέρι δεν υπάρχουν πια χόρτα. Μόνο σαλάτα. Τρώμε σαλάτα και μετά σαλάτα και πάλι. Τα φαγητά μας αποτελούνται μονάχα από πατάτες με συνθετική σάλτσα. Πολλοί και πολύ βαριοί βομβαρδισμοί. Στο Ντένχακ μια βόμβα χτύπησε το Δημαρχείο και χάλασε πολλά ντοκουμέντα. Όλοι οι Ολλανδοί θα αποκτήσουν καινούργιες ταυτότητες. Αρκετά για σήμερα. Αννα.

Κυριακή πρωί, λίγο πριν από τις έντεκα η ώρα, 16 Απριλίου 1944.

Αγαπητή Κίττυ,

Τη χτεσινή μέρα δεν κάνει να την ξεχάσεις ποτέ. Γιατί είναι πάρα πολύ σπουδαία για όλη μου τη ζωή. Δεν είναι για κάθε κορίτσι πολύ σπουδαία η ημέρα που θα πάρει το πρώτο της φιλί; Έτσι συμβαίνει και με μένα. Ένα φιλί που μου είχε δώσει κάποιος Μπραμ στο δεξιό μου μάγουλο δε μετράει, όπως επίσης δε μετράει και το χειροφίλημα του Βάλκερ. Πώς ξαφνικά βρέθηκα να είμαι φιλημένη, θα σου το πω τώρα.

Εχτές το βράδυ γύρω στις οκτώ καθόμαστε με τον Πέτρο στο δικό του καναπέ και αυτός είχε το μπράτσο του γύρω από τους ώμους μου.

Άσε με λιγάκι να έρθω πιο κοντά σου και πήγαινε κ' εσύ πιο πέρα, του είπα, για να μη χτυπάω με το κεφάλι στην ξύλινη επένδυση.

Αυτός γλιστρήσε τελείως στη γωνιά κ' εγώ κοντά του. Έσπρωξα το χέρι μου κάτω από το δικό του και τον

αγκάλιασα από τους ώμους και εκείνος με τράβηξε κοντά επάνω του σφιχτά-σφιχτά. Έχουμε καθίσει πολλές φορές έτσι αλλά ουδέποτε τόσο σφιχτά, ο ένας κολλητά με τον άλλο, όπως εχτές το βράδυ. Αυτός με τράβηξε ακόμα πιο σφιχτά επάνω του, το στήθος του ακουμπούσε στο δικό μου, η καρδιά μου χτυπούσε πολὺ γρήγορα, αλλά ήρθαν ακόμα ωραιότερα πράγματα. Ο Πέτρος δεν ησύχασε ώσπου το κεφάλι μου ακούμπησε και αναπαύτηκε πάνω στον ώμο του κι αυτός έβαλε το δικό του κεφάλι επάνω στο δικό μου. Όταν όμως μετά από πέντε περίπου λεπτά αναστρώθηκα για να καθίσω κανονικά, πήρε αυτός το κεφάλι μου μέσα στα δυο του χέρια και με τράβηξε πάλι κοντά του. Ω! ήταν τόσο όμορφα, τόσο θαυμάσια, δεν μπορούσα ούτε να μιλήσω. Μονάχα αυτή η στιγμή μετρούσε. Αυτός χάιδευε λιγάκι αδέξια το μάγουλό μου, έπαιξε με τα μαλλιά μου και μείναμε έτσι κοντά-κοντά, τα κεφάλια ο ένας κολλητά στου άλλου. Το συναίσθημα που με διαπέρασε εκείνη τη στιγμή Κίττυ δεν μπορώ να σου το περιγράψω. Ήμουνα τόσο ευτυχισμένη και νομίζω και αυτός επίσης. Στις οκτώμισι σηκωθήκαμε και ο Πέτρος έβαλε τα παπούτσια του της γυμναστικής για να είναι πολύ σιγανός όταν θα γύριζε να ελέγχει το σπίτι. Εγώ απλώς στεκόμουνα κοντά του. Πώς βρήκα τις σωστές κινήσεις δεν ξέρω, δεν μπορώ να καταλάβω. Άλλα προτού κατέβουμε κάτω με φίλησε αυτός πάλι στα μαλλιά, μισά στο αριστερό μάγουλο μισά στο αυτί επάνω. Εγώ άρχισα να τρέχω, κατέβηκα κάτω χωρίς να κοιτάξω πίσω μου και περιμένω το σημερινό βράδυ.

Αννα.

Δευτέρα 17 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Νομίζεις ότι ο πατέρας και η μητέρα θα το έβρισκαν σωστό το να κάθομαι στον καναπέ βράδυ στο βράδυ και να φιλιέμαι μ' ένα αγόρι, ένα αγόρι δεκαεφτά χρονών κ' εγώ ένα κορίτσι σχεδόν δεκαπέντε; Μάλλον όχι, αλλά εγώ πρέπει να κάνω αυτό που καταλαβαίνω μόνη μου. Είναι

τόσο ήσυχα και τόσο σίγουρα όταν βρίσκομαι στην αγκαλιά του κι όταν μπορώ να ονειρευτώ. Είναι τόσο συγκινητικό το να έχω το μάγουλό του επάνω στο δικό μου. Και τόσο θαυμάσιο κάποιος να ενδιαφέρεται για μένα. Υπάρχει όμως πάντα ένα αλλά, θα αρκεστεί ο Πέτρος ίσαμε εδώ μονάχα; Έχω βέβαια την υπόσχεσή του γι' αυτό το θέμα, αλλά είναι αγόρι. Ξέρω πολύ καλά ότι είναι λιγάκι νωρίς για μένα που είμαι μόνο σχεδόν δεκαπέντε. Είμαι όμως τόσο αυθύπαρκτη και έχω δική μου γνώμη. Για τους άλλους ανθρώπους όμως είναι κατανοητό, ξέρω με απόλυτη σιγουριά ότι η Μάργκοτ δε θα άφηνε ποτέ ένα αγόρι να τη φιλήσει χωρίς να υπάρχει κουβέντα για αρραβώνες ή για γάμο. Τέτοια σχέδια δεν τα έχουμε εγώ με τον Πέτρο. Ξέρω επίσης ότι η μητέρα δε γνώρισε ποτέ κανέναν άλλο άντρα εκτός από τον πατέρα. Τι θα έλεγαν οι φιλενάδες μου αν ήξεραν ότι βρίσκομαι μέσα στην αγκαλιά του Πέτρου, την καρδιά μου επάνω στο στήθος του, το κεφάλι μου στον ώμο του, το κεφάλι το δικό του ακουμπισμένο στο δικό μου επάνω; Ω! Άννα τι ντροπή! Άλλα αληθινά δεν το βρίσκω ντροπή. Καθόμαστε εδώ κλεισμένοι από τον εξωτερικό κόσμο με φόβο και αγωνία ιδιαιτέρως τον τελευταίο καιρό. Γιατί πρέπει κανείς να μην κάνει αυτό που του αρέσει; Όταν συμπαθεί ο ένας τον άλλο να απομακρύνεται; Γιατί πρέπει να περιμένει να φτάσει στην κανονική ηλικία; Γιατί πρέπει να ρωτάει τόσα πολλά; Πήρα επάνω μου την ευθύνη και ακόμα-ακόμα το ότι θα φροντίζω μόνη για τον εαυτό μου. Δε θα μου κάνει ποτέ λύπη ή πόνο το ότι βρεθήκαμε έτσι μαζί. Τότε δε θα πρέπει να κάνω ποτέ αυτό που μου λέει η καρδιά μου και να δώσω λίγη ευτυχία στους δύο μας; Νομίζω Κίττυ ότι καταλαβαίνεις τις γνώμες και τις αμφιβολίες μου. Νομίζεις ότι θα έπρεπε να το πω στον πατέρα; Βρίσκεις ότι θα έπρεπε να φτάσει το μυστικό μας στ' αυτιά ενός τρίτου; Να ήμουνα πιο ωριμη τότε; Πολλά θα χάνονταν από την τρυφερότητα και την αγάπη; Και θα γινόμουνα τότε πιο ήσυχη εσωτερικά; Δεν είναι μονάχα η τιμιότητα και η

ειλικρίνειά μου που με κάνουν να υποφέρω; Θα του τα πω όλα αυτά. Θέλω πάντα και για όλα να μιλάω μαζί του. Τον Πέτρο εννοώ. Θέλω να μιλήσω για τόσα πολλά μαζί του, δεν μπορεί κανείς μονάχα να χαιδεύεται και να φιλέται. Χρειάζεται κάτι παραπάνω για να έχεις εμπιστοσύνη. Άλλα η εμπιστοσύνη σου δίνει τη γεμάτη αυτοπεποίθηση συνειδήση ότι κρατάς αυτή την εμπιστοσύνη και αυτό σε κάνει δυνατό.

· Αννα.

Τρίτη 18 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Τι υπάρχει ωραιότερο στον κόσμο από το να στέκεσαι σ' ένα ανοιχτό παράθυρο, να κοιτάς έξω στη φύση, να ακούς τα πουλάκια να τραγουδούν, ο ήλιος να σου χαιδεύει τα μάγουλα, να τον αισθάνεσαι ζεστό και να έχεις έναν αγαπημένο νέο μέσα στα μπράτσα σου χωρίς να μιλάς, κολλητά ο ένας με τον άλλο, δεν μπορεί να είναι κακό αυτό το πράγμα. Αυτή η σιωπή κάνει στον καθέναν τόσο καλό. Αχ, Θεέ μου, ας μη μας ενοχλήσουν ποτέ. Ακόμα, ακόμα ούτε και η γάτα η Μούσυ.

· Αννα.

Παρασκευή 21 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές το απόγευμα βρισκόμουνα ξαπλωμένη με πονόλαιμο στο κρεβάτι. Όμως επειδή βαρέθηκα ήδη τρομερά κ' επειδή έτσι κι αλλιώς δεν έχω πυρετό σηκώθηκα πάλι σήμερα. Σήμερα είναι τα γενέθλια της διαδόχου της Αγγλίας της Υψηλοτάτης Ελισάβετ της Υόρκης. Στο Μπι-Μπι-Σι είπαν ότι δε θα την πούνε ακόμα ενήλικο παρόλο που έχει την ηλικία που πολλές φορές ενηλικιώνται οι πρίγκιπες. Σκεφτόμαστε ποιο θα παντρευτεί κάποτε αυτή η όμορφη πριγκίπισσα, όμως δε βρήκαμε κανέναν. Μπορεί αργότερα η αδερφή της η πριγκίπισσα Μαργαρίτα-Ρόζα να παντρευτεί τον πριγκίπα Μποντουίν από το Βέλγιο. Όμως δεν ξέρουμε.

Εδώ πέφτουμε από τη μια ατυχία στην άλλη. Καλά-καλά

δεν ησυχάσαμε από τους εργάτες που ενίσχυσαν τις εξωτερικές πόρτες, όταν παρουσιάστηκε ένας από τους εργάτες εδώ. Είχε κλέψει ένα σακούλι με αλεύρι από πατάτες και ήθελε να πει ότι το έκανε η Έλλη. Όλο το πίσω σπίτι έγινε άνω-κάτω απ' αυτή την κατάσταση, η Έλλη έξω-φρενών. Θέλω να προσπαθήσω να δώσω μια από τις ιστορίες μου (από τα παραμύθια μου) σ' ένα περιοδικό. Βεβαίως με ψευδώνυμο. Ως την επόμενη φορά Ντάρλινγκ.

· Αννα.

Τρίτη 25 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εδώ και δέκα μέρες δε μιλάει πια ο Ντούσσελ με τον Βαν-Νταν κι αυτό επειδή μετά την τελευταία ληστεία πήραμε μια σειρά από προφυλάξεις που δεν τον βιολεύουν και τόσο πολύ. Μας είπε ότι ο Βαν-Νταν του φώναξε δυνατά:

«Όλα γίνονται εδώ όχι απευθείας αλλά με πλάγιο τρόπο, μου είπε μια μέρα. Θα μιλήσω με τον πατέρα σου».

Δεν επιτρέπεται πια να κάθεται το Σάββατο το βράδυ και την Κυριακή κάτω στο γραφείο και όμως το κάνει. Ο Βαν-Νταν ήταν έξω φρενών και στο πατέρας κατέβηκε κάτω για να μιλήσει μαζί του. Βεβαίως βρήκε ένα σωρό δικαιολογίες αλλά αυτή τη φορά δεν τα κατάφερε να περάσει μ' αυτές ούτε και στον πατέρα. Ούτε και με τον πατέρα μιλάει τώρα πολύ. Είπε ότι ο Ντούσσελ τον πρόσβαλε. Δε μας είπε με ποιον τρόπο, όμως οπωσδήποτε θα ήταν κάτι το σοβαρό.

«Έχω γράψει μια όμορφη ιστορία. Λέγεται «Ο Μπλιούρυ ανακαλύπτει τον κόσμο». Στους τρεις ακροατές μου άρεσε ήδη πάρα πολύ. Είμαι ακόμα τρομερά πουντιασμένη και κόλλησα τη Μάργκοτ όπως και τη μαμά και τον μπαμπά. Αχ, Θεέ μου, να μην κολλήσω τον Πέτρο. Ήθελε ένα φιλί από μένα και με ονόμαζε το «Ελντοράντο» του. Όμως δε γίνεται αγαπητό μου αγόρι, αλλά καλός και συμπαθητικός είναι οπωσδήποτε.

· Αννα.

Πέμπτη 27 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα το πρωί ξύπνησε η κυριά Βαν-Νταν με πολύ κακό κέφι. Τίποτε παρά δυστυχία. Είχε κρυώσει, δεν υπήρχαν σταγόνες για τη μύτη, το συνεχές σκούπισμα της μύτης δεν μπορούσε να το αντέξει κ' ύστερα δεν είχε ήλιο, η απόβαση δεν ερχόταν και τα λοιπά και τα λοιπά και τα λοιπά. Δεν μπορούσε να κοιτάξει από το παράθυρο, αυτό την ενοχλούσε. Εμείς γελάσαμε τρομερά μαζί της και επειδή όλα αυτά δεν την καίγανε και πάρα πολύ, γέλασε κι αυτή μαζί με μας.

Διαβάζω ένα βιβλίο για τον Κάρολο τον Πέμπτο από έναν καθηγητή Πανεπιστημίου στο Γκόττιγκεν. Δούλευε πάνω σ' αυτό το βιβλίο κάπου σαράντα χρόνια. Σε πέντε ημέρες εγώ διάβασα πενήντα σελίδες, έτσι μπορείς να σκεφτείς πόσο καιρό θα ασχολούμαι μαζί του. 'Υστερα έρχεται και ο δεύτερος τόμος. Είναι όμως πολύ ενδιαφέρον. Η δουλειά που κάνει ένα κορίτσι στο σχολείο δεν είναι τίποτε μπροστά σ' αυτό που κάνω εγώ. Πρώτα μεταφράζω από τα ολλανδικά στα εγγλεζικά ένα κομμάτι. 'Ένα κομμάτι από την τελευταία μάχη του Νέλσον. Μετά ασχολήθηκα με τον πόλεμο του Βορρά από το 1700 ως το 1721. Με το Μεγάλο Πέτρο, με τον Κάρολο το Δωδέκατο, με τον Αύγουστο το Δυνατό, με τον Στάσνισλεολεσκίνσκυ, με τον Μπεντσέπα, με τον Μπράντεμπουργκ, με την Προ-Πομερανία, με την πισω Πομερανία, με τη Δανεμαρκία μαζί με όλες τις χρονολογίες τους. Αργότερα προσγειώθηκα στη Βραζιλία με το ταμπάκο της Βαγίας, με τις ποσότητες του καφέ της, με το, ενάμισι εκατομμύριο κατοίκους του Pio Nti Τζανέιρο, το Περναμπούκο, το Σάο Πάολο, το ποτάμι του Αμαζονίου, διάβασα για νέγρους, για ασπρους, για μουλάτες, για μεστίτες και το ότι ο αναλφαβητισμός είναι περισσότερο από πενήντα τοις εκατό και για την ελονοσία. Επειδή είχα ακόμα λίγο καιρό

πήρα γρήγορα ένα γενεαλογικό δέντρο του γέρου Ζαν του Λουδοβίκου, του Ενρίκου Κασιμίρ του Πρώτου, ως το μικρό Φραντσίσκο Μαγκιρά που γεννήθηκε το 1943 στην Οττάβα. Δώδεκα η ώρα. Επάνω στη σοφίτα συνεχίζω το διάβασμά μου και μάλιστα με ιστορία της εκκλησίας. Ουφ έως τη μία. Στις δύο η ώρα καθόταν αυτό το κακόμοιρο το παιδί χμουχ-χμουχ ακόμη πάνω, επάνω στη δουλειά του. Στενές και φαρδόμυτες μαϊμούδες ήταν αυτή τη φορά στο προσκήνιο. Κίττυ για πες μου γρήγορα-γρήγορα πόσα δάχτυλα έχει ο ιπποπόταμος. Μετά συνέχισα με τη Βίβλο, με την Κιβωτό του Νώε, με τον Σεμ, με τον Λαφάτ, με τον Κάρολο τον Ε', μετά με τον Πέτρο τον Εγγλέζο το λοχαγό από το Θακεράι, γαλλικά με αποστήθιση λέξεων και ύστερα να συγκρίνω το Μισσισιπή και το Μισούρι. Αρκετά για σήμερα. Γεια σου.

Παρασκευή 28 Απριλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Το όνειρό μου με τον Πέτερ Βέσελ δεν το έχω ξεχάσει ποτέ. Όταν το σκέφτομαι νομίζω ακόμα σήμερα ότι νιώθω το μάγουλό του επάνω στο δικό μου μ' εκείνο το θαυμάσιο συναίσθημα το τόσο υπέροχο. Με τον Πέτρο εδώ έζησα ωραίες στιγμές με το ίδιο συναίσθημα, αλλά ποτέ τόσο δυνατές, ωστότου εχτές καθόμαστε πάλι μαζί όπως συνήθως στον καναπέ κοντά-κοντά, ο ένας στα μπράτσα του άλλου. Τότε και ξαφνικά χάθηκε η παλιά 'Αννα από μπροστά και μια δεύτερη 'Αννα παρουσιάστηκε, μια δεύτερη 'Αννα η οποία δεν ήθελε να είναι χαρούμενη και θαρραλέα, αλλά μονάχα τρυφερή και όσο μπορεί μαλακή. Καθόμουνα ζουληγμένη επάνω του και ένιωθα τη συγκίνηση να μεγαλώνει μέσα μου. Τα δάκρυα μου ήρθαν στα μάτια και κυλήσανε από τα μάγουλά μου στο πουλόβερ του. Αν το κατάλαβε δεν ξέρω. Καμία κίνηση δεν το μαρτύρησε. Αν νιώθει κι αυτός σαν και μένα; δεν είπε καμία λέξη. Ξέρει ότι έχει δύο 'Αννες μπροστά του; Πόσες αναπάντητες; πόσες ερωτήσεις; Στις οκτώμισι σηκώθηκα και προχώρη-

σα ως το παράθυρο που αποχαιρετιόμαστε πάντα. Έτρεμα ακόμα και ήμουνα ακόμα η Άννα νούμερο δύο. Αυτός με ακολούθησε, εγώ τύλιξα τα μπράτσα μου γύρω από το λαιμό του και τον φίλησα στο αριστερό μάγουλό. Όταν θέλησα να του δώσω κ' ένα φιλί από την άλλη μεριά, στο δεξιό του μάγουλο, συνάντησε το στόμα μου το δικό του. Ζαλισμένοι, κολλήσαμε ο ένας πάνω στον άλλο ξανά και ξανά να φιληθούμε και να μη σταματήσουμε ποτέ. Ο Πέτρος έχει τόση πολὺ ανάγκη για τρυφερότητα. Για πρώτη φορά ανακάλυψε ένα κορίτσι. Για πρώτη φορά είδε ότι αυτά τα ζιζάνια έχουν επίσης μια καρδιά και μπορεί να αλλάξουν τελείως αν είναι κανείς μόνος μαζί τους. Για πρώτη φορά στη ζωή του απέκτησε μια φιλία, έδωσε τον εαυτό του. Ποτέ πριν δεν είχε ένα φίλο ή μια φιλενάδα. Τώρα βρεθήκαμε. Ούτε κ' εγώ είχα ποτέ πριν έτσι πολὺ εμπιστοσύνη σε κάποιον κι όμως τώρα έφτασε η στιγμή. Όμως με ενοχλεί η ερώτηση. Είναι σωστό ότι ενέδωσα τόσο εύκολα και έγινα το ίδιο παθιασμένη όπως και ο Πέτρος; Μου επιτρέπεται εμένα σαν κορίτσι να αφήνω έτσι τον εαυτό μου ελεύθερο; Σ' αυτό δεν υπάρχει απάντηση. Είχα τέτοια νοσταλγία τόσο πολὺ καιρό και ήμουνα τόσο μόνη, τώρα βρήκα παρηγοριά και φιλία. Το πρωί είμαστε όπως πάντα. Το μεσημέρι αρκούμαστε στα καθημερινά. Το βράδυ όμως δεν μπορούμε να υπερνικήσουμε το πάθος μας και δεν μπορούμε να συγκρατήσουμε τις σκέψεις μας για μια ευτυχία που ίσως πρόκειται να συναντήσουμε. Κάθε βράδυ μετά το τελευταίο φιλί έχω το αίσθημα σαν να πρέπει να τρέξω να φύγω, μακριά, μακριά, να μην τον δω πια στα μάτια και να είμαι τελείως μόνη μες στο σκοτάδι. Άλλα όμως πού θα φτάσω άμα κατέβω τα δεκατέσσερα σκαλιά για κάτω; Στο άπλετο φως. Οι άλλοι διηγούνται, γελάνε, εμένα με ρωτούνε κάτι, εγώ πρέπει να απαντήσω, δεν πρέπει οπωσδήποτε να καταλάβουν. Η καρδιά μου είναι ακόμα πολὺ μαλακή για να μπορέσω να κρύψω ένα τέτοιο συμβάν όπως μου συνέβη εχτές το βράδυ, για να μπορέσω να το αποδιώξω αμέσως την ίδια

στιγμή. Η ήρεμη και τρυφερή Άννα είναι σπάνια. Άλλα όμως όσο σπάνια κι αν είναι δεν μπορεί κανείς να τη διώξει έτσι αμέσως πίσω πάλι. Ο Πέτρος με σημάδεψε και με πέτυχε. Έτσι βαθιά όπως ποτέ δε με είχε πετύχει κανένας, εκτός από το όνειρό μου. Ο Πέτρος με άρπαξε και γύρισε το μέσα μου προς τα έξω. Δεν είναι φυσικό για κάθε άνθρωπο μετά απ' αυτό να θέλει να βρει ησυχία για να μπορέσει να φέρει το εσωτερικό του πάλι στην ισορροπία; Ω Πέτρο τι έχεις κάνει με μένα; Τι θες από μένα, πού θα καταλήξει αυτό; Τώρα καταλαβαίνω την Έλλη. Τώρα που το νιώθω εγώ η ίδια καταλαβαίνω τις αμφιβολίες της. Εάν ήμουνα μεγαλύτερη και ήθελε αυτός να με παντρευτεί τι θα του απαντούσα; Άννα έσσο ειλικρινής. Δε θα τον παντρευόσουνα δε θα μπορούσες να τον παντρευτείς. Άλλα δε θα μπορούσες και να τον αφήσεις είναι τόσο δύσκολο. Του Πέτρου ο χαρακτήρας δεν είναι ακόμα ήρεμος, δεν είναι ακόμα ισορροπημένος, έχει ακόμα πολὺ λίγη ενέργεια, πολὺ λίγο θάρρος και πολὺ λίγη δύναμη. Είναι ακόμα ένα παιδί. Από μέσα του εσωτερικά δεν είναι μεγαλύτερος από μένα. Θέλει περισσότερο απ' όλα ηρεμία και ευτυχία γύρω του. Είμαι στ' αλήθεια μόνο δεκατεσσάρων; Είμαι στ' αλήθεια ένα κουτό σχολιαρόπαιδο; Είμαι στ' αλήθεια ακόμα τόσο χωρίς εμπειρία όσο φαίνομαι; Νομίζω ότι έχω περισσότερη εμπειρία από άλλους στην ηλικία μου. Έζησα κάτι το οποίο σχεδόν κανένας σ' αυτή την ηλικία δεν έχει γνωρίσει. Φοβάμαι τον εαυτό μου, φοβάμαι ότι στον πόθο μου παραδίνομαι πολὺ εύκολα. Τι θα γίνει αργότερα με άλλα αγόρια; Αχ Θεέ μου είναι τόσο δύσκολο πάντα και η καρδιά και η λογική βρίσκονται σε δύο διαφορετικά στρατόπεδα. Όμως κάθε πράγμα πρέπει να έρθει στον καιρό του. Ξέρω όμως αν τούτος ο καιρός είναι ο σωστός;

Άννα.

Τρίτη 2 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,
Το Σαββατοβραδιό ρώτησα τον Πέτρο αν νομίζει ότι θα

έπρεπε να πούμε στον πατέρα κάτι για μας τους δύο. Και μετά από μερικά πήγαινε-έλα με κουβέντες, το βρήκε κ' εκείνος σωστό. Είμαι πολύ χαρούμενη. Είναι μια απόδειξη ότι είναι καθαρός εσωτερικά. Αμέσως μετά που κατέβηκα κάτω, πήγα με τον πατέρα να φέρω νερό και ήδη στη σκάλα του είπα: Πατέρα καταλαβαίνεις βέβαια ότι ο Πέτρος κ' εγώ είμαστε μαζί δεν καθόμαστε με απόσταση ενός μέτρου ο ένας από τον άλλο. Το βρίσκεις πολύ άσχημο αυτό;

Ο πατέρας δεν απάντησε αμέσως, έπειτα όμως είπε όχι δεν είναι άσχημο 'Αννα. Άλλα εδώ σ' αυτόν τον περιορισμένο χώρο πρέπει πολύ να προσέχεις.

Μετά είπε κάτι ακόμα πάνω σ' αυτό το θέμα κ' ύστερα ανεβήκαμε και οι δύο επάνω. Την Κυριακή το πρωί με φώναξε να πάω κοντά του.

'Αννα, μου είπε, σκέφτηκα άλλη μια φορά αυτά τα ζητήματα.

Εγώ άρχισα ήδη να φοβάμαι.

Εδώ στο πίσω σπίτι μου φαίνεται ότι δεν είναι σωστό. Νόμιζα ότι είσαστε απλώς φίλοι. Είναι ερωτευμένος ο Πέτρος μαζί σου;

Δεν υπάρχει καμία περιπτωση, απάντησα εγώ.

Βλέπεις 'Αννα ξέρεις ότι εγώ σας καταλαβαίνω πάρα πολύ, αλλά πρέπει εσύ να προσπαθείς να είσαι συγκρατημένη και να μην τον ενθαρρύνεις ακόμα περισσότερο. Μην πηγαίνεις πολύ συχνά κοντά του. Ο άντρας σ' αυτά τα θέματα είναι πάντα αυτός που ενεργει. Η γυναικα είναι εκείνη που μπορεί να φρενάρει. Έξω, στην ελευθερία, είναι κάτι το τελείως αντίθετο. Βλέπεις άλλα αγόρια, αυτός άλλα κορίτσια, μπορείς να βγεις έξω, κάνεις σπορ και άλλα χιλιάδες πράγματα. Άλλα όταν είσαστε εδώ όλη την ώρα μαζί κ' εσύ μετά κάποτε δε θέλεις να βρίσκεσαι μαζί του, θα είναι όλα πάρα πολύ δύσκολα. Βλεπόσαστε συνέχεια, σχεδόν πάντα, πρόσεχε 'Αννα και μην τον παίρνεις πολύ στα σοβαρά.

Δεν το κάνω αυτό πατέρα και ο Πέτρος είναι ένας τίμιος

και καλός νέος.

Ναι αλλά δεν έχει και πολύ σταθερό χαρακτήρα και επηρεάζεται εύκολα προς την καλή αλλά και προς την κακή μεριά. Ελπίζω γι' αυτόν να παραμείνει καλός. Γιατί κατά βάθος είναι ένας συμπαθητικός νέος.

Μιλήσαμε ακόμα λίγο για όλα αυτά τα πράγματα και ο πατέρας μου υποσχέθηκε να μιλήσει και μαζί του. Την Κυριακή το βράδυ, όταν βρέθηκα επάνω στον Πέτρο, με ρώτησε ο Πέτρος.

Μιλήσες με τον πατέρα σου 'Αννα;

Ναι του είπα και θέλω να σου διηγηθώ τι έγινε. Δεν το βρίσκει και πάρα πολύ κακό ότι καθόμαστε εδώ πέρα τόσο κοντά ο ένας με τον άλλο. Άλλα φοβάται μήπως μαλλιοτραβηγτούμε καμιά φορά.

Μα αφού έχουμε κανονίσει ποτέ να μην τσακωθούμε και είμαι κ' εγώ αποφασισμένος, είπε ο Πέτρος, να μην τσακωθώ ποτέ μαζί σου.

Κ' εγώ, αλλά ο πατέρας νομίζει ότι θα ήταν αλλιώς αν είχαμε φίλους. Νομίζεις ότι δεν μπορούμε να είμαστε φίλοι;

Εγώ μπορώ, είπε εκείνος, εσύ;

Κ' εγώ. Είπα του πατέρα ότι σου έχω απόλυτη εμπιστοσύνη και σου έχω Πέτρο και ακριβώς έτσι πολύ εμπιστοσύνη όπως εμπιστεύομαι τον πατέρα και νομίζω ότι την αξίζεις την εμπιστοσύνη μου, δεν είναι έτσι;

Το ελπίζω είπε εκείνος και έγινε κόκκινος.

Πιστεύω σε σένα, πιστεύω ότι έχεις έναν καλό χαρακτήρα κι ότι στον κόσμο θα πας μπροστά.

Μιλήσαμε για πολλά ακόμα και αργότερα του είπα:

Αν βγούμε από δω Πέτρο εσύ δε θα με σκεφτείς ούτε μία φορά, ούτε θα σκοτιστείς για μένα.

Αυτός άρπαξε φωτιά. Αυτό δεν είναι αλήθεια 'Αννα, μου φώναξε, αυτό δεν πρέπει ποτέ να το σκέφτεσαι.

Μετά με φώναξαν. Το άλλο πρωί μου είπε ότι ο πατέρας μιλήσε μαζί του.

Ο πατέρας σκέφτεται, μου είπε, ότι πολλές φορές από

φιλία μπορεί να γίνει ένας μικρός έρωτας. Αλλά εγώ του είπα ότι μπορεί να μας εμπιστεύεται.

Ο μπαμπάς τώρα δε θέλει να πηγαίνω εγώ επάνω το βράδυ τόσο συχνά, αλλά εγώ όμως δε συμφωνώ με τον πατέρα. Δεν είναι μόνο ότι χαιρόμαι και είναι ευχάριστα κοντά στον Πέτρο, αλλά του είπα κι ακόμα ότι τον εμπιστεύομαι και τον εμπιστεύομαι πράγματι και θέλω να του αποδείξω αυτή την εμπιστοσύνη. Αυτό όμως δε θα το μπορέσω αν του δείξω δυσπιστία. Όχι, θα πάω επάνω. Εν τω μεταξύ ξεπεράστηκε το δράμα Ντούσσελ. Ήρθε το βράδυ του Σαββάτου επάνω και στο τραπέζι κράτησε μια πολύ ωραία καλοφτιαγμένη ολλανδική ομιλία ζητώντας συγνώμη. Οι Βαν-Νταν συμφώνησαν αμέσως. Φαντάζομαι ότι ο Ντούσσελ θα δούλευε επάνω σ' αυτό το πρόβλημα της συγνώμης ολόκληρη την ημέρα. Τα γενέθλιά του την Κυριακή ήταν πολύ ήρεμα. Πήρε ένα μπουκάλι κρασί του 1919 από μας, από τους Βαν-Νταν οι οποίοι παρ' όλα ταύτα του χάρισαν κάτι, ένα βάζο με τουρσιά κ' ένα πακετάκι ξυράφια, από τον Κράλερ μαρμελάδα λεμόνι, από τη Μηπ ένα βιβλίο, από την Έλλη μια γλάστρα. Αυτός δώρισε σ' όλους μας ένα αυγό.

Τετάρτη 3 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίτυ,

Πρώτα απ' όλα τα νέα της βδομάδας. Η πολιτική κάνει παύσεις. Δε συμβαίνει τίποτε, απολύτως τίποτε στον κόσμο. Σιγά-σιγά πιστεύω κ' εγώ ότι πρόκειται να γίνει απόβαση. Δεν μπορούν να αφήνουν τους Ρώσους να τα βγάζουν μόνοι τους πέρα. Παρεπιπτόντως και στο μέτωπο της Ρωσίας δε συμβαίνει τίποτα.

Ο κύριος Κόφιους έρχεται πάλι καθημερινά στο γραφείο. Έχει φέρει καινούργια υφάσματα για ταπετσαρία για τον καναπέ του Πέτρου κι αυτός αναγκάζεται να παίξει τον ταπετσέρη πράγμα που δεν κάνει πολύ ευχάριστα. Ο κύριος Κόφιους μας έφερε επίσης και σκόνη για τους ψύλλους της γάτας. Σου το διηγήθηκα ότι η Μόφυ έχει

εξαφανιστεί; Από την τελευταία Πέμπτη δεν παρουσιάστηκε πλέον. Θα είναι οπωσδήποτε εδώ και καμπόσο καιρό στον παράδεισο των γάτων και κάποιος φίλος των ζώων θα την έφαγε ψητή. Ισως το μικρό της γουναρικό να δώσει ένα καπέλο για κάποιο παιδάκι. Ο Πέτρος είναι πραγματικά λυπημένος. Από το Σάββατο τρώμε το μεσημεριανό στις έντεκα και μισή. Το πρωί υπάρχει μονάχα ένας χυλός και για να μπορέσουμε να αντέξουμε τρώμε έτσι νωρίς το μεσημέρι. Μ' αυτόν τον τρόπο γλιτώνουμε ένα γεύμα. Τα χόρτα είναι δύσκολο να τα αποκτήσει κανείς. Σήμερα βράσαμε σαλάτα η οποία είχε ήδη λιγάκι σαπίσει. Σπανάκι και διάφορα άλλα βρασμένα χόρτα καθώς και χαλασμένες πατάτες. Θαυμάσια ένωση.

Πάνω από δύο μήνες δεν είχα αδιαθετήσει. Από το Σάββατο όμως ευτυχώς το ξανάέχω. Παρόλο που δε νιώθω καλά και την ελαφριά αηδία που αισθάνομαι γι' αυτό το πράγμα, χαιρόμαι που δε με εγκατέλειψαν. Μπορείς να καταλάβεις την ερώτηση που γίνεται εδώ πολύ συχνά; γιατί να υπάρχει πόλεμος λέμε. Γιατί αλήθεια υπάρχει πόλεμος; Γιατί δεν μπορούν οι άνθρωποι να ζήσουν με ειρήνη; Γιατί πρέπει να καταστραφούν τα πάντα; Αυτές οι ερωτήσεις είναι πολύ κατανοητές αλλά μία ικανοποητική απάντηση δεν έχει εφεύρει κανένας ως τώρα. Αλήθεια γιατί στην Αγγλία φτιάχνουν συνέχεια μεγαλύτερα αεροπλάνα και βαρύτερες βόμβες και την ίδια στιγμή φτιάχνουν σπίτια έτοιμα για την ανοικοδόμηση; Γιατί πετώνται καθημερινώς εκατομμύρια για τον πόλεμο, ενώ για τις αρρώστιες, την υγιεινή, τους καλλιτέχνες και τους φτωχούς δε δίνεται μία δραχμή; Γιατί πρέπει οι άνθρωποι να πεινάνε από την μία μεριά της γης, ενώ σε άλλα μέρη να καταστρέφονται τα τρόφιμα; Γιατί να είναι έτσι ηλιθίοι οι άνθρωποι; Δεν πιστεύω ότι για όλα αυτά ευθύνεται μονάχα ο καπιταλισμός, όπως λένε οι ιθύνοντες πολιτικοί και οι κυβερνήσεις. Όχι. Και ο μικρός άνθρωπος ο καθημερινός φταιεί κι αυτός, αλλιώς οι λαοί δε θα συμμετείχαν στον πόλεμο. Η ορμή για την καταστροφή, τι να γίνει, υπάρχει

μέσα στον άνθρωπο. Η ορμή για τη δολοφονία και για το σκότωμα, για την καταστροφή. Ωστότου η ανθρωπότητα δε μεταβληθεί, δε μεταμορφωθεί τελείως, θα υπάρχει πάντοτε πόλεμος. Κάθε τι που κτίζεται, που ωραιοποιείται, που φυτρώνει, που καλλιεργείται θα το πατάνε κάτω και θα το καταστρέψουν και οι άνθρωποι θα πρέπει να αρχίσουν εξαρχής. Πολλές φορές ήμουνα μελαγχολική αλλά ποτέ δεν ήμουνα απελπισμένη. Αυτό το κρύψιμό μας το έβλεπα σαν μια επικίνδυνη περιπέτεια η οποία όμως είχε το ρομαντισμό και το ενδιαφέρον της. Αποφάσισα να αρχίσω μιαν άλλη ζωή, πρώτα σαν κορίτσι και αργότερα στην καθημερινότητα της νοικοκυράς. Αυτό τώρα είναι καλή αρχή για πολλά ενδιαφέροντα που θα έχω και επίσης ακόμα για τις τρομακτικές μου στιγμές. Θέλω να βλέπω και τις τρομαχτικές επικίνδυνες στιγμές από την πλευρά του χιούμορ και κάθε κατάσταση από την εύθυμη της όψη και να γελάω γι' αυτή. Είμαι νέα και ξέρω ότι έχω ακόμη μερικές καλές ιδιότητες κρυμμένες. Είμαι νέα και δυνατή, ζω με συνείδηση αυτή τη μεγάλη περιπέτεια. Γιατί λοιπόν να παραπονιέμαι όλη μέρα; Έχω πολλά εφόδια, μια ευτυχισμένη φύση, είμαι χαρούμενη, είμαι δυνατή, κάθε μέρα αισθάνομαι ότι μεγαλώνω εσωτερικά. Αισθάνομαι την έσω ελευθερία που έρχεται και η φύση είναι τόσο δύορφη και οι άνθρωποι στο περιβάλλον μου τόσο καλοί. Γιατί λοιπόν να απελπιζομαι;

‘Αννα:

Παρασκευή 5 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίτυ,

Ο πατέρας είναι δυσαρεστημένος μαζί μου. Φανταζόταν ότι μετά την ομιλία που είχαμε την Κυριακή δε θα ανέβαινα πια κάθε βράδυ επάνω στον Πέτρο. Δε θέλει αυτά τα σαλιαρίσματα, όπως λέει. Δεν μπορώ να ακούω αυτές τις λέξεις. Αρκετά μιλήσαμε γι' αυτό το θέμα. Δεν πρέπει να το καταστρέψουμε και να το γελοιοποιούμε τελείως. Θα μιλήσω σήμερα μαζί του. Η Μάργκοτ μου είπε ορισμένα πράγματα. Λοιπόν άκου περίπου τι θα του πω:

Πατέρα νομίζω ότι περιμένεις μια εξήγηση από μένα, θα του πω, και θέλω να σου τη δώσω τώρα. Είσαι οπωσδήποτε απογοητευμένος και περίμενες να είμαι πιο συγκρατημένη απ' ό,τι είμαι στην αλήθεια. Θα ήθελες οπωσδήποτε να είμαι όπως άλλα δεκατετράχρονα κορίτσια ή όπως θα έπρεπε να είναι. Εδώ απατάσαι. Απ' όταν είμαστε εδώ, από τον Ιούλιο του '42, έως πριν από μερικές βδομάδες, δεν είχα εύκολη ζωή. Δεν ξέρεις πόσες πολλές φορές το βράδυ έκλαιγα στο κρεβάτι μου, τι δυστυχισμένη που ήμουνα, τι μόνη που ένιωθα, αν τα ξέρεις όλα αυτά, τότε μόνο θα καταλάβαινεις το γιατί θέλω να πηγαίνω επάνω στον Πέτρο. Δεν μπόρεσα από τη μία μέρα στην άλλη να ξεπεράσω το θέμα ότι είμαι απόλυτα χωρίς μητέρα και χωρίς καμία υποστήριξη από κανέναν άλλο και πρέπει να ζω και να τα ξεπερνάω όλα μονάχη μου. Μου κόστισε πολλούς σκληρούς αγώνες και πολλά δάκρυα το να γίνω έτσι απόλυτα αυτόνομη όπως είμαι τώρα. Μπορείς να γελάσεις και να μη με πιστέψεις, αλλά αυτό δεν αλλάζει την κατάσταση για μένα. Γνωρίζω ότι είμαι άνθρωπος ο οποίος πρέπει να παρασταθεί μόνο στον εαυτό του. Και δεν αισθάνομαι απέναντι σας απολύτως καμία ευθύνη. Αυτά στα είπα για να μη φανταστείς ότι θέλω να σου κρύψω κάτι, αλλά σου επαναλαμβάνω για τη στάση μου είμαι μόνο εγώ υπεύθυνη. ‘Όταν βρισκόμουνα σε δυσκολίες εσείς, ακόμα κ' εσύ, κλείνατε τα μάτια και δε θέλατε να με ακούσετε. Δε με βοήθησες παρά μονάχα εναντιώνόμενος μου έδινες συμβουλές και μου φώναζες να μην είμαι έτσι θορυβοποιός. Ήμουνα πολύ δυνατή και έντονη για να μην είμαι πάντα τόσο δυστυχισμένη. Ήμουμα υπερκινητική και πολύ φωνακλού για να μην ακούω την εσωτερική φωνή. Επαιζα κωμωδία ένα-ενάμιση χρόνο, μέρα στη μέρα και δεν παραπονέθηκα. Δεν ξέφυγα από το ρόλο μου. Δεν ξέπεσα στα μάτια κανενός. Ωσπου το πάλεψα και νίκησα και τώρα το έχω ξεπεράσει. Είμαι ένα αυτόνομο σώμα και πνεύμα, δε χρειάζομαι πια τη μητέρα μετά απ' όλους αυτούς τους αγώνες. Έγινα δυνατή. Και τώρα

που το κατάφερα αυτό και κατάφερα να ξεπεράσω τις δυσκολίες είμαι πιο ώριμη και ουδέποτε θα μετανιώσω για τις πράξεις μου και θα κάνω αυτό που βρίσκω εγώ σωστό. Δεν μπορείς εσύ με την καλοσύνη της καρδιάς σου να με κρατήσεις μακριά από πάνω. Ή θα μου το απαγορέψεις ή θα με εμπιστευτείς. Μέσα για μέσα και σ' όλα. Τώρα άφησέ με ήσυχη.

Αννα.

Σάββατο, 6 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές πριν από το φαγητό έχωσα στου πατέρα την τσέπη ένα γραμματάκι που έγραφε ακριβώς αυτά που σου εξέθεσα χτες. Μετά από το διάβασμα αυτού του γράμματος ήταν όλο το βράδυ εκτός εαυτού από τη στενοχώρια κι από τη λύπη του, έτσι μου είπε η Μάργκοτ. Εγώ ήμουνα επάνω καθέπλενα τα πιάτα. Κακομοιρή Πήμ. Μάλλον θα έπρεπε να ξέρω πως θα αντιδρούσε σ' αυτό το ραβασάκι μου. Είναι τόσο πολύ ευαίσθητος. Είπα αμέσως στον Πέτρο να μη με ξαναρωτήσει τίποτα. Ο Πήμ δεν είπε πια ούτε λέξη γι' αυτή την περίπτωση. Αν πρόκειται να πει κάτι στο μέλλον; Δεν το ξέρω.

Εδώ τα πράγματα στην πολιτική πηγαίνουνε ε, ας πούμε καλά. Ό,τι ακούει όμως κανείς απέξω από τους ανθρώπους, παράδειγμα οι τιμές, είναι για να τρελαθεί κανείς και σχεδόν να μην το πιστεύει. Μισό κιλό τσάι κοστίζει τρακόσια πενήντα γκούλντεν, ένα κιλό καφές ογδόντα γκούλντεν. Βούτυρο το κιλό τριανταπέντε γκούλντεν. Ένα αυγό ένα και σαρανταπέντε. Για εκατό γραμμάρια βουλγαρικό ταμπάκο πληρώνονται δεκατέσσερα γκούλντεν. Ο καθένας κάνει μαύρη αγορά, κάθε παιδιά του δρόμου έχει κάτι να σου προσφέρει. Κάθε αλήτης σε κυνηγά με πραμάτεια στο χέρι. Ο μικρός του φούρναρη μας βρήκε κλωστή σε λεπτές-λεπτές απολήξεις για ενενήντα σεντς. Αυτός που μας φέρνει το γάλα μας προμηθεύει και τα δελτία τροφίμων. Ένα γραφείο κηδειών κάνει εμπόριο με τυρί. Κάθε μέρα ακούει κανείς για κλοπές, δολοφονίες που

εκτός από τους κακούργους τους εξ επαγγέλματος, παιρνούν μέρος και αστυνομικοί, και ευυπόληπτοι πολίτες. Όλοι θέλουν κάτι να βάλουν στο στομάχι τους. Και επειδή απαγορεύεται το ύψωμα των τιμών, αναγκάζονται οι άνθρωποι να μηχανεύονται μικροκατεργαρίες. Η αστυνομία της Νεότητας βρίσκεται συνεχώς στο πόδι. Κάθε μέρα εξαφανίζονται κοριτσάκια δεκαπέντε, δεκατεσσάρων, δεκάξι, δεκαεφτά ετών.

Εις το επανιδείν. Άλλα και αυτό είναι στραβό. Ο γερμανικός σταθμός δε λέει πλέον εις το επανιδείν, λέει εις το επανακούσαι, οπόταν εδώ εγώ θα έπρεπε να γράψω εις το επαναγράψαι.

Αννα.

Κυριακή 7 πρωι Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Ο πατέρας κ' εγώ χτες το μεσημέρι είχαμε μια μεγάλη κουβέντα. Εγώ έκλαιγα γοερά και έκλαιψε κ' εκείνος μου φαινεται. Ξέρεις τι μου είπε, Κίττυ;

Μου είπε ότι, στη ζωή μου πήρα πολλά γράμματα αλλά αυτό οπωσδήποτε ήταν το πιο άσχημο κ' εσύ Άννα, εσύ που της έδωσα τόση αγάπη και που πήρε τόση αγάπη και από τους δύο τους γονείς της εσύ Άννα, εσύ που είμαστε για σένα και σε υπερασπίζαμε πάντα σε οποιονδήποτε και για οιδήποτε ό,τι και να ήταν, εσύ μιλάς πως δεν μπορείς να έχεις ευγνωμοσύνη και να αισθάνεσαι ευγνώμων απέναντι μας. Και νομίζεις ότι είσαι παραμελημένη και μονάχη. Μας αδικείς τρομερά. Ισως να μην το εννοούσες έτσι. Άλλα έτσι το έχεις γράψει. Και μια τέτοια επιτιμητική άποψη δε στέκει για μας.

Ναι, περιέπεσα σ' ένα τρομερό λάθος. Νομίζω ότι είναι το πιο μεγάλο κακό που έχω κάνει σ' όλη μου τη ζωή. Ήθελα απλώς να παραστήσω με τα κλάματά μου και τα δάκρυά μου την παραμελημένη για να τους εξαναγκάσω να με προσέξουν. Βέβαια είχα πολλές σκοτούρες και πολλές στενοχώριες. Άλλα τον καλό μου τον Πήμ, αυτόν που μ' αγαπάει να του φερθώ τόσο πολύ άσχημα και να του

Άννα.

Δευτέρα 8 Μαΐου 1944

θώ.

ρίξω τέτοιο βάρος επάνω του, αυτός που έκανε όλα για μένα, αυτό ήταν πολύ ποταπό. Καλά να πάθω και μου έπρεπε να με κατεβάσει από τα δυσθεώρητα ύψη μου, από την περηφάνια μου και να αρπάξει η περηφάνια μου ένα καλό σκαμπίλι. Γιατί ήμουνα πάλι μες στη μέση να νομίζω ότι είμαι κάτι το εξαιρετικό. Η δεσποινίς Άννα. Ό, τι κάνει αυτή δεν είναι βέβαια πάντα το σωστό. Το να κάνει κανείς έναν άλλο από τον οποίο λέει πάντα ότι τον αγαπάει, το να του προξενήσει μια τέτοια στενοχώρια και μια τέτοια πίκρα και αυτό μάλιστα επειδή το ήθελε, όχι χωρίς να το καταλάβει, αυτό είναι πάρα πολύ μικροπρεπές, πάρα πολύ. Πιο πολύ ακόμα ντρέπομαι με το ύφος με το οποίο ο πατέρας με έχει συγχωρέσει. Θα πετάξει λέει το γράμμα μέσα στη σόμπτα και θα μου φέρεται σαν να έχει φταιξει εκείνος και όχι εγώ. Ναι Άννα είσαι πολύ φρικτή και πρέπει ακόμα πολλά, μα πολλά να μάθεις. Και σε παρακαλώ άρχισε στα σοβαρά να φτιάχνεις τον εαυτό σου αντί να κοιτάς αφ' υψηλού τους άλλους και να τους ρίχνεις όλο το φταιξίμο. Έχω περάσει πολλά δύσκολα και βαριά, που θα τα κάνουν όμως και οι άλλοι στην ηλικία μου. Έπαιξα πολλές φορές κωμωδία, αλλά όμως δεν το ήξερα και πάντα. Αισθανόμουνα μόνη αλλά ποτέ δεν ήμουνα και τελείως απελπισμένη. Θα πρεπει να ντρέπομαι βαθιά και ντρέπομαι πράγματι. Γεγονότα που έχουν γίνει δεν μπορούν ποτέ να αλλάξουν και να ξεγίνουν, αλλά μπορεί κανείς να φροντίσει να μην επαναληφθούν. Θέλω πάλι να ξεκινήσω εξαρχής. Δε θα είναι δα και πάρα πολύ δύσκολο αφού έχω και τον Πέτρο. Με αυτή τη βοήθεια το μπορώ. Δεν είμαι πια μόνη, με αγαπά και τον αγαπώ. Έχω το βιβλίο μου, έχω το τετράδιό μου, δεν είμαι και πάρα πολύ άσχημη, δεν είμαι πολύ κουτή, έχω μια χαρούμενη φύση και θέλω να αποκτήσω και καλό χαρακτήρα. Ναι Άννα αυτά είναι πολύ ωραία και το γράμμα που έγραψες ήταν σκληρό και αναληθές. Και όχι μόνο αυτό αλλά ήσουνα και περήφανη γι' αυτό το γράμμα. Πάλι θα πάρω τον πατέρα σαν παράδειγμα για μένα. Και θα προσπαθήσω να διορθω-

Αγαπητή Κίττυ,

Σου έχω διηγηθεί ποτέ τίποτα για την οικογένειά μας; Δεν το νομίζω. Λοιπόν θα το κάνω τώρα αμέσως. Ο πατέρας μου ήταν γιος πολύ πλούσιων γονιών. Ο πατέρας του είχε δουλέψει και είχε ανέβει δουλεύοντας σκληρά και η μητέρα του προερχόταν από μια πλούσια και αριστοκρατική οικογένεια. Έτσι ο πατέρας στα νιάτα του είχε μία πραγματική ζωή πλουσιόπαιδου, κάθε βδομάδα συγκεντρώσεις, χορούς, χαρές, όμορφα κορίτσια, γεύματα και ένα μεγάλο σπίτι. Όλα όμως τα λεφτά με τον προηγούμενο παγκόσμιο πόλεμο χάθηκαν στην υποτίμηση των χρημάτων. Λοιπόν ο μπαμπάς είχε μία πάρα πολύ καλή, θα πω την καλύτερη ανατροφή και χτες γέλασε πάρα πολύ, όταν για πρώτη φορά στα πενηνταπέντε του χρόνια έσκυψε και έζησε την κατσαρόλα από το τραπέζι. Και η μητέρα κατάγεται επίσης από μια πλούσια οικογένεια και πολλές φορές ακούμε με ανοιχτό το στόμα ιστορίες από αρραβώνες με διακόσια πενήντα άτομα, ιδιωτικούς χορούς και γεύματα μακροσκελή. Τώρα βέβαια δεν μπορεί κανείς να μας πει πλούσιους, αλλά εγώ βάζω όλες μου τις ελπίδες στη μεταπολεμική εποχή. Σου υπόσχομαι και σου προλέγω ότι με μια απόλυτα φτωχική και απλή ζωή, όπως τη φαντάζονται η μητέρα και η Μάργκοτ, ποτέ δε θα έμενα ευχαριστημένη. Θα ήθελα πολύ να πάω κανένα χρόνο στο Παρίσι, κανένα χρόνο στο Λονδίνο για να μάθω αυτές τις γλώσσες και να σπουδάσω ιστορία της Τέχνης. Για σύγκρινέ το αυτό με τη Μάργκοτ που θέλει να γίνει μαμή στην Παλαιστίνη. Σκέφτομαι όμορφα φουστάνια, ενδιαφέροντες ανθρώπους να συναντήσω, θέλω κάτι να δω και κάτι να αισθανθώ, αυτό το λέω πάντα. Και λίγα χρήματα δε βλάπτουν σε όλα αυτά τα σχέδια.

Η Μηπ μας διηγήθηκε σήμερα το πρωί για μια γιορτή, αρραβωνιάσματα δηλαδή στα οποία ήταν καλεσμένη. Η νύφη και ο γαμπρός ήταν από πλούσιες οικογένειες και

έτσι ήταν πάρα πολύ ευυπόληπτος αρραβώνας. Η Μηπ μας έκανε να ζηλέψουμε λέγοντάς μας για τα ωραία φαγητά που έφαγε. Υπήρχε σούπα από χόρτα, υπήρχαν κρεάτινα κεφτεδάκια, ψωμάκια με τυρί, ορντέβρ με αυγά, ροζμπήφ, υπήρχαν γλυκά, κρασιά, τσιγάρα και όλα αυτά, όσα θέλεις, πλουσιοπάροχα, βεβαιώς αγορασμένα όλα με μαύρη αγορά. Η Μηπ ήπιε δέκα κονιάκ μονορούφι. Και είναι και αντιαλκοολική. Για να πιει τόσα πολλά η Μηπ φαντάσου τι κατέβασε ο αγαπημένος κύριος σύζυγός της να χύσει πίσω από τη γραβάτα του στο λαρύγγι του. Ήταν βέβαια όλοι τους λιγάκι εύθυμοι σ' αυτή τη γιορτή. Ήταν ακόμα και δύο αστυνομικοί εκεί οι οποίοι παίρνανε φωτογραφίες. Η Μηπ φαίνεται ότι δεν ξεχνάει ποτέ τους φουκαράδες που έχουν κρυφτεί. Πήρε αμέσως τις διευθύνσεις τους και τα τηλέφωνά τους για κάθε ενδεχόμενο αν χρειαστούμε καλούς Ολλανδούς για να μας βγάλουν από κάποια δύσκολη θέση. Η Μηπ μας διηγήθηκε θαυμάσια πράγματα, μας είπε για τόσα όμορφα φαγητά σε μας που το πρωί καταπίνουμε τρεις-τέσσερις κουταλιές χυλό και μετά δεν ξέρουμε τι να κάνουμε με την πείνα μας ώσπου να ρθει το μεσημέρι, μέρα τη μέρα και τρώμε σπανάκι για τις βιταμίνες και άσχημες μισοχαλασμένες πατάτες και στο άδειο μας στομάχι μπήχνουμε σαλάτα για να χορτάσουμε και πάλι σπανάκι, σπανάκι και πάλι σπανάκι. Ισως κάποτε να γίνουμε έτσι δυνατοί όπως ο Ποπάι αν και δεν το πιστεύω. Αν η Μηπ μας είχε πάρει μαζί στους αρραβώνες οπωσδήποτε δε θα είχαν μείνει πολλά τρόφιμα για τους διαφόρους άλλους καλεσμένους. Μπορώ να σου πω ότι αρπάζαμε τις λέξεις από το στόμα της Μηπ και τις τραβούσαμε να τις αφομοιώνουμε έτσι όπως στεκόμαστε γύρω της όλοι μαζί, σαν να μην είχαμε ποτέ νιώσει τι θα πει καλό φαγητό, δεν είχαμε ποτέ δει καλοντυμένους ανθρώπους. Κι αυτά είναι τα εγγόνια ενός εκατομμυριού χου. Αλήθεια παράξενος που είναι ο κόσμος.

Αννα.

Αγαπητή Κίττυ,

Η ιστορία της Έλλεν, της καλής νεράιδας, έχει τελειώσει. Την αντέγραψα σ' ένα καλό χαρτί, τη διακόσμησα με κόκκινο μελάνι να είναι όμορφη και συμμαζεμένη και βλέπεται καλά. Άλλά δεν ξέρω μήπως είναι πολύ λίγο για του πατέρα μου τα γενέθλια. Δεν ξέρω. Η μητέρα και η Μάργκοτ του έγραψαν ποιήματα. Σήμερα το μεσημέρι ήρθε ο κύριος Κράλερ με την είδηση ότι η κυρία Βήτα η οποία προηγουμένως πριν αυτά τα χρόνια έκανε προπαγάνδα για τη φίρμα του πατέρα μου, ότι θα έρχεται την επόμενη εβδομάδα κάθε μέρα για να περνάει τα μεσημέρια της εδώ στο γραφείο. Σκέψου τι πάθαμε. Τότε κανένας από τους κάτω δε θα μπορεί να έρθει επάνω. Τις πατάτες πρέπει να μας τις φέρνουν μιαν άλλη ώρα. Η Έλλη δε θα έχει τι να φάει, γιατί τις μαγειρεύουμε εμείς. Εμείς δε θα μπορούμε να πάμε στο μέρος, δε θα μπορούμε να κουνήσουμε και τα λοιπά και τα λοιπά. Σκεφτήκαμε ένα σωρό εκδοχές τι θα μπορούσαμε να κάνουμε. Ο Βαν-Νταν είπε ότι μ' ένα καλό καθαρτικό μες στον καφέ ίσως θα βοηθούσαμε την κατάσταση. Όχι, είπε ο κύριος Κόδφιους γιατί δε θα κατέβει ποτέ από το θρόνο.

Ο Ντούσσελ απροπό κάθεται κάθε μέρα μετά τις μιάμιση επάνω στο θρόνο, εάν επιτρέπεται να χρησιμοποιήσω αυτή την έκφραση. Λοιπόν με θράσος έγραψα σ' ένα κομμάτι χαρτί: WC ίσον τακτοποίηση εργασίας για τον κύριο δόκτορα. Το πρωί από τις επτά και δεκαπέντε ως τις επτά και τριάντα, το μεσημέρι μετά τη μία και αλλιώς κατά το κέφι του.

Αυτό το κόλλησα στην πόρτα ενώ καθόταν ακόμα μέσα αυτός. Θα μπορούσα να προσθέσω, αν παραβλέψει κανείς αυτό το δελτίο τιμωρείται με κράτηση. Γιατί η πόρτα του μέρους μας είναι από μέσα και απέξω εφοδιασμένη με κλειδί.

Αχ, Κίττυ, είναι τόσο ωραίος αυτός ο καιρός έξω. Αχ, να μπορούσα να βγαινα μονάχα.

Αννα.

Τριτη 9 Μαΐου 1944

Τετάρτη 10 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές το βράδυ καθόμαστε επάνω στη σοφίτα και μαθαίναμε γαλλικά, όταν ξαφνικά νόμισα πως άκουσα πίσω από μένα νερό να τρέχει. Ρώτησα τον Πέτρο τι να σημαίνει αυτό, αλλά δεν πήρα απάντηση. Κι αυτός άρχισε να τρέχει σαν τρελός στην πιο επάνω σοφίτα, γιατί φαίνεται υποψιάστηκε την πηγή αυτής της δυστυχίας. Εκεί άρπαξε τη Μούσυ, τη γάτα, η οποία είχε καθίσει δίπλα στο δοχείο της, από το σβέρκο και την πέταξε κάτω. Έγινε ένας κρότος, η Μούσυ, η οποία εν τω μεταξύ είχε ανακουφιστεί, έφυγε τρέχοντας, για την απλοποίηση της κατάστασης, η κυρία Μούσυ είχε εν τω μεταξύ κάνει το ποταμάκι της ανάμεσα στα ροκανίδια. Όμως το ποταμάκι αυτό έφτανε ήδη μέχρι τις σανιδές του πατώματος και άρχιζε να στάζει κάτω στη σοφίτα τη δική μας και πάνω στις πατάτες μας. Οι πατάτες και τα ροκανίδια που κουβάλησε ο πατέρας το βράδυ για τη σόμπα βρομούσαν φοβερά. Αχ καημένη Μούσυ πώς να σου δώσουμε να καταλάβεις πως δεν μπορούμε να σου βρούμε χώμα.

Άννα.

Πέμπτη 11 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Κάτι καινούργιο για γέλια. Του Πέτρου έπρεπε να του κόψουν τα μαλλιά. Κουρέας ήταν όπως πάντα η μητέρα του. Ο Πέτρος εξαφανίστηκε στο δωμάτιό του και ακριβώς στις οκτώμισι παρουσιάστηκε γυμνός με μονάχα ένα μαγιό και παπούτσια του τένις.

Θα ρθεις μαζί; ρώτησε τη μητέρα του.

Ναι αλλά θα βρω πρώτα το ψαλιδί. Ο Πέτρος τη βοήθησε να ψάξει και ανακάτωσε τα αντικείμενα της τουαλέτας της κυρίας Βαν-Νταν.

Μην κάνεις τέτοια φασαρία, Πέτρο, τον έβριζε αυτή.

Την απάντησή του δεν μπόρεσα να την ακούσω, αλλά πρέπει να ήταν κάτι πολύ αυθάδες γιατί άρπαξε ένα μπάτσο

στα οπίσθια απ' τη μητέρα του, έδωσε έναν μπάτσο πίσω σε κείνη και αυτή του έδωσε μια γερή. Οπόταν ο Πέτρος το άσκασε και φώναξε:

Θα ρθεις μαζί γριά;

Αυτή έμεινε ακίνητη. Ο Πέτρος την άρπαξε από τα δύο χέρια και την τράβαγε δια μέσου του δωματίου. Αυτή έκλαιγε, γέλαγε, έβριζε και κλοτσούσε. Όλα αυτά δε βοήθησαν. Ο Πέτρος έφερε την αιχμάλωτό του ως τη σκάλα, όπου όμως δυστυχώς έπρεπε να την αφήσει. Η κυρία Βαν-Νταν γύρισε αμέσως πίσω στο δωμάτιο και έπεσε βαριαναστενάζοντας πάνω σε μια καρέκλα.

Η απαγωγή της μητέρας, είπα εγώ στα αστεία. Ναι, αλλά με πόνεσε είπε εκείνη και δρόσιζε τα μάγουλά της. Ο Πέτρος ακόμα στη σκάλα ανυπομονούσε. Ξαναπαρουσιάστηκε με ένα λουρί στα χέρια, ίδιος με θηριοδαμαστή. Άλλα η κυρία Βαν-Νταν δεν πήγαινε μαζί του. Έμεινε καθισμένη στο γραφείο και του είπε ότι πρέπει να της ζητήσει συγνώμη.

Καλά, είπε αυτός, συγνώμη λοιπόν, γιατί αλλιώς θα αργήσουμε. Ξαφνικά και χωρίς τη θέλησή της έπρεπε αυτή να γελάσει, σηκώθηκε και πήγε στην πόρτα. Όμως εκείνη τη στιγμή φαίνεται ένιωσε πως κάπως έπρεπε να δικαιολογηθεί ως προς εμάς. Γύρισε πίσω, (εμάς εννοώ τον πατέρα, τη μητέρα και εμένα που έπλενα πιάτα). Στο σπίτι μας, είπε, δεν ήταν έτσι. Εκεί βέβαια θα του είχα δώσει τέτοιο ξύλο που θα τον είχα γκρεμίσει στη σκάλα. Δεν ήταν ποτέ έτσι αυθάδης, αλλά τον έδερνα και περισσότερο. Αυτά είναι τα αποτελέσματα της μοντέρνας ανατροφής. Ναι, ναι, μοντέρνα παιδιά. Εγώ δε θα τολμούσα ποτέ να αρπάξω έτσι τη μητέρα μου. Εσείς κύριε Φρανκ κάνατε κάτι τέτοιο στη μάνα σας;

Ήταν φοβερά ταραγμένη, έτρεχε πάνω-κάτω, ρώταγε αυτό, έλεγε εκείνο και δεν ανέβαινε καθόλου επάνω. Τέλος αποφάσισε να πάει στο γιο της. Δεν έμεινε όμως πάνω από πέντε λεπτά. Όταν ξαναγύρισε είχε ένα κλεισμένο πρόσωπο και στην ερώτησή μου αν τέλειωσε ήδη το κούρεμα δεν

απάντησε τίποτα, αλλά κατέβηκε τρέχοντας τη σκάλα και φαντάζομαι έτρεξε μέσα στην αγκάλη του Πούτυ της, δηλαδή του άντρα της. Γύρω στις οκτώ γύρισε με τον άντρα της πίσω. Τον Πέτρο τον κατέβασαν κάτω, τον έβρισαν όπως θα έπρεπε, ακούστηκαν λέξεις: «αλήτη δεν ντρέπεσαι, ανάγωγε, κακό παράδειγμα, η Άννα είναι; Η Μάργκοτ είναι;»

Πάρα πάνω δεν μπόρεσα να ακούσω ούτε να καταλάβω. Ισαμέ αύριο όλα θα είναι πάλι καλά. Άννα.

Υστερόγραφο: Την Τρίτη και την Τετάρτη το βράδυ μας μίλησε η αγαπημένη μας βασίλισσα. Πάει στην εξοχή για νά συνέρθει και ελπίζω να γυρίσει πίσω πάλι στην Ολλανδία πολύ γρήγορα. Είπε μεταξύ άλλων:

Σύντομα όταν θα γυρίσω, σύντομη ελευθερία, μίλησε για ηρωϊσμούς και βαριά ανάγκη. Ύστερα ακολούθησε μια ομιλία ενός υπουργού με μία προσευχή ενός παπά ο οποίος παρακαλούσε το Θεό να βοηθήσει και να ελευθερώσει τους Εβραίους, τους ανθρώπους στα στρατόπεδα συγκεντρωσης, στις φυλακές και στη Γερμανία κ' έτσι έκλεισε το βράδυ μας. Άννα.

Παρασκευή 12 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Τον τελευταίο καιρό έχω πάρα πολύ δουλειά να κάνω κι όσο κι αν σου φαίνεται αστείο έχω πολύ λίγο καιρό για να μπορέσω να καταφέρω το βουνό από δουλειά που έχει μαζευτεί. Ας σου σημειώσω πολύ σύντομα. Λοιπόν ως αύριο πρέπει να έχω διαβάσει το πρώτο μέρος από τη βιογραφία του Γαλιλαίου, γιατί το βιβλίο πρέπει να το πάμε πίσω στη βιβλιοθήκη. Εχτές βέβαια το άρχισα αλλά ελπίζω να το τελειώσω. Την επόμενη βδομάδα θέλω να διαβάσω το «Παλαιστίνη σε Διαχωριστική Γραμμή» και το δεύτερο μέρος από το Γαλιλαίο. Εχτές άρχισα με τη βιογραφία του Καρόλου του Ε' την οποία και τελείωσα και πρέπει να μπορέσω να μαζέψω και να ταξινομήσω τις απέραντες σημειώσεις που κράτησα, τις γενεαλογικές

ημερομηνίες και όλα αυτά τα οποία θέλω ακόμα να δουλέψω. Ύστερα έχω να μελετήσω τρεις σελίδες με άγνωστες λέξεις από τα διάφορα βιβλία τις οποίες μάζεψα, τέταρτο πρέπει να μαζέψω τη συλλογή μου των αστέρων του κινηματογράφου, γιατί έχει περιέλθει σε τρομερή ανακατωσούρα. Επειδή όμως αυτό θα διαρκέσει οπωσδήποτε μερικές μέρες, η κύριος καθηγητής Άννα, όπως είπαμε, η οποία πνίγεται στη δουλειά, θα αφήσει το χάος να μείνει για λίγο διάστημα ακόμα χάος. Τι να γίνει; Μετά περιμένει ο Θησέας, ο Οιδίπους, ο Πηλέας, ο Ορφέας, ο Ιάσων, ο Ηρακλής, όλοι αυτοί περιμένουν τη σειρά τους για το τι έχουν καταφέρει, τους διάφορους ηρωισμούς τους, που τους έχω μπλέξει σαν χρωματιστές κλωστές στο μυαλό μου. Ακόμα ο Μίκων και ο Φειδίας περιμένουν κι αυτοί. Έτσι είναι και με τον Επταετή και Εννεαετή πόλεμο. Κι όλα αυτά σκέψου πώς να τα καταφέρω μ' αυτή τη μνήμη που έχω. Ακόμα σκέψου τι θα γίνει η μνήμη μου όταν θα γίνω ογδόντα χρονών. Α ναι, ξέχασα τη Βίβλο. Δε θα διαρκέσει πια πολύ και θα φτάσω στην ιστορία από τη Σουζάνε που κάνει μπάνιο. Αυτό σημαίνει την ενοχή των Σόδομων και Γόμορρων. Είναι πολύ το να ρωτήσω τώρα πώς θα τα καταφέρω; Βλέπεις Κίττυ πως κοντεύω να ξεχειλίσω. Και τώρα κάτι άλλο. Γνωρίζεις την αγαπημένη μου ιδέα από καιρό, το να γίνω δημοσιογράφος κ' ύστερα αργότερα διάσημη συγγραφέας. Εάν αυτή η ροπή προς τη μεγαλομανία ή την τρέλα γίνει ποτέ πραγματικότης, θα φανεί. Από θέματα πάντως έχω πάμπολλα. Μετά τον πόλεμο θέλω οπωσδήποτε να γράψω ένα βιβλίο με τον τίτλο το Πίσω Σπίτι. Αν θα το καταφέρω, αυτό είναι μια άλλη ερώτηση. Όμως ετούτο εδώ το ημερολόγιο θα δώσει τη βάση γι' αυτό. Εκτός από το πίσω σπίτι έχω κ' ένα σωρό άλλες ιδέες. Γι' αυτές θα σου γράψω μιαν άλλη φορά, όταν θα χουν αποκτήσει μια κανονική φόρμα.

Άννα.

Αγαπητή Κίττυ,

Σάββατο 13 Μαΐου 1944

Εχτές ήταν τα γενέθλια του πατέρα μου. Τώρα είναι ο πατέρας και η μητέρα ήδη δεκαεννέα χρόνια παντρεμένοι. Ευτυχώς δεν ήταν η καθαριστρια κάτω. Ο ήλιος ήταν λαμπερός τούτο το χρόνο πολὺ περισσότερο απ' ό,τι τον προηγούμενο. Η καστανιά μας ανθύσε από πάνω ίσαμε κάτω. Ο πατέρας πήρε από τον Κόφιους τη βιογραφία του Ληγαίου, από τον Κράλερ μια ιστορία της Φύσης, από τον Ντούσσελ το «Αμστερνταμ κάτω από το νερό», από τους Βαν-Νταν ένα πάρα πολὺ ωραίο διακοσμημένο καλάθι που να το φτιάξει δε θα μπορούσε ο καλύτερος διακοσμητής με περιεχόμενο τρία αυγά, μία μπουκάλα μπίρα, μία μπουκάλα γιαούρτι και μία πράσινη γραβάτα. Διπλα το ποτήρι μας, η κονσέρβα μας με το ζελέ, φαινονταν πραγματικά φτωχικά. Τα τριαντάφυλλα τα δικά μου μυρίζανε θαυμάσια σε αντίθεση με τα γαρίφαλα της Μηπ και της Έλλης που ήταν τελείως άσομα, αλλά γι' αυτό πάρα πολὺ όμορφα. Τον κακομάθαμε τρομερά. Πενήντα κομμάτια γλυκά και μπισκότα μας έφεραν. Ο πατέρας μας έδωσε ολονών μπισκότα, στους άντρες ακόμα μία μπουκάλα μπίρα, στις κυρίες γιαούρτι. Ήταν μια θαυμάσια γιορτή.

Αννα.

Τρίτη 16 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Μια και τόσον καιρό δε μιλήσαμε πια γι' αυτό, ας σου παραθέσω εδώ μια κουβέντα μεταξύ του κυρίου και της κυρίας Βαν-Νταν που είχαν εχτές. Κυρία Βαν-Νταν:

Δε θα τα καταφέρουν στον Ατλαντικό, έχουν ενισχύσει πάρα πολὺ την κατάσταση οι Γερμανοί, θα κάνουν ό,τι βρίσκεται στη δύναμή τους για να μην μπορέσουν οι Εγγλέζοι να κάνουν απόβαση. Είναι τρομερό το πόση δύναμη έχουν οι Γερμανοί ακόμα.

Ο κύριος Βαν-Νταν: ω, βέβαια τρομερό.

Η κυρία: αχ, ναι.

Ο κύριος: ασφαλώς οι Γερμανοί θα κερδίσουν και τον

πόλεμο.

Η κυρία: αυτό μπορεί να συμβεί, δεν είμαι καθόλου πεπεισμένη για το αντίθετο.

Ο κύριος: ας μη σου απαντήσω καλύτερα.

Η κυρία: εσύ μου απαντάς πάντα ξανά και ξανά δεν μπορείς να τ' αφήσεις.

Ο κύριος: αλλά όχι δα, οι απαντήσεις μου είναι τελείως ασήμαντες.

Αυτή: αλλά εσύ όμως μου απαντάς και πρέπει πάντα να έχεις το δίκιο με το μέρος σου, άσε πια τις προβλέψεις σου, που πρέπει πάντα να είναι σωστές.

Αυτός: ίσαμε τώρα οι προβλέψεις μου είχαν πάντα δίκιο.

Αυτή: αυτό δεν είναι αλήθεια, για σένα υπήρξε η απόβαση ήδη τον προηγούμενο χρόνο, η Φιλανδία είχε ήδη ειρήνη, η Ιταλία καταστράφηκε ήδη το χειμώνα και η Ρωσία έχει αποκτήσει το Λέμπεργκ. Όοοχι δε δίνω και πολλά λεφτά για τις προγνώσεις σου.

Αυτός καθώς σηκώνεται: έ μα επιτέλους κράτα το μεγάλο σου το στόμα. Τώρα θα σου αποδείξω ότι έχω δίκιο. Εκτός αυτού μπορείς να καταλάβεις ότι δεν μπορώ πια να ακούω τις ανοησίες σου. Θα έπρεπε να σε στουμπήξω με τη μύτη επάνω στα γεγονότα για να δεις τη βλακεία σου.

Πέφτει η αυλαία.

Υστερόγραφο: Νομίζω ότι αρχίσαμε τρομερά γέλια. Η μητέρα και ο Πέτρος δεν μπρούσαν σχεδόν να κρατηθούν. Αυτοί οι ηλιθίοι μεγάλοι θα έπρεπε να αρχίσουν να σπουδάζουν οι ίδιοι και να μαθαίνουν προτού πούνε στα παιδιά να μορφωθούνε.

Αννα.

Παρασκευή 19 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εχτές είχα τα μαύρα μου τα χάλια. Έκανα εμετό, πονούσε η κοιλιά μου, αισθανόμουνα απαίσια, όσο μπορείς να φανταστείς κι ακόμα πιο πολύ. Σήμερα είμαι πάλι καλά, πεινάω, αλλά όμως από τα καφετιά φασόλια τα

οποια υπάρχουν για φαΐ προτιμώ να μη φάω. Με τον Πέτρο και μένα είναι όλα εντάξει. Το καημένο το αγόρι έχει πιο μεγάλη ανάγκη από μένα για τρυφερότητα. Ακόμα κοκκινίζει κάθε βράδυ όταν τον φιλώ για καληνύχτα κι αμέσως την ίδια στιγμή με ικετεύει να του δώσω άλλο ένα φιλί. Μήπως είμαι ένα καλύτερο υποκατάστατο της Μόφυ; Δεν το βρίσκω και τόσο άσχημο. Είναι τόσο ευτυχισμένος απ' όταν ξέρει ότι έχει κάποιον. Μετά απ' αυτή τη δύσκολη κατάκτηση, βρίσκομαι λίγο από πάνω στην κατάσταση, δεν πρέπει να σκεφτείς βέβαια ότι δεν τον αγαπώ ή ότι έπεσε η αγάπη μου. Είναι πολύ συμπαθητικός αλλά το εσωτερικό μου το έχω ήδη κλειδαρώσει. Εάν κάποτε έρθει κάποιος που θέλει να σπάσει την κλειδαριά, θα πρέπει να έχει ένα πάρα πολύ δυνατό σίδερο στο χέρι.

· Άννα.

Σάββατο 20 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Καθώς κατέβαινα χτες το βράδυ από πάνω, είδα αμέσως ότι το όμορφο βάζο με τα γαρίφαλα βρισκόταν στο πάτωμα, η μητέρα ήταν μπροστά του πεσμένη στα γόνατα και προσπαθούσε να μαζέψει τα νερά, ενώ η Μάργκοτ πάσχιζε κυριολεκτικά να μαζέψει τα δικά μου χαρτιά που βρίσκονταν σκορπισμένα σ' όλο το πάτωμα.

Τι συνέβη; ρώτησα εγώ και είχα την εντύπωση και το φόβο ότι κάτι το τρομερό είχε συμβεί και χωρίς να περιμένω την απάντησή τους προσπάθησα να δώ το μέγεθος της καταστροφής. Όλα, όλη μου η συλλογή από τα γενεαλογικά δέντρα, τα τετράδια, τα βιβλία, όλα κολυμπούσαν. Σχεδόν έκλαιγα και ήμουνα τόσο ταραγμένη ώστε δε θυμάμαι πια τις λέξεις που είπα. Η Μάργκοτ μου διηγήθηκε ότι ψέλλιζα κάτι για ανυπολόγιστη καταστροφή, για τρομερή κατάσταση, κάτι που δεν μπορούσε ποτέ να ξαναγίνει καλά. Και ακόμα: Ο πατέρας γέλασε δυνατά, η μητέρα και η Μάργκοτ γελούσαν επίσης, εμένα όμως μου ήταν τα δάκρυα πλησεύστερα παρά τα γέλια.

244

· Επεσα κ' εγώ στα γόνατα και κοιτάζοντας την κατάσταση πιο κοντά είδα ότι δεν ήταν τόσο χαμένη. Δεν ήταν τόσο ανυπολόγιστη η καταστροφή και μάζεψα από το πάτωμα με μεγάλη προσοχή όλα τα χαρτάκια που είχαν κολλήσει το ένα πάνω στο άλλο και τα ξεκόλλησα. · Υστερά τα κρέμασα με μανταλάκια στο σχοινάκι, μια πραγματικά αστεία έκθεση. Να βλέπεις κοντά-κοντά τη Μαρία των Μεδίκων δίπλα στον Κάρολο τον Ε', το Γουλιέλμο του Οράνιεν δίπλα στη Μαρία Αντουανέτα. Με πιάσανε τα γέλια.

Αυτό είναι ρατσισμός, γελούσε ο κύριος Βαν-Νταν.

Αφού εμπιστεύτηκα στον Πέτρο τα χαρτάκια που είχα για στέγνωμα κατέβηκα πάλι κάτω.

Ποια βιβλία έχουν χαλάσει; ρώτησα τη Μάργκοτ η οποία ήταν απασχολημένη να μαζέψει το θησαυρό των βιβλίων μας και να τον κοντρολάρει.

Η Άλγεβρα, μου είπε, αλλά δυστυχώς και για μεγάλη μου στενοχώρια δεν είχε καταστραφεί τελείως. Μακάρι να είχε πέσει μέσα στο βάζο με το νερό. Ποτέ δεν έχω μισήσει τόσο πολύ ένα βιβλίο όσο αυτή την Άλγεβρα. Μπροστά στην πρώτη σελίδα βρίσκονται κάπου είκοσι ονόματα από κορίτσια που την είχαν στην κατοχή τους πριν να βρεθεί στη δική μου. Είναι παλιά, κιτρινισμένη, γεμάτη σημειώσεις και διορθώσεις. Όταν θα με πιάσει πάλι καμιά φορά το κέφι έτσι θα την ξεσκίσω σε κομμάτια.

· Άννα.

Δευτέρα 22 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Στις είκοσι Μαΐου έχασε ο πατέρας πέντε μπουκάλια γιαούρτι σ' ένα στοιχημα που χέ με την κυρία Βαν-Νταν. Η απόβαση αλήθεια δεν έχει αρχίσει ακόμα. Μπορώ να πω με την ησυχία μου και με σιγουριά ότι όλο το Αμστερνταμ, όλοι, όλη η Ολλανδία, ναι ολόκληρη η δυτική ακτή της Ευρώπης ως κάτω-κάτω στην Ισπανία περιμένουν νύχτα και μέρα αυτή την απόβαση και πέφτουν συνεχώς στοιχήματα. Στοιχηματίζουμε, ελπίζουμε. Η ένταση έχει

245

μεγαλώσει ίσαμε εκεί που δεν πάει άλλο. Και δεν έχουν κρατήσει την εμπιστοσύνη τους στους Εγγλέζους όλοι αυτοί οι άνθρωποι που τους λέμε εμείς καλούνς Ολλανδούς. Δε βρίσκουν όλοι ότι αυτή η μπλόφα των Εγγλέζων είναι όμορφο πράγμα. Όχι, οι άνθρωποι θέλουν να βλέπουν πράξεις μεγάλες, ηρωικές πράξεις. Κανένας δε βλέπει πιο μακριά από τη μύτη του και κανένας δε σκέφτεται ότι οι Εγγλέζοι πολεμούνε για τη δική τους τη χώρα και μόνο, όλοι νομίζουν ότι είναι υποχρεωμένοι να ελευθερώσουν την Ολλανδία όσο είναι το δυνατό πιο γρήγορα, δηλαδή να τη σώσουν. Μα τι υποχρέωση έχουν οι Εγγλέζοι σε μας; Με τι έχουν κερδίσει αυτή την υποχρέωση οι Ολλανδοί και περιμένουν αυτή τη βοήθεια; Ω, αυτοί οι Ολλανδοί δεν ξεγελιούνται, λένε. Οι Εγγλέζοι δεν έχουν μπλοφάρει, πολύ περισσότερο και δεν έχουν ντροπιαστεί περισσότερο απ' όλες τις χώρες, οι οποίες έχουν τώρα γερμανική κατοχή. Γιατί να ζητήσουν συγνώμη οι Εγγλέζοι από μας, και πώς να τους πούμε ότι κοιμόνταν όταν η Γερμανία οπλιζόταν και ήταν πανέτοιμη. Δεν μπορούμε να αποσιωπήσουμε ότι και άλλες χώρες ειδικά, αυτές που έχουν σύνορα με τη Γερμανία, κοιμόνταν επίσης το ίδιο καλά. Με πολιτική στρουθοκαμήλου δεν πάμε μπροστά. Αυτό το κατάλαβε κ' η Αγγλία και όλος ο κόσμος. Γι' αυτό πρέπει να κάνουν θυσίες οι σύμμαχοι κόμμάτι στο κομμάτι και πάνω απ' όλα η Αγγλία. Κι όμως, καμία χώρα δεν κάνει θυσίες, κανείς δε σκοτώνει τους άντρες του για μία άλλη χώρα και ούτε βεβαίως η Αγγλία. Η απόβαση θα έρθει. Η ελευθερία θα έρθει. Όμως αυτό θα το ορίσουν η Αγγλία και η Αμερική και όχι οι λαοί των υποδουλωμένων χωρών. Δυστυχώς ακούμε ακόμα ότι η συμπάθεια πολλών ανθρώπων έπεσε κατά των Εβραίων, ακούμε για αντισημιτισμό σε κύκλους που άλλοτε συμπαθούσαν τη ράτσα τους. Αυτό μας χτύπησε πολύ βαθιά. Βεβαίως καταλαβαίνουμε αυτό το μίσος, δεν παύει όμως να είναι μια παρανόηση. Οι Χριστιανοί επιρρίπτουν στους Εβραίους ότι γίνονται πολύ ταπεινοί μπροστά στους Γερμανούς, ότι προδίδουν αυτούς

που τους βοήθησαν και ότι πολλοί Χριστιανοί με τη συμμετοχή των Εβραίων υποφέρουν τα πάνδεινα. Μπορεί όλα αυτά να είναι αλήθεια, αλλά όπως σε όλα τα πράγματα υπάρχει και η ανάποδη όψη του νομίσματος. Θα κάνανε τίποτε άλλο οι Χριστιανοί αν βρίσκονταν στη θέση μας; ρωτώ. Μπορεί ένας άνθρωπος Χριστιανός ή Εβραίος να μείνει ασυγκίνητος και δυνατός μπροστά στις μεθόδους των Ναζί; Όλοι ξέρουμε ότι αυτό είναι αδύνατο. Τότε γιατί ζητάμε τα αδύνατα από τους Εβραίους; Σε παράνομους κύκλους ψιθυρίζεται ότι οι Εβραίοι και Γερμανοεβραίοι οι οποίοι μετανάστευσαν στην Ολλανδία και τους μετέφεραν στην Πολωνία δεν κάνει πια να γυρίσουν ξανά στην Ολλανδία. Στην Ολλανδία είχαν πολιτικό άσυλο. Όμως όταν τελειώσει ο πόλεμος και ο Χίτλερ φύγει, θα πρέπει πάλι να γυρίσουν στη Γερμανία. Όταν τα ακούει κανείς αυτά δεν μπορεί παρά να αναρωτηθεί γιατί λοιπόν υπήρξε αυτός ο μακροσκελής και μακροχρόνιος πόλεμος; Ακούμε πάντα ότι πολεμούμε όλοι μαζί για την αλήθεια, την ελευθερία και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Και ρωτώ, αρχίζουν ακόμα και στη μάχη και στον αγώνα οι καβγάδες; Και είναι πάλι οι Εβραίοι κατώτεροι από τους άλλους λαούς; Είναι πολύ-πολύ λυπηρό. Για χιλιοστή φορά ακούει κανείς και πάλι την παροιμία: Ό,τι κάνει ένας Χριστιανός μπορεί να το αντιπροσωπεύσει μονάχα ο ίδιος. Ό,τι κάνει ένας Εβραίος πέφτει σ' όλη τη ράτσα του πάνω. Μα την αλήθεια δεν μπορώ να καταλάβω πώς οι Ολλανδοί, αυτοί οι καλοί και τίμιοι άνθρωποι ενός τόσο δικαιου λαού, μπορούν να μας κρίνουν έτσι, μπορούν να κρίνουν τόσο σκληρά τον πιο πολύ καταπιεσμένο λαό ανάμεσα σ' όλους τους λαούς του κόσμου. Ελπίζω μονάχα αυτό το εβραϊκό μίσος να είναι περαστικό και οι Ολλανδοί να επανέρθουν στην καθιερωμένη τους τάξη. Και το ότι ποτέ δε θα αμφιβάλλουν κρίνοντας δίκαια. Γιατί ο αντισημιτισμός είναι άδικος. Αγαπάω την Ολλανδία. Κάποτε είχα ελπίσει ότι θα γινόταν σε μένα την απάτριδα πατριδα. Το ελπίζω ακόμα.

Αννα.
247

Πέμπτη 25 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Κάθε μέρα συμβαίνει και κάτι καινούργιο. Σήμερα το πρωί συλλάβανε το συμπαθητικό μας μανάβη γιατί είχε λέει κρυμμένους δύο Εβραίους στο σπίτι του. Είναι ένα τρομερό χτύπημα για μας, όχι μόνο για τους Εβραίους οι οποίοι βρίσκονται στο χείλος του γκρεμού, αλλά και γι' αυτόν τον ίδιο τον άνθρωπο που τους έκρυψε. Ο κόσμος στέκεται με το κεφάλι κάτω. Οι τίμιοι άνθρωποι ακολουθούνται, παρακολουθούνται, στέλνονται στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στις φυλακές, σε κελιά και γέροι ή νέοι, φτωχοί ή πλούσιοι, πάνω απ' όλους διοικεί ο υπόκοσμος. Ο ένας την πατάει γιατί κάνει μαύρη αγορά, ο άλλος γιατί κρύβει Εβραίους οι οποίοι όπως εμείς βρίσκονται κάπου και τους προστατεύει, κανείς δεν ξέρει τι θα συμβεί αύριο. Και για μας στο πίσω σπίτι είναι αυτή η σύλληψη αυτούνού του ανθρώπου μια τρομερή κακοτυχία. Οι κοπέλες δεν μπορούν πια να μας φέρνουνε πατάτες και το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να τρώμε λιγότερο. Πώς θα τα καταφέρουμε, αυτό θα το ακούσεις σε λίγο. Ευχάριστο βέβαια δε θα είναι. Η μητέρα λέει ότι πρωινό δε θα υπάρχει πλέον. Το μεσημέρι θα τρώμε χυλό και ψωμί, το βράδυ πατάτες, λίγο γυρισμένες στο τηγάνι και ίσως μία ή δύο φορές την εβδομάδα σαλάτα ή λίγα χορτάρια. Παραπάνω όχι. Αυτό σημαίνει ότι θα πεινάμε. Άλλα όλες οι ελλείψεις και οι πείνες δεν είναι τόσο φριχτές μπροστά στο να σε ανακαλύψουν.

Αννα.

Παρασκευή 26 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Επιτέλους έφτασε η στιγμή που μπορώ να κάτσω ήσυχα μπροστά από το τραπέζακι μου, μπροστά στο παράθυρο που το έχω χαράξει λιγάκι για να σου τα γράψω όλα. Αισθάνομαι τόσο χάλια, όπως δεν είχα αισθανθεί εδώ και μήνες, ακόμα και μετά την κλοπή που έγινε κάτω δεν

αισθανόμουνα τόσο χτυπημένη. Πρώτο, γιατί συλλάβανε το μανάβη. Δεύτερο, το μίσος των Εβραίων και ο αντισημιτισμός, μετά οι ψιθυριστές κουβέντες για την απόβαση που δε γίνεται, το κακό φαῖ, η ένταση, το κακό κέφι, η απογοήτευση με τον Πέτρο και πολλά άλλα. Από την άλλη μεριά ο αρραβώνας της Έλλης, χαρές, Πεντηκοστή, λουλούδια, τα γενέθλια του Κράλερ, τούρτες, διηγήσεις από φιλμ, καμπαρέ και κοντσέρτα. Η διαφορά είναι τεράστια. Τη μία μέρα γελάμε με το αστείο και με τις διηγήσεις και με την κατάστασή μας των βουτηχτάδων στο πίσω σπίτι, την άλλη τρομάζουμε και φοβόμαστε και πολλές φορές ο φόβος, η ένταση, η απελπισία είναι οφθαλμοφανής στα πρόσωπά μας. Η Μητέρα με την πολλή δουλειά και ο Κράλερ με την τεράστια ευθύνη που πολλές φορές σου πέφτει πάρα πολύ βαριά, είναι τόσο νευρικοί και τόσο ταραγμένοι που σχεδόν δεν μπορούν να μιλήσουν. Ο Κόφιους και η Έλλη βέβαια φροντίζουν κι αυτοί για μας, πολύ καλά μάλιστα. Άλλα μπορεί καμιά φορά να ξεχάσουν το πίσω σπίτι και ας είναι μονάχα για μερικές ώρες ή για κάνα-δυο μέρες. Έχουν τις δικές τους σκοτούρες. Ο Κόφιους με την υγεία του, η Έλλη με τον αρραβώνα της, ο οποίος δεν είναι και τόσο καλός όσο θα ήθελε η Έλλη η ίδια. Άλλα δίπλα σ' αυτές τις σκοτούρες και τις φροντίδες έχουν και τη διαφορά της έξω ζωής, της ζωής γενικά, επισκέψεις, την καθημερινότητα και όλα αυτά που γεμίζουν την ελευθερία. Σ' αυτούς υποχωρεί καμιά φορά έστω και για λίγο η τρομερή ένταση, εμάς δε μας εγκαταλείπει ποτέ. Αυτό κρατάει ήδη δύο χρόνια και ρωτώ πόσο καιρό θα αντέξουμε αυτό το ασήκωτο βάρος ακόμα; Πόσο καιρό θα μπορούμε να του αντιστεκόμαστε; Η αποχέτευση βούλωσε, δεν μπορούμε να αφήσουμε να τρέξει νερό ή τουλάχιστο μονάχα με το σταγονόμετρο. Δεν μπορούμε να πάμε στο μέρος ή κι αν πάμε πρέπει να κουβαλάμε μια βούρτσα μαζί. Το βρόμικο νερό το μαζεύουμε σ' ένα μεγάλο κουβά. Σήμερα τα καταφέραμε ακόμα, αλλά τι θα συμβεί αν δεν έρθει ο υδραυλικός ή αν

δεν μπορεί να διορθώσει τη βλάβη; Ο κρατικός υδραυλικός και τα βυτιοφόρα θα έρθουν την επόμενη βδομάδα.

Η Μηπ μας έστειλε ένα σταφιδόψωμο με την επιγραφή: Χαρούμενη Πεντηκοστή. Σχεδόν ακούγεται σαν να μας κοροϊδεύει. Το κέφι μας και ο φόβος μας δεν είναι διόλου χαρούμενα. Είμαστε όλοι πάλι τρομαγμένοι από τότε που συνέβη αυτό με το μανάβη, απ' όλες τις μεριές ακούει κανείς σουτ και σουτ και όλα γίνονται πάλι πιο σιγανά. Η αστυνομία εκεί έσπασε την πόρτα. Άρα δεν είμαστε ούτε απ' αυτό σίγουροι. Τι θα συμβεί αν και σε μας κάποτε, όχι δε θέλω να το γράψω. Άλλα η ερώτηση σήμερα δεν μπορεί να σβηστεί από το μυαλό μου. Το αντίθετο. Ο φόβος, ο οποίος κάποτε με κυριαρχούσε, βρίσκεται μπροστά στα μάτια μου με τρόμο αυτή τη φορά. Το βράδυ στις οκτώ η ώρα, μου ήρθε να πάω κάτω στο μέρος μονάχη μου. Δεν ήταν κανείς κάτω. Όλοι κάθονταν πάνω στο ραδιόφωνο. Ήθελα να μουνα θαρραλέα αλλά ήταν πολύ δύσκολο. Αισθάνομαι εδώ επάνω πάντα πιο ασφαλής παρά κάτω μόνη στο πελώριο, σιωπηλό σπίτι, μόνη με τους μυστηριώδεις ήχους από πάνω και με τις κόρνες των αυτοκινήτων από το δρόμο. Έτρεμα και βιαζόμουνα για να μη σκέφτομαι πολύ αυτή την κατάσταση. Πολλές φορές σκέφτηκα ξανά και ξανά αν δε θα ήταν καλύτερα για μας να είμαστε πεθαμένοι και να μη χρειαζόταν να την υποστούμε όλη αυτή την τρομάρα και όλη αυτή την κατάσταση. Ιδίως η σκέψη ότι δε θα δημιουργούσαμε κίνδυνο στους αγαπημένους ανθρώπους που μας φροντίζουν. Άλλα και μπροστά σ' αυτή τη λύση και σ' αυτή την ιδέα τρομοκρατούμαι και γυρίζω πίσω. Όλοι κρεμόμαστε ακόμα από τη ζωή. Ακόμα δεν έχουμε ξεχάσει τη φωνή της φύσης. Ελπίζουμε ακόμα. Ελπίζουμε στο καλό. Ας είναι να συμβεί κάτι σύντομα, έστω και πυροβολισμοί και χτυπήματα. Αυτά πια δεν μπορούν να μας συνταράξουν στην αβεβαιότητα στην οποία βρισκόμαστε. Ας είναι να έρθει το τέλος όσο γίνεται πιο γρήγορα, όσο σκληρό κι αν είναι. Τότε βεβαίως τουλάχιστο θα ξέρουμε αν θα νικήσουμε ή

εάν θα βουλιάξουμε τελείως.

Αννα.

Τετάρτη 31 Μαΐου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Το Σάββατο, την Κυριακή, τη Δευτέρα και την Τρίτη ήταν τόσο ζέστη που απλούστατα δεν μπορούσα να κρατήσω το στυλό στο χέρι μου. Έτσι βέβαια δεν ήταν δυνατό και να σου γράψω. Την Παρασκευή ξαναχάλασε η αποχέτευση. Και έτσι το Σάββατο αναγκάστηκαν να τη φτιάξουν ξανά. Το απόγευμα μας επισκέφτηκε η κυρία Κόφιους και διηγήθηκε ένα σωρό πράγματα για την κόρη της κι ότι είναι μαζί με τη Γιόφυ στο χόκεϋ-κλαμπ. Την Κυριακή ήρθε η Έλλη για να δει μήπως τύχει και μπήκαν πάλι κλέφτες σε μας. Τη Δευτέρα μια μέρα μετά την Πεντηκοστή, είχε ο Χενκ Βαν Χάτεν βάρδια για να προσέξει τους κακόμοιρους τους βουλιαγμένους στο πίσω σπίτι. Ευτυχώς την Τρίτη μπορούσαμε να ανοιξουμε τα παράθυρα για λιγάκι. Τόσο όμορφες ζεστές μπορεί κανείς να πει καυτές Πεντηκοστές είχαμε καιρό να περάσουμε. Η ζέστη είναι εδώ στο πίσω σπίτι τρομακτική. Θέλω απλώς να σου περιγράψω πώς περάσαμε τις ζεστές ημέρες για να καταλάβεις και εσύ η ίδια και να πάρεις μία ιδέα.

Σάββατο, αχ τι θαυμάσιο αυτός ο όμορφος καιρός, έλεγαν όλοι το πρωί.

Αχ, μακάρι Παναγία μου να μείνει έτσι η ζέστη, λέγαν το μεσημέρι.

Όμως όταν τα παράθυρα έκλεισαν, αχ να μην ήταν τόσο ζέστη πια.

Την Κυριακή είπαμε αυτή η ζέστη δεν είναι για να την αντέξει κανείς. Το βούτυρο λιώνει, δεν υπάρχει μία μεριά κρύα σ' αυτό το σπίτι, το ψωμί στεγνώνει, το γάλα ξινίζει, τα παράθυρα δεν μπορούμε να τα ανοιξουμε εμείς οι κακόμοιροι, χτυπημένοι άνθρωποι, οι διωγμένοι, καθόμαστε εδώ και σκάμε ενώ άλλοι άνθρωποι μπορούν να πάνε εκδρομές μες στην Πεντηκοστή.

Δευτέρα, πονάν τα πόδια μου. Δεν έχω ψηλά ρούχα. Δεν

μπορώ μ' αυτή τη ζέστη να πλύνω τα πιάτα. Έτσι λέει η κυρία Βαν-Νταν.

Είναι τρομαχτική η κατάσταση. Κ' εγώ δεν μπορώ να αντέξω τη ζέστη και είμαι πολύ ευτυχισμένη ότι σήμερα φυσάει λιγάκι αν και υπάρχει ο ήλιος ακόμα.

· Αννα.

Δευτέρα 5 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Καινούργιες στενοχώριες στο πίσω σπίτι. Καβγάς μεταξύ του Ντούσσελ και εμάς πάνω σε κάτι το τελείως ασήμαντο. Πώς μοιράζουμε το βούτυρο. Υποχωρεί ο Ντούσσελ. Στενή φιλία μεταξύ του Ντούσσελ και της κυρίας Βαν-Νταν. Φλερτάκια, φιλάκια, αγαπημένα χαμόγελα, ο Ντούσσελ αρχίζει και νιώθει την άνοιξη. Η Πέμπτη στρατιά πήρε τη Ρώμη. Η πόλη δεν είναι ούτε κατεστραμμένη ούτε βομβαρδισμένη. Λίγα χόρτα και πατάτες. Κακός καιρός. Συνεχείς βομβαρδισμοί στο Καλαί και στη Γαλλική Ακτή.

· Αννα.

Τρίτη 6 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

«Αυτή είναι η μέρα», είπε στις δώδεκα η ώρα το αγγλικό ραδιόφωνο και είχε δίκιο. Αυτή ήταν η μέρα. Η απόβαση άρχισε. Το πρωί στις οκτώ η ώρα μας είπαν οι Εγγλέζοι ότι υπάρχουν βαριοί βομβαρδισμοί στο Καλαί, στην Μπουλών, στο Λεχάρ, στο Χερβούργο, καθώς και στα στενά του Καλαί όπως δα και συνήθως. Ακόμα θα πρέπει να λάβουμε μέτρα εκτάκτου ασφαλείας όλοι όσοι κατοικούμε στις κατεχόμενες περιοχές, είπαν. Όλοι οι άνθρωποι οι οποίοι βρίσκονται στη ζώνη των τριανταπέντε χιλιομέτρων από την παραλία πρέπει να λάβουν υπόψη τους ότι θα βομβαρδίζονται. Αν είναι δυνατό θα ρίχνουν οι Εγγλέζοι μία ώρα πριν από τους βομβαρδισμούς προκηρύξεις. Απ' τις γερμανικές ειδήσεις λέγεται ότι έχουν πέσει Γερμανοί αλεξιπτωτιστές στη γαλλική ακτή. Το Μπι—

Μπι—Σι λέει ότι το γερμανικό ναυτικό βρίσκεται σε μάχη με τα εγγλέζικα αποβατικά στρατεύματα. Να τώρα μία ομιλία στο πίσω σπίτι στις εννέα η ώρα, στο πρόγευμα.

Να 'ναι αλήθεια αυτή η απόβαση ή είναι μια δοκιμαστική απόβαση όπως πριν δύο χρόνια στη Διέπη; Στις δέκα η ώρα ο αγγλικός σταθμός στη γερμανική εκπομπή, λέει ολλανδικά και γαλλικά και σε άλλες γλώσσες, αυτή είναι η απόβαση και έχει ξεκινήσει. Λοιπόν η σωστή απόβαση. Ο αγγλικός σταθμός μεταδίδει στις έντεκα η ώρα πάντα σε γερμανική γλώσσα ομιλία του στρατηγού Αιζενχάουερ. Σε εγγλέζικη γλώσσα στις δώδεκα επαναλαμβάνει, αυτή είναι η ημέρα.

Ο στρατηγός Αιζενχάουερ μιλάει στο γαλλικό λαό. Αυτός είναι ο χρόνος το 1944, είναι ο χρόνος της απόλυτης νίκης. Καλή τύχη.

Εγγλέζικη ώρα και ομιλία από το ραδιόφωνο στη μία η ώρα. Έντεκα χιλιάδες αεροπλάνα βρίσκονται έτοιμα και πετάνε συνεχώς εδώ και εκεί για να αφήσουν στρατεύματα πίσω από τις γραμμές του εχθρού να βομβαρδίσουν και τα λοιπά. Τεσσερις χιλιάδες αποβατικά σκάφη και μικρότερα πλοία κουβαλάν μεταξύ Χερβούργου και Λεχάρ βυσνεχώς στρατεύματα και υλικό στη στεριά. Εγγλέζικα κρι αμερικάνικα στρατεύματα βρίσκονται ήδη σε βαριά μάχη με τους Γερμανούς. Ομιλίες του βασιλιά Χακόν της Νορβηγίας, του Ντε Γκωλ της Γαλλίας, του πρωθυπουργού του Βελγίου, του βασιλιά της Αγγλίας και ας μην ξεχάσουμε και τον Τσώρτσιλ. Το πίσω σπίτι βρίσκεται σε έκσταση. Να 'ναι πράγματι αυτό η τόσο πολύ ποθούμενη απόβαση; Η απελευθέρωση για την οποία τόσο πολλά λέμε και η οποία είναι τόσο όμορφη και τόσο παραμυθένια που κανένας δεν τολμά να τη σκεφτεί σαν πραγματικότητα; Μπορεί να είναι το 1944 ο χρόνος της νίκης; Δεν το ξέρουμε, αλλά το ελπίζουμε. Ελπίζουμε και δεν παύουμε να ελπίζουμε. Αυτό μας δίνει πάλι κουράγιο, μας κάνει πάλι δυνατούς. Γιατί πρέπει να παραμείνουμε δυνατοί και χωρίς φόβο, για να μπορέσουμε να ξεπεράσουμε όλη την πείνα

και τον πόνο που έχουμε υποστεί μια και τώρα είναι θέμα ημερών το να μείνουμε ήσυχοι και σταθεροί. Τώρα περισσότερο από κάθε φορά πρέπει να δαγκάσουμε τα δόντια μας για να μην ουρλιάζουμε. Ουρλιάζουν από δυστυχία, μπορούν να ουρλιάζουν οι Γάλλοι, οι Ρώσοι, οι Ιταλοί, ναι ακόμα και οι Γερμανοί. Άλλα σε μας; Εμεις δεν έχουμε το δικαίωμα γι' αυτό. Αχ, Κίττυ, το πιο όμορφο είναι ότι έχω ένα συναίσθημα ότι εκεί έξω υπάρχουν φίλοι και ότι οι φίλοι αυτοί έρχονται. Οι τρομεροί Γερμανοί που μας είχαν τόσο καιρό καταπίεσει και μας γύριζαν στο λαιμό το μαχαίρι, θα φύγουνε πια. Η σκέψη σε φίλους και σε σωτηρία και σε εμπιστοσύνη μας ξαναδίνεται. Τώρα δεν είμαστε πια μόνο Εβραίοι. Τώρα υπάρχουν Ολλανδοί, Ευρωπαίοι.

Ίσως λέει η Μάργκοτ, ίσως το Σεπτέμβρη ή τον Οκτώβρη να μπορέσω να ξαναπάω σχολείο. Άννα:

Υστερόγραφο: Πέσανε πολλοί αλεξιπτωτιστές, ήταν βαμμένοι μαύροι για να μη φαίνονται τη νύχτα. Το πρωί στις επτά η ώρα, ήρθαν τα πρώτα αεροπλάνα, αφού όλη τη νύχτα είχαν βομβαρδίσει οι παράκτιες περιοχές με πέντε εκατομμύρια χιλιόγραμμα βόμβες και είκοσι χιλιάδες αεροπλάνα βρίσκονταν στο πήγαινε—έλα σήμερα. Στην απόβαση τα γερμανικά στρατεύματα βρέθηκαν ήδη εκτός μάχης. Μια μικρή σφήνα στο εσώτερο της χώρας. Όλα είναι καλά, παρ' όλο τον καλό καιρό. Ο στρατός και ο λαός είναι μια θέληση και μια ελπίδα.

Παρασκευή 9 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Όλα πάνε καλά με την απόβαση. Το πεζικό κατάλαβε ένα μικρό χωριό στη γαλλική ακτή και παλεύει για το Καέν. Φαίνεται ξεκάθαρα ότι θέλουν να αποκόψουν το ακρωτήρι του Χερβούργου. Κάθε βράδυ πολεμικοί ανταποκριτές μας μιλάνε για τις δυσκολίες, για το θάρρος και για τον ενθουσιασμό των στρατευμάτων τα οποία κάνουν

θαύματα. Μίλησαν επίσης και στρατιώτες που τραυματίστηκαν και γύρισαν πίσω στην Αγγλία. Παρ' όλο τον απαίσιο καιρό παλεύουν και μάχονται τακτικά και συνέχεια. Από το Μπι—Μπι—Σι ακούσαμε ότι ο Τσώρτσιλ ήθελε να αποβιβαστεί μαζί με τα στρατεύματα, όμως ο Αιζενχάουερ και οι άλλοι στρατηγοί τον παρακάλεσαν να το αφήσει. Σκέψου τι θάρρος χρειάζεται για ένα γέρο άνθρωπο, αφού είναι σίγουρα εβδομήντα χρονών. Έχουμε λιγάκι πάψει να είμαστε τόσο ενθουσιασμένοι, όμως ελπίζουμε ακόμα ότι το τέλος του πολέμου θα συμπέσει με το τέλος αυτού του χρόνου. Είναι καιρός επιτέλους. Δεν αντέχω τα καμώματα της κυρίας Βαν-Νταν. Αφού μας τρέλανε και δεν μπορεί πια να μας τρελάνει με την απόβαση, μας αηδιάζει όλη την μέρα με τις κουβέντες της για τον παλιό καιρό. Έχω μεγάλη διάθεση να της χύσω έναν παγωμένο κουβά νερό στο κεφάλι.

Όλο το πίσω σπίτι με εξαίρεση τον κύριο Βαν-Νταν και τον Πέτρο, διάβασαν την τριλογία «Ουγγαρέζικη Ραψωδία». Αυτό το βιβλίο ασχολείται με τη ζωή και την ιστορία του συνθέτη Φραντς Λιστ. Βέβαια το βιβλίο είναι πολύ ενδιαφέρον αλλά εμένα μου φαίνεται ότι μιλάει πάρα πολύ για γυναίκες. Ο Λιστ στον καιρό του δεν ήταν μονάχα ένας μεγάλος συνθέτης αλλά και ένας γυναικάς χωρίς όρια, ωστόσου έγινε εβδομήντα χρονών. Είχε σχέσεις με τη Μαρία Ντ' Ανζούντ, τη δούκισσα Καρολίνα Ζάιν, τη χορεύτρια Λόλα Μοντέζ, την πιανίστρια Αγκνες Κινγκσγουωρθ, τη Σοφία Μοντέρ, την Τσερκέζα Λίλα και ούτε ξέρω και πόσες άλλες και τα λοιπά και τα λοιπά. Δεν παίρνει τέλος. Στο βιβλίο αυτό όταν μιλάει για τέχνη και μουσική είναι πολύ πιο ενδιαφέρον. Μίλαει για τον Σούμαν, τον Μπερλιόζ, τον Ιωάννη Μπραμς, τον Μπετόβεν, τον Ρίχαρντ και Γιόχη Βάγκνερ, τον Χανς φον Μπυλό, τον Αντον Ρουμπινστάιν, τον Φρήντριχ Σοπέν, το Βίκτορα Ουγκό, τον Ονορέ ντε Μπαλζάκ, τον Μίλερ, τον Χούμελ, τον Κέρντσυ, το Ροσσίνι, τον Κερουβίνι, τον Παγκανίνι, τον Μέντελσον και πολλούς άλλους. Ο Λιστ

ήταν ένας πολύ συμπαθητικός άντρας. Μεγαλεπήβολος, πολύ ελεύθερος, από την άλλη μεριά και ταπεινός αλλά και τρομερά περήφανος. Βοηθούσε όλους, δεν ήξερε τίποτε υψηλότερο από την τέχνη, ήταν τρομερός στο κονιάκ και στις γυναίκες, δεν μπορούσε να δει κανένα να κλαίει, ήταν κύριος με τα όλα του και δεν απέρριπτε τίποτα. Δεν είχε μεγάλες χρηματικές βλέψεις, δεν ήταν τσιγκούνης, ήταν όμως επίγειος και ενθουσιαζόταν για θρησκευτικές τελετές.

‘Αννα.

Τρίτη 13 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Τα γενέθλιά μου πέρασαν πάλι. Τώρα είμαι δεκαπέντε χρονών. Πήρα πολλά δώρα, δύο γιαούρτια, ένα βάζο μαρμελάδα, ένα γλυκό, ένα βιβλίο Φυτολογίας από τον πατέρα και τη μητέρα, ένα βραχιόλι από τη Μάργκοτ επίχρυσο κ' ένα βιβλίο από τους Βαν-Νταν, γλυκά και τετράδια από τη Μηπ και την Έλλη και το σπουδαιότερο το βιβλίο Μαρία Θηρεσία και τρία κομμάτια τυριού ολόπαχα από τον Κράλερ. Από τον Πέτρο πήρα ένα ωραίο μπουκέτο τριαντάφυλλα ανοιξιάτικα. Το κακόμοιρο το παιδι κάνει ό,τι μπορεί για να με ευχαριστήσει. Άλλα δεν το πετυχαίνει.

Με την απόβαση πάνε όλα καλά παρ' όλο τον τρομερό καιρό και τις τρομερές καταιγίδες και τις βροχές που χτυπάνε τη θάλασσα. Ο Τσώρτσιλ, ο Σμουθς, ο Αιζενχάουερ και ο Άρνολντ ήταν χτες στα γαλλικά χωριά, τα οποία έχουν καταληφθεί από τους Εγγλέζους. Ο Τσώρτσιλ επέβαινε σε μια τορπιλάκατο η οποία είχε βομβαρδίσει την ακτή. Φαίνεται ότι αυτός ο άντρας όπως πάρα πολλοί άλλοι άντρες δε γνωρίζουν τι θα πει φόβος, τους ζηλεύω. Η διάθεση στην Ολλανδία δεν μπορεί να διακριθεί από το καταφύγιό μας. Οπωσδήποτε είναι χαρούμενοι οι άνθρωποι, ότι επιτέλους άρχισε η Αγγλία τη μάχη. Όλοι όσοι κοιτάζουν επιτιμητικά τους Εγγλέζους, όλοι όσοι λένε ότι οι γέροι κύριοι της κυβέρνησης της Αγγλίας θα έπρεπε να

φροντίσουν για μας και τους βρίζουν, όλοι όσοι λένε τους Εγγλέζους δειλούς, θα έπρεπε να ταρακουνηθούν και να αλλάξουν γνώμη. Ισως τότε να έπεφταν λιγάκι πιο χαμηλά οι τρελές τους ιδέες για την απόβαση. Άννα.

Τετάρτη 14 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Πολλές επιθυμίες, πολλές σκέψεις, πολλές ενοχές και πολλά λάθη που μου καταμετρούν περνάνε μέσα από το μυαλό μου. Είμαι στ' αλήθεια έτσι φαντασμένη, όπως λένε; Γνωρίζω τα αμέτρητα λάθη μου και τις αμαρτίες μου καλύτερα από κάθε άλλο με τη μόνη διαφορά ότι ξέρω πως θέλω να καλυτερεύσω και ότι θα καλυτερεύσω και ότι έχω ήδη καλυτερεύσει πολύ. Πολλές φορές αναρωτιέμαι πώς συμβαίνει να με λένε πάντα φαντασμένη και αδιάκριτη ως προς τους άλλους. Είμαι στ' αλήθεια τόσο πολύ; Είμαι στ' αλήθεια ή το βλέπουν μόνο έτσι οι άλλοι; Φαίνεται τρελό, το βλέπω. Κι όμως δε σβήνω την τελευταία μου φράση, γιατί νομίζω ότι είναι σωστή. Η κυρία Βαν-Νταν, μία από τις σπουδαιότερες τιμωρούς μου είναι, ας το πούμε, λιγάκι όχι πολύ έξυπνη και αν το εκφράσω κανονικά, κουτή. Και κουτοί άνθρωποι δεν μπορούν να συγχωρέσουν στους άλλους ότι μπορούν να καταλάβουν ότι να κάνουν κάτι καλύτερο από τους ίδιους. Η κυρία Βαν-Νταν με βρίσκει κουτή γιατί δεν μπορώ να σκεφτώ και δεν μπορώ να αγνοήσω τη σκέψη όπως εκείνη. Με βρίσκει φαντασμένη, γιατί είμαι λιγότερο απ' ό,τι είναι εκείνη. Βρίσκει τα φουστάνια μου πολύ κοντά γιατί τα δικά της είναι ακόμα κοντύτερα. Και ακόμα με βρίσκει φλύαρη και αυθάδη, γιατί αυτή μιλάει διπλή ώρα απ' ό,τι μιλάω εγώ. Σε κάθε θέμα επάνω έχει τη γνώμη της, χωρίς να γνωρίζει βεβαίως τίποτα από το θέμα για το οποίο μιλάμε. Μια από τις αγαπημένες μου φράσεις είναι ότι κάθε επίπληξη έχει μια σπίθα αληθείας. Και τώρα εδώ θέλω να σου πω ότι πράγματι πολλές φορές είμαι και αυθάδης και μικρομέγαλη, αλλά ένα από τα πιο δυσάρεστα του χαρακτήρα μου

είναι ότι κανένας δε με κλοτσάει τόσο πολύ, κανένας δε με κριτικάρει τόσο πολύ όσο από μέσα μου εγώ η ίδια τον εαυτό μου. Όταν η μητέρα βάζει και τη σάλτσα του βρισιματός της απάνω, τότε γίνεται η τιμωρία μου τόσο πελώρια σαν τείχος αξεπέραστο και με αρπάζει τέτοια απελπισία πως ποτέ δε θα μπορέσω να ξεπεράσω αυτό το τείχος ώστε απαντάω αυθάδικα, αντιμιλώ και βεβαιώς αμέσως έρχεται η παλιά λέξη, α, η Άννα φταιεί πάλι. Μετά πικραίνομαι και σκέφτομαι: εμένα δε με καταλαβαίνει κανείς. Αυτή η λέξη υπάρχει πάντα μέσα μου κι όσο κι αν φαίνεται γελοία μια μικρότατη-μικρότατη ένας σπόρος αλήθειας υπάρχει μέσα. Οι αυτοκατηγόριες μου είναι πολλές φορές τόσο τεράστιες ώστε γυρεύω γύρω μου μια παρηγορητική φωνή για να μπορέσουν να κατεβάσουν τις κατηγορίες μου σε μια φυσιολογική βάση και να μπορέσουν να ασχοληθούν με την εσωτερικότητά μου. Μπορώ όμως να περιμένω πολύ γι' αυτή τη φωνή. Ακόμα δε βρέθηκε κανένας. Γνωρίζω ότι σκέφτεσαι τον Πέτρο. Έτσι δεν είναι Κίττυ; Είναι αλήθεια ότι ο Πέτρος με αγαπάει. Όχι σαν ερωτευμένος μάλλον σαν φίλος μου. Μου έχει μιαν αγάπη η οποία μέρα τη μέρα μεγαλώνει. Όμως κάτι μυστηριώδες και παράξενο μας φρακάρει, που δεν μπορώ κ' εγώ η ίδια να το καταλάβω. Πολλές φορές σκέφτομαι ότι η τρομερή μου ανάγκη το να τον δω είναι από τα μαλλιά τραβηγμένη. Όμως δεν είναι έτσι. Γιατί αν κάνω μια-δυο μέρες να πάω επάνω, τον αναζητώ τόσο δυνατά και τόσο παθιασμένα όπως ποτέ πιο πριν. Ο Πέτρος είναι καλός και αγαπημένος και τρυφερός. Άλλα δεν μπορώ να πω ψέματα ότι δε με απογοητεύει κιόλας. Η απομάκρυνσή του από τη θρησκεία με ενοχλεί. Οι ομιλίες του για φαγητό και για διασκεδάσεις δε μ' αρέσουν καθόλου. Παρ' όλα αυτά είμαι απόλυτα πεισμένη ότι σύμφωνα με την υπόσχεσή μας δε θα μαλώσουμε ποτέ. Ο Πέτρος είναι ειρηνοποιός, αγαπάει την ειρήνη και υποχωρεί εύκολα. Μ' αφήνει να τον μαλώνω πολύ περισσότερο απ' ότι αφήνει τη μητέρα του και προσπαθεί σκληρά να

βάλει τάξη στο δωμάτιό του. Άλλα γιατί δε βγαίνει από τον εαυτό του και γιατί δε μ' αφήνει εμένα να αγγιξώ το εσωτερικό του; Η φύση του είναι πολύ πιο εσωτερικά κλεισμένη από τη δική μου. Αυτό είναι αλήθεια. Το ξέρω όμως και μάλιστα στην πράξη, ότι και οι πιο κλεισμένοι άνθρωποι ακόμα ζητάνε κάποτε με βαθιά νοσταλγία κάποιο να τους ακούσει και να τους παρασταθεί. Ο Πέτρος και εγώ έχουμε πολλές ώρες σκέψης εδώ στο πίσω σπίτι. Πολλές φορές μιλάμε για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Άλλα όπως σου είπα μας λείπει η γνησιότης. Και ας ξέρω ότι το γνήσιο υπάρχει μέσα σ' αυτόν.

Άννα.

Πέμπτη 15 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Το πόσο πολύ ποθώ τη φύση δεν μπορεί κανείς να το καταλάβει. Μήπως συμβαίνει αυτό γιατί δεν έχωσα τη μύτη μου τόσο καιρό μέσα της; Ξέρω πολύ καλά ότι τα προηγούμενα χρόνια δε μου έλεγε τίποτε ένας αστραφτερά μπλε ουρανός, πουλιά που κελαηδούσαν, λουλούδια που ανθίουσαν, φεγγαρόφωτα και τα παρόμοια. Ποτέ δε με κρατούσαν. Τώρα έχουν αλλάξει τα πάντα. Παράδειγμα την Πεντηκοστή όταν έκανε τόση ζέστη, καθόμουνα το βράδυ και προσπαθούσα, η αλήθεια είναι με μεγάλο κόπο, να κρατήσω τα μάτια μου ανοιχτά ως τις εντεκάμισι για να αντικρίσω μια φορά μονάχη μου το φεγγάρι. Δυστυχώς η θυσία μου πήγε χαμένη. Γιατί η πανσέληνος ήταν τόσο δυνατή ώστε δε μου επιτρεπόταν να αφήσω ανοιχτό το παράθυρο. Μιαν άλλη φορά, έχουν περάσει μήνες, βρέθηκα τυχαία επάνω, όταν αεριζόμεν με ανοιχτό παράθυρο. Δεν κατέβηκα κάτω, όσο το παράθυρο έμεινε ανοιχτό. Η σκούρα βροχερή βραδιά, η θύελλα που περνούσε, τα κυνηγιάρικα σύννεφα με κράταγμα με τέτοια δύναμη κοντά τους που δεν μπορούσα να φύγω. Μετά ενάμιση χρόνο ξανάδα για πρώτη φορά τη νύχτα πρόσωπο με πρόσωπο. 'Υστερα απ' αυτό το βράδυ ήταν τέτοιος ο πόθος μου να

ξαναδώ κάτι τέτοιο που υπερνίκησε το φόβο μου για τα ποντίκια, τους κλέφτες και τους Γερμανούς. Κατέβηκα κάτω και καθόμουνα στο ιδιαίτερο γραφείο μόνη μου, μονάχη, με ανοιχτό παράθυρο. Πολλοί άνθρωποι αγαπάνε τη φύση, πολλοί κοιμούνται κάτω από τον ουρανό. Πολλοί στις φυλακές και στα νοσοκομεία ποθούν τη μέρα που θα μπορέσουν πάλι να αντικρίσουν τη φύση. Άλλα μονάχα πολὺ λίγοι είναι έτσι αποκλεισμένοι απ' αυτά που ανήκουν σε όλους μας, πλούσιους και φτωχούς. Δεν είναι ψέματα ότι το φεγγάρι και τα άστρα με ηρεμούν τόσο πολὺ και ο ουρανός και τα σύννεφα είναι ίσως το καλύτερο μέσο, πολὺ καλύτερα από το μπάλντρια που με πότιζαν, η φύση με κάνει ευλαβική και έτοιμη να δεχτώ τα χτυπήματα και να τ' αντέξω. Το 'φερε δυστυχώς η τύχη μου το να μπορώ να παρακολουθήσω τη φύση μονάχα σε εξαιρετικές περιπτώσεις, πίσω από βρόμικα παράθυρα με σκονισμένες κουρτίνες. Κι αυτό το πράγμα βεβαίως δεν είναι ούτε όμορφο ούτε εύκολο, γιατί η φύση είναι το μόνο που δε χρειάζεται μεσάζοντα.

Αννα.

Παρασκευή 16 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Καινούργια προβλήματα έχουμε με την κυρια Βαν-Νταν. Είναι απελπισμένη, μιλάει για μια σφαίρα στον κρόταφο, για φυλακή, ότι θα κρεμαστεί, ότι θα αυτοκτονήσει. Ζηλεύει ότι ο Πέτρος μου δίνει περισσότερη εμπιστοσύνη παρά σε κείνη, είναι πολύ τσαντισμένη που ο Ντούσσελ δεν την κοιτάζει όσο θα έπρεπε ενώ εκείνη τον φλερτάρει, φοβάται ότι ο άντρας της θα φάει, θα καπνίσει και θα πιει όλα τα λεφτά από την πουλημένη της γούνα, κλαίει, βρίζει, παραπονιέται, γελάει και ύστερα αρχίζει πάλι από την αρχή. Τι να κάνει κανείς με ένα τόσο αστείο υποκειμένο. Κανένας δεν την παίρνει στα σοβαρά. Χαρακτήρα δεν είχε ποτέ. Οποιον βρει μπροστά της του λέει τα παράπονά της, γυρίζει γύρω-γύρω, πάνω έως κάτω. Και το χειρότερο είναι ότι ο Πέτρος είναι αυθάδης, ο κύριος

Βαν-Νταν εκνευρισμένος και η μητέρα γίνεται κυνική. Εδώ σκέφτομαι υπάρχει μονάχα ένας κανόνας, τον οποίο πάντα θα πρέπει να έχεις μπροστά στα μάτια σου. Γέλα πάνω σε όλα, γέλα για όλους και μη σκοτιζεσαι για τους άλλους. Φαίνεται εγωιστικό, είναι όμως το μόνο όταν χρειάζεται να παρηγορήσεις τον εαυτό σου.

Ο Κράλερ έχει πάλι μια πρόσκληση για να πάει να δουλέψει στη Γερμανία. Προσπαθεί και ελπίζει ότι με ιατρικά τεστ και ένα γράμμα από τη φίρμα του θα μπορέσει να απελευθερωθεί. Ο Κόφιους θα κάνει μια μεγάλη εγχειρηση στομάχου. Εχτές στις έντεκα η ώρα κόψανε όλα τα ιδιωτικά τηλέφωνα.

Αννα.

Παρασκευή 23 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Εδώ δε συμβαίνει τίποτε το εξαιρετικό. Οι Εγγλέζοι έκαναν μια μεγάλη επίθεση στο Χερβούργο. Ο Πήμ και ο Βαν-Νταν είναι της γνώμης ότι στις 10 Οκτωβρίου θα έχουμε ελευθερωθεί. Οι Ρώσοι λαμβάνουν μέρος στην επίθεση και εχτές αρχίσανε την αντεπίθεση ακριβώς τρία χρόνια μετά την εισβολή των Γερμανών. Δεν έχουμε πια σχεδόν καθόλου πατάτες. Στο μέλλον θα τις μετράμε και ο καθένας από μας τους οκτώ θα παίρνει όσες του ανήκουν. Α να δούμε πώς θα τα καταφέρουμε.

Αννα.

Τρίτη 27 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Τα κέφια είναι μεγάλα. Όλα πετυχαίνουν. Επεισ ο Χερβούργο. Το Σλομπίν και το Βιτέμπσκ. Πολλά λάφυρα και πολλοί αιχμάλωτοι. Πέντε Γερμανοί στρατηγοί σκοτώθηκαν στο Χερβούργο, δύο αιχμαλωτίστηκαν. Τώρα μπορούν οι Εγγλέζοι να φέρουν στη στεριά ό,τι θέλουν αφού έχουν πια ένα δικό τους λιμάνι. Ολόκληρη η χερσόνησος του Κοτεντίν μετά από τρεις εβδομάδες εγγλέζικης επιθέσης είναι δική τους. Σπουδαία τα κατάφεραν. Από την ημέρα, όπως μας είπε ο Τσώρτσιλ, που

άρχισε η επίθεση, καμία ημέρα δεν έχει μείνει χωρίς βροχή και καταγίδα ούτε εδώ ούτε στη Γαλλία. Αυτή την αυτοχία την έχουν οι Εγγλέζοι και οι Αμερικανοί. 'Όμως παρ' όλα ταύτα δείχνουν τις τεράστιες δυνάμεις τους παρόλο που οι ρουκέτες και τα βομβαρδιστικά των Γερμανών βομβαρδίζουν συνέχεια στην Αγγλία ή τουλάχιστον ένα μικρό κομμάτι της Αγγλίας. 'Ολες οι Γερμανίδες γυναίκες και τα παιδιά που δε δουλεύουν για το στρατό βρίσκονται σε κίνηση προς τα μέσα, τους παίρνουν από την ακτή και τους εγκαθιστούν στο Γκρόριγκν, στο Φρίσλαντ και στο Γκέτερλαντ. Ο Μόυσερτ, ο αρχηγός της εθνικοσοσιαλιστικής κίνησης στην Ολλανδία δήλωσε ότι θα φορέσει στρατιωτικά αν συνεχίσει η απόβαση. Θέλει ο χοντρός να πολεμήσει; Και δεν μπορούσε τόσο καιρό στη Ρωσία; Τι σκέφτεσαι εσύ, τι θα συμβεί ίσαμε τις 27 Ιουλίου;

Άννα.

Παρασκευή 30 Ιουνίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Κακός καιρός ή αν θέλω να το πω εγγλέζικα ιτις ε μπεντ γουέδερ. Καλά δεν τα καταφέρνω; είναι σωστό, δεν είναι έτσι; Νομίζω ότι τα καταφέρνω αρκετά καλά με τα αγγλικά. Για παράδειγμα μπορώ να διαβάσω εγγλέζικα βιβλία βεβαίως πάντα με λεξικό. Ο πόλεμος πηγαίνει καλά. Μπομπρουίσκ, Μπογκιλίο και Όρσα πέθαναν. Πάρα πολλοί αιχμάλωτοι. Όλα είναι εντάξει, ακόμα και τα κέφια μας. Ο υπεροπτισμός μας νικάει. Η Έλλη άλλαξε τα μαλλιά της και το χτένισμά της, η Μητρά έχει μια βδομάδα ελεύθερη. Αυτά είναι όλα τα νεότερά μας.

Άννα.

Πέμπτη 6 Ιουλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Φοβάμαι τρομερά όταν μιλάει ο Πέτρος και λέει ότι αργότερα ίσως να γίνει κλέφτης ή κακούργος. Είναι βέβαια στ' αστεία λεγμένο, όμως πάντα έχω το συναίσθη-

μα ότι και ο ίδιος φοβάται με την αδυναμία που έχει ο χαρακτήρας του. Συνέχεια ακούω από τη Μάργκοτ και από τον Πέτρο μακάρι να είμαστε τόσο δυνατοί όπως κ' εσύ. Αν είχαμε τέτοια θέληση, αν μπορούσαμε να καταφέρουμε ό,τι έχουμε στο μυαλό μας. Αν είχαμε τέτοια επιμονή, ναι τότε... Είναι αλήθεια ότι έχω αυτές τις ιδιότητες και ότι δεν αφήνω να επηρεάζομαι; Είναι αλήθεια ότι τραβάω πάντα και μόνο το δρόμο της συνειδησής μου. Νομίζω ότι δεν μπορώ καλά να σκεφτώ και να φανταστώ κάποιον που λέει ότι είναι αδύνατος. Και να παραμένει αδύνατος ενώ το γνωρίζει. Γιατί άμα ξέρει κανείς ότι έχει αδύνατο χαρακτήρα γιατί δεν προσπαθεί τότε να τον διορθώσει; Η απάντηση είναι, γιατί έτσι είναι πολὺ πιο βολικά. Και αυτή η απάντηση δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά τεμπελιά. 'Ακου βολικά. Τεμπέλης είναι κανείς με το να μην ξεπερνάει τον ίδιο του τον εαυτό. Και ακόμα ότι μπορεί σε κάποιον τα χρήματα να σημαίνουν τόσα πολλά, έτσι που να του καταστρέψουν τη συνειδησή. Σκέφτηκα καιρό επάνω σ' όλα αυτά και σκέφτηκα τι απάντηση θα έδινα, πώς θα τα καταφέρνα να φέρω τον Πέτρο στο να πιστέψει τον εαυτό του, να αποκτήσει αυτοπεποίθηση και ιδιως να διορθωθεί. Αν θα πετύχω μ' αυτό που έχω στο νου μου δεν το ξέρω. Πολλές φορές φαντάστηκα τι όμορφο θα είναι το να έχει κανείς κάποιον έμπιστο που θα μπορεί να του ανοίγει την καρδιά. Τώρα βλέπω ότι αυτό το πράγμα είναι πολὺ πιο δύσκολο και αλλιώτικο απ' ό,τι το φανταζόμουνα. Ιδιως όταν πρέπει κανείς να φανταστεί την τεμπελιά και το χρήμα, δύο έννοιες, δύο αξίες που για μένα δεν υπάρχουν. Θα πρέπει κανείς να μπει μες στις ιδέες του άλλου. Ο Πέτρος αρχίζει να στηρίζεται κάπως επάνω μου. Αυτό δεν πρέπει να συμβεί σε καμία περίπτωση. Για έναν τύπο σαν τον Πέτρο είναι ήδη αρκετά δύσκολο το να μπορεί να πατήσει σταθερά πάνω στο δύο του πόδια. Πολὺ πιο δύσκολο για έναν άνθρωπο ο οποίος ζει με τη συναίσθηση της ζωής και θέλει να μείνει σταθερός, να βρει το δρόμο του και να πετύχει κάτι μέσ' απ' αυτή τη θάλασσα των

προβλημάτων. Νομίζω ότι γυρίζω λιγάκι κύκλο με τις ιδέες μου. Κι όμως θέλω τόσο πολύ να βρω μια λύση για την τρομερή έννοια της βολικότητας και της τεμπελιάς. Πώς μπορώ να του εξηγήσω ότι είναι ευκολότερο το να κάνει κανείς κάτι και πιο όμορφο απ' ό, τι του φαίνεται κι ότι αυτό το βολικό που λέει τον τραβάει σε τέτοια βάθη όπου δεν υπάρχουν ούτε φίλοι, ούτε στήριγμα, ούτε τίποτε όμορφο πια, σε βάθη απ' όπου θα είναι πολύ δύσκολο να ξανανέψει στην επιφάνεια. Όλοι ζούμε, αλλά δεν ξέρουμε γιατί και πώς ζούμε και όλοι μας έχουμε ένα σκοπό, το να γίνουμε ευτυχισμένοι. Ζούμε χώρια και πάλι όμοια και μαζί. Εμείς οι τρεις μεγαλώσαμε σε καλές καταστάσεις και με καλές συνθήκες. Μπορούσαμε να μορφωθούμε, είχαμε τη δυνατότητα κάτι να πετύχουμε και έχουμε τις βάσεις για μια όμορφη ζωή στην οποία μπορούμε να ελπίζουμε και να την περιμένουμε. Άλλα πρέπει κάτι να κάνουμε κ' εμείς. Κι αυτό δεν μπορεί να γίνει ποτέ, όταν είναι κανείς βολικός, όταν διαλέξει το δρόμο της βολής του και της ευκολίας. Η ευτυχία χρειάζεται να κερδηθεί και γι' αυτό χρειάζεται δουλειά. Το να είναι κανείς καλός με το να πετυχαίνει γρήγορες λύσεις και με τεμπελιές δε βγαίνει πουθενά. Μπορεί να φαίνεται βολική η τεμπελιά προς στιγμή αλλά η δουλειά είναι εκείνη που δίνει ικανοποίηση. Ανθρώποι οι οποίοι δεν εργάζονται με κέφι είναι για μένα ακατανόητοι. Άλλα βέβαια δεν είναι ακριβώς έτσι με τον Πέτρο. Απλώς δεν έχει κανένα συγκεκριμένο σκοπό μπροστά του. Αισθάνεται λίγο κουτός και λίγο ταπεινός για να μπορέσει να ξεκινήσει κάτι. Το καημένο το αγόρι. Δεν έχει ποτέ το αισθήμα ότι έκανε κάποιον ευτυχισμένο. Και εγώ δεν μπορώ να τον βοηθήσω σ' αυτό. Δεν έχει θρησκεία, μιλάει ειρωνικά για το Χριστό, βρίζει στο όνομα του Θεού και παρόλο που δεν είμαι Χριστιανή με πονάει να τον ακούω κάθε μέρα και βλέπω πόσο εγκαταλειμμένος και απογοητευμένος και φτωχός είναι. Ανθρώποι οι οποίοι έχουν μια θρησκεία μπορούν να είναι ευτυχισμένοι, γιατί να μην είναι σε όλους επιτρεπτό να

σκέφτονται για υπερκόσμια πράγματα; Ούτε καν χρειάζεται να φοβάται την τιμωρία και το θάνατο. Η κόλαση και ο ουρανός είναι έννοιες πάνω στις οποίες και εγώ αμφιβάλλω, όμως κρατώ την ιδέα της θρησκείας σ' ένα ύψος. Ποιας θρησκείας; Δεν παίζει ρόλο. Και ακολουθώ αυτό το μονοπάτι. Δεν είναι φόβος για το Θεό, αλλά μια εξύψωση της ίδιας σου της τιμής και της ίδιας σου της συνείδησης. Πόσο καλοί και όμορφοι θα ήταν όλοι οι άνθρωποι εάν κάθε βράδυ προτού κοιμηθούνε άφηναν όλα τα γεγονότα της ημέρας να περάσουν μπροστά στα μάτια τους και τα επανεξέταζαν από την άποψη της θρησκείας κριτικάροντας αν ήταν καλοί ή κακοί. Ασυνείδητα δοκιμάζει κανείς κάθε μέρα από την αρχή και από την αρχή το να διορθωθεί. Και μετά την πάροδο λίγου χρόνου μπορεί να έχει κάτι καταφέρει. Αυτό το μέσον μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο καθένας. Δεν κοστίζει τίποτα και είναι σε όλους βατό. Γιατί αν δε γνωρίζει κανείς και αν δεν έχει καταλάβει εκ πειρας ότι μια ήρεμη συνείδηση τον κάνει δυνατό, τότε δεν ξέρει τίποτα.

Αννα.

Σάββατο 8 Ιουλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Ο διευθυντής του μεγαλύτερού μας υποκαταστήματος ο κύριος Βου ήταν στο Μπάβερβικ και αγόρασε εκεί πέρα φράουλες. Ήρθαν εδώ σκονισμένες και γεμάτες άμμο, αλλά σε μεγάλες ποσότητες. Όχι λιγότερο από 24 κασόνια, ένα γραφείο γεμάτο. Αμέσως αρχίσαμε να τις βράζουμε. Κάναμε οκτώ δοχεία μαρμελάδα και άλλα οκτώ με ολόκληρα φρούτα. Αύριο θέλει η Μηπ να κάνει μαρμελάδα για όλο το γραφείο. Στις δώδεκα και μισή δεν υπήρχε κανένας ξένος στο σπίτι. Κλείσαμε την εξωτερική πόρτα. Ήρθαν τα κασόνια. Ο Πέτρος, ο πατέρας, ο Βαν-Νταν ανεβοκατέβαιναν με κρότο τη σκάλα, η Άννα έφερε ζεστό νερό από το θερμοσίφωνα, η Μάργκοτ τους κουβάδες, όλοι βοηθάγαμε. Μ' ένα πολύ παράξενο αισθήμα στο στομάχι μπαίνω στην κουζίνα του γραφείου κάτω.

Η Μηπ, η Ἐλλη, ο Κόφιους, ο Χενκ, ο πατέρας, ο Πέτρος, μα είμαστε αλήθεια ἀνθρωποι φυγάδες και κρυμμένοι. Ὄλα ἀνω-κάτω. Κι αυτά μέσα στην πάμφωτη μέρα. Βέβαια μέσα από τις κουρτίνες δεν μπορεί κανείς να δει, αλλά οι δυνατές φωνές, το χτύπημα από τις πόρτες, τρέμω ολόκληρη. Είμαστε στ' αλήθεια λέων κρυμμένοι; Τέτοιο συναίσθημα πρέπει να ἔχει κανείς αν βγει ξαφνικά ἔξω στον κόσμο πάλι. Η κατσαρόλα ήταν γεμάτη, γρήγορα να ανέβουμε επάνω, στη δική μας κουζίνα. Στο τραπέζι βρίσκεται η υπόλοιπη οικογένεια και κόβει τα κοτσανάκια. Οι περισσότερες βέβαια από τις φράουλες πηγαίνουν στο στόμα παρά στο καζάνι. Ὁμως γεμίζει και το καζάνι. Ο Πέτρος κατεβαίνει κάτω στην κουζίνα και τότε κουδουνίζει κάποιος δυο φορές. Ο Πέτρος παρατάει τον κουβά, τρέχει γρήγορα να κλείσει τη γυριστή κρυφή πόρτα, ενώ εγώ πηδάω από το ένα πόδι στο άλλο από την ανυπομονησία, κλείνουν οι βρύσες, πρέπει να μείνουν κλειστές, κι ας περιμένουν μέσα στο μπάνιο οι μισοπλυμένες φράουλες.

Πρώτος κανόνας των κατατρεγμένων. Κάποιος είναι στο σπίτι. Ὄλες οι βρύσες κλεισμένες. Υπάρχει κινδυνός θορύβου. Στη μία η ώρα ἔρχεται ο Χενκ για να μας πει ότι ήταν μονάχα ο ταχυδρόμος. Ο Πέτρος κατεβαίνει πάλι κάτω και να ξανά το κουδούνι. Γυρίζει τρέχοντας. Ακούμε πρώτα την πόρτα, πίσω από τη δική μας αφουγκραζόμαστε αν ἡρθε κανείς. Υστερα πολύ σιγά ανεβαίνει τη σκάλα. Ο Πέτρος και εγώ, σαν δύο κλέφτες ανεβοκατεβαίνουμε και αφουγκραζόμαστε τους θορύβους κάτω. Δεν υπάρχει καμιά ξένη φωνή. Ο Πέτρος κατεβαίνει πάλι κρυφά μένει στη μέση, στέκεται, ακούει, φωνάζει, «Ἐλλη;» Καμία απάντηση. Ἀλλη μια φορά «Ἐλλη;» Οι θόρυβοι από την κουζίνα είναι δυνατότεροι από τη φωνή του Πέτρου. Αυτός κατεβαίνει, μπαίνει μέσα στην κάτω κουζίνα, εγώ στέκομαι και κοιτάω με μεγάλη περιέργεια τι θα συμβεί.

Γρήγορα ανέβα επάνω, φωνάζουν στον Πέτρο. Είναι ο αρχιλογιστής της εφορίας.

Αυτή ήταν η φωνή του Κόφιους. Μ' έναν αναστεναγμό

έρχεται ο Πέτρος επάνω, κλείνει τη γυριστή πόρτα. Επιτέλους στις μία και μισή έρχεται ο Κράλερ. Ἐρχεται λοιπόν ο Κράλερ και λέει: ω! Θεέ μου μα δεν υπάρχει τίποτε άλλο από φράουλες;

Στο πρόγευμα φράουλες. Ο Χενκ τρώει φράουλες, ο Κόφιους δοκιμάζει φράουλες, η Μηπ βράζει φράουλες, μυρίζει φράουλες. Σκέφτηκα, δεν το αντέχω πια αυτό το πράγμα, αυτή τη γλυκερή μυρουδιά, δε θέλω να τις δω, θα ανέβω επάνω. Ἐρχομαι εδώ και τι γίνεται; Φράουλες με περιμένουν. Η κονσερβοποίηση από φράουλες που δεν την καταφέρνουμε τελείως. Κάθε βράδυ σπάνε δυνατά δυο βάζα. Και κάθε βράδυ ο πατέρας βράζει μαρμελάδα φράουλα ξανά. Τρώμε φράουλα με το χυλό μας, με το γιαούρτι μας, επάνω στο ψωμί, μετά το φαγητό, φράουλες με λίγη ζάχαρη, φράουλες με άμμο. Δύο ημέρες χορεύαν ολόγυρα μονάχα φράουλες, φράουλες, φράουλες. Μετά τέλειωσε η προμήθεια, μπήκε επιτέλους στα βάζα και στα ποτήρια και την κλειδώσαμε στα ντουλάπια και πίσω από τους σύρτες του σπιτιού.

Αννα άκου, με φώναξε η Μάργκοτ. Σήμερα μας έδωσε ο μανάβης μας, αυτός πίσω από τη γωνία, 19 κιλά μπιζέλια.

Ω! αυτό είναι πολύ ευχάριστο, είπα εγώ.

Είναι πάρα πολύ ευχάριστο πραγματικά αλλά η δουλειά, ω! Θεέ μου.

Όλοι πρέπει να βοηθήσουμε το Σάββατο το πρωί να καθαρίσουμε τα μπιζέλια, λέει η μαμά στο τραπέζι.

Και πράγματι σήμερα το πρωί μετά το πρόγευμα παρουσιάστηκε η μεγάλη πιατέλα επάνω στο τραπέζι γεμισμένη ως επάνω με μπιζέλια. Το να τα καθαρίζει κανείς και να βγάζει το μπιζέλι από μέσα είναι βαρετό. Ὁμως δε νομίζω ότι κανένας έχει ποτέ δοκιμάσει να φάει τη φλούδα. Και κανένας δεν ξέρει ή μάλλον οι περισσότεροι ἀνθρωποι δε φαντάζονται τι νόστιμη που είναι η φλούδα του όταν της τράβηξεις τη σκληρή μέσα πέτσα και τη δοκιμάσεις. Το μεγαλύτερο όμως προνόμιο απ' αυτό το πράγμα είναι ότι οι μεριδες σχεδόν διπλασιάζονται,

απ' αυτές που θα είχαμε εάν βάζαμε μονάχα τα μπιζέλια. Αυτό όμως το τραβήγμα της σκληρής πέτσας είναι μια τρομερά ειδική τακτική και δύσκολη δουλειά, η οποία μπορεί να είναι καλή για οδοντιατρούς και μικροπρεπείς ανθρώπους της γραφομηχανής, όμως για ένα ανυπόμονο κορίτσι δεκαπέντε χρονών όπως είμαι εγώ είναι και παραμένει φρικτή. Στις εννέα και μισή αρχίσαμε. Στις δέκα και μισή έκανα ένα διάλειμμα, για να ξανάρθω μια ώρα αργότερα. Μου βούιζαν στ' αυτά οι λέξεις:

Να κόβεις επάνω τη μύτη, να τραβάς μαλακά την πετσούλα, επίσης και τις ίνες, μετά τα μπιζέλια μέσα στη μεγάλη λεκάνη και τα λοιπά και τα λοιπά.

Μπρος στα μάτια μου γιάλιζαν πράσινα σκουλήκια, ίνες, σάπια μπιζέλια, πράσινα, πράσινα, πράσινα. Από την ηλιθιότητα της δουλειάς και για να κάνω κάτι μιλάω συνέχεια όλο το πρωινό και λέω ό,τι βλακεία μου κατεβαίνει στο μυαλό. Καταφέρνω να γελάσουν οι άλλοι και μέσα μου έχω το συναίσθημα ότι θα σκάσω από τη βαρεμάρα. Με όλες τις ίνες που ξεφλουδίζω και τις τραβάω και όλες τις πετσούλες, είναι βέβαιο ότι ποτέ δε θα γίνω νοικοκυρά. Στις δώδεκα τρώμε επιτέλους. Άλλα δώδεκα και μισή ως τις μία και τέταρτο πρέπει πάλι να καθαρίσουμε πετσούλες. Στο τέλος είμαι σχεδόν άρρωστη από ναυτιά. Νομίζω και οι άλλοι. Κοιμάμαι μέχρι τις τέσσερις κι ακόμα και μετά είμαι άνω-κάτω από τα αηδέστατα μπιζέλια.

Άννα.

Σάββατο 15 Ιουλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Σήμερα δανειστήκαμε ένα βιβλίο από τη βιβλιοθήκη με τον τρομερά παράξενο και κραυγαλέο τίτλο «Πώς βρίσκετε το μοντέρνο νέο κορίτσι;» Γι' αυτό το θέμα θέλω να σου μιλήσω σήμερα. Η συγγραφέας αυτού του βιβλίου κριτικάρει τα νιάτα από το κεφάλι μέχρι τα πόδια, χωρίς όμως να απορρίπτει κάθε τι που είναι νέο σαν ανάξιο. Αντιθέτως, είναι της γνώμης ότι αν ήθελαν τα νιάτα θα μπορούσαν να

φτιάξουν ένα μεγάλο ωραίο καλύτερο κόσμο κι ότι τα νιάτα έχουν όλα τα μέσα στα χέρια τους αλλά δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να ασχολούνται με επιπόλαια πράγματα χωρίς να κοιτάνε το πραγματικό ωραίο, χωρίς να ρίχνουν σύντομα γύρω τους. Σε μερικά κομμάτια είχα σχεδόν το αισθήμα ότι αφορούσε προσωπικά εμένα. Γι' αυτό θέλω σήμερα επιτέλους να σου γράψω για μια φορά τον πραγματικό εσωτερικό μου κόσμο και να μπορέσω να υπερασπίσω τον εαυτό μου απ' αυτή την επίθεση. Έχω ένα πολύ έντονο χαρακτηριστικό, το οποίο βλέπει ο καθένας μόλις με γνωρίσει λιγάκι καλύτερα, δηλαδή την κριτική του εαυτού μου. Βλέπω τον εαυτό μου και τις πράξεις μου σαν να ήμουνα τελείως ξένη. Απολύτως ανιδιοτελώς. Όμως μ' ένα μεγάλο σωρό από εύκολες δικαιολογίες παρ' όλ' αυτά, δεν είμαι ποτέ προκατειλημμένη αν είναι καλό ή κακό αυτό που έχω κάνει. Αυτή η αυτοκριτική δε με αφήνει ποτέ. Με μια λέξη ό,τι και να πω, ξέρω αμέσως τη στιγμή ήδη που έχει ειπωθεί, γνωρίζω την ίδια στιγμή ότι αυτό θα μπορούσε να ήταν αλλιώς ή αυτό είναι καλό έτσι όπως έχει γίνει και έχει ειπωθεί. Καταδικάζω τον εαυτό μου σε πάρα πολλά πράγματα και θέματα και βλέπω όλο και παραπάνω πόσο σωστή είναι η γνώμη του πατέρα που λέει ότι κάθε παιδί πρέπει να ανατραφεί μονάχο του. Κι ότι οι άλλοι μπορούν μονάχα να δώσουν συμβουλές και οδηγίες. Η τελειωτική διαμόρφωση του χαρακτήρα βρίσκεται πάντα στο χέρι του παιδιού ή μάλλον του κάθε ανθρώπου. Εκτός από αυτό έχω πάρα πολύ θάρρος για τη ζωή και νιώθω πάντα τον εαυτό μου τόσο δυνατό ώστε να μπορεί να τα αντέξει όλα. Ελεύθερο και νέο. Όταν το πρωτοένιωσα αυτό ήμουν ευτυχισμένη. Γιατί σκέφτηκα ότι δε θα μπορέσουν να με γονατίσουν τα χτυπήματα που θα πάρω. Γι' αυτό έχουμε ήδη συζητήσει πολλές φορές. Τώρα θέλω να έρθω στο κυρίως θέμα. Ο πατέρας και η μητέρα δε με καταλαβαίνουν. Ο πατέρας και η μητέρα με παραχώδεψαν, με κακομάθανε, ήταν πολύ καλοί μαζί μου, με υπεράσπιζαν πάντα, έκαναν ό,τι μπορού-

σαν να κάνουν καλοί γονείς και όμως ήμουνα πάρα πολύ καιρό τρομερά μόνη, αισθανόμουνα τρομερά ἐρημή και αποχωρισμένη από τους άλλους. Ο πατέρας έκανε όλα όσα μπορούσε για να μπορέσει να γεφυρώσει αυτό το χάσμα, όμως δε βοήθησε σε τίποτα. Μόνη μου βοήθησα τον εαυτό μου, μονάχη μου γιατρεύτηκα λέγοντας στον εαυτό μου ότι αυτό που κάνω είναι σωστό ή στραβό. Δεν μπορώ γα καταλάβω πώς έγινε και ο πάτερας δεν μπόρεσε να με βοηθήσει σ' αυτόν τον αγώνα που έκανα με τον εαυτό μου. Δεν μπόρεσε να με στηρίξει. Δεν μπορώ να καταλάβω πώς δεν τα κατάφερε να με κρατήσει όταν μου έτεινε χείρα βοηθείας. Ο πατέρας νομίζω ότι χρησιμοποιήσε στραβά μέσα. Μίλαγε πάντα μαζί μου σαν να μουνα ένα παιδί που έχει τα μικρά του βασανάκια. Ακούγεται τρελό αυτό που λέω, γιατί ακριβώς ο πατέρας ήταν εκείνος ο οποίος δεχόταν όλες τις εκμυστηρεύσεις μου και με άκουγε πάντα προσεκτικά. 'Όμως και ακριβώς γι' αυτό μου έδωσε τη βεβαιότητα ότι έχω αρκετή λογική για να κρίνω μόνη. Κάτι όμως δεν έκανε σωστά. Δεν μπόρεσε ποτέ να φανταστεί ότι αυτός ο αγώνας μου να επιπλεύσω και να ανέβω επάνω ήταν πολύ σπουδαιότερος για μένα απ' οτιδήποτε άλλο. Δεν ήθελα να ακούω: «είναι τυπικές καταστάσεις ενός κοριτσιού δώδεκα, δεκατριών, δεκατεσσάρων χρονών, άλλα κορίτσια... ή αυτό θα περάσει και τα λοιπά και τα λοιπά». Δεν ήθελα να είμαι ένα κορίτσι απ' όλα. 'Ηθελα και ήμουνα μια προσωπικότητα. Η 'Αννα. Εγώ. Για την οποία μιλούσαμε και η οποία είχε τα προβλήματά της. Αυτό δεν το κατάλαβε ο Πημ. Επίσης δεν μπορώ ποτέ να δώσω μεγάλη εμπιστοσύνη σε κάποιον που δε μου διηγείται για τον εαυτό του. Επειδή όμως από τον πατέρα μου δεν έμαθα ποτέ πάρα πολλά για κείνον τον ίδιο, δε θα μπορέσει ποτέ να γίνει μεταξύ μας μια απόλυτη φιλία. Πημ, ο πατέρας, βρισκόταν πάντα στη θέση του μεγαλύτερου προς το μικρότερο. Αυτά τα αισθηματάκια και αυτές τις συμπάθειες και τις αντιπάθειες, τις είχε κι αυτός περάσει και ξεπεράσει, δεν ήταν όμως ποτέ ο κάπως

μεγαλύτερος σύντροφος προς ένα νεότερο τον οποίο αισθάνεται, τον συμβουλεύει, αλλά και τον πονάει μαζί. 'Οσο κι αν το είχε δοκιμάσει δεν το κατάφερε. Γι' αυτό ποτέ δεν τον άφησα να δει απόλυτα μέσα στον εαυτό μου, να δει τις γνώμες μου για τη ζωή και γενικά τις θεωρίες που είχα για το ένα ή το άλλο θέμα. 'Ισως καμιά φορά άνοιξα της Μάργκοτ λιγάκι την πόρτα. Από τον πατέρα τα έκρυβα όλα, κάθε τι που με αφορούσε απόλυτα. Δεν μπορούσα αλλιώς. Έπρεπε να προστατεύσω τα αισθήματά μου. Το έκανα γιατί ήθελα την ησυχία μου. Γιατί όλες αυτές οι ιδέες και οι αναζητήσεις ήταν ακόμα ανέτοιμες και σαν ανέτοιμες πάρα πολύ τρωτές. Και δεν άντεχαν την κριτική κανενός. Ούτε ακόμα και του πατέρα. Γι' αυτό τον άφησα λιγάκι στο πλάι. Και μάλιστα τον έδιωξα ακόμα περισσότερο με το θυμό και τον εκνευρισμό μου. Πώς είναι δυνατό να με ταράζει τόσο πολύ ο πατέρας; Να μην μπορώ ποτέ μαζί του να μελετήσω; Να μη θέλω πια τα χάδια του; Να θέλω να μ' αφήσει στην ησυχία μου κι αν είναι δυνατό να περάσω απαρατήρητη και να μην ασχολείται με μένα, έως ότου σταθώ στα δύο μου πόδια πάλι σαν ίσος προς ίσο απέναντι του; Να 'ναι επειδή με τυραννάει η επιπληξή του για κείνο το φρικτό γράμμα που του έγραψα και για το οποίο είχε δίκιο; Ω, πόσο δύσκολο είναι το να είναι κανείς πραγματικά δυνατός προς όλες και απ' όλες τις μεριές. Η μεγαλύτερη απογοήτευσή μου όμως δεν είναι αυτή. Πολύ περισσότερο αναλύω και σκέφτομαι τον Πέτρο. Ξέρω πάρα πολύ καλά ότι εγώ τον κέρδισα και τον κατάκτησα, αντί να με κερδίσει εκείνος όπως θα έπρεπε. Είχα δημιουργήσει ένα ονειρικό άτομο με το μυαλό μου, τον έβλεπα σαν ένα δειλό μοναχικό και έρημο αγόρι που έχει ανάγκη από αγάπη, συμπάθεια και τρυφερότητα. Χρειαζόμουνα εγώ απαραίτητα κάποιον ζωντανό άνθρωπο, άντρα, αγόρι, ο οποίος να με βοηθήσει να προχωρήσω το δρόμο μου και να κάνω το έργο που έπρεπε να τελειοποιήσω. Σιγά-σιγά και με μεγάλο κόπο κατάφερα να τον τραβήξω. 'Όμως όταν τέλος φτάσαμε σε φιλικές καταστάσεις οι δυο

μας και φιλικά συνναισθήματα, ήρθαν και μερικές οικειότητες οι οποίες αν τις παρατηρούσα κοντύτερα θα μου φαίνονταν τρομερές. Μιλάμε για όλα τα μυστηριώδη παράδοξα πράγματα, όλα τα πράγματα που βρίσκονται μες στην καρδιά μου βαθιά-βαθιά και για τα οποία ίσαμε τώρα είχα πάντα σιωπήσει. Ακόμα δεν μπορώ να καταλάβω τι είναι και τι σκέφτεται ο Πέτρος. Είναι επιπόλαιος ή είναι απλώς δειλία που τον κλείνει ακόμα και απέναντι μου; Όμως έκανα ένα λάθος. Άφησα όλους τους άλλους τρόπους το να πλησιάσει κανείς φιλικά κάποιον έξω από το παιχνίδι και προσπάθησα να το κάνω πάντα και μόνο με το μόνο μέσο που διαθέτει μία γυναίκα, δηλαδή τις οικειότητες μεταξύ αγοριού και κοριτσιού. Αυτός διψώσε για αγάπη και κάθε μέρα με αγαπούσε όλο και περισσότερο, το αισθάνομαι πολὺ καλά. Τον Πέτρο τον ευχαριστούσαν οι συναντήσεις μας, εμένα όμως με άφηναν κενή και είχα πάντα την άθηση να δοκιμάσω ξανά από εξαρχής να μιλήσουμε για θέματα που με καίνε και που θα θέλα τόσο πολύ να συζητήσω μαζί του. Τράβηξα τον Πέτρο με δύναμη επάνω μου περισσότερο απ' ό,τι φαντάζεται και τώρα αρπάζεται αυτός από μένα και για την ώρα δε βρίσκω κανένα μέσο για να μπορέσω να τον αποσπάσω από μένα και να τον στήσω στα πόδια του. Γιατί πολύ γρήγορα κατάλαβα ότι δεν είναι ο φίλος τον οποίο αποζητώ και τότε προσπάθησα να τον κάνω να ξεπεράσει τη νεανική του, θα την πω, κουταμάρα και να τον κάνω ένα φυσιολογικό αγόρι.

Γιατί κατά βάθος η μοναξιά στα νιάτα είναι πολύ μεγαλύτερη από τα γεράματα. Αυτές οι λέξεις δεν είναι δικές μου, τις έχω διαβάσει σ' ένα βιβλίο και είναι δυστυχώς πολύ αληθινές. Πες μου είναι αλήθεια ότι οι μεγάλοι περνούν εδώ μια πολύ δύσκολη εποχή; Όχι. Δεν είναι αλήθεια. Οι μεγάλοι έχουν ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις για το πώς πρέπει να φέρονται και για τη ζωή γενικά. Εμείς οι νέοι έχουμε διπλή αγωνία να διατηρήσουμε τις απόψεις μας σε μια εποχή που όλα τα ιδανικά

καταστρέφονται, που οι άνθρωποι δείχνονται από την κακή τους πλευρά, που αμφιβάλλει κανείς για την αλήθεια, τη δικαιοσύνη και το Θεό. Κάποιος που θα πει ότι οι μεγάλοι στο πίσω σπίτι πέρασαν μια δύσκολη εποχή, δεν μπορεί να φανταστεί πόσο δύσκολη ήταν η εποχή αυτή και τι προβλήματα ορμούσαν επάνω σε μας τους νέους. Προβλήματα για τα οποία ίσως να είμαστε ακόμα πολύ τρυφεροί και που όμως έπρεπε να τα ξεπεράσουμε γιατί μας πίεζαν παρά τη θέλησή μας. Όταν μετά από πολύ καιρό νομίζαμε ότι είχαμε βρει μια λύση αυτή η λύση καταρριπτόταν δυστυχώς έπειτα από λίγο εκ των πραγμάτων. Αυτό είναι το δύσκολο μ' αυτή την εποχή. Ιδανικά, όνειρα, ωραίες προσδοκίες, όλα αυτά δεν μπορούν να κρατήσουν. Χτυπιούνται και καταρρίπτονται από την τρομερή πραγματικότητα και καταστρέφονται τελείως. Είναι θαύμα ότι δεν έχω τελείως χάσει τις ελπίδες μου, παρόλο που φαίνονται παράδοξες και ανεκπλήρωτες. Άλλα εγώ συγκρατούμαι, τις κρατώ με δύναμη γιατί θέλω να πιστέψω παντού και πάντα στο καλό του ανθρώπου. Δεν μπορεί να καταφέρει κανένας να τοποθετήσει την ανθρωπότητα με βάση το θάνατο, την κακομοιριά, την ανακατωσούρα. Βλέπω ότι ο κόσμος σιγά-σιγά καταρρέει όσο πάει και περισσότερο και γίνεται μια έρημος κι όλο δυνατότερα πλησιάζει η βροντή που θα σκοτώσει και μας, νιώθω τον πόνο των χιλιάδων και όμως άμα κοιτάξω προς τον ουρανό, σκέφτομαι ότι όλα αυτά κάποτε θα γυρίσουν στο καλό, δε γίνεται. Ότι η σκληρότητα θα πάρει ένα τέλος, ότι η ειρήνη και η ηρεμία θα βασιλεύσει πάλι όπως και η τάξη σ' αυτόν τον κόσμο. Εν τω μεταξύ όμως εγώ πρέπει να διατηρήσω τα ιδανικά μου. Σε εποχές οι οποίες όταν έρθουν θα είναι πάρα πολύ δύσκολο να κρατηθούν.

· Αννα.

Παρασκευή 21 Ιουλίου 1944

Αγαπητή Κίττυ,
Λοιπόν τώρα έχω ελπίδα. Επιτέλους πάνε όλα καλά. Ναι

ακριβώς όλα πάνε καλά. Τρομερές ειδήσεις. Έγινε πραξικόπημα ενάντια στο Χίτλερ. Και όχι από Ιουδαίους κομουνιστές ή από Εγγλέζους καπιταλιστές, αλλά από έναν ευγενικό Γερμανό, ένα στρατηγό και μάλιστα κόμη και μάλιστα νέο. Η Θεία Πρόνοια έσωσε τη ζωή του Χίτλερ και δυστυχώς-δυστυχώς γλίτωσε με μερικούς μώλωπες και μερικά καψίματα μόνο. Μερικοί αξιωματικοί και στρατηγοί από το περιβάλλον του είναι νεκροί ή πληγωμένοι. Ο κύριος φταίχτης σκοτώθηκε, τον σκότωσαν. Όμως είναι η καλύτερη απόδειξη ότι πολλοί στρατηγοί και αξιωματικοί χόρτασαν τον πόλεμο, δεν αντέχουν πια το Χίτλερ και τον εύχονται σε βαθύτατα βάθη. Η ιδέα τους και ο πόθος τους είναι να κάνουν μετά το θάνατο του Χίτλερ μία μιλιταριστική χούντα, μια δικτατορία στρατιωτική, να κάνουν ειρήνη με τους συμμάχους και μετά αφού ξαναετοιμαστούν, μετά είκοσι χρόνια, να ξεκινήσουν έναν καινούργιο πόλεμο. Ισως πράγματι η Πρόνοια να διστασε λιγάκι στο να τον βγάλει από τη μέση. Γιατί για τους συμμάχους είναι πολύ πιο βολικό το να φαγωθούν οι Άρειοι μεταξύ τους, παρά να τους σκοτώσουν αυτοί. Τόση λιγότερη δουλειά θα έχουν μετά οι Ρώσοι και οι Εγγλέζοι και τόσο γρηγορότερα θα μπορέσουν να ξεκινήσουν με το ξανά χτίσιμο στις πατρίδες και στις πόλεις τους. Αλλά ας μην προχωρούμε τόσο γρήγορα. Δε θέλω να ξεπεράσω τα ηρωικά γεγονότα. Βλέπεις ότι αυτά που σου λέω αυτή τη φορά είναι πραγματικά με τα δύο πόδια πάνω στη γη. Για μία φορά δε μιλάω μονάχα για ιδανικά και για όνειρα. Ο Χίτλερ ήταν ακόμα τόσο δυνατός ώστε ανακοίνωσε στο λαό του ότι από σήμερα βρίσκεται και ο στρατός κάτω από τα φτερά της Γκεστάπο και ότι κάθε στρατιώτης ο οποίος ξέρει ότι ο ανώτερος του ίσως έλαβε μέρος σ' αυτό το πραξικόπημα, μπορεί χωρίς δεύτερη κουβέντα να βγάλει το πιστόλι και να τον καθαρίσει. Μπορεί να γίνει μια πολύ όμορφη ιστορία λέω. Κάποιος Χανς, του οποίου πονάνε τα πόδια από το πολύ τρέξιμο, βαριέται να το κουνήσει. Ο

αξιωματικός του του φωνάζει και τον βρίζει. Ο Χανς αρπάζει το τουφέκι και του φωνάζει κ' εκείνος, τι;

Ήσουνα μαζί στο πραξικόπημα ενάντια στο Χίτλερ και ήθελες να τον σκοτώσεις. Αυτό θα είναι η απάντησή μου σε σένα.

Ένα μπουμ και ο περήφανος αξιωματικός, ο οποίος τόλμησε να μιλήσει στον ταπεινό στρατιώτη και να τον βάλει πάλι στη γραμμή του, βρίσκεται στην αιώνια ζωή ή στον αιώνιο θάνατο, το ίδιο κάνει. Στο τέλος θα γίνει το εξής: Οι κύριοι αξιωματικοί θα χεστούν από το φόβο τους και δε θα τολμούν πλέον να μιλήσουν και να πούνε κάτι σε οποιονδήποτε στρατιώτη. Καταλαβαίνεις όλα αυτά που σου είπα ή ξαναγράφω όλα αντ' άλλων; Τι να σου κάνω όμως, είμαι τόσο χαρούμενη, αποκλείεται να είμαι λογική με την ιδέα ότι ίσως τον Οκτώβρη βρίσκομαι πάλι σε θρανίο σχολείου. Ωχ, Θεέ μου πάλι ξεπερνάω τα γεγονότα. Δε θέλω να τα ξεπερνάω. Όμως μη θυμώνεις. Δεν έχω τζάμπα το όνομα ότι είμαι ένα μάτσο νεύρα και αντιρρήσεις.

Αννα.

Τρίτη 1 Αυγούστου 1944

Αγαπητή Κίττυ,

Ένα μάτσο αντιρρήσεις ήταν η τελευταία φράση της προηγούμενής μου γραφής και το ίδιο θα είναι και σήμερα. Ένα μάτσο αντιρρήσεις. Μπορείς να μου εξηγήσεις σε παρακαλώ τι είναι αυτό; Τι σημαίνει αντιρρηση; Έχει όπως όλες οι λέξεις βεβαίως δύο σημασίες. Την αντιρρηση απέξω και την αντιρρηση από μέσα. Το πρώτο είναι το συνηθισμένο το να μη συμφωνείς με τη γνώμη των άλλων, να θέλεις να ξέρεις εσύ τα πάντα καλύτερα, να κρατάς την τελευταία λέξη, όλο δυσάρεστες ιδιότητες για τις οποίες είμαι δια γνωστή. Η δεύτερη σημασία, η οποία δεν είναι γνωστή σε κανέναν, είναι το δικό μου μυστικό. Σου έχω κάποτε διηγηθεί ότι κατά βάθος δεν είμαι μία αλλά δύο ψυχές μέσα μου. Η μία έχει για γνωρίσματα τη γνωστή Άννα, την εύθυμη, την ειρωνική που γελάει με όλα, που έχει κέφι για τη ζωή και που τα παίρνει όλα από την

ελαφριά τους όψη, εννοώ μ' αυτό ότι δεν την πειράζει ένα μικρό φλερτ, ένα φιλί ή ένα επιπόλαιο αγκάλιασμα ή ακόμα - ακόμα κ' ένα σόκιν. Η άλλη πλευρά και η πλευρά αυτή βρίσκεται πάντοτε έτοιμη να ορμήσει και σπρώχνει την άλλη, τη διώχνει, μια άλλη πλευρά πολύ πιο όμορφη, πολύ πιο καθαρή και πολύ πιο βαθιά. Έτσι δεν είναι; Η καλή πλευρά της Άννας, αυτή δεν την ξέρει κανένας. Γι' αυτό και δεν μπορούν να με συμπαθήσουν πολλοί άνθρωποι. Οπωσδήποτε είμαι ένας ευχάριστος κλόουν για ένα απόγευμα, μετά με βαριούνται όλοι και κανένα μήνα δε θέλουν να με δουν. Κατά βάθος είμαι το ίδιο, όπως ένα ελαφρό ερωτικό φιλμ για σοβαρά σκεφτόμενους ανθρώπους. Τίποτε άλλο παρά κάτι για να περάσει η ώρα. Εύθυμο, ευχάριστο για μια φορά, κάτι που το ξεχνάει κανείς γρήγορα, όχι αντιπαθητικό, αλλά όχι και για να μπορέσει κανείς να σταθεί εκεί δα. Είναι βέβαια πολύ δυσάρεστο το να σου τα γράφω όλα αυτά, αλλά και γιατί να μην το κάνω αφού είναι η αλήθεια. Η επιπόλαιη πλευρά μου βρίσκεται πάντα πάνω από την άλλη τη βαθιά και σοβαρή. Και τη νικάει πάντα. Δεν μπορείς να φανταστείς πόσες φορές έχω δοκιμάσει αυτή την Άννα, η οποία δεν είναι τίποτε άλλο παρά η μισή από την Άννα που είμαι εγώ, να τη σπρώξω, να την κάνω να κουτσαθεί, να την κρύψω. Δε γίνεται. Ξέρω όμως το γιατί. Φοβάμαι. Φοβάμαι ότι όλοι αυτοί οι οποίοι με γνωρίζουν έτσι όπως ήμουν και ξαφνικά ανακαλύψουν ότι υπάρχει και μια άλλη πλευρά μία όμορφη, μια καλύτερη, μια βαθιά, φοβάμαι ότι θα την κοροϊδέψουν, θα γελάσουν και θα με βρούνε γλυκερή, θα με βρουν ρομαντική. Δε θα με πάρουν στα σοβαρά. Είμαι συνηθισμένη να μην με παίρνουν στα σοβαρά. Βέβαια μονάχα την ελαφριά Άννα, τη μισή μεριά. Η εύθυμη Άννα το αντέχει και δε σκοτίζεται. Η άλλη η βαριά Άννα είναι πολύ αδύνατη για κοροϊδία, για κοροϊδέματα και ειρωνείες. Αν μια φορά καταφέρω για κανένα τέταρτο να φέρω την καλή Άννα στο προσκήνιο τραβιέται αμέσως εκείνη σαν μιμόζα πίσω πάλι προτού

μπορέσει να μιλήσει, γιατί η άλλη Άννα, η επιπόλαια, η γρήγορη, αρπάζει τις λέξεις από το στόμα της και προτού το καταλάβω έχω γίνει πάλι η Άννα νούμερο ένα. Έτσι η καλή Άννα, η βαθιά Άννα με τα βαθιά αισθήματα δεν έχει παρουσιαστεί ποτέ εκεί που υπάρχουν ανθρώποι. Δεν έχει ποτέ βγει περίπατο έχω. Αλλά όταν είμαστε μόνοι εκείνη έχει την πρωτοκαθεδρία και σχεδόν μονάχα εκείνη μιλά. Ξέρω ακριβώς πώς θέλω να είμαι και πώς είμαι μέσα μου. Αλλά δυστυχώς είμαι καλή και το γνωρίζω μονάχα εγώ. Και αυτό είναι ίσως, όχι οπωσδήποτε, αυτό είναι η αιτία που λέω στον εαυτό μου ότι έχω έναν ευτυχισμένο εσωτερικό κόσμο. Οι άλλοι άνθρωποι νομίζουν ότι έχω έναν ευτυχισμένο εξωτερικό κόσμο. Μέσα βαθιά ξέρει η καθαρή Άννα το δρόμο. Απέξω δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα αυθόρυμη ζωηρό κατσικάκι. Έτσι όπως είπα ήδη, τα αισθάνομαι όλα αλλιώς απ' ό, τι δείχνω ή απ' ό, τι εξωτερικεύω και γι' αυτό έχω τη φήμη ενός κοριτσιού που κυνηγάει τα αγόρια, που φλερτάρει, που παριστάνει την έξυπνη και που διαβάζει ρομάντζα. Η εύθυμη Άννα γελάει μ' αυτό, δίνει αυθάδικες απαντήσεις, σηκώνει τους ώμους και κάνει σαν να μην την ενδιαφέρει. Αλλά θεέ μου η σιωπηλή Άννα μέσα μου πόσο υποφέρει. Για να είμαι απόλυτα τίμια θέλω να σου ομολογήσω ότι με πειράζει βέβαια κάτι τέτοιο και θα 'δινα το παν για να κατάφερνα να αλλάξω λιγάκι. Αλλά κάθε φορά που το προσπαθώ είναι ενάντια σε κάτι δυνατότερο από μένα. Κάτι κλαίει μέσα μου, βλέπεις τι κατάφερες; Έχουν κακή γνώμη για σένα, ειρωνικά και στενοχωρημένα πρόσωπα, άνθρωποι που σε βρίσκουν αντιπαθητική, κι όλα αυτά γιατί δε θες να ακούσεις τις συμβουλές του καλύτερου εαυτού σου. Αλήθεια θέλω να τις ακούσω, αλλά δεν τα καταφέρω. Όταν είμαι σιωπηλή και σοβαρή, σκέφτονται ότι είναι μια καινούργια κωμωδία που κάνω. Και ύστερα πρέπει εγώ με κάποιο αστείο να γλιτώσω τον εαυτό μου από τις συνέπειες. Ας μη μιλάμε πια για την οικογένειά μου, η οποία φαντάζεται ότι είμαι άρρωστη, με πλησιάζει με

ασπιρίνες και με ηρεμιστικά, μου πιάνουν το σφυγμό, το μέτωπο, κοιτάν αν έχω πυρετό, ρωτάνε αν είχα καλή πέψη κι όλα αυτά γιατί θέλω να σιωπήσω για λίγο. Αυτό δεν το αντέχω. Όταν όλοι με προσέχουν κατ' αυτόν τον τρόπο, αρχίζω να είμαι εξαρχής αυθάδης, ύστερα μελαγχολική και στο τέλος γυρίζω πάλι την καρδιά μου ανάποδα. Γυρίζω το κακό προς τα έξω και το καλό προς τα μέσα και προσπαθώ πάλι από την αρχή να βρω ένα μέσο να γίνω έτσι όπως θα ήθελα να είμαι και όπως θα μπορούσα να είμαι εάν, ναι, εάν δεν υπήρχαν άλλοι άνθρωποι στον κόσμο.

·Αννα.

Εδώ τελειώνει της Αννας το ημερολόγιο.

Στις 4 Αυγούστου μπήκε η πράσινη αστυνομία στο πίσω σπίτι, συνέλαβε τους κρυμμένους, όπως και τον Κράλερ και τον Κόφιους και τους έφερε στα γερμανικά ή μάλλον στα ολλανδικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Το πίσω σπίτι ψάχτηκε και λεηλατήθηκε. Ανάμεσα από βιβλία, κομμάτια από χαρτιά, περιοδικά, εφημερίδες και όλα αυτά τα άλλα που βρήκαν πεταμένα χωρίς νόημα στο πάτωμα, βρήκε η Μητ και η Έλλη το ημερολόγιο της Αννας. Με εξαιρεση μερικά σημεία που θα ήταν για τον αναγνώστη βαρετά, τυπώθηκε όλο το άλλο ακριβώς όπως έχει. Από τους κρυμμένους, μονάχα ο πατέρας γύρισε πίσω. Ο Κράλερ και ο Κόφιους άντεξαν τις στερήσεις και γύρισαν από τα ολλανδικά στρατόπεδα συγκέντρωσης πάλι στις οικογένειες τους. Η Αννα πέθανε το Μάρτη του 1945 στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπεργκεμπέλτσεν, δυο μήνες πριν από την απελευθέρωση της Ολλανδίας.

Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος Κλασική Λογοτεχνία 68
ANNA FRANK

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Η Άννα Φρανκ γεννήθηκε στις 12 Ιουνίου 1929 στη Φρανκφούρτη από γονείς Γερμανοεβραίους. Παιδάκι ακόμα, έζησε στο πετσί της τη ναζιστική θηριωδία και το διωγμό. Η οικογένειά της, για να γλιτώσει, κατέφυγε στο Άμστερνταμ, όπου όμως ανακαλύφθηκε από τους Ναζί στο κρησφύγετό της τον Αύγουστο του 1944. Τα μέλη της οικογένειας διασκορπίστηκαν σε διάφορα στρατόπεδα· η Άννα πέθανε από τύφο το 1945 στο Μπέργκεν-Μπέλσεν.

Μόνος διασωθείς υπήρξε ο πατέρας της, ο οποίος εξέδωσε το ημερολόγιό της, που το έγραψε από 13 χρόνων στην Ολλανδία.

Το βιβλίο αυτό έχει μεταφραστεί σε πάρα πολλές γλώσσες και –ως ντοκουμέντο– προξένησε σ' όλο τον κόσμο τρομερή αίσθηση και συγκίνηση.